

KEELTERIKAS EUROOPA

MITMEKEELSUSPOLIITIKA JA -TAVAD EUROOPAS

TOIMETAJAD: Guus Extra ja Kutlay Yağmur

Toetajad:

Elukestva õppe programm

Projekti on rahaliselt toetanud Euroopa Komisjon.
Publikatsiooni sisu peegeldab autori seisukohti ja Euroopa Komisjon
ei ole vastutav selles sisalduva informatsiooni kasutamise eest.

KEELTERIKAS EUROOPA

MITMEKEELSUSPOLIITIKA JA -TAVAD EUROOPAS

TOIMETAJAD: Guus Extra ja Kutlay Yağmur

Toetajad:

Hariduse ja kultuuri
peadirektooraat

Elukestva õppe programm

Projekti on rahaliselt toetanud Euroopa Komisjon.
Publikatsiooni sisu peegeldab autori seisukohti ja Euroopa Komisjon
ei ole vastutav selles sisalduva informatsiooni kasutamise eest.

Avaldaja: Briti Nõukogu nimel Cambridge'i Ülikooli kirjastus. November 2012.

© Keelterikas Euroopa – Briti Nõukogu

Väljaannet „Keelterikas Euroopa” võib isiklikuks otstarbeks kopeerida, alla laadida (www.language-rich.eu) ja printida, väljavõtteid sellest võib lisada oma dokumentidesse, esitlustesse, blogidesse, veebilehtedele ja õppematerjalidesse, kuid üksnes koos märkusega, et need pärinevad väljaandest „Keelterikas Euroopa”, mille autoriõigused kuuluvad Briti Nõukogule. Avaliku või kaubandusliku kasutamise loa või tõlkimisõiguse saamiseks tuleb esitada taotlus aadressil inf@language-rich.eu.

Väljaandes esitatud mõtete ja arvamuste eest vastutavad autorid, mitte Euroopa Komisjon. Samuti ei vastuta Euroopa Komisjon nende mõtete või arvamuste mis tahes kasutamise eest.

Trükitud ja köidetud Itaalia ettevõttes Rotolito Lombarda SpA.

9781107626416

SISUKORD

TÄNUSÕNAD	2	3. PEATÜKK: RIIGI- JA PIIRKONNAKIRJELDUSED	77
SISSEJUHATUS		Sissejuhatus <i>Guus Extra, Martin Hope ja Kutlay Yağmur</i>	77
<i>Martin Hope</i>	6	1. Austria <i>Tanja Nagel, Anke Schad, Barbara Semmler ja Michael Wimmer</i>	85
PEAMISED LEIUD JA JÄRELDUSED		2. Bosnia ja Hertsegoviina <i>Jasmin Džindo ja Selma Žerić</i>	93
<i>Guus Extra ja Kutlay Yağmur</i>	8	3. Bulgaaria <i>Gueorgui Jetchev</i>	99
1. PEATÜKK: EUROOPA RIIKIDE/PIIRKONDADE KEELEPOLIITIKA JA -TAVADE NÄITAJATE VÄLJATÖÖTAMINE		4. Eesti <i>Kersti Sõstar</i>	106
<i>Guus Extra ja Kutlay Yağmur</i>	13	5. Hispaania.....	114
1.1. Mitmekeelsuse edendajad Euroopas.....	14	5.1 Madrid, Valencia, Sevilla <i>Marta Genís</i>	114
1.2. Kolmkeelsuse mudel ja inimeste mitmekeelsus.....	19	5.2 Kataloonia <i>F. Xavier Vila i Moreno</i>	121
1.3. Projektis uuritud keelekategoriad.....	20	5.3 Baskimaa <i>Iván Igartua</i>	128
1.4. Uuringuvaldkonnad.....	21	6. Holland <i>Saskia Benedictus-van den Berg</i>	135
1.5. Andmete kogumine ja kolme linna meetod.....	22	6.1 Holland tervikuna.....	135
1.6. Uurimismetoodika.....	24	6.2 Friisimaa.....	142
2. PEATÜKK: PROJEKTI „KEELTERIKAS EUROOPA” TULEMUSTE RIIKIDEVAHELINE ANALÜÜS		7. Itaalia <i>Monica Barni</i>	146
<i>Kutlay Yağmur, Guus Extra ja Marlies Swinkels</i>	27	8. Kreeka <i>Sara Hannam ja Evagelia Papatthanasiou</i>	154
2.1. Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid.....	28	9. Leedu <i>Irena Smetonienė ja Julija Moskvina</i>	161
2.2. Keeled koolieelsetes lasteasutustes.....	32	10. Poola <i>Liliana Szczuka-Dorna</i>	169
2.3. Keeled põhikooli I ja II astmes.....	37	11. Portugal <i>J. Lachlan Mackenzie</i>	176
2.4. Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis.....	45	12. Prantsusmaa <i>Louis-Jean Calvet</i>	183
2.5. Võrdlus koolieelsetest lasteasutustest gümnaasiumini.....	54	13. Rumeenia <i>Alexandru Cernat, Anca Nedelcu, Stefan Colibaba, Călin Rus ja Ruxandra Popovici</i>	190
2.6. Keeled kutse- ja kõrgkoolis.....	56	14. Saksamaa <i>Ingrid Gogolin, Joana Duarte ja Patrick Grommes</i>	197
2.7. Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias.....	60	15. Šveits <i>Raphael Berthele, Bernhard Lindt-Bangerter ja Susanne Obermayer</i>	202
2.8. Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis.....	65	16. Taani <i>Sabine Kirchmeier-Andersen</i>	212
2.9. Keeled ettevõtluses.....	68	17. Ukraina <i>Ljubov Naidonova</i>	219
2.10. Valdkondadevaheline ülevaade haridusvälisest mitmekeelsusest.....	72	18. Ungari <i>Csilla Bartha</i>	226
I ja II peatükis kasutatud kirjandus.....	73	19. Ühendkuningriik.....	234
Sõnastik.....	75	19.1 Inglismaa <i>Teresa Tinsley ja Philip Harding-Esch</i>	234
		19.2 Wales <i>Hywel Jones</i>	242
		19.3 Šotimaa <i>Teresa Tinsley ja Philip Harding-Esch</i>	249
		19.4 Põhja-Iirimaa <i>Teresa Tinsley ja Philip Harding-Esch</i>	256

TÄNUSÕNAD

Briti Nõukogu tänab järgmisi inimesi ja asutusi, kes aitasid kaasa selle raamatu koostamisel.

Projekti „Keelterikas Euroopa” kooskõlastusrühm

Karin Berkhout, keskuse Babylon sekretär, Tilburgi Ülikool
Prof Guus Extra, keelte ja vähemuste õppetool, Tilburgi Ülikool
Martin Hope, projekti „Keelterikas Euroopa” juht (augustini 2012), Briti Nõukogu
Simon Ingram-Hill, projekti „Keelterikas Euroopa” juht (alates september 2012), Briti Nõukogu
Christiane Keilig, teabevahetuse koordineerija, Briti Nõukogu
Eilidh MacDonald, projekti koordineerija, Briti Nõukogu
Nadine Ott, projekti endine vanemjuht, Briti Nõukogu
Aneta Quraishy, projekti vanemjuht, Briti Nõukogu
David Sorrentino, teabevahetuse juht, Briti Nõukogu
Marlies Swinkels, kultuuriuuringute teaduskond, Tilburgi Ülikool
Dr Kutlay Yağmur, mitmekeelsuse abiprofessor, Tilburgi Ülikool

Projekti „Keelterikas Euroopa” juhrühma liikmed

Dr Juan Pedro de Basterrechea, rahastamis- ja müügidirektor, Cervantese Instituut
Prof Guus Extra, keelte ja vähemuste õppetool, Tilburgi Ülikool
Prof Mário Filipe, asepresident, Camõesi Instituut
Martin Hope, Beneluxi maade ja ELi büroo juht (kuni august 2012), Briti Nõukogu
Simon Ingram-Hill, Ungari esinduse juht, Briti Nõukogu (alates september 2012)
Thomas Huddleston, poliitikaanalüütik, Migration Policy Group (migratsioonipoliitika rühm)
Tony Jones, vanemnõunik, inglise keele uuenduste valdkond, Briti Nõukogu
Dr Elidir King, direktor, Languages Company
Ulla-Alexandra Mattl, koordineerija, Euroopa Liidu Rahvuslike Kultuuriinstituutide Ühendus (EUNIC) Brüsselis
Xavier North, prantsuse keele ja Prantsusmaa keelte peadelegaat, prantsuse keele ja Prantsusmaa keelte peadelegatsioon
Aneta Quraishy, projekti vanemjuht, „Keelterikas Euroopa”
Joseph Sheils, keeleõppe ja -poliitika osakonna endine juhataja, Euroopa Nõukogu
Wolf von Siebert, keelte ja lõimumise projektijuht, Goethe Instituut
Liliana Szczuka-Dorna, nüüdiskeelte teaduskonna dekaan, Poznańi Tehnikaülikool

Koostööpartnerite konsortsium

Raamatu „Keelterikas Euroopa. Mitmekeelsuspoliitika ja -tavad Euroopas” esimene väljaanne on valminud tänu pikaajalisele laialdasele koostööle meie usaldusväärsete koostööpartnerite konsortsiumiga. Oleme neile innu ja pühendumuse eest väga tänulikud!

Austria: EDUCULT, kultuuripoliitika ja juhtimise instituut

Belgia: migratsioonipoliitika rühm, EUNIC Brüsselis, Taani Kultuuriinstituut ja Genti Ülikool (Steunpunt Diversiteit en Leren / mitmekesisuse ja õppimise juhtkeskus)

Bosnia ja Hertsegoviina: Sarajevo Ülikool, filosoofiateaduskond

Bulgaaria: Sofia Ülikool, klassikalise ja nüüdisfiloloogia teaduskond

Taani: Taani Keelenõukogu

Eesti: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Prantsusmaa: Observatoire Européen du plurilinguisme (Euroopa Mitmekeelsuse Vaatluskeskus)

Saksamaa: Hamburgi Ülikool, LIMA – Linguistic Diversity Management in Urban Areas (keelelise mitmekesisuse juhtimine tiheasustusaladel) ja Goethe Instituut

Kreeka: Kagu-Euroopa Uuringute Keskus

Ungari: Keeleteaduse Uurimisinstituut, Mitmekeelsuse Uurimiskeskus

Itaalia: Università per Stranieri di Siena (Siena Välismaalaste Ülikool), itaalia keele ja võõrkeelte õpetajate MTÜ LEND (Lingua e Nuova Didattica)

Leedu: Leedu Sotsiaaluuringute Keskus, Töö- ja Sotsiaaluuringute Instituut, riiklik leedu keele komisjon

Holland: Tilburgi Ülikool – mitmekultuurilise ühiskonna uuringute keskus Babylon, Fryske Akademy (Friisi Akadeemia)

Poola: Hariduskvaliteedi Instituut

Portugal: Teoreetilise ja Arvutuslingvistika Instituut (ILTEC), Camõesi Instituut

Rumeenia: Centre Education 2000+ (keskus Haridus 2000+), sihtasutus EuroEd

Hispaania: Cervantese Instituut, Nebrija Ülikool, Baskimaa valitsuse kultuuriosakond, Barcelona Ülikool

Šveits: Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Ukraina: Sotsiaalse ja Poliitilise Psühholoogia Instituut

Ühendkuningriik: Languages Company, kõmri keele nõukogu ning riiklik keeltekeskus CILT (viisid läbi esialgse uuringu)

Peamised koostööpartnerid

Euroopa Nõukogu, Strasbourg
Euroopa Nüüdiskeelte Keskus, Graz

Samuti täname koostöö ja suure abi eest Briti Nõukogu töötajaid eri riikides:

Austria: Martin Gilbert

Belgia: Julia Kofler ja Kirsi Suutarinen

Bosnia ja Hertsegoviina: Samir Avdibegovic ja Alisa Mulalic

Bulgaaria: Tzvetanka Panova

Taani: Dorte Friis ja Brid Conneely

Eesti: Ursula Roosmaa

Prantsusmaa: Marianne Garcia, Sally Goodman, Sandrine Mahieu

Saksamaa: Michael Croasdale

Kreeka: Alison Weedall

Ungari: Viktoria Vas ja Agota Biro

Itaalia: Stephen Benians, Patricia Corasaniti, Susan Costantini ja Isabella Pallone.

Leedu: Vilma Bačkiūtė

Holland: Manon de Rujiter, Aleksandra Parcinska ja Canan Marasligil

Poola: Alicja Grymek

Portugal: Fátima Dias

Rumeenia: Ruxandra Popovici

Hispaania: Raquel Fernández-Montes

Hispaania (Kataloonia): Isabella Petith

Šveits: Caroline Morrissey ja Regula Renggli

Ukraina: Jelena Goršenjova ja Irina Suhhinina

Ühendkuningriik: Tony Jones

Ühendkuningriik (Wales): Simon Ford

Südamlikud tänusõnad võrgustikesse kuuluvatele ekspertidele, eksperthindajatele ja riigikirjelduste koostajatele, kelle põhjalike teadmiste abil saadi käesoleva aruande andmed. Need inimesed on:

Austria

Dr Waldemar Martyniuk, Euroopa Nõukogu, ECML

Anke Schad, EDUCULT

Dr Michael Wimmer, EDUCULT

Retsensent:

Prof Dieter Halwachs, Grazi Ülikool

Belgia

Rebecca Marx, Taani Kultuuriinstituut, Brüssel

Bosnia ja Hertsegoviina

Prof Jasmin Dzindo, Sarajevo Ülikool, filosoofiateaduskond

Prof Ivo Komsic, Sarajevo Ülikool, filosoofiateaduskond

Selma Žerić, õigus- ja programmeerimiskspert

Retsensent:

Ranko Risojević, Serbia Vabariigi riigi- ja ülikooliraamatukogu

Bulgaaria

Gueorgui Jetchev, Sofia Ülikool

Abiprofessor Galina Sokolova, Sofia Ülikool

Retsensent:

Abiprofessor Angel Pachev, üld- ja rakenduslingvistika osakond, Bulgaaria Teaduste Akadeemia

Taani

Sabine Kirchmeier-Andersen, Taani Keelenõukogu

Retsensent:

Prof Anne Holmen, inglise keele, germaani-romaani uuringute osakond, Kopenhaageni Ülikool

Eesti

Kersti Sõstar, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus

Retsensent:

Tuuli Oder, Tallinna Ülikool, keelekeskus

Prantsusmaa

Prantsuse juhtrühma liikmed:

Prof Louis-Jean Calvet, Provence'i Ülikool

Prof Christos Clairis, Euroopa Mitmekeelsuse Vaatluskeskus

Valérie Drake, välisministeerium

Claire Extramiana, kultuuri- ja kommunikatsiooniministeerium

Prof José Carlos Herreras, Euroopa Mitmekeelsuse Vaatluskeskus

Michel Lefranc, haridusministeerium

François Monnanteuil, haridusministeerium

Xavier North, kultuuri- ja kommunikatsiooniministeerium

Christian Tremblay, Euroopa Mitmekeelsuse Vaatluskeskus

Prof Claude Truchot, Strasbourgi Ülikool

Andmekogujad:

Claude Bourgeois

Dr Kenza Cherkaoui

Yvonne Touchard

Retsensent:

Prof Georges-Daniel Veronique, Provence'i Ülikool

Saksamaa

Dr Joana Duarte, Hamburgi Ülikool, LIMA
Prof Ingrid Gogolin, Hamburgi Ülikool, LIMA
Dr Patrick Grommes, Hamburgi Ülikool, LIMA
Emel Özcep, Hamburgi Ülikool, LIMA
Barbara Baumann, Goethe Instituut
Uwe Mohr, Goethe Instituut
Rolf C. Peter, Goethe Instituut
Heike Uhlig, Goethe Instituut
Wolf von Siebert, Goethe Instituut

Retsensent:

Prof Marianne Krüger-Potratz, Westfälische Wilhelms-Universität
Münster, Institut für Entziehungswissenschaft

Kreeka

Dr Sara Hannam, varem Kagu-Euroopa Uuringute Keskus
Dr Evangelia Paphanasiou, varem Kagu-Euroopa
Uuringute Keskus
Dr Zoi Tatsioka, Kagu-Euroopa Uuringute Keskus
Nikos Zaharis, Kagu-Euroopa Uuringute Keskus

Retsensent:

Prof Angeliki Kiliari, Thessaloníki Aristotelese Ülikool

Ungari

Dr Csilla Bartha, Ungari Teaduste Akadeemia,
Mitmekeelsuse Uurimiskeskus
Helga Hattyar, Ungari Teaduste Akadeemia –
Mitmekeelsuse Uurimiskeskus
Dr Noémi Nagy, Ungari Teaduste Akadeemia,
Mitmekeelsuse Uurimiskeskus

Retsensent:

Prof Péter Medgyes, Budapesti Ülikool

Itaalia

Prof Monica Barni, Siena Välismaalaste Ülikool
Silvia Minardi, LEND (Lingua e Nuova Didattica)

Retsensent:

Prof Tullio De Mauro, Rooma Ülikool

Leedu

Prof Boguslavas Gruževskis, Leedu Sotsiaaluuringute Keskus
Dr Julija Moskvina, Leedu Sotsiaaluuringute Keskus
Dr Irena Smetonienė, riiklik leedu keele komisjon

Retsensent:

Prof Meilutė Ramonienė, Vilniuse Ülikool

Holland

Dr Saskia Benedictus-van den Berg, Friisi Akadeemia
Dr Cor van der Meer, Friisi Akadeemia

Retsensent:

Prof Durk Gorter, Baskimaa Ülikool
Donostia/San Sebastian

Tõlkijad

Taalburo Popkema Groningen (Anne Tjerk Popkema)
Tõlkija (araabia): dr Abderrahman el Aissati, Tilburgi Ülikool
Tõlkija (türgi): dr Kutlay Yağmur, Tilburgi Ülikool

Poola

Dr Pawel Poszytek, varem Hariduskvaliteedi Instituut
Dr Liliana Szczuka-Dorna, Hariduskvaliteedi Instituut

Retsensent:

Prof Władysław Miodunka, Krakówi Ülikool

Portugal

Nuno Carvalho, ILTEC – Teoreetilise ja Arvutilingvistika Instituut
Lis Gonçalves, ILTEC – Teoreetilise ja Arvutilingvistika Instituut
Prof Lachlan Mackenzie, ILTEC – Teoreetilise
ja Arvutilingvistika Instituut
Prof Maria Helena Mateus, ILTEC – Teoreetilise
ja Arvutilingvistika Instituut
Fabiola Santos, ILTEC – Teoreetilise ja Arvutilingvistika Instituut
Cristina Faustino, Camõesi Instituut
Prof Mário Filipe, Camõesi Instituut

Retsensent:

Prof Ricardo Salomão, Universidade Aberta (Avatud Ülikool,
Portugal)

Rumeenia

Alexandru Cernat, Keskus Haridus 2000+ – väliskaastöoline
Monica Dvorski, Keskus Haridus 2000+
Dr Anca Nedelcu, Keskus Haridus 2000+
Prof Anca Colibaba, Sihtasutus EuroEd
Prof Stefan Colibaba, Sihtasutus EuroEd

Retsensent:

Dr Călin Rus, Timișoara Kultuuridevaheliste Uuringute Instituut

Hispaania**Madrid, Sevilla, Valencia:**

Prof Marta Genís, Nebrija Ülikool

Retsensent:

Prof José J. Gómez Asencio, Salamanca Ülikool

Tõlkijad:

María Ortiz y Carmen Octavio, Nebrija Ülikool

Baskimaa:

Iván Igartua, Baskimaa valitsuse kultuuriosakond

Retsensent:

Prof Alberto López Basaguren, Baskimaa Ülikool

Tõlkija:

Idoia Gillenea, Hitzurun

Kataloonia:

Prof Xavier Vila, Barcelona Ülikool

Retsensent:

Prof Miquel Àngel Pradilla Cardona, Rovira I Virgili Ülikool

Tõlkija:

M^a del Mar Vilano

Šveits

Prof Raphael Bertele, Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Prof Bernhard Lindt, Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Susanne Obermayer, Fribourgi Ülikool, mitmekeelsuse instituut

Retsensent:

Prof Georges Lüdi, Baseli Ülikool

Ukraina

Prof Ljubov Naidonova, Sotsiaalse ja Poliitilise Psühholoogia Instituut

Retsensent:

Dr Jaroslav M. Põlõnski, Kennani Instituut, Kiievi projekt

Ühendkuningriik

Phillip Harding-Esch, Languages Company

Dr Elidir King, Languages Company

Teresa Tinsley, Alcantara Communications

Nick Byrne, Londoni Majandus- ja Poliitikaülikooli (LSE) keelekeskus

Hywel Jones, kõmri keele volinik

Meirion Prys Jones, kõmri keele nõukogu

Retsensendid:

Prof Mike Kelly, Southamptoni Ülikool

Prof Colin Williams, Cardiffi Ülikool (Walesi osa)

Varem ka:

Kathryn Board, riiklik keeltekeskus CILT

Youping Han, riiklik keeltekeskus CILT

Nick Joujou, riiklik keeltekeskus CILT

SISSEJUHATUS

Martin Hope, projekti „Keelterikas Euroopa” juht (2012. aasta augustini)

Briti Nõukogu on Ühendkuningriigi rahvusvaheliste kultuurisuhete organisatsioonina pühendunud eesmärgile luua Ühendkuningriigi ja teiste riikide inimeste vahel usaldus ja pikaajalised suhted. Projekt „Keelterikas Euroopa”, mida viime ellu koostöös Euroopa Liidu riiklike kultuuriinstitiutide ja samuti pühendunud Euroopa partnerite võrgustikuga, on meie kultuurisuhete edendamise missiooniga sügavuti seotud. Selle projekti abil püüame Euroopas saavutada tihedama koostöö poliitika kujundajate ja elluvijate vahel, et arendada head mitmekeelsuspoliitikat ja häid mitmekeelsustavasid. Selline poliitika tagab keeltele ja kultuurivahetusele soosingu nii haridussüsteemis kui ka kogu ühiskonnas. Meie arvates on see vajalik, et igas vanuses eurooplastel kujuneks välja laiem rahvusvaheline silmaring ja Euroopa kaubandussuhted 21. sajandi tõusvate majandusriikidega oleksid edukad.

Alates asutamisest 1934. aastal on Briti Nõukogu edendanud kogu maailma inglise keele õppijate suhtlust teiste riikide inimestega ja aidanud suurendada nende väljavaateid leida hea töö. Selleks on kasutatud tavapäraseid kursusi, kus kohtutakse silmast silma, ja viimasel ajal ka internetikoolitust. Samuti toetame koostöös ministeeriumide ja piirkondlike hariduskorraldusasutustega inglise keele õpetajate erialast arengut. Vähem teatakse meie jõulisest toetusest võõrkeeleõppele Ühendkuningriigis. Selleks on meil olemas võõrkeeleassistendite programm, me töötame Ühendkuningriigi koolide jaoks välja võõrkeeleõpikuid ning edendame koolide sidemeid teiste riikide õpetajate ja õpilastega. 2011/2012. õppeaastal olid Ühendkuningriigis meie kutsel tegutsemas 2500 keeleassistenti prantsus-, saksa- ja hispaaniakeelsetest riikidest ning Itaaliast, Hiinast, Jaapanist, Omaanist ja Venemaalt. Need assistendid abistavad meie enda põhikooli ja gümnaasiumi võõrkeeleõpetajaid ning rikastavad Ühendkuningriigi koolide kultuuripilti.

Projekt „Keelterikas Euroopa” näitab meie organisatsiooni soovi toetada Euroopas kultuuridevahelist dialoogi ja mitmekesisust, mille tõestuseks on tohtu hulk erinevaid keeli igal pool meie ümber. Käesoleva trükisega paneme punkti projekti esimesele etapile, milles uurisime oma partnerriiikide keelepoliitikat ja -tavasid. Esitame siin uuringutulemused, mis näitavad, kui keelterikkad need riigid on. Uuring hõlmas mitut keelekategoriat: võõrkeeli, piirkondlike või vähemuskeeli, sisserändajate keeli ja riigikeeli. Viimase puhul uurisime eelkõige seda, kuidas asutused aitavad uustulnukatel õppida riigikeelt – on see ju nii hariduse kui ka töö saamiseks ülimalt tähtis.

Muidugi keskenduti uuringus haridusvaldkonnale, sest seal ju tavaliselt keeli õpetatakse ja õpitakse. Aga me tahtsime uurida enamat ning seepärast vaatlesime ka meedia, avalike teenuste, avaliku ruumi ja ettevõtete keelepoliitikat ja -tavasid. Meie arvates on keelterikas keskkond väljaspool kooli teiste keelte ja kultuuride teadmiseks ja mõistmiseks sama tähtis kui formaalne õpe. Hea keelepoliitika võib muuta linnad meeldivamaks nii külalistele kui ka kodanikele, ettevõtte hea keeletava võib anda konkurentsieelise ning keelterikkus televisioonis ja raadios muudab ühiskonna sallivamaks ja avatumaks.

Projektil „Keelterikas Euroopa”, mida rahastab ka Euroopa Komisjon, on järgmised üldeesmärgid:

- soodustada heade tavade levikut selle kohta, kuidas edendada keeleõppe kaudu kultuuridevahelist dialoogi ja sotsiaalset kaasamist;
- edendada Euroopas koostööd eri haridusvaldkondi ja laiemat ühiskonda hõlmavate keelepoliitika ja -tavade väljatöötamisel;
- parandada teadlikkust Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovutest, mis käsitlevad keeleõppe ja keelise mitmekesisuse edendamist Euroopas.

Käesolevas väljaandes esitletud esimese uuringuetapi tulemusena on pandud alus keelepoliitika kujundajate ja elluvijate võrgustike ja koostöö loomiseks Euroopas. Tahame üles ehitada võrgustiku, mis seob 1200 inimest alushariduse, formaalhariduse, kõrghariduse, ettevõtluse, linnade avalike teenuste sektori ja meedia valdkonnast ning sisserändajate ühendustest. Usume, et ainult siis, kui kõik need rühmad teevad koostööd, on võimalik jõuda tõeliselt keelterikka ühiskonnani, kus mõistetakse keelte tähtsust kogukondade ja ühiskonna ühtekuuluvuse ja heaolu jaoks, aga ka majandusliku õitsengu jaoks.

Seni tehtu ei oleks olnud võimalik, kui poleks olnud koostööpartnereid ja uurijaid. Suur aitäh neile pühendumuse ja kannatlikkuse eest! Erilisi tänusõnu väärivad Tilburgi Ülikooli mitmekultuurilise ühiskonna uuringute keskuses Babylon töötavad Guus Extra, Kutlay Yağmur ja Marlies Swinkels, keda abistas ka Karin Berkhout. Nemad töötasid uuringu välja, koondasid kõik andmed ja panid sias uuringutulemused kirja.

Loodan, et need esialgsed uuringutulemused pakuvad teile huvi ja tekitavad arutelu mitmekeelsuse kasulikkuse üle teie kodumaal. Euroopa on tõepoolest keelterikas ja meil jääb üle vaid seda meie kõigi parimaid huve silmas pidades ära kasutada.

COUNCIL
OF EUROPE

CONSEIL
DE L'EUROPE

Euroopa Nõukogu

Projektis „Keelterikas Euroopa” otsustati tugineda Euroopa Nõukogu pikaajaliste traditsioonide ja nõukogu 47 liikmesriigi keelepoliitika valdkonnas tehtud ulatusliku töö tulemustele. Seetõttu võttis Euroopa Nõukogu vastu projekti eestvedajate (Briti Nõukogu) kutse osaleda koostöös ELi riiklike kultuuriinstituutide võrgustikuga projekti väljatöötamis- ja katsetamisetapis, eelkõige seoses Euroopa Nõukogu poliitikadokumentide kasutamisega.

Euroopa Nõukogu on üleeuroopaline teadmiste ja kogemuste jagamise foorum, mille aluseks on ühised väärtused ning tingimuste ja olukordade mitmekesisuse austamine. Nii toetab ta projekti üldeesmärke: vahetada häid tavasid kultuuridevahelise dialoogi ja sotsiaalse kaasatuse edendamisel, soodustada üleeuroopalist koostööd keelepoliitika ja -tavade arendamisel ning suurendada teadlikkust euroopalikest väärtustest ja juhtpõhimõtetest. Euroopa Nõukogu eesmärk on projekti „Keelterikas Euroopa” tulemustele tuginedes uurida, kuidas keelelise mitmekesisuse ning paljukeelse ja kultuuridevahelise hariduse edendamisel nõukogu põhimõtteliste dokumentide ja poliitikameetmete mõju võimalikult palju suurendada.

Euroopa Nõukogu tänab autoreid ja projekti eestvedajaid nende töö eest ning mõistab, kui raske oli projekti raames kirjeldada niisugust erakordselt keerulist nähtust nagu keel ja selle kasutamist enam kui kahekümnes eri kontekstis. Loodetavasti annab arutelu käesoleva kavandi üle olulist tagasisidet selle edasiseks täiustamiseks.

Kuigi Euroopa Nõukogu on andnud suuniseid oma poliitika ja meetmete kohta, ei saa ta võtta endale vastutust käesoleva aruande ega sellega seotud trükitud ja elektrooniliste dokumentide sisu eest – nende eest vastutavad ainult autorid ise.

Täielik ajakohane teave Euroopa Nõukogu konventsioonide, soovitude, muude dokumentide ja valitsustevahelise koostöö raames toimuva kohta on Euroopa Nõukogu veebisaidil.

DG II – DEMOKRAATIA PEADIREKTORAAT

DEMOKRAATLIKU KODANIKUOSALUSE DIREKTORAAT
HARIDUSOSAKOND

Keelepoliitika üksus

www.coe.int/lang

Paljukeelse ja kultuuridevahelise hariduse
abimaterjalide platvorm

Euroopa Nüüdiskeelte Keskus

www.ecml.at

PEAMISED LEIUD JA JÄRELDUSED

Guus Extra ja Kutlay Yağmur

Vaatamata sellele, et eri riikide/piirkondade inimeste ja ühiskonna mitmekeelsuse poliitika ja tavade võrdlemine on keerukas, on käesolevas uuringuaruandes esitatud võrdlusandmed rikkalik teadmisteallikas. Jättes kõrvale mitmekeelsuse *tunnustamise määra*, võime kinnitada, et kõigis 24s uuritud riigis/piirkonnas on mitmekeelsuspoliitika ja -tavad olemas ning järgitakse ka paljusid Euroopa Liidu and after that (ELi) ja Euroopa Nõukogu soovitusi. Loodame, et siin esitatud riikide- ja piirkondadevaheliste võrdlevate tulemuste ning uurijate koostatud riigi- või piirkonnakirjelduste (3. peatükk) alusel saavad poliitikakujundajad, praktikud ja spetsialistid teha kindlaks head tavad, mille alusel edasi liikuda ja teavet jagada. Allpool esitame kokkuvõtte peamistest leidudest igas uuringuvaldkonnas.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

- Riigikeelte ja piirkondlike või vähemuskeelte kohta on õigusaktid olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, võõrkeelte kohta neljateistkümnes ning sisserändajate keelte kohta ainult kuues.
- Ametlikud keelepoliitika dokumendid riigi- ja võõrkeelte soodustamise kohta on olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, piirkondlike või vähemuskeelte edendamise kohta 18s ja sisserändajate keelte kohta ainult neljas.
- Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta on 11 riiki 18st ratifitseerinud parlamendis ning nende valitus on selle allkirjastatud Prantsusmaal ja Itaalias. Bulgaarias, Eestis, Kreekas, Leedus ja Portugalis seda tehtud ei ole.
- Haridussüsteemis pakutakse ametlikult kõige rohkem piirkondlike või vähemuskeeli Kagu- ja Kesk-Euroopas. Lääne-Euroopas on selgeimad erandid Itaalia ja Prantsusmaa, kus pakutakse samuti palju keeli. Termineid „regionaalkeel” ehk „piirkondlik keel” või „vähemuskeel” ei ole hartas lahti seletatud, kuid sisserändajate keeled on sellest sõnaselgelt välja jäetud. Lääne-Euroopa riikides on sisserändajate keeled sageli silmatorkavamad kui piirkondlikud või vähemuskeeled, aga neid tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse vähem.
- Enamik riike/piirkondi tunneb keeleandmete kogumise süsteemi ning suurem osa neist kogub andmeid kolme keelekategorია kohta: riigikeel(ed), piirkondlik(ud) või vähemuskeel(ed) ja sisserändajate keeled. Keeleandmete kogumise süsteemi ei ole 24 riigist/piirkonnast ainult viies. Need on Austria, Bosnia ja Hertsegoviina, Holland, Kreeka ja Taani. Portugalis kogutakse andmeid ainult riigikeele kohta.
- Ka riikide/piirkondade ametlikul keeleandmete kogumisel kasutatavad küsimused on väga erinevad. Enam kui pooled uuritud riigid/piirkonnad küsivad koduse keele kohta, ülejäänud põhikeele ja/või emakeele kohta.

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

- Paljudes ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides rõhutatakse varajase keeleõppe tähtsust. 14 riigis/piirkonnas 24st saavad kõik lapsed koolieelsetes lasteasutustes riigi raha eest riigikeele abiõpet. Sellele pühendatakse kõige rohkem aega Hollandis ja Ukrainas.
- Võõrkeeleõpet pakub selles haridusastmes seitse riiki/piirkonda – Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Kataloonia ja Ukraina –, kuigi seda võivad rahastada kas täielikult või osaliselt lastevanemad või eestkostjad. Kõige rohkem pakutakse inglise, prantsuse ja saksa keele õpet.
- Piirkondlike või vähemuskeeli saab õppida 17 riigis/piirkonnas ning seda rahastavad peamiselt riigid/piirkonnad ise. Mõnes riigis/piirkonnas on õppega alustamiseks vaja kokku saada mingi kindel arv lapsi. Kõige suurem on pakutavate keelte valik Austrias, Itaalias, Rumeenias, Ukrainas ja Ungaris.
- Sisserändajate keeltes õpetamine koolieelsetes lasteasutustes ei ole eriti levinud. Vaatamata sobivate õpetajate ja õppematerjalide leidmise keerukusele pakutakse sisserändajate lastele päritoluriigi keele ja kultuuri hoidmiseks ja soodustamiseks nende keelte abiõpet juba väga varases eas kolmes riigis: Hispaanias, Šveitsis ja Taanis. Taanis kaetakse kõikide selliste programmide kulud riiklikest, piirkondlikest või kohalikest vahenditest, aga Hispaanias ja Šveitsis maksavad osa kahepoolsete lepingute alusel päritoluriikidega seotud fondid.
- Ainus riik, kus pakutakse varajast keeleõpet kõikides keelekategoriates, on Hispaania.

Keeled põhikooli I ja II astmes

- ELi ja Euroopa Nõukogu arvates peaksid kõik Euroopa lapsed õppima peale elukohariigi keele veel kaht keelt. Kõik riigid/piirkonnad peale Itaalia ja Ukraina pakuvad uustulnukatele põhikooli I ja II astmes riigikeele õppimiseks lisatuge.
- Võõrkeeleõpe on väidetavalt põhikooli I ja II astmes olemas kõikides riikides/piirkondades peale Walesi. Kreekas ja Taanis on kohustuslikud kaks võõrkeelt, 18 riigis/piirkonnas üks. Inglismaal, Põhja-Iirimaa ja Šotimaal on võõrkeeled valikained.
- Uuritud riikidest/piirkondadest 12s õpetatakse võõrkeeli esimesest klassist alates, põhikooli II astme alguses hakatakse võõrkeeli õpetama seitsmes riigis/piirkonnas ning alles põhikooli II astme lõpus Hollandis, Šotimaal ja Šveitsis.
- Kõige rohkem õpetatakse võõrkeelena inglise, prantsuse ja saksa keelt. Sageli on üks neist kõigi laste jaoks kohustuslik õppeaine. Itaalia, vene ja hispaania keel on järgmised võõrkeeled, mida õpetatakse kas kohustusliku või valikainena.
- *Lõimitud aine- ja keeleõpe* on võõrkeelte puhul laialt levinud ainult Hispaanias. Seda meetodit kasutatakse küll veel 13 riigis/piirkonnas, aga mitte süsteemselt.

- Seitse riiki/piirkonda väidab kasutatavat keeleõppes üheselt *Euroopa keeleõppe raamdokumendi*, suurem osa riikidest aga võib kasutada selle põhimõtteid ja meetodeid oma riiklike normide kehtestamiseks. Selles vanuserühmas on võõrkeeleõppe eesmärgiks raamdokumendis kirjeldatud tase A1/A2.
- Piirkondlike või vähemuskeeli õpetatakse 22 riigis/piirkonnas, aga mitte Eestis ja Taanis. Kõik õpilased võivad võtta piirkondlike või vähemuskeelte tunde ja õppida nendes keeltes teisi aineid 20 riigis/piirkonnas, kuid Bulgaarias ja Kreekas on niisugused võimalused mõeldud vaid neid keeli emakeelena kõnelevatele lastele. Mitmes riigis/piirkonnas pakutakse arvukalt piirkondlike või vähemuskeeli – Austrias, Bulgaarias, Itaalias, Leedus, Rumeenias, Ukrainas ja Ungaris pakutakse nelja või enam sellist keelt kas eraldi õppeainena või (enamasti) õppekeelena. Lõimitud aine- ja keeleõpe on laialt levinud väidetavalt 12 riigis/piirkonnas ning kuues kasutatakse seda mõnes kohas.
- Sisserändajate keelte pakumist põhikooli I ja II astmes kinnitab ainult viis riiki. Need on Austria, Hispaania, Prantsusmaa, Šveits (Zürichi kantonis) ja Taani. Prantsusmaal ja Šveitsis võivad sisserändajate keelte tundides käia kõik õpilased, aga Austrias, Hispaanias ja Taanis ainult neid keeli emakeelena kõnelevad lapsed. Hispaanias ja Šveitsis õpetatakse neid osaliselt koolitundide ajal, teistes riikides õppekavavälise ainetena. Sisserändajate keelte tulemusnõudeid ei ole ei riiklikul, piirkondlikul ega kooli tasandil, kuigi keeleoskust hinnatakse kõikides riikides peale Austria. Sisserändajate keelte tunde rahastab riik Austrias ja Taanis, aga Hispaanias, Prantsusmaal ja Šveitsis katavad kulud peamiselt päritoluriigid.
- Keeleõpetaja kvalifikatsiooniga inimesed võetakse uuritud riikide/piirkondade põhikooli I ja II astmes keeli õpetama järgmiselt: 16 riigis/piirkonnas 24st riigikeelt, 17s 22st piirkondlike või vähemuskeeli, 14s 23st võõrkeeli ja kahel viiest sisserändajate keeli õpetama. Austrias, Hollandis, Inglismaal, Itaalias, Prantsusmaal, Põhja-lirimaal, Šotimaal ja Šveitsis õpetavad võõrkeeli üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad. Õpetajakoolitus ja õpetajate täiendusõpe on levinud kõikides riikides/piirkondades, välja arvatud sisserändajate keelte puhul.
- Üks selge arendamist vajav valdkond võõrkeeleõppes on õpetajate liikuvus. Üheksas riigis/piirkonnas 24st ei pakuta selles valdkonnas mingit abi, ainult Kataloonia kinnitab õpetajate süsteemsete liikuvusprogrammide kasutamist. Tuleks veel pingutada, et keeleõpetajad veedaksid rohkem aega riigis, mille keelt nad õpetavad, sest nii omandavad nad paremad teadmised sellest keelest ja kultuurist.
- Keeleõpetajate arvu suurendamisega tegeleb aktiivselt mitu riiki/piirkonda. Baskimaal, Eestis, Šveitsis ja Taanis otsitakse juurde riigikeeleõpetajaid, Bulgaarias, Friisimaal, Inglismaal, Leedus, Taanis, Ukrainas ja Ungaris võõrkeeleõpetajaid. Baskimaal, Bosnias ja Hertsegoviinas, Hispaanias, Põhja-lirimaal, Šotimaal, Taanis ja Ukrainas püütakse leida piirkondlike või vähemuskeelte õpetajaid. Üheski uuritud riigis ega piirkonnas ei otsita aktiivselt sisserändajate keelte õpetajaid.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

- Riigikeele abiõpet üldhariduse astmes või enne seda võimaldatakse uustulnukatele 21 riigis/piirkonnas, aga mitte Itaalias, Taanis ja Ukrainas.
- Nagu eeldada võis, õpetatakse võõrkeeli nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis kõikides uuritud riikides/piirkondades. Olulised erinevused ilmnevad aga kohustuslike keelte arvus, keelte valikus, keeleoskuse korrapärasel kontrollis, lõimitud aine- ja keeleõppe kasutamises ning Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamises nõutava taseme hindamisel.
- Riigid, kus kahe keele õppimine on kohustuslik nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis, on Austria, Eesti, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rumeenia ja Šveits.
- Nagu arvata võis, olid osalenud riikides/piirkondades kehtestatud võõrkeeleõppe-eesmärgid põhikooli III astmes ja gümnaasiumis Euroopa keeleõppe raamdokumendiga paremini kooskõlas kui põhikooli I ja II astmes – 13 riigis/piirkonnas oli selgelt sätestatud nõutav tase. Esimese võõrkeele jaoks on see tavaliselt B2 ja teise jaoks B1.
- Piirkondlike või vähemuskeeli õpetatakse 19 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, kuid mitte Eestis, Inglismaal, Kreekas, Poolas ja Taanis.
- 18 riigis/piirkonnas kontrollitakse omandatud keeleoskust riiklike/piirkondlike või kooli eksamitega. Seda ei tehta ainult Itaalias. Nõutav oskustase on kehtestatud kõikides riikides/piirkondades peale Austria ja Walesi. Kõikides riikides/piirkondades on keeleõpe õpilaste jaoks tasuta.
- Sisserändajate keeli pakutakse süsteemselt vähestes riikides/piirkondades: koolieelsetes lasteasutustes kolmes, põhikooli I ja II astmes viies ning põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kaheksas riigis/piirkonnas 24st. Need kaheksa on Austria, Eesti, Holland, Inglismaa, Prantsusmaa, Šotimaa, Šveits ja Taani.
- Sisserändajate keelte õpet rahastab täielikult riik Austrias, Hollandis, Inglismaal, Šotimaal ja Taanis. Prantsusmaal ja Šveitsis rahastavad seda sisserändajate päritoluriigid ja Eestis lastevanemad. Sisserändajate keeli õpetatakse esimesest viimase klassini ainult Austrias, Prantsusmaal, Šveitsis ja Taanis.
- Kõige sagedasemad võõrkeeled on inglise, saksa ja prantsuse keel, kuigi on ka teisi Euroopa keeli, näiteks hispaania ja itaalia keel. Mõningaid sisserändajate keeli (nt araabia, horvaadi, poola, türgi ja vene keel) pakutakse valikvõõrkeelena ning araabia ja türgi keelel on Hollandis ja Prantsusmaal põhikooli III astme ja gümnaasiumi eksamiainete seas kindel koht. Vene keele õpetamine piirkondliku vähemuskeele või võõrkeelena on levinud Ida-Euroopa riikides.
- Nagu ka põhikooli I ja II astmes, on lõimitud aine- ja keeleõpe piirkondlike või vähemuskeelte puhul laialt levinud ja võõrkeelte puhul palju harvem. Ainult Prantsusmaa kinnitab selle laialdast kasutamist ja veel 14 riigis/piirkonnas kasutatakse seda mõnes kohas.
- Võõrkeeleõpetajate kvalifikatsioon on hea, ainult Eestis ja Põhja-lirimaal õpetavad võõrkeeli tavalised klassiõpetajad.

- Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate liikuvust toetatakse veidi süsteemsemalt kui põhikooli I ja II astme õpetajate oma ning Austria ja Kataloonia õpetajad veedavad õpetajakoolituse või täiendusõppe raames ühe semestri välismaal. Veel 17 riigis/piirkonnas soositakse õpetajate liikuvust ja toetatakse seda rahaliselt ning ülejäänud riikides – Eestis, Itaalias, Portugalis, Prantsusmaal ja Rumeenias – on õpetajatel väiksem tõenäosus end õpetatava keele maal täiendada.
- Enamikus riikides/piirkondades nõutakse kooskõlas ELi ja Euroopa Nõukogu soovustega võõrkeeleõpetajatelt kindlal tasemel võõrkeeleoskuse omandamist ning kaheksas riigis/piirkonnas mõeldakse seda oskust Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel. Kõige sagedamini on nõutav tase C1, kuid Baskimaal lepitakse ka B2ga.
- Mõnes riigis/piirkonnas on keeleõpetajatest puudus, mistõttu sobiva kvalifikatsiooniga inimeste leidmiseks ja keeleõpetaja kutse populariseerimiseks võetakse erimeetmeid. Kõige aktiivsemad on selles tegevuses Šotimaa, Baskimaa, Inglismaa, Rumeenia ja Šveits, kes otsivad õpetajaid vähemalt kolme keelekategoria jaoks.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Uusi/esmaseid andmeid koguti uuringus osalenud 67 linna 69 suurimast *kutsehariduskeskusest* otse. Riigikeelt õpetatakse üsna palju: 69 kutseõppeasutusest 30 pakkus mitmekesisid riigikeele abiõppe kursusi (algatase suhtlusoskusest põhjaliku keeleoskuseeni). 24 koolis oli selliseid kursusi vähem ning 15s ei olnud riigikeele abiõpet üldse.

- 62 koolis 69st oli võimalik õppida võõrkeeli, kusjuures 15s pakuti enam kui nelja keelt, 22s kolme-nelja keelt ja 25s üht-kaht keelt. 41 koolis on keeleõppeprogrammid mitmekesised (algatasest põhjaliku keeleoskuseeni), aga 18s pakutakse ainult algatase keeleõppe võimalust. 26 kooli järgivad oma programmi koostamisel Euroopa keeleõppe raamdokumendi.
- Piirkondlikke või vähemuskeeli saab õppida 25 koolis, 13s neist tasuta. Riigid/piirkonnad, kus piirkondlikke või vähemuskeeli saab õppida kõigis kolmes uuritud kutseõppeasutuses, on Baskimaa, Kataloonia, Põhja-lirimaa, Ungari ja Wales. Sisserändajate keeli pakutakse ainult neljas uuritud koolis: ühes Austria, ühes Inglismaa, ühes Itaalia ja ühes Walesi koolis.
- Nagu arvata võis, on võõrkeeltest kõige sagedasemad inglise, prantsuse, saksa ja hispaania keel. Vene keelt pakutakse mõnes riigis/piirkonnas piirkondliku ja mõnes võõrkeelena. Ka araabia keel on olemas päris mitmes kutseõppeasutuses. Piirkondlikke või vähemuskeeli pakutakse kõige rohkem neis riikides/piirkondades, kus on mitu ametlikku keelt.
- Uusi/esmaseid andmeid koguti 65 avalik-õiguslikust üldkõrgharidusasutusest. Nagu oodata oligi, õpetatakse kõigi uuringus osalenud linnade uuritud ülikoolides riigikeeles, sest enamasti on see tudengite põhikeel. Enamikus uuritud ülikoolides kasutatakse siiski ka teisi keeli.
- Tudengite ja õppejõudude rahvusvaheline liikuvus ning ülikoolide soov saada enda juurde erinevaid üliõpilasi kogu maailmast teeb inglise keelest paljude Euroopa ülikoolide teise keele. Ka suur hulk õpikuid on inglise keeles.

- Väga palju ülikooli pakub kooskõlas Euroopa institutsioonide soovustega keeleõpet ka teistele peale keeleõppurite. Valik on suur – 31 ülikoolis (ehk peaaegu pooltes) saavad üliõpilased teha eelistuse enama kui nelja keele vahel. Ainult kaheksa uuritud ülikooli ei paku neile, kes ei kuulu keeleõppurite hulka, mingit võõrkeeleõpet. Nende kursuste tegelikult valinute arvu tuvastamine ei kuulunud meie uuringu eesmärkide hulka.
- Peaaegu kõik ülikoolid pingutavad väga, et saada välisüliõpilasi. Pool neist tegutseb teadlikult ka selle nimel, et neile tuleks õppima sisserändajad.
- Euroopa ülikoolid toetavad tudengite liikuvust rahaliselt, aga ainult kümnes uuritud ülikoolis on keeleõppurite liikuvus kohustuslik.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

- Et vaadelda meedias valitsevat keelelist mitmekesisust, palusime uurijatel panna kirja kõik keeled, mida uuritud linnades riigiraadios ja -televiisioonis nädala aja jooksul kasutati, vastavalt sellele, mis oli kirjas enimüüdnud ajalehtedes. Enamiku uuringus osalenud riikide/piirkondade raadio- ja telejaamad pakuvad riigikeelsete saadete kõrval ka muukeelseid. Kataloonias on telesaateid väga paljudes võõr-, piirkondlikes või vähemuskeeltes ja sisserändajate keeltes. Itaalias ja Ungaris on raadiosaateid enam kui kümnes keeles.
- Projekti „Keelterikas Euroopa” tulemused kinnitavad varasemaid subtiitrite kasutamise ja dubleerimise uuringuid, mille kohaselt umbes pooled riigid/piirkonnad kasutavad tavaliselt dubleerimist ja pooled subtiitrit. Riigid/piirkonnad, kus dubleeritakse nii telesaated kui ka kinos näidatavaid filme, on Austria, Hispaania, Itaalia, Kataloonia, Poola, Põhja-lirimaa ja Ungari. Riigid/piirkonnad, kus nii telesaated kui ka kinos näidatavad filmid on subtiitritega, on Bosnia ja Hertsegoviina, Eesti, Friisimaa, Holland, Inglismaa, Kreeka, Portugal, Rumeenia, Šotimaa, Šveits, Taani ja Wales. Mujal kasutatakse mõlemat meetodit – üht televiisioonis ja teist kinos.
- Et saada teada, milliseid ajalehti pakutakse iga riigi/piirkonna uuritud linnade suuremates kioskites ja raudteejaamades, läksid uurijad sinna kohale ja panid eri keeltes müüdavad ajalehed kirja, järgides keelemaastiku uurimise meetodit, et saada hetkepilt konkreetsest kohast konkreetset ajal. Kokkuvõtteks võib öelda, et inglise keel oli kõige levinum, sellele järgnesid saksa, prantsuse, vene ja itaalia keel. Samuti leiti märgatavalt palju araabia- ja türgikeelseid ajalehti.
- Uuriti ka viipekeelte tunnustamist ning tähtsate meediakajastuste viipekeelset edastamist. Viipekeeli tunnustatakse või soodustatakse ametlikult kõikides riikides/piirkondades peale Baskimaa, Itaalia, Kreeka, Poola ja Taani. Kurdid saavad ametiasutustega suheldes viipekeelt alati kasutada pooltes uuritud riikides/piirkondades. Viipekeelset tõlget ja kurtidele mõeldud subtiitrit pakutakse oluliste meediasündmuste korral alati Eestis ja sageli veel üheksas riigis/piirkonnas. Uurijate andmetel ei pakuta selliseid võimalusi aga Itaalias, Poolas ega Rumeenias.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

- Uuriti linnade keelepoliitikat ja -strateegiaid ning seda, mitmes keeles seal pakutakse avalikke teenuseid. Peale selle uuriti linnade esindajatelt, milliseid keeli pakutakse linnades reaalselt suuliseks ja kirjalikuks suhtluseks haridus-, hädaabi-, tervishoiu-, sotsiaal-, õigusabi-, transpordi-, sisserände- ja turismiteenuste valdkonnas ning teatrites.
- Uuriti kokku 63 linna. Üldjuhul valiti uurimiseks iga riigi/piirkonna pealinn, suuruselt teine linn ja linn, kus on palju piirkondliku keele kõnelejaid. Uurijate andmetel pakutakse linnades teenuseid 140 keeles, mis ei ole riigikeeled.
- Kolmandikul linnadest on laialdaselt kasutatav ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia ja umbes pooltes uuritud linnades pakutakse mitmekeelseid teenuseid laialdaselt. Uuritud 63 linnast ainult kümme ei paku mitmekeelseid teenuseid. 23 linnas on tavaks lisada ametijuhenditesse keeleoskuse nõuded ja 18s on töötajatele keeleõppe pakkumine levinud tava. Uuringu andmete järgi on viis kõige põhjalikuma keelepoliitikaga linna põhjalikkuse alusel järjestatult Viin, Barcelona, London, Milano ja Kraków.
- Kõige rohkem on keeli turismi, sisserände ja lõimimise, õigusabi (suuline suhtlus) ning transpordi (kirjalik suhtlus) valdkonnas. Ka tervishoiuteenuseid pakutakse tavaliselt mitmes keeles. Kõige vähem mitmekeelseid teenuseid on kultuuri (teater) ning poliitarutelude ja otsustusprotsesside valdkonnas. Ka haridusteenused ei ole nii kõrgel kohal, kui võiks eeldada, arvestades, et nii palju lapsi (ja nende vanemaid) käib Euroopas koolis, mille asukohamaa riigikeelt nad hästi ei oska.
- 17 linnas pakutakse eelnimetatud teenuseid enam kui neljas keeles ja 23 linnas kolmes-neljas keeles. Linnad, kus pakutakse kõige rohkem suulise suhtluse võimalusi kõige suuremas hulgas keeltes, on suurusjärgu alusel järjestatuna London, Aberdeen, Glasgow, Madrid, Valencia, Zürich, Milano, Belfast, Barcelona ja Lugano.
- Kirjaliku suhtluse võimalusi teenuste pakkumisel kinnitas vähem linna – ainult kuue linna väitel pakutakse neis enamikku teenuseid rohkem kui neljas keeles ja 27 linna väitel kolmes-neljas keeles. Sellest võib järeldada, et dokumentide mitmekeelsusele ei panda linnades nii suurt rõhku kui suulisele tõlkele ja vahendamisele.
- Kõikides uuritud linnades kasutatakse peale riigikeele kõige rohkem inglise keelt. Sellele järgnevad saksa, vene, prantsuse ja hispaania keel. Ka hiina ja araabia keel on tähtsal kohal ja neid pakutakse mitmes linnas. Kõmri, katalaani ja baski keel on avalike teenuste sektoris levinud piirkondades, kus neid keeli kasutatakse. Avalike teenuste sektoris kõige sagedamini kasutatavad keeled on suuresti samad mis ajalehtedes kasutatavad keeled.
- Võib järeldada, et avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis on suulise ja kirjaliku suhtluse võimaluste loomisel kolm sihtrühma: a) välisreisijad (ärireisijad ja turistid), b) sisserändajad ja c) piirkondlike või vähemuskeelte rääkijad ja neid keeli lugeda oskavad inimesed.

- Enamiku linnade veebisaitidel kasutatakse riigikeele kõrval inglise keelt. Ka saksa ja prantsuse keel on uuritud linnade veebisaitidel üsna levinud. Mõnel suuruselt teisel linnal on veebisait rohkemates keeltes kui sama riigi/piirkonna pealinnal. Näiteks Rooma linna veebisait on ainult itaalia ja inglise keeles, aga tööstuslinna Milano oma peale itaalia keele veel kaheksas keeles. Sama on Poola linnade Krakówi ja Varssaviga. Piirkondlike linnade veebisaitidel kasutatakse riigikeele kõrval taas kõige rohkem inglise keelt.

Keeled ettevõtluses

- Projektis „Keelterikas Euroopa” töötati välja ettevõtete keelestrateegiate uuring, millega sooviti teada saada, kas töötajate keeleõpet peetakse tähtsaks ja toetatakse ning milliseid keeli klientidega suhtlemiseks ja müügi edendamiseks kasutatakse. Uuritud kriteeriumid jagunevad kolme põhikategooriasse: ettevõtte üldine, sisene ja väline keelestrateegia.
- Andmeid koguti kõigi uuringus osalenud riikide/piirkondade linnades tegutsevatest valitud ettevõtetest, keda oli kokku 484. Uuriti nelja ettevõtlusvaldkonda: panku, hotelle, ehitusettevõtteid ja supermarketeid. Kuigi hotelle oli teiste sektoritega võrreldes suhteliselt palju, olid sektorid kokkuvõttes üsna võrdselt esindatud.
- Üldise keelestrateegia kohta saab öelda, et veerandil uuritud ettevõtetest on olemas selge keelestrateegia ja enam kui pool arvestab töölevõtmisel ka keeleoskust. Veerand ettevõtetest võimaldab töötajatele sageli liikuvust keelte ja teiste kultuuride õppimiseks, kuid 70% ei kogu andmeid töötajate keeleoskuse kohta ja väga vähesed kasutavad keeleõppeks ära ELi programme.
- Inglise ärikeelega õppe pakkumine on levinud 27% uuritud ettevõtetest, 14% pakub riigikeele abiõpet neile, kes riigikeelt emakeelena ei räägi, ja 12% võimaldab teiste keelte õpet. Keeleoskusel põhineva premeerimise või edutamise süsteemid on küllaltki vähestel ettevõtetel – 11% väidab, et selline tegevus on nende ettevõttes levinud inglise ärikeelega puhul, ja ainult 5% ütleb seda tegevat riigikeele või muude keelte puhul. Ka nende ettevõtete arv, kes loovad töötajate keeleoskuse parandamiseks partnerlussidemeid haridussektoriga, on tagasihoidlik – veerand ettevõtteid teeb seda kas sageli või vahetevahel inglise keele puhul, 17% riigikeele puhul nende jaoks, kellele see ei ole emakeel, ja 14% teiste keelte oskuse arendamiseks.
- Uuritud sektorites on inglise ärikeelega kasutamine välises suhtluses riigikeele kõrval levinud veidi alla pooltes ettevõtetes ning 30% kasutab oma veebisaidil ka teisi keeli.
- Saksa, vene, prantsuse, hispaania ja itaalia keel kerkivad esile keeltena, mida uuritud ettevõtetes kasutatakse kõige sagedamini (peale inglise keele). See viitab tugevale Euroopa siseturule. Osa uuritud ettevõtteid paneb rõhku ka hiina, jaapani, araabia ja türgi keelele, kuid eeldada võiks nende suuremat tähtsustamist.

Järeldused

Eeltoodud võrdlevad tulemused näitavad mõnd huvitavat suundumust Euroopa mitmekeelsuspoliitikas ja -tavades. Mõnes riigis/piirkonnas on konkreetsetes valdkondades olemas väga põhjalik poliitika ja väljakujunenud tavad, mõnes aga vajavad need veel arendamist, kui soovitakse täita paremini Euroopa soovitusi ja luua keelerikkam ühiskond. Kõikidest *uuringuvaldkondadest* edendatakse mitmekeelsust kõige rohkem põhikoolis ja gümnaasiumis. Mis puudutab aga varajast keeleõpet, kutse- ja kõrgharidust, meediat, avalike teenuste sektorit ja avalikku ruumi ning ettevõtlust, on meie uuringu põhjal vaja, et Euroopa riigid/piirkonnad võtaksid endale ametliku kohustuse toetada mitmekeelsust, koostaksid tegevuskavad ja kujundaksid välja asjaomased kohaliku ja asutuste tasandi tavad.

Kõikidest uuritud *keelekategoriatest*, mis ei ole riigikeeled, tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse kõige vähem sisserändajate keeli, kuigi Euroopa tasandil on sellele toetus olemas. Kui pööratakse rohkem tähelepanu ka teistele keeltele peale riigikeele, muutuksid Euroopa linnad ja ettevõtted Euroopa suurenevat liikuvust ja rännet arvestades kaasavamaks.

Arvame, et siin esitatud tulemused täiendavad seniseid teadmisi Euroopa keelepoliitikast ja -tavadest neljal eristaval põhjusel: i) osalenud riike/piirkondi oli palju, ii) valisime Euroopa keelte paabelist välja mitu keelekategoriat, iii) uuringuvaldkondi oli terve hulk ja need ei hõlmanud ainuüksi haridussüsteemi iv) uuringu tulemused avaldatakse ja neid tutvustatakse 20 keeles. Uuringu „Keelterikas Euroopa” suure ulatuse tõttu saime väga mahuka andmebaasi keelepoliitika ja -tavade mitmekesisuse kohta nii haridussektoris kui ka mujal. Uuringus oli kokku 260 küsimust, mille tulemusena saadi 24 riigi/piirkonna ja 67 linna kohta kokku 6240 kaalutud ja analüüsitud vastusväärtust (v.a Friisimaa kohta saadud osalised andmed).

Nagu käesoleva trükise esimese peatüki sissejuhatuses kirjas, on meie projektis esialgsete näitajate väljatöötamise mõte anda abivahend, millega riigid/piirkonnad saaksid hinnata, kuidas nende olukord vastab Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitustele, mis on esitatud ühiskonna ja inimeste mitmekeelsust käsitlevates dokumentides. Sellega tahame parandada Euroopa, riikide ja piirkondade keelepoliitika kujundajate teadlikkust nii avalik-õiguslike asutuste kui ka laiemal poliitilisel tasandil ning innustada eri riikide, piirkondade, keelte ja valdkondade huvirühmi tegutsema. Ettepanekud veel mõne näitaja kohta ja tagasiside tulemuste teemal on oodatud.

1. PEATÜKK

Euroopa riikide/piirkondade keelepoliitika ja -tavade näitajate väljatöötamine

Guus Extra ja Kutlay Yağmur

Sissejuhatus

Käesolev väljaanne on üks osa projektist „*Keelterikas Euroopa*”, mille on algatanud Briti Nõukogu – Ühendkuningriigi rahvusvaheline haridusvõimaluste ja kultuurisuhete edendamise organisatsioon – ning mida kaasrahastab oma elukestva õppe programmi raames Euroopa Komisjon. Projekti juhib Briti Nõukogu ja järelevalvet teostab Euroopa Liidu (EL) riiklike kultuuriinstituutide ja meie partnerorganisatsioonide esindajatest koosnev juhtrühm.

Projekti uurimisosa eestvedaja oli Tilburgi Ülikooli *mitmekultuurilise ühiskonna uuringute keskus Babylon*, kes töötas Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu resolutsioonide, konventsioonide ja soovitude alusel välja esialgsed näitajad, et uurida 25 riigi/piirkonna keelepoliitikat ja -tavasid. Babylon koostas uuringus kasutatud küsimustiku, levitas seda meie koostööpartnerite võrgustikus, töötles ja analüüsis andmeid ning pani kogutud andmete võrdlevad tulemused kirja. Uuringu koostööpartnerid igast riigist/piirkonnast täiendasid andmeid saadud tulemuste omapoolse analüüsiga, millele on lisatud ka näiteid headest tavadest ja paljutöötavatest algatusprojektidest.

Projekti üldeesmärgid on järgmised:

- soodustada heade tavade levikut selle kohta, kuidas edendada keeleõppe kaudu kultuuridevahelist dialoogi ja sotsiaalset kaasamist;
- edendada Euroopas koostööd eri haridusvaldkondi ja laiemat ühiskonda hõlmavate keelepoliitika ja -tavade väljatöötamisel;
- parandada teadlikkust Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitudest, mis käsitlevad keeleõppe ja keelise mitmekesisuse edendamist Euroopas.

Esialgsete näitajate väljatöötamise mõte oli anda abivahend, millega riigid/piirkonnad saaksid hinnata, kuidas nende olukord vastab Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu soovitudele, mis on esitatud ühiskonna ja inimeste mitmekeelsust käsitlevates dokumentides. Sellega tahame parandada Euroopa, riikide ja piirkondade keelepoliitika kujundajate teadlikkust nii avalik-õiguslike asutuste kui ka laiemal poliitilisel tasandil ning innustada eri riikide, piirkondade, keelte ja valdkondade huvirühmi tegutsema. Ettepanekud veel mõne näitaja kohta ja tagasiside tulemuste teemal on oodatud. Loodame, et siin tutvustatud tulemused annavad tõe edasiseks juhtumianalüüsiks ja põhjalikumateks mitmekeelsuspoliitika ja -tavade mikrotasandi uuringuteks, mis võimaldaksid saada uusi vaatenurki ja andmeid.

Sellisel uuringul on ilmselgeid piiranguid, millest on valiidusega seoses juttu punktis 1.6. Arvame, et need tulemused täiendavad seniseid teadmisi Euroopa keelepoliitikast ja -tavadest neljal eristaval põhjusel:

- osalenud riike/piirkondi oli palju – 25;
- Euroopa keelte paabelist valisime välja mitu uurimisobjekti: võõrkeeled, piirkondlikud või vähemuskeeled, sisserändajate keeled ja riigikeeled (viimase puhul keskendudes eelkõige uustulnukate toetamisele);
- uuringuvaldkondi oli terve hulk: haridus, ettevõtlus, linnade avalikud teenused ja avalik ruum ning meedia;
- uuring avaldatakse ja seda tutvustatakse 20 keeles.

Punktides 1.1 ja 1.2 on taustteave mitme- ja paljukeelsuse edendajate kohta Euroopas ning kolmkeelsuse mudeli kohta. Punktides 1.3 ja 1.4 keskendutakse projektis uuritud keelekategoriatele ja -kasutusvaldkondadele. Punktis 1.5 uuritakse andmete kogumist ja kolme linna meetodit. Projektis kasutatud uurimismetoodikast on juttu viimases punktis (1.6).

1.1. Mitmekeelsuse edendajad Euroopas

Keeleline mitmekesisus on Euroopa identiteedi tähtis vara ning nii Brüsselis asuvad Euroopa Liidu institutsioonid kui ka Strasbourgis asuv Euroopa Nõukogu on keeleõpet ja mitmekeelsust hoolega propageerinud. Nende kahe organisatsiooni peamised keelepoliitikaga tegelevad asutused on Euroopa Komisjoni hariduse ja kultuuri peadirektoraadi *mitmekeelsuspoliitika üksus* ja Euroopa Nõukogu haridusdirektoraadi *keelepoliitika talitus*. Nende üksuste töö põhjal koostatakse tähtsad resolutsioonid, hartad ja konventsioonid. Põhjaliku ülevaate nii ELi kui ka Euroopa Nõukogu varasematest keeleõppe edendamise programmidest on andnud Baetens Beardsmore (2008).

Kui otsida veebisaidil <http://europa.eu> dokumente mitmekeelsuse kohta, kuvatakse paljudes keeltes tähtsaimad aktid ja väljaanded, mis jagunevad viide rühma: Euroopa Liidu poliitikadokumendid, teabebrošüürid, aruanded, uuringud ja küsitlused. Euroopa Nõukogu veebisaidil www.coe.int/lang jagunevad dokumendid järgmistesse kategooriatesse: poliitikaloomed, alusdokumendid ja standardid, koolikeeled, sisserändajad, konverentside kokkuvõtted ja uuringud.

Euroopa Nõukogu eristab termineid „paljumeelsus“ (inimese oskus kasutada mitut keelt) ja „mitmekeelsus“ (mitme keele kasutamine mingil geograafilisel alal). Euroopa Liidus nimetatakse mõlemat mitmekeelsuseks, kuigi vahel lisatakse, et jutt on inimeste mitmekeelsusest. Aruanne sisaldab mõlemaid kasutusviise.

Euroopa Liit

Euroopa Liidus (edaspidi: EL) kuulub keelepoliitika liikmesriikide pädevusse. ELi institutsioonidel on lähimuspõhimõtte kohaselt selles valdkonnas toetav roll. Nende ülesanne on edendada liikmesriikidevahelist koostööd ja soodustada riiklikus keelepoliitikas Euroopa mõõdet. ELi kolmes seadusandlikus institutsioonis – *Euroopa Liidu Nõukogus*, *Euroopa Komisjonis* (edaspidi: komisjon) ja *Euroopa Parlamendis* – on mitmekeelsus juba aastaid olnud tähtis tegevussuund.

ELi keelepoliitikaga tahetakse kaitsta keelelist mitmekesisust ja edendada keelteoskust nii kultuurilise identiteedi kui ka sotsiaalse lõimumise pärast, aga ka seetõttu, et mitmekeelsetel inimestel oleks lihtsam kasutada Euroopa lõimumise tulemusel tekkinud hariduslikke, ametialaseid ja majanduslikke võimalusi. Mitmekeelsuspoliitika lähtub eesmärgist, mille Euroopa Liidu Nõukogu 2002. aastal Barcelonas seadis: parandada põhioskusi, eelkõige õpetades selleks varajases east peale vähemalt kaht lisakeelt. Selle aluseks aga oli 1995. aasta viljastav valge raamat õpetamise ja õppimise kohta, kus soovitati kõigil õppida selgeks kaks Euroopa keelt. Peale selle kutsuti Barcelonas üles töötama välja keeleoskuse näitaja.

Komisjon kohustus 2003. aastal võtma 45 uut meetet, et ergutada riiklike, piirkondlike ja kohalike ametiasutusi tegema jõupingutusi „suure uuendusliku sammu astumiseks keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamisel“. Komisjoni esimene teatis mitmekeelsuse kohta – „Uus mitmekeelsuse raamstrateegia“ – võeti vastu 2005. aasta novembris ja see oli täiendus komisjoni tegevuskavale „Keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamine“. 2005. aasta teatises esitati kolm ELi mitmekeelsuspoliitika põhisuunda:

1. muuta Euroopa Liidu õigusaktid, menetlused ja teave kodanikele nende omas keeles kättesaadavaks;
2. rõhutada keelte ja mitmekeelsuse tähtsat rolli Euroopa majanduses ning leida selle edendamise viisid;
3. ärgitada kõiki kodanikke õppima ja rääkima rohkem keeli, et parandada üksteisemõistmist ja suhtlemist.

Mitmekeelsuse tähtsust komisjoni silmis tõendas ka asjaolu, et 2007. aastal nimetati selle teemaga tegelemiseks esmakordselt ametisse eraldi volinik (Leonard Orban). Tõsi küll, 2009. aastal läks see valdkond José Manuel Barroso ümberkorraldustega hariduse, kultuuri, mitmekeelsuse ja noorte voliniku vastutuse alla. Volinik Orbani ametiajal, 2008. aastal avaldas komisjon teatise „Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus“, milles nimetati keelepoliitikat läbivaks teemaks, mis puutub kõikidesse ELi poliitikavaldkondadesse. Teatises oli kirjas, mida on vaja teha, et muuta keeleline mitmekesisus solidaarsuse ja õitsengu toetajaks. Sätestati mitmekeelsuspoliitika kaks tähtsaimat eesmärki:

- parandada teadlikkust ELi keelelise mitmekesisuse väärtuslikkusest ja selle pakutavatest võimalustest ning julgustada kaotama takistusi kultuuridevahelise dialoogi eest;
- anda kõikidele kodanikele reaalsed võimalused õppida suhtlema veel kahes keeles peale emakeele.

Liikmesriike kutsuti üles pakkuma tõhusamalt oma haridussüsteemi raames varasest east kuni täiskasvanueani laiemat keeltevalikut ning väärtustama ja edasi arendama keeleoskusi, mis on omandatud väljaspool formaalset haridussüsteemi. Peale selle kinnitas komisjon oma otsust kasutada strateegiliselt ära asjakohaseid ELi programme ja algatusprojekte, et tuua mitmekeelsuse põhimõtte kodanikele lähemale.

Seda teatist täiendav komisjoni 2008. aasta töödokument annab hea ülevaate ELi reaalsest tegevusest mitmekeelsuse toetamisel. Nii Euroopa Liidu Nõukogu (2008) kui ka Euroopa Parlament (2009) võtsid komisjoni 2008. aasta teatise oma resolutsioonides hästi vastu ja kiitsid selle heaks, rõhutades elukestvat õpet, konkurentsivõimet, liikuvust ja tööalast konkurentsivõimet. 2011. aastal andis komisjon teada edusammudest, mida 2008. aastast saati oli tehtud, ja esitas täieliku kirjeldava loetelu ELi asjaomastest meetmetest. Samuti mainiti koostamisel olevat strateegilist raamistikku üleeuroopaliseks koostööks hariduse ja koolituse alal (ET 2020), kus tunnistatakse keeleõpet prioriteedina ja võõrkeeltes suhtlemist ühena kaheksast tähtsaimast oskusest, mis on vajalikud hariduse ja koolituse kvaliteedi ja tõhususe parandamiseks. Põhioskuste seas nimetati ka emakeeles suhtlemist, vahendamist ja kultuuridevahelist üksteisemõistmist.

Aruandes on rõhutatud, et keeleoskus on uute oskuste ja töökohtade tegevuskava jaoks määrava tähtsusega, sest see parandab tööalast konkurentsivõimet. Samuti on see liikuvuse ja seetõttu ka uue juhtalgatuse „Noorte liikuvus” eduka rakendamise eeldus. Laiemalt vaadates võib keeleoskus julgustada ELi kodanikke kasutama oma õigust liikuda vabalt ühest liikmesriigist teise ja valima endale vabalt elukohta ning muuta selle neile lihtsamaks. Ka võib see innustada kodanikke kasutama eri riikides/piirkondades mitmesuguseid õigusi, mida neile ELi õigusaktidega on antud.

Peamised statistilised andmed keelte õppimise ja õpetamise kohta Euroopa Liidus kogutakse Eurydice ja Eurobaromeetri uuringute käigus. Meie projekti küsimustiku 3. ja 4. osa jaoks on väga olulised sellised aruanded nagu „Põhiandmed keeleõppe kohta Euroopa koolides” („Key data on teaching languages at school in Europe”, Eurydice 2008, 2005. aasta aruande ajakohastatud versioon), „Sisserändajate laste lõimimine Euroopa koolidesse” („Integrating immigrant children into schools in Europe”, Eurydice 2009) ja kaks Eurobaromeetri uuringut Euroopa kodanike keeleoskusest ja nende suhtumisest keeltesse (Eurobaromeetri 2001. ja 2006. aasta uuringud). Strubelli jt 2007. aastal komisjonile esitatud aruanne, millele on eespool viidatud, sisaldab ka olulisi andmeid Euroopa Liidu riikide õpilaste osalemisest alg-, põhi- ja keskkooliastme keeletundides. Peale selle on seal ära toodud rahvusvaheliste tulemuste ja suundumuste analüüs ning suur hulk soovitusi.

Projekti küsimustiku järgmises versioonis võib kaaluda andmete lisamist keeleõppijate ja kooli keeleeksamite konkreetsete arvude ning eri liiki keeleoskuste kohta. Samuti on kavas uurida võimalusi koguda käesoleva projekti ning Euroopa Rahvuslike Keeleinstituutide Föderatsiooni projekti European Language Monitor ning Euroopa keeleoskuse uuringu (European Survey on Language Competences – ESLC) jaoks andmeid korruga (vt ülevaadet sellest, mis nende projektide raames toimumas on, nende veebilehtedelt). Esimese projekti keskmes on ametlikud riigikeeled. Projektis on eraldi osa, milles võrreldakse ametlike riigikeelte ja inglise keele õpetamist ja kasutamist ülikoolis. Euroopa keeleoskuse uuringus uuriti kõigepealt inglise, prantsuse, saksa, itaalia ja hispaania keele kui esimese ja teise võõrkeele oskust põhikooli III astme lõpus või gümnaasiumi teises klassis (sõltuvalt haridussüsteemist). Euroopa Komisjon avaldas hiljuti (2012. aastal) Euroopa keeleoskuse uuringu esimese aruande, milles on andmed 14 riigi peaaegu 54 000 õpilase kohta. Töötati välja standardsed õppekavaga mitteseotud testid, millega uuriti Euroopa keeleõppe raamdokumendi tasemetel õpilaste lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisoskust neis viies keeles. Uuringu tulemustest on näha, et nii esimese kui ka teise võõrkeele oskus on üldiselt halb. Peale selle on tulemused riigiti, keeleti ja oskuseti väga erinevad.

Komisjoni peamine mitmekeelsuse rahastamise programm aastateks 2007–2013 on *elukestva õppe programm*, mis koondab erinevad ELi haridus- ja koolitusmeetmed ühe katusprogrammi alla, mille seitsme aasta eelarve ulatub ligi seitsme miljardi euron. Elukestva õppe programm (aastatel 1994–2006 rakendatud programmi *Socrates* järglane) koosneb neljast alaprogrammist, millest igaüks keskendutakse konkreetsele haridusvaldkonnale. Need on *Comenius* (üldharidus), *Erasmus* (kõrgharidus), *Leonardo da Vinci* (kutseharidus ja -koolitus) ja *Grundtvig* (täiskasvanuharidus). Neid alaprogramme täiendab horisontaalne programm, mis sisaldab ka keeltealast põhitegevust. Peale selle edendatakse programmiga *Jean Monnet* kogu maailma kõrgharidusasutustes õpetamist, mõttevahetust ja arutelu Euroopa integratsiooniprotsessi üle.

Elukestva õppe programmi üks konkreetne eesmärk on edendada keeleõpet ja keelelist mitmekesisust. Programmi eri osade raames saab Euroopa Liidu kaasrahastust küsida keeleprojektidele, -võrgustikele ja muule keelega seotud tegevusele näiteks seoses õpilaste, õpetajate ja töötajate liikuvusega. Programmis on abikõlblikud kõik keeled – ametlikud, riiklikud, piirkondlikud, vähemus- ja sisserändajate keeled. Projekti „Keelterikas Euroopa” kaasrahastataksegi teise põhitegevuse (võrgustikud) raames.

Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu on asutatud 5. mail 1949. aastal. See on valitsustevaheline organisatsioon, kuhu kuulub praegu 47 liikmesriiki, kaasa arvatud 27 Euroopa Liidu liikmesriiki.

Euroopa Nõukogu eesmärk on edendada inimõigusi, parlamentaarset demokraatiat ja õigusriigi põhimõtet. Need põhiväärtused on nõukogu tegevuse aluseks igas valdkonnas, kaasa arvatud keelepoliitika, mida kujundatakse nõukogu kolme erinevat, aga üksteist täiendavat liiki dokumentidega: konventsioonide, soovitude ja tehniliste dokumentidega.

Euroopa kultuurikonventsioonis julgustatakse riike toetama üksteise keele, ajaloo ja ühiskonna tundmaõppimist. Euroopa sotsiaalhartaga tagatakse võõrtöötajate ja nende perede õigus õppida vastuvõtva riigi keelt (keeli) ning toetatakse nende lastele emakeele õpetamist.

Kahes Euroopa Nõukogu konventsioonis käsitletakse otseselt Euroopa norme keelelise mitmekesisuse ja keelega seotud õiguste edendamiseks ja kaitsmiseks. Need on regionaal- või vähemuskeelte harta ning vähemusrühvuste kaitse raamkonventsioon. Harta on kultuuridokument, mille eesmärk on kaitsta ja edendada piirkondlikke või vähemuskeeli kui Euroopa kultuuripärandi ohustatud osa. See sisaldab erimeetmeid, mis aitavad edendada selliste keelte kasutamist haridussüsteemis ja meedias ning kohtutes, haldusasutustes, majandus-, sotsiaal- ja kultuurielus. Raamkonventsioonis on kirjas tingimused, mida rahvusvähemused vajavad oma kultuuri hoidmiseks ja arendamiseks ning oma identiteedi oluliste osade – usu, keele, kommete ja kultuuripärandi – alleshoidmiseks.

Konventsioonid ratifitseerinud riikide tegevuse üle oma kohustuste täitmisel teostatakse järelevalvet.

Euroopa Nõukogu soovitus on riigivõimude jaoks autoriteetsed juhtpõhimõtteid ja rakendusmeetmeid sisaldavad dokumendid, aga need ei ole õiguslikult siduvad. Käesoleva projekti jaoks kõige tähtsamad dokumendid on:

- ministrite komitee soovitus R (98) 6 nüüdiskeelte kohta (Euroopa Nõukogu 1998), milles rõhutatatakse peamiste poliitiliste

eesmärkidena kultuuridevahelist suhtlust ja paljumeelsust ning pakutakse välja konkreetseid meetmeid haridussüsteemi iga osa, kaasa arvatud õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe jaoks; soovitusel lisas on kõikehõlmavalt kirjas, kuidas seada Euroopa Nõukogu kõikide liikmesriikide haridussüsteemi igas osas sidusa keeleõppe üldeesmärgiks paljumeelsust;

- Euroopa Nõukogu parlamentaarse assamblee soovitus 1383 (1998) keelelise mitmekesisuse suurendamise kohta, kus on kirjas, et Euroopa keeleline mitmekesisus on vääruslik kultuurivara, mida tuleb hoida ja kaitsta, ning et Euroopa Nõukogu liikmesriikides peaks olema nüüdiskeelte õpe mitmekesisem, nii et eurooplased ei omandaks oma riigikeele või (asjakohasel juhul) piirkondliku keele kõrval mitte ainult inglise keelt, vaid ka teisi Euroopa ja muu maailma keeli;
- Euroopa Nõukogu parlamentaarse assamblee soovitus 1539 (2001) Euroopa keelteaasta kohta, kus kutsutakse liikmesriike üles järgima ja edasi arendama Euroopa Nõukogu keelepoliitika ettepanekuid, millega edendatakse paljumeelsust, kultuurilist mitmekesisust ning inimeste- ja riikidevahelist mõistmist, ning soodustama seda, et kõik eurooplased omandaksid teatud suhtlemisoskuse mitmes keeles, näiteks edendades individuaalsete vajadustega kohandatud mitmekesiselisi uusi meetodeid;
- ministrite komitee soovitus Rec (2005) 3 piirialadel naaberkeelte õpetamise kohta, kus ärgitatakse liikmesriikide valitsusi rakendama paljumeelse hariduse põhimõtteid, eelkõige looma tingimusi, mis võimaldaksid piirialade kõigi tasandite õppeasutustel hoida alles või juurutada naaberriikide keelte ja kultuuri õpe (sest kultuuri õppimine on tihedalt seotud keeleõppega) ning edendada nende keelte kasutamist;
- parlamentaarse assamblee soovitus 1740 (2006) emakeele rolli kohta koolihariduses, milles julgustatakse noori eurooplasi õppima oma emakeelt (ehk põhikeelt), kui see ei ole riigi ametlik keel, ent märgitakse samuti, et nende kohus on õppida selgeks ka selle riigi keel, mille kodanikud nad on;
- ministrite komitee soovitus R (2008) 7 Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamise kohta paljumeelsuse edendamisel, kus on välja toodud üldpõhimõtted ja meetmed, mida keeleõppe eest vastutavad riiklikud, piirkondlikud ja kohalikud asutused peaksid kasutama, ning konkreetseid meetmeid poliitika kujundamiseks, õppekava ja õpikute koostamiseks, õpetajakoolituseks ja hindamiseks.

Keeleõppe tehnilised dokumendid on tavaliselt viitematerjalid, mis ei ole kunagi normatiivsed. Neid saavad poliitikakujundajad ja õpetajad kasutada ning oma olukorra ja vajaduste järgi kohendada. Sellised dokumendid on muu hulgas laialdaselt kasutatav Euroopa keeleõppe raamdokument, Euroopa keelemapp, poliitikasuunised ja mitmesugused muud praktilised abivahendid, mis on töötatud välja Strasbourgis asuva keelepoliitika üksuse ja Grazis asuva Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse programmide raames.

Euroopa keeleõppe raamdokument (2001) on koostatud paljumeelse hariduse edendamiseks nii, et seda saaks kohendada eri süsteemidega. Raamdokument on ühtne alus teise keele / võõrkeele ainekava, õpikute, tundide ja eksamite koostamiseks ja võrdlemiseks, samal ajal kui paljumeelne elukestev õpe on pidevas muutumises. Teadusuuringute ja laialdaste arutelude

tulemusena valminud keeleõppe raamdokument on praktiline vahend, mis aitab kehtestada järjestikustel õppeetappidel saavutatavad selged keeleoskuseesmärgid, mille järgi saab keeleoskust rahvusvaheliselt võrreldaval viisil hinnata. Selle alusel on võimalik keelekvalifikatsiooni vastastikku tunnustada, mis omakorda soodustab liikuvust hariduse ja töö valdkonnas. Raamdokumendi, mis on kättesaadav 35 keeles, kasutatakse üha enam riiklike õppekavade reformimisel ja rahvusvahelistes konsortsiumides keeletunnistuste suhestamisel Euroopas ja mujal.

Euroopa keelemapp (2001) on isiklik dokument, millesse keeleõppijad saavad kirja panna koolis ja väljaspool seda saadud keeleõppe- ja kultuurikogemused. See kuulub õppijale. Keelemapi jaoks on väärtuslikud kõik oskused, sõltumata nende tasemest ja sellest, kas need on omandatud tavakoolis või mujal. Keelemapp on seotud Euroopa keeleõppe raamdokumendiga.

Euroopa keeleõppepoliitika arendamise suunis (The Guide for the Development of Language Education Policies in Europe (2007)) on analüütiline dokument, mille alusel saab keeleõppepoliitikat välja töötada või ümber kujundada nii, et sellega edendataks planeeritud ja sidusate otsuste kaudu paljumeelsust ja mitmekesisust. Suunises käsitletakse paljumeelsust ühe oskusega, mis võib hõlmata mitme keele oskust eri tasemetel; see on suhtlusoskus, millele aitavad kaasa kõik keelega seotud teadmised ja oskused ning milles eri keeled on omavahel seotud ja mõjutavad üksteist.

Eelnimetatud poliitikadokumendid on koostanud Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus (praegune keelepoliitika üksus), kes avas hiljuti ka paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse abimaterjalide ja viidete platvormi (Platform of Resources and References for Plurilingual and Intercultural Education), mis asub aadressil www.coe.int/lang. Sellel saidil käsitletakse peale tänapäeva võõrkeelte ka klassikalisi keeli, sisserändajate keeli ja – mis kõige tähelepanuväärsem – koolihariduse keeli. Seal räägitakse Saksamaa saksa keelest, Rootsi rootsi keelest jne, mida õpetatakse eraldi aiena ja kasutatakse teiste ainetega õpetamisel (võttes arvesse keele tähtsat rolli teadmiste omandamisel kõikides ainetes). See platvorm on vabalt kättesaadav ja pidevalt muutuv abivahend, mis pakub oma määratluste süsteemi, võrdlusluseid, kirjeldusi ja näitajaid, uuringuid ja häid tavasid. Liikmesriikidel palutakse nendega tutvuda ja soovitata neid kasutada oma poliitika kujundamisel, et edendada kvaliteethariduse kõigile võrdset kättesaadavust vastavalt vajadustele, võimalustele ja hariduskultuurile.

Platvormi juurde kuulub ka paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse õppekava koostamise suunis (Guide for the development of curricula for plurilingual and intercultural education), mida katsetatakse praegu mitmes haridussüsteemi osas. Suunisega tahetakse soodustada paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse väärtuste ja põhimõtete järgimist kõikide keelte (võõr-, piirkondlike, vähemus-, klassikaliste ja koolihariduse keelte) õpetamisel. See annab üldpildi õppekava kujundamise ja/või täiustamise põhimõtetest ja sellega seotud probleemidest ning pedagoogilistest ja didaktiilistest meetoditest, mis aitavad paremini saavutada paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse üldeesmärke.

Euroopa Nõukogu töös tähendavad paljumeelsus ja kultuuridevahelised oskused suutlikkust kasutada arvukaid keelelisi ja kultuurilisi võimalusi, et suhelda teistsuguse taustaga inimestega ja seda tehes oma oskusi täiendada. Paljumeelses ja kultuuridevahelises hariduses võetakse arvesse eri keeli ja nendega seotud kultuure, mida on õpitud tavakoolis või mujal: koolihariduse keeli (keel kui õppeaine ja õppekeel), piirkondlikke või vähemuskeeli, tänapäeva võõrkeeli ja klassikalisi keeli ning sisserändajate keeli. Euroopa Nõukogu soosib terviklikku käsitlust, millega suurendatakse keeltevahelist sünergia, õpetajate tegevuse ulatuslikumat koostöö ja õppijate mitmekesiste oskuste ärakasutamist.

Euroopa Nõukogu keeleõppealast tööd koordineerib Strasbourgis asuv keelepoliitika üksus ja Grazis asuv Euroopa Nüüdiskeelte Keskus.

Keelepoliitika üksus korraldab valitsustevahelise koostöö programme Euroopa Nõukogu hariduspoliitika ja -tavade juhtkomitee programmi raames.

Keelepoliitika üksus on olnud keeleõppealase rahvusvahelise koostöö eestvedaja alates 1957. aastast. Ta on uuenduste tagantõukaja ning omalaadne üleeuroopaline foorum, kus saab käsitleda kõikide liikmesriikide poliitilisi prioriteete. Keelepoliitika üksuse programmide tulemused on olnud aluseks mitmele soovitusel ja resolutsioonile, mille on avaldanud Euroopa Nõukogu parlamentaarne assamblee ja ministrite komitee. Viimased tagavad talituse põhimõtetelisele dokumentidele ja ettepanekutele poliitilise toetuse. Sellest lähtudes korraldas keelepoliitika üksus 2001. aastal koos Euroopa Komisjoniga Euroopa keelteaasta, mille eesmärgi propageeritakse edasi iga-aastaselt Euroopa keelepäeval (www.coe.int/edl [inglise keeles]).

Keelepoliitika üksus pakub liikmesriikidele ka asjatundlikku abi keeleõppepoliitika analüüsimisel ja ta on osalenud vähemuste hariduse poliitika väljakujundamisel. Viimase aja tegevus on olnud seotud eriti koolihariduse keeltega (sh ebasoodsas olukorras õpilaste vajadustega) paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse laiemas raamistikus ning täiskasvanud sisserändajate lõimimist käsitleva keelepoliitikaga.

Keelepoliitika üksuse programme täiendavad Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse programmid. See keskus on asutatud Euroopa Nõukogu laiendatud osalise kokkuleppe alusel 1994. aastal Austrias Grazis. Kokkuleppele on seni alla kirjutanud 31 riiki.¹

Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse ülesanne on edendada uuenduslikke meetodeid ning levitada keelte õppimise ja õpetamise häid tavasid. Keskus korraldab nelja-aastasi projektiprogramme koostöös Euroopa keeleõppe ekspertidega. Projektide tulemusena on valminud praktilised koolituskomplektid, suunised ja interaktiivsed veebisaidid, näiteks keeleõpetajaks õppivatele Euroopa tudengitele mõeldud mapp (EPOSTL, <http://epostl.ecml.at>), mis on tõlgitud 13 keelde ja mida kasutatakse Euroopas paljudes õpetajakoolituse programmides, ning keelte ja kultuuride mitmekesise käsitluse raamdokument (CARAP, <http://carap.ecml.at>), milles kirjeldatakse, kuidas toetada õppija mitmekeelse ja kultuuridevahelise pädevuse väljakujunemist koolis. Mitu nüüdiskeelte keskuse abivahendit on seotud keeleõppe raamdokumendi ja keelemapi praktilise kasutamisega ning need sobivad mitmekeelses keskkonnas tegutsevatele keeleõpetajatele. Kõikide Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse trükistega saab tasuta tutvuda keskuse veebisaidil www.ecml.at.

Projekti „Keelterikas Euroopa“ uuringu küsimustiku väljatöötamisel lähtusime olulisimatest Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu resolutsioonidest, konventsioonidest, soovitusel ja teatistest, mille põhjal on ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse poliitikat ja tavasid välja kujundatud. Tabelis 1 on ülevaade kasutatud dokumentidest. Kokkuvõtte olulisimatest punktidest ja küsimustik ise on üleval „Keelterikka Euroopa“ veebisaidil. Pange tähele, et on olemas kaks nõukogu: Euroopa Liidu Nõukogu (ELi institutsioon, kus kohtuvad liikmesriikide ministrid) ja Euroopa Nõukogu.

¹ Albaania, Andorra, Armeenia, Austria, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Horvaatia, Küpros, Tšehhi, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Island, Iirimaa, Läti, Liechtenstein, Leedu, Luksemburg, Malta, Montenegro, Holland, Norra, Poola, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi, Šveits, endine Jugoslaavia Makedoonia Vabariik

Tabel 1. Projekti „Keelterikas Euroopa” küsimustiku koostamiseks kasutatud Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu dokumendid

Euroopa Liidu dokumendid	Euroopa Nõukogu dokumendid
<p>Euroopa Liidu Nõukogu resolutsioonid ja järelused:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Euroopa Parlamendi ja nõukogu otsus Euroopa keelteaasta 2001 kohta (2000); – eesistujariigi järelused Barcelonas toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumise kohta (2002); – järelused mitmekeelsuse kohta (mai 2008); – resolutsioon mitmekeelsust edendava Euroopa strateegia kohta (november 2008); – järelused, mis käsitlevad strateegilist raamistikku üleeuroopaliseks koostööks hariduse ja koolituse alal (ET 2020) (2009); – järelused liikuvust suurendava keeleoskuse kohta (2011). 	<p>Konventsioonid:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Euroopa kultuurikonventsioon (1954); – Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta (1992); – vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon (1995); – Euroopa sotsiaalharta (muudetud 1996).
<p>Euroopa Parlamendi resolutsioonid:</p> <ul style="list-style-type: none"> – resolutsioon keelelise mitmekesisuse ja keeleõppe edendamise kohta (2001); – resolutsioon Euroopa piirkondlike ja vähemkasutatavate keelte kohta (2003); – resolutsioon mitmekeelsuse kui Euroopa rikkuse ja ühise kohustuse kohta (2009). 	<p>Ministrite komitee soovitus:</p> <ul style="list-style-type: none"> – soovitus R (2005) 3 piirialadel naaberkeelte õpetamise kohta; – soovitus R (82) 18 nüüdiskeelte kohta (1982); – soovitus R (98) 6 nüüdiskeelte kohta (1998); – soovitus CM/Rec (2008) 7 Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamise kohta mitmekeelsuse edendamisel.
<p>Euroopa Komisjoni teatised:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teatis „Uus mitmekeelsuse raamstrateegia” (2005); – teatis „Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus” (2008); – roheline raamat „Ränne ja liikuvus: Euroopa Liidu haridussüsteemi ülesanded ja võimalused” (2008). 	<p>Parlamentaarse assamblee soovitus:</p> <ul style="list-style-type: none"> – soovitus 1383 (1998) keelelise mitmekesisuse suurendamise kohta; – soovitus 1539 (2001) Euroopa keelteaasta 2001 kohta; – soovitus 1598 (2003) viipekeele kaitsmise kohta Euroopa Nõukogu liikmesriikides; – soovitus 1740 (2006) emakeele rolli kohta koolihariduses.
<p>Välisaranded:</p> <ul style="list-style-type: none"> – mitmekeelsuse kõrgetasemelise töörühma lõpparuanne (2007); – Languages mean business: companies work better with languages, mitmekeelsuse ärifoorum (2008). 	<p>Välisaranded:</p> <ul style="list-style-type: none"> – From linguistic diversity to plurilingual education: Guide for the development of language education policies in Europe (Beacco ja Byram 2007); – Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education (Beacco jt 2010). <p>Õpetamise ja õppimise abivahendid:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Euroopa keeleõppe raamdokument (2001)¹; – Euroopa keelemapp (2001); – keelte ja kultuuride mitmekesise käsitluse raamdokument (FREPA) (2012): http://carap.ecml.at; – keeleõpetajaks õppivatele Euroopa tudengitele mõeldud mapp (2007): http://epostl2.ecml.

¹ Euroopa keeleõppe raamdokument on koostatud paljumeelse hariduse edendamiseks nii, et seda saaks kohandada kasutuskontekstiga. Raamdokument on ühtne alus teise keele / võõrkeele ainekava, õpikute, tundide ja eksamite koostamiseks ja võrdlemiseks, samal ajal kui paljumeelse elukestev õpe on pidevas muutumises.

1.2. Kolmkeelsuse mudel ja inimeste mitmekeelsus

Kolmkeelsuses väljenduva mitmekeelsuse edendamist ei ole toetanud mitte üksnes Euroopa Liit. UNESCO võttis 1999. aastal kasutusele termini „mitmekeelne haridus” (peakonverentsi resolutsioon nr 12), millega viidati vähemalt kolme keele, s.t emakeele, piirkondliku keele või riigikeele ning rahvusvahelise keele kasutamisele haridussüsteemis. Juba 1950ndatel koostas India valitsus mitmekeelse hariduse kava, mis hõlmas õppetööd emakeeles, piirkondlikus keeles (või osariigi keeles), hindi keeles, mis on üldlevinud suhtluskeel, ning ühes klassikalises keeles (sanskriti, paali, araabia või pärsia keeles). Pärast täiendamist 1961. aastal nimetati ettepanek ümber *kolme keele mudeliks (three language formula)*, mille kohaselt pidi õppetöö toimuma piirkondlikus keeles, hindi keeles muude kui hindikeelsete piirkondade puhul või mõnes teises India keeles hindikeelsete piirkondade puhul ning inglise või mõnes muus Euroopa keeles.

Euroopa Komisjon seadis oma *valges raamatus* (1995) poliitiliseks eesmärgiks kõigi Euroopa Liidu kodanike kolmkeelsuse. Peale emakeele peaks iga kodanik õppima vähemalt kaht ühenduse keelt. Seda poliitilist eesmärki järgis ka Euroopa Liidu Nõukogu oma 2002. aasta Barcelona resolutsioonis. Sel ajal kasutati sõna „emakeel” liikmesriikide ametlike keelte kohta ja eirati asjaolu, et paljude Euroopas elavate inimeste jaoks ei ole emakeel ja riigikeel üks ja sama (Extra ja Gorter 2008: 44). Termin „ühenduse keeled” all aga mõeldi Euroopa Liidu kahe muu liikmesriigi ametlikku keelt. Hilisemates komisjoni dokumentides nimetati üht võõrkeelt, mis on rahvusvaheliselt väga mõjukas (inglise keelt ei nimetatud sihilikult), ja üht naaberkeelt. Mõistagi tähistas viimatinimetatu naaberriikide, mitte naaberriikide keelt. Viimasel ajal on komisjoni mõtteviis selles valdkonnas muutunud ja 2008. aasta teatise peatüki 4.1 pealkiri on „Kõikide keelte väärtustamine”:

Tänapäeva suurenenud rände ja liikuvuse tõttu on edukaks integratsiooniks ja ühiskonnas aktiivse rolli omamiseks riigikeel(t)te valdamine peamise tähtsusega. Seega peaksid need, kes kõnelevad emakeelena muud keelt, lisama oma uue asukohariigi keele „emakeele ja kahe võõrkeele” komplekti.

Meie ühiskonnas on ka kasutamata keelelisi võimalusi: tuleks kõrgemini hinnata seda, kui inimesed kasutavad kodus ja kohalikus keskkonnas või naabritevaheliseks suhtlemiseks erinevaid keeli. Näiteks esitavad koolidele väljakutse lapsed, kellel on mitu emakeelt (mis võivad olla Euroopa Liidu või kolmandate riikide keeled) ja kellele tuleb kooli õppekeelt õpetada teise võõrkeelena, teisalt võivad sellised lapsed innustada klassikaaslast õppima erinevaid keeli ja olema avatumad muudele kultuuridele.

Et ühiskonnarühmade vahel tekiks tihedamad sidemed, on komisjoni mitmekeelsuse ja kultuuridevahelise dialoogi nõuanderühm (2008) töötanud välja meelepärase võõrkeele mõiste, mille kohta oodatakse edaspidi vastukajaid.

Vaatamata sellele, et Euroopa Nõukogu ei ole selgelt määratlenud nende keelte arvu, mis tuleks ära õppida, on ta olnud esirinnas keeleõppe edendajana ja lapseast alates omandatava mitmekeelsuse arendajana ning rõhutanud

järjekindlalt vajadust väärtustada kõiki keeli. Samuti on ta andnud huvitava vaatenurga, esitades muutuvate ja osaliste oskuste idee.

Võttes aluseks 1969. aasta resolutsiooni Euroopa nüüdiskeelte süvaõppe programmi kohta ja soovitus 814 (1977), koostas Euroopa Nõukogu 1982. aastal soovitus R 82 (18), milles paluti liikmesriikidel hoolitseda võimalikult palju selle eest, et kõik elanikkonnarühmad saaksid teadmisi teiste liikmesriikide (või teiste nende riigis elavate kogukondade) keeltest, ning julgustada lastele alates kümnendast eluaastast või põhikooli III astme algusest õpetama peale riigikeele veel vähemalt üht Euroopa keelt või konkreetse piirkonna peamist suhtluskeelt. Samuti kutsuti soovitus liikmesriike üles looma võimalused õppida võimalikult paljusid keeli. Euroopa Nõukogu arvestas selles soovituses ka võõrtöötajate vajadusi ja nõudis neile sobivaid võimalusi,

et nad saaksid omandada piisavaid teadmisi vastuvõtjariigi keelest, osalemaks seal aktiivselt tööl-, poliitilises ja ühiskonnaelus, eelkõige et sisserändajate lapsed saaksid omandada korraliku hariduse ja hea ettevalmistuse üleminekuks statsionaarsest õppest tööellu, ning et edendataks nende emakeele kasutamist nii hariduses kui ka kultuuris, mis võimaldaks neil hoida ja tugevdada sidemeid oma kultuuriga.

Üks sellele järgnenud olulisemaid soovitusi oli Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus R 98 (6), kus öeldi, et eurooplased peaksid õppima suhtlema mitmes keeles, ja paluti liikmesriikidel selleks mitmekesistada pakutavate keelte valikut ja seada iga keele jaoks sobivad eesmärgid, sealhulgas pakkuda moodulkursusi ja eri osaoskuste arendamise kursusi.

Euroopa Nõukogu uusim soovitus on ministrite komitee soovitus liikmesriikidele CM/Rec (2008) 7 Euroopa Nõukogu Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamise ja paljumeelsuse edendamise kohta.

Üksikasjaliku ülevaate ja analüüsi ELi mitmekeelsuspoliitikat on esitanud Cullen jt (2008), kelle sõnul esineb võõrkeelte (peale inglise keele) õppimise suhtes endistviisi märkimisväärset vastumeelsust või vastuseisu. Seda arvamust kinnitavad Eurostati 2009. aasta andmed, millest on näha inglise keele õppimise märgatavat kasvu erinevalt teistest keeltest. Culleni sõnul võib vaid iga viiendat eurooplast nimetada aktiivseks võõrkeelte õppijaks ning keeleoskus on ebaühtlane nii geograafiliselt kui ka kultuuriliselt. Mitmekeelsust edendatakse valdavalt formaalse hariduse sektoris, täpsemalt põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Cullen jt (2008: iii–iv) on ELi mitmekeelsuse edendamise poliitika ja tegevuskavadega seonduvates küsimustes jõudnud järgmiste põhijäreldusteni.

- Mitmekeelsus ja keeleline mitmekesisus on teinekord vastandlikud poliitilised eesmärgid. Keeleõppepoliitikat on kippunud mõjutama „tähtsamad” eesmärgid, näiteks majanduslik konkurentsivõime ja tööjõu liikuvus, ning keelelise mitmekesisuse poliitikat sotsiaalsed teemad nagu kaasamine ja inimõigused. Mitmekeelsuspoliitika on konkreetsetes tegevuses väljendunud prioriteetsemana kui keelelise mitmekesisuse poliitika.

- Euroopa Parlamendi tegevus annab märku järjekindlastest ja lakkamatutest püüdlustest säilitada vähemuskeelte kaitse ja tugi keelelisele mitmekesisusele. Alates 1970. aastate lõpust on Euroopa Parlament välja andnud hulga teatiseid ja resolutsioone, milles kutsutakse komisjoni üles võtma meetmeid vähemuskeelte kasutamise edendamiseks ning vaatama läbi kõik ühenduse õigusaktid ja tavad, millega diskrimineeritakse vähemuskeeli. Suur probleem on aga see, et üksi neist dokumentidest ei ole liikmesriikide jaoks siduv.

ELi kodanike suhtumine ühiskonna ja inimeste mitmekesisusse

Komisjoni perioodiliselt ilmuvas väljaandes Eurobaromeeter (eriuuring 243 (2006)) on ülevaade avalikust arvamusest mitmekesisusega seotud küsimustes. Seal on analüüsitud teatavate komisjoni mitmekesisuspoliitika aluseks olevate põhimõtete pooldamist, vastajate arusaama olukorrast oma riigis/piirkonnas ja nende toetust riiklikule mitmekesisuspoliitikale. Vastajatele esitati viis väidet mõningate põhimõtete kohta, mis on Euroopa mitmekesisuse edendamise poliitika aluseks. Enamik eurooplasi nõustub kõigi väidetega, aga nagu tabelist 2 näha, erineval määral.

Tabel 2. Suhtumine mitmekesisusse Euroopas (allikas: Eurobaromeetri eriuuring 243: 53, Euroopa Komisjon 2006)

Väidet	Pigem nõus	Pigem ei ole nõus	Ei oska öelda
1. Kõik Euroopa Liidu inimesed peaksid lisaks oma emakeelele oskama veel üht keelt.	84%	12%	4%
2. Kõiki Euroopa Liidus räägitavaid keeli tuleks kohelda võrdselt.	72%	21%	7%
3. Kõik Euroopa Liidu inimesed peaksid suutma rääkida üht ühist keelt.	70%	25%	5%
4. Euroopa Liidu institutsioonid peaksid Euroopa kodanikega suhtlemiseks võtma kasutusele ühe keele.	55%	40%	5%
5. Kõik Euroopa Liidu inimesed peaksid lisaks oma emakeelele oskama veel kaht keelt.	50%	44%	6%

Uuringu tulemustest on näha, et kuigi enamiku ELi kodanike arvates on ühe lisakeele oskus jõukohane, arvab vaid 50%, et realistlik eesmärk on kaks lisakeelt. Paljud pooldavad seisukohta, et kõiki keeli tuleks kohelda võrdselt, aga enam-vähem sama palju arvatakse, et peaksime oskama üht ühist keelt. Küsimuses, kas ELi institutsioonid peaksid kodanikega suhtlemiseks võtma kasutusele ühe keele, lähevad arvamused lahku.

Hiljuti avaldatud Eurobaromeetri kordus-eriuuringust 386, mis korraldati 2012. aastal Euroopa Komisjoni soovil, on näha üsna sarnaseid tulemusi kõigi viie tabelis 2 esitatud väite kohta (nende osakaal (%), kes on (täiesti) nõus, (üldse) ei ole nõus või ei oska öelda): 1) 84-13-3, 2) 81-25-4, 3) 69-27-4, 4) 53-42-5 ja 5) 72-25-3.

Kõige suurem muudatus on olnud see, et väidetega 2 ja 5 on nõustujaid rohkem. Eelkõige viienda väite pooldajate arvu kasv näitab suuremat toetust Euroopa Komisjoni kolmkeelsuse mudelile. Lisaks nimetatud olulistele suhtumist näitavatele andmetele andis eriuuring palju värsket teavet mitmekesisuse, keelte kasutamise ja keeltesse suhtumise kohta ELis.

Projekt „Keelterikas Euroopa” pakub huvitavat teavet selle kohta, mil määral järgitakse uuritud riikide/piirkondade haridussüsteemides Barcelonas sõnastatud põhimõtteid ning kui palju väärtustatakse kõiki keeli (riigikeeli, võõrkeeli, sisserändajate keeli ja piirkondlikke või vähemuskeeli) koolis ja ka mujal.

1.3. Projektis uuritud keelekategoriad

Projekti „Keelterikas Euroopa” eesmärk on näidata Euroopa ühiskonnas kasutatavate keelte paljusust ja seda, mil määral neid mitmekesisuspoliitika ja -tavad arvestatakse. Meie jaoks keerulisim ülesanne oli keelte liigitamine.

Euroopa Komisjon viitab oma 2008. aasta teatistes paljudele Euroopas räägitavatele riigi-, piirkondlikele, vähemus- ja sisserändajate keeltele, mis rikastavad meie ühist kultuuritausta, ning võõrkeeltele, mille all mõeldakse peamiselt selliseid Euroopa ja muid keeli, mida räägitakse kogu maailmas.

Seda, et riigikeele korralik selgeksõppimine on väärtus, mis aitab ühiskonnaelus edukalt toime tulla ja haridusest täielikku kasu saada, tunnistavad paljud. Ka võõrkeelte õppimine on Euroopas olnud tavaline. Vähem tähelepanu on pööratud piirkondlikele või vähemuskeeltele ja sisserändajate keeltele, aga nende väärtust Euroopa riikides tunnustavad ja toetavad nii Euroopa Nõukogu kui ka Euroopa Liit. Kumbki neist on rõhutanud, et mõlema kategooria keeli on vaja toetada, sest need on tähtsad suhtlusvahendid ja osa paljude ELi kodanike isiklikust, kultuurilisest ja sotsiaalsest identiteedist.

Euroopa Nõukogu palus juba soovitusel R (98) 6, et liikmesriigid järgiksid Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ning vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni sätteid, sest neil on kirjas piirkondlike või vähemuskeelte ja -kultuuride poliitika soovitatavad omadused. Samuti kutsus Euroopa Nõukogu üles kohtlema kõiki keeli võrdselt ning palus, et riigid jätkaksid kakskeelsuse edendamist sisserändajate piirkondades ja toetaksid sisserändajate uue elukoha keele õppimist.

Mitmekesisuse kõrgetasemelise tööühma lõpparuandes (2007) on kirjas, et sisserändajate kui keeleoskajate potentsiaali on vaja ära kasutada, sest nende kultuurilised ja keelelised teadmised on ettevõtjate jaoks hea võimalus pääseda sisserändajate päritoluriikide turule.

Liigagi sageli nähakse sisserändajates üksnes probleemi – sisserändajate lapsed ei jõua koolis edasi või täiskasvanud sisserändajad oskavad vastuvõtva riigi keelt ainult vähesel määral. Tihti jäetakse kahe silma vahele asjaolu, et sisserändajad on väärtuslikuks keeleallikaks. Väärtustades meie seas elavate sisserändajate keeli, motiveerime neid õppima vastuvõtva riigi keelt ja ka teisi keeli ning anname neile võimaluse olla oskuslikud vahendajad eri kultuuride vahel.

Väga sageli oskavad noored, teise või kolmanda põlvkonna sisserändajad oma pärand- ehk kogukonna keelt hästi rääkida või sellest aru saada, aga ei oska selles keeles lugeda ega kirjutada. Paljudel neist on suur soov nendes keeltes lugema ja kirjutama õppida. Üldharidus- ja kõrgkoolid ning täiskasvanute õppeasutused peaksid pakkuma neile sihtrühmadele rohkem selliseid õppimisvõimalusi. See oleks mõistlik investering, sest need inimesed saaksid aidata luua majandussuhteid oma päritoluriigiga ning täita aktiivset osa kultuuridevahelises dialoogis ja uutele sisserändajatele mõeldud integratsioonikavades.

Sellist tausta arvestades hõlmab projekti „Keelterikas Euroopa” küsimustik (vt Extra ja Gorter 2008: 3–60) riigikeeli, võõrkeeli, piirkondlike või vähemuskeeli ja sisserändajate vähemuskeeli. Oleme täiesti teadlikud Euroopa riikides kehtivatest eri tähendusvarjunditest, mida kasutatakse siis, kui räägitakse lühemat või pikemat aega välismaal elanud inimestest (ja nende keeltest) (vt Extra ja Gorter 2008: 10 asjaomase terminoloogia kohta).

Projekti „Keelterikas Euroopa” raames uurime ja kasutame järgmisi keelekategoriasid (vt ka 1. ja 2. peatüki lisas olevat sõnastikku):

- **riigikeeled** – rahvusriigi ametlikud keeled;
- **võõrkeeled** – keeled, mida ei õpita ega kasutata kodus, vaid mida õpitakse ja õpetatakse koolis või kasutatakse suhtluseks laiemalt väljaspool haridussüsteemi;
- **piirkondlikud või vähemuskeeled** – keeled, mida traditsiooniliselt kasutavad riigi teatud territooriumil selle riigi kodanikud, kes moodustavad riigi ülejäänud elanikkonnast arvuliselt väiksema rühma;
- **sisserändajate keeled** – keeled, mida kõnelevad oma elukohariigis sisserändajad ja nende järeltulijad, kes on pärit väga erinevatest lähteriikidest.

Samal eesmärgil viitame ka McPake'i ja Tinsley uurimistöole (2007). Niisugust raamistikku arvestades tahame väljendada teadlikkust sisserändajate keelte sihilikust arvamisest Euroopa keelte hulka. Samas on mitmekeelsuse poliitikat ja tavadid hõlmavas esimeses andmekogumisetapis veel vähe juttu viipekeeltest. Lääneriikides, kus ränne on märkimisväärne, või rahvusriigis, kus elavad rahvusvähemused, on ka kurte inimesi, kes on õigupoolest vähemusrühma kuuluv vähemus. Olukorras, kus valitseb rääkijate ülemvõim, on enamik kurtidest ära lõigatud nii riigis valitsevast kultuuriruumist kui ka omaenda pärimuskultuurist, ning nii saab neile osaks kahekordne rõhumine (Schermer 2011). Kurtide kogukondade ja teiste keelevähemuste vahel on oluline erinevus. Viipekeelt antakse ühelt põlvkonnalt teisele üle üksnes piiratud määral. Selle peamine põhjus on, et enam kui 95 protsendil kurtidest on kuuljad vanemad, kelle jaoks viipekeel ei ole emakeel. Enamik kurtidest on õppinud viipekeelt oma kurtide kaaslaste, kurtide täiskasvanute (muude kui pereliikmete) ja/või vanemate käest, kes on viipekeele omandanud teise keelena.

Euroopa Parlament võttis 17. juunil 1988. aastal ühehäälselt vastu resolutsiooni viipekeelte kohta. Resolutsioonis kutsuti kõiki liikmesriike üles tunnustama oma riigi viipekeeli kurtide ametlike keeltena. Seni on selle resolutsiooni mõju olnud vähene. 2003. aastal tunnustas Euroopa Nõukogu viipekeeli Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas. Andmekogumise esimeses etapis käsitletakse küsimustiku ametlike dokumentide ja andmebaaside ning audiovisuaalse ja trükimeedia valdkonnas ka viipekeeli.

Ülalkirjeldatud eristus piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte vahel on kõikjal Mandri-Euroopas laialdaselt kasutusel ja üheselt mõistetav, aga Ühendkuningriigis kasutatakse nii riigikeele, piirkondlike keelte kui ka sisserändajate keelte tähistamiseks terminit *community languages* (kogukonna keeled). ELi dokumentides mõeldakse termini *community languages* (ühenduse keeled) all tavaliselt Euroopa Liidu liikmesriikide riigikeeli, mistõttu vähemalt ELis selle termini Ühendkuningriigi tähendust kasutada ei saa (vt Extra ja Gorter 2008: 7–11 asjaomase terminoloogia kohta). Termin „sisserändajate keeled” kasuks räägib veel ka selle laialdane tarvitamine maailma keelte veebisaidil Ethnologue, mis on väärtuslikem ja kõige laialdasemalt kasutatav rahvusvaheline keelealane teabeallikas.

Käesoleva projekti raames peame piirkondlike või vähemuskeeli ametlikult tunnustatuks juhul, kui selline tunnustus on neile asjaomases rahvusriigis antud. See tunnustus võib tuleneda ka Euroopa Nõukogu Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartast. Harta hakkas kehtima 1998. aasta märtsis. See toimib n-ö üleeuroopalise lähtealusena, mille abil saab võrrelda liikmesriikide õiguslikke meetmeid ja võimalusi selles poliitikavaldkonnas (Nic Craith 2003), ning selle eesmärk on kaitsta ja edendada „Euroopa ajaloolisi piirkondlike või vähemuskeeli”. Termineid „piirkondlik keel” ja „vähemuskeel” ei ole hartas täpsustatud („määratluse otsustavad riigid”) ning sisserändajate keeled on sellest sõnaselgelt välja jäetud. Riikidel on õigus vabalt otsustada, milliseid piirkondlike või vähemuskeeli hõlmata ja milliseid mitte. Samuti ei ole ette nähtud, mil määral tuleb keelt kaitsta – seega võib riik otsustada kohaldada kas leebid või rangeid meetmeid. Tulemuseks on suur hulk väga erinevaid sätteid ELi liikmesriikides (Grin 2003).

Teame, et on palju tegureid, mis muudavad keelekategoriate selge eristamise keeruliseks, õigupoolest sama hästi kui võimatuks. Esiteks on ELi liikmesriikides paljude piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kõnelejate arv suurem mitme ametliku riigikeele kõnelejate omast. Samuti võib mõne ELi liikmesriigi piirkondlik või vähemuskeel või sisserändajate keel olla mujal riigikeel (nt saksa keel Taanis või vene keel Ukrainas). Samuti tuleks pidada meeles, et paljud, kui mitte kõik Euroopa rahvusriikides kasutatavad sisserändajate keeled pärinevad väljaspool Euroopat asuvatest riikidest. Just ränne ja vähemusse jäämine muudavad meie kasutatud eristuse piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte vahel ähmaseks. Selgemat liigitust ei suuda me aga välja mõelda. Arvame, et vähemalt suurendab see liigitus teadlikkust ja võib lõpuks kujundada tervikliku arusaama sellest, kuidas vähemuskeelte mõistet Euroopas mõtestada.

1.4. Uuringuvaldkonnad

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuring hõlmab kaheksat valdkonda. Neist esimene on metavaldkond keelelist mitmekesisust käsitlevate dokumentide ja andmebaaside olemasolu kohta riikides/piirkondades. Võttes arvesse keeleõppe suurt osatähtsust haridussüsteemis, on neli valdkonda avaliku sektori rahastatava hariduse etapid koolieelsetest lasteasutustest ülikoolini. Kolme haridusvälise valdkonda uuritakse selleks, et saada teada mitmekeelsete teenuste osakaalu ühiskonnas ja ettevõtluses. Kokku oli küsimustikus 260 küsimust, mis jagunesid tabelis 3 näidatud viisil kaheksa valdkonna vahel. 2.–8. uuringuvaldkonna kohta esitatud küsimuste aluseks on punktis 1.1 loetletud Euroopa dokumendid.

Tabel 3. Küsimuste jaotus valdkonniti

Nr	Uuringuvaldkond	Küsimuste arv
1.	Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid	15
2.	Keeled koolieelsetes lasteasutustes	34
3.	Keeled põhikooli I ja II astmes	58
4.	Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis	60
5.	Keeled kutse- ja kõrgkoolis	30
6.	Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias	14
7.	Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis	31
8.	Keeled ettevõtluses	18
Küsimuste arv kokku		260

1. valdkonnas uuritakse keelelist mitmekesisust käsitlevate riiklike/piirkondlike dokumentide ja andmebaaside olemasolu. Sellised dokumendid ja andmebaasid võivad mitmekeelsuse teadvustamisele riigis/piirkonnas tublisti kaasa aidata ja pakkuda keeleõppepoliitika koostamiseks tarvilikku teavet. Selle valdkonna jagamine ametlikke dokumente ja andmebaase käsitlevateks osadeks on tihedalt seotud praktilise keelekorralduse uuringutes levinud jaotusega *keelepoliitika* ja *keelekorralduse* vahel. Meie puhul on dokumente käsitlevas osas juttu tegevusest, mille eesmärk on *reguleerida* eri keelte kasutamist ja toimimist konkreetses ühiskonnas, ning andmebaaside osas nende keelte jaotuse ja elujõulisuse *kirjeldamisest*.

2.–4. valdkond keskenduvad riiklikule alaealiste haridusele. Nende valdkondade määratlused on käesoleva väljaande 1. ja 2. peatükis esitatud sõnastikus. See sisaldab ka tavapäraselt põhikooli III astme ja gümnaasiumi eristust, mis võib põhineda vanusel või kooliliigil. Igas valdkonnas käsitletakse keeleõppe korraldust ning õpetajate kutseoskusi ja koolitust, arvestades kõiki nelja keelekategoriat. Sellist korralduse ja õpetajate eristust kasutatakse Euroopas laialdaselt (nt Eurydice 2008). Nende osade vastused pärinevad avalikult kättesaadavatest andmetest või ametlikest allikatest.

Võttes arvesse gümnaasiumijärgse hariduse märkimisväärset mitmekesisust riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, eristatakse 5. valdkonnas kutseharidust ja kõrgharidust. Selle tulemusel saadakse kõnealusel valdkonnas suur hulk kattuvaid ja üksteist täiendavaid andmeid gümnaasiumijärgse hariduse kohta. 6.–8. valdkond hõlmavad kolme olulist haridusest väljapoole jäävat valdkonda.

5.–8. valdkonna alla kuuluvad vastused põhinevad iga riigi/piirkonna kolmest linnast kogutud andmetel (täpsemalt punktis 1.5). 5. valdkonnas uuritakse mõnes kutse- ja ülikoolis pakutavaid keeli. 6. valdkonnas keskendutakse audiovisuaalses ja trükimeedias pakutavatele keeltele. 7. valdkonnas käsitletakse avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis kasutatavaid keeli ametliku keelestrateegia ning suulise ja kirjaliku suhtluse võimaluste vaatenurgast. 8. valdkonnas (keeled ettevõtluses) keskendutakse ettevõtete keelestrateegiatele, konkreetsetele keelejuhtimistavadele ja töötajate keeleoskuse edendamisele. Igas riigis/piirkonnas püüti vaadelda 24 ettevõtet.

1.5. Andmete kogumine ja kolme linna meetod

Nagu eespool mainitud, saadi vastused projekti „Keelterikas Euroopa“ uuringu esimese nelja valdkonna küsimustele *ametlikest ehk teisestest andmetest* ning need näitavad riikliku tasandi poliitikat ja üldisi tavasid. 5.–8. valdkonna andmed on aga *kogutud ehk esmased* andmed. Need esmased andmed koguti iga riigi/piirkonna kolmes linnas, mis valiti järgmistel kaalutlustel:

- mitmekeelsust esineb kõige rohkem linnades, sest uustulnukad kogunevad tavaliselt sinna lootuses leida tööd;
- linnad võimendavad riigis valitsevaid keelelise mitmekesisuse suundumusi;
- linnades on suured kutse- ja kõrgkoolid (5. valdkond);
- rahvusvaheline trükimeedia, kinod ja telejaamad (6. valdkond) asuvad tavaliselt linnades;
- seetõttu peavad linnajuhid ja -planeerijad töötama välja kohaliku mitmekeelsuspoliitika (7. valdkond);
- paljude ettevõtete peakontor (8. valdkond) on linnas.

Esimese neljateistkümnelt tabelis 4 nimetatud riigi/piirkonna linnad valiti ühesugustel alustel. Valiti kaks suurima elanike arvuga linna ja veel üks linn, kus piirkondliku või vähemuskeele seisund on kindlaim ning elujõulisus ja/või kõneleajate arv suurim. Riikidega nr 15–18 oli asi keerulisem, sest seal eeltoodud põhimõtet järgida ei saanud.

Bosnias ja Hertsegoviinas (nr 15) on kolm riigikeelt: bosnia, serbia ja horvaadi keel. Esmaste andmete kogumiseks valiti Sarajevo, kus kasutatakse peamiselt bosnia keelt, Banja Luka, kus kasutatakse peamiselt serbia keelt, ja Mostar, kus on peamised bosnia ja horvaadi keel.

Šveits (nr 16) koosneb 26 kantonist ja seal on samuti kolm ametlikku keelt: saksa, prantsuse ja itaalia keel. Kõiki uuringuvaldkondi käsitleti kolmes kantonis: ühes saksakeelses (Zürich), ühes prantsuskeelses (Genf) ja ühes itaaliakeelses (Ticino). 2.–4. valdkonna kohta esitatakse käesoleva väljaande tabelites koondandmed, aga 5.–8. valdkonna kohta tuuakse andmed iga linna puhul eraldi.

Hispaanias (nr 17) on seitseteist autonoomset piirkonda ja kaks autonoomset linna. Projekti „Keelterikas Euroopa“ uuring vaatlus 2.–4. valdkonnaga seoses kolme autonoomset piirkonda – Madridi, Sevillat ja Valenciat – ning kaht ajaloolist rahvuspiirkonda – Baskimaad ja Katalooniat. Koostati kolm kirjeldust: üks Madridi, Sevilla ja Valencia kohta ühiselt (ehk Hispaania kohta), üks Baskimaa ja üks Kataloonia kohta. Baskimaal on kaks ametlikku keelt: baski ja hispaania keel. Kataloonias on kolm ametlikku keelt: katalaani, hispaania ja aragoni keel.

Ühendkuningriigi (nr 18) moodustavad neli ajaloolist osa, millest igaühel on oma valitsus ja haridussüsteem. Haridusvaldkondades (2–4) koguti andmeid iga riigi/piirkonna poliitika ja üldiste tavade kohta eraldi. 5.–8. valdkonna jaoks valiti Walesi ja Šotimaa linnad rahvaarvu järgi. Inglismaal valiti Londoni kõrvale Sheffield praktilistel kaalutlustel. Kolmandat linna ei ole veel õnnestunud uurida, aga loodame varsti ka selle kohta andmeid saada. Põhja-Iirimaa on seni õnnestunud uuringusse kaasata ainult Belfasti linn.

See, millised kolm linna valida ja millistele piirkondlikele või vähemuskeeltele keskenduda, lepitati varem kokku kõikide riiklike/piirkondlike tööühmadega, võttes aluseks esimese kahe linna munitsipaalstatistika ja kolmanda linna piirkondlike või vähemuskeelte statistika. Tabelis 4 on ülevaade riikide/piirkondade uuritud linnade kaupa (v.a Saksamaa: vt lk 27).

Tabel 4. Kõikide osalenud riikide/piirkondade kolm valitud linna

Nr	A-rühma riigid	Suurim linn	Suuruselt teine/ kolmas linn	Täiendav linn	Domineeriv piirkondlik või vähemuskeel täiendavas linnas
1.	Austria	Viin	Graz	Klagenfurt	sloveeni
2.	Bulgaaria	Sofia	Plovdiv	Šumen	türgi
3.	Eesti	Tallinn	Tartu	Narva	vene
4.	Holland	Amsterdam	Rotterdam	Leeuwarden*	friisi
5.	Itaalia	Rooma	Milano	Trieste	sloveeni
6.	Kreeka	Ateena	Thessaloníki	Xánthi	türgi
7.	Leedu	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	vene
8.	Poola	Varssavi	Kraków	Gdańsk	kašuubi
9.	Portugal	Lissabon	Porto	Miranda do Douro*	miranda
10.	Prantsusmaa	Pariis	Marseille	Corte	korsika
11.	Rumeenia	Bukarest	Iași	Cluj	ungari
12.	Taani	Kopenhaagen	Århus	Åbenrå	saksa
13.	Ukraina	Kiiev	Harkiv	Lviv	vene
14.	Ungari	Budapest	Debrecen	Pécs	saksa
	B-rühma riigid	Suurim linn	Teise piirkonna linn	Kolmanda piirkonna linn	Ametlikud keeled
15.	Bosnia ja Hertsegoviina	Sarajevo	Banja Luka	Mostar	bosnia/serbia/horvaadi
16.	Šveits	Zürich	Genf	Lugano	saksa/prantsuse/itaalia
17.	Hispaania: Madrid, Valencia, Sevilla Kataloonia Baskimaa	Madrid Barcelona Bilbao	Valencia Tarragona Donostia (San Sebastián)	Sevilla L'Hospitalet Vitoria-Gasteiz	hispaania katalaani baski
18.	Ühendkuningriik: Inglismaa Wales Šotimaa Põhja-Iirimaa	London Cardiff Glasgow Belfast	Manchester Swansea Edinburgh –	– Newport Aberdeen –	inglise kõmri/inglise gaeli/šoti/inglise iiri/Ulsteri šoti/inglise

* Andmed ülikooli kohta puuduvad, sest ülikooli ei ole.

Riigi-/piirkonnakirjelduste aluseks on esmased andmed, mis on saadud tabelis 4 nimetatud 23 + 22 + 22 = 67 linnast. Nagu tabelist 4 näha, on enamik domineerivaid piirkondlike või vähemuskeeli valitud riikide naabermaa riigikeeled. Esmaste andmete kogumisel 5.–8. valdkonna kohta uuringus osalenud 24 riigis/piirkonnas keskenduti alljärgnevale.

- 5. valdkonna uurimiseks keskenduti keeltekasutusele erinevates riiklikes täiskasvanutele mõeldud õppeasutustes. Uuriti ka kaht teineteist täiendavat valdkonda: keelekasutust noorte täiskasvanute (alates 16. eluaastast) kutseõppes ja keelekasutust akadeemilises kõrgharidussüsteemis.
- 6. valdkonna uurimiseks vaadeldi keelte pakkumist audiovisuaalses meedias (avalik-õiguslik raadio ja televisioon ning suuremad kinod) ning trükiväljaannetes, mis olid kättesaadavad suurimates raudteejaamades ja kioskikettides.

- 7. valdkonna uurimiseks keskenduti linnade avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis kasutatavatele keelele, täpsemalt ametlikele keelestrateegiatele ning suulise ja kirjaliku suhtluse võimalustele linnas/linnaasutustes.
- 8. valdkonna uurimiseks keskenduti neljale ettevõtlussektorile: supermarketitele, ehitusettevõtetele, hotellidele ja pankadele. Uurijatel paluti koguda näiteid võrdselt nii rahvusvahelistest, riigisisestest kui ka piirkondlikest või kohalikest ettevõtetest. Reaalsuses osutus selle nõude täitmine mõnes riigis/piirkonnas keeruliseks.

Tabelis 5 on ülevaade uuringuvaldkondadest ja iga linna esmaste andmete kogumise sihtrühmadest.

Tabel 5. Valdkonnad ja esmaste andmete kogumise sihtrühmad linnade kaupa

Nr	Uuringuvaldkond	Sihtrühmad igas linnas
5.	Keeled kutse- ja kõrgkoolis	– Suurim kutseõppeasutus, kus õpetatakse keeli. – Suurim avalik-õiguslik ülikool.
6.	Keeled meedias	– Raadio- ja telesaadetes ning kinos kasutatavad keeled suurima läbimüügiga ajalehest vaadatuna. – Filmide varustamine subtiitritega või dubleerimine, kui need ei ole riigikeeles. – Viipekeele kasutamine. – Linna suurimas raudteejaamas ja kioskikettis pakutavates trükiväljaannetes kasutatavad keeled.
7.	Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis	– Ametlikud keelestrateegiad ning suulise ja kirjaliku suhtluse võimalused linna keskalvitsusasutustes.
8.	Keeled ettevõtluses	– Väikesed või keskmise suurusega ning suured rahvusvahelised, riiklikud ja piirkondlikud või kohalikud supermarketid, ehitusettevõtted, hotellid ja pangad.

1.6. Uurimismetoodika

Erinevad uuringuliigid

Ühiskonna keelepoliitikat ja -tavasid võib uurida mitmel meetodil. Uuringu eesmärkide järgi võib poliitika ja tavade dokumenteerimiseks valida kas mikro-sotsiolingvistilise või makro-sotsiolingvistilise vaatenurga (Fishman ja Garcia 2010). Kui uuring piirdub juhtumianalüüsiga, kus teavet saadakse vähestelt inimestelt, valivad uurijad tavaliselt etnograafilise vaatluse ja diskursusanalüüsi. Lingvistiline etnograafia (Heller 2007) on üks levinud meetod, millega uurida, kuidas ja mis keeles inimesed omavahel suhtlevad. Lingvistilised etnograafid püüavad aru saada, kuidas inimesed kasutavad oma keelelisi vahendeid teistega suhtlemiseks.

Etnograafilised meetodid ei ole aga ühiskonna keelepoliitika ja -tavade uurimiseks alati parim valik. Projektis „Keelterikas Euroopa” keskenduti peamiselt ühiskonna mitmekeelsusele ja eelkõige mitmekeelsust soodustavatele või takistavatele ametlikele strateegiatele ja tavadele. Seetõttu valiti projekti uurimismetoodiks *küsimustiku abil andmete kogumine* Euroopa riikide/piirkondade keelepoliitika ja -tavade kohta eri valdkondades.

Küsimustiku koostamisel lähtuti eespool loetletud peamistest Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu keelepoliitikat ja -tavasid käsitlevatest dokumentidest ja neis esitatud põhisoovitustest. Et aga keelepoliitika ja -tavad on Euroopas väga mitmekesised, ei ole võimalik kõiki muutujaid tuvastada, määratleda ja mõõdetavaks muuta.

Küsimustiku ülesehitus

Küsimustiku koostamisel järgiti allnimetatud nõudeid:

- iga küsimus peab olema selline, et selle vastustest saab mõõdetavaid andmeid;
- mõõdetavad andmed peavad olema kaalutud, et vastustes nimetatud poliitikat ja tavasid oleks võimalik liigestada;
- vältida tuleb jah-ei-vastustega küsimusi, kus võib eeldada, et kõik vastajad eelistavad kahest variandist üht;
- küsimused peavad olema piisavalt töökindlad, et neid saaks mõne aja pärast uuesti kasutada.

Kõige rohkem oli selliseid küsimusi, millel oli kolm valikvastust, ja uurijad pidid valima variandi, mis sobis kõige rohkem riigi/piirkonna ühtse poliitika ja ühtsete tavadega. Kõige rohkem oli selliseid küsimusi, millel oli kolm valikvastust, ja uurijad pidid valima variandi, mis sobis kõige rohkem riigi/piirkonna reaalse poliitika ja reaalsete tavadega. Iga valik andis teatud arvu punkte. Küsimuse suurim punktisarv vastas poliitikale või tavale, mis on kõige rohkem kooskõlas ELi ja Euroopa Nõukogu soovitustega. Iga riigi/piirkonna üldtulemused esitatakse käesoleva väljaande teises peatükis. Ülevaade kõikidest riikidest ja piirkondadest on kolmandas peatükis.

Valiidsus

Valiidsusele pöörasime küsimustiku juures tähelepanu järgmisel moel.

Sisemine valiidsus

- Kas projekti küsimustik on oma kontseptuaalselt ülesehituselt ja ulatuselt piisavalt *põhjalik* ning seega oma eesmärkide jaoks sobilik?
- Kas projekti küsimustiku sõnastus on piisavalt *selge ja läbipaistev*?
- Kas projekti küsimustik on mõistetavuse ja haldustöökoormuse poolest piisavalt *praktiline* andmekogumisvahend?

Väline valiidsus

- Kas projekti küsimustik on piisavalt *valiidne*, kui kõrvutada seda punktiarvestuse aluseks olevate Euroopa võrdlusaluste/soovitustega?

Riikidevaheline võrreldavus

- Kas projekti küsimustik esindab piisavalt *õiglaselt* nelja peamist käsitletavat keelekategoriat – riigikeeli, võõrkeeli, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli?
- Kas projekti küsimustikus sisalduvad küsimused on eri riikides/piirkondades *võrdväärseid*?
- Kas projekti küsimustiku *punktiarvestus* on eri riikides/piirkondades *võrdväärne*?

Arvame, et kuigi väljakujunenud võrgustikes ja huvirühmades tuleb küsimustikku kindlasti veel täiustada, vastab see enam-vähem eeltoodud nõuetele. See sisaldab juba häid esialgseid näitajaid ja üldist raamistikku, mis aitab riikidel/piirkondadel hinnata oma keelepoliitika ja -tavade sobivust ELi ja Euroopa Nõukogu soovitustega, parandab üleeuroopalise, riikliku ja piirkondliku keelepoliitika kujundajate teadlikkust ning innustab eri riikide/piirkondade, keelte ja valdkondade huvirühmi tegutsema.

Samuti arvame, et meie esialgsed näitajad aitavad kasutajatel võrrelda oma poliitikat teiste riikide/piirkondade omaga ning järelikult ka jagada omavahel läbipaistvalt teavet ja leida häid tavasid. Loodame, et need näitajad on abiks ka uue kontekstipõhise poliitika väljatöötamisel. Tuleb märkida, et esialgsed näitajad *ei ole* mõeldud mitmekeelsuspoliitika ja -tavade põhjalikuks analüüsimiseks mikrotasandil. Uuringu tulemused võivad aga ärgitada tegema väga tähtsaid makrotasandi näitajatel põhinevaid juhtumianalüüse, mis annavad uusi vaatenurki ja andmeid.

Kombineeritud meetodid

Mitte kõiki projekti „Keelterikas Euroopa” valdkondi ei saa uurida ühe ja sama meetodikaga, mistõttu rakendasime kõigi kaheksa valdkonna uurimiseks (vt tabelit 3) kombineeritud meetodit. Selles osas projekti küsimustikust, mille kohta on olemas ametlik riiklik/piirkondlik poliitika ja ametlikud dokumendid, kasutasime *ametlikke ehk teiseseid andmeid* (1.–4. uuringuvaldkond). Kui neid ei olnud (kutse- ja kõrgharidus, meedia, avalikud teenused ja avalik ruum ning ettevõtlus), on tulemuste aluseks *ise kogutud ehk esmased andmed* (5.–8. uuringuvaldkond).

Esmased andmed ei peagi olema tervet riiki/piirkonda iseloomustavad ega nii rohkearvulised, et nende põhjal üldistusi teha, vaid need olid mõeldud lähtepunktiks ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse poliitika ja tavade esmaste näitajate esitamisel nendes valdkondades, mida Euroopa Komisjoni dokumentides ja uuringutes kuigi palju ei käsitleta. Kombineeritud meetodika tõttu otsustati, et tulemusi ei esitata valdkonniti ega riigiti/piirkonniti.

Kuigi uurijate endi kogutud ehk esmaste andmete baasi ei saa kasutada üldistuste tegemiseks (nagu eespool mainitud), on see siiski edasiste uuringute jaoks väärtuslik riikideülene andmebaas. Arvame, et teiseste andmete analüüsi (1.–4. uuringuvaldkond) ning esmaste andmete kogumise ja analüüsi (5.–8. uuringuvaldkond) kombineerimine teeb selle projekti uuenduslikuks.

Töö käik

Projekti „Keelterikas Euroopa” küsimustiku koostamise ja katsetamise ning andmete kogumise ja töötlemise etapid olid järgmised.

- Tilburgi Ülikool, Briti Nõukogu ja Brüsselis tegutsev migratsioonipoliitika rühm (Migration Policy Group) töötasid 2010. aastal välja esialgsed küsimused ja esialgsed mitme vastusega küsimuste punktiarvestusmeetodi. Ettevõtlusvaldkonna küsimused töötas uuringu ELAN („Võõrkeeleoskuse puudumine ettevõtluses ja selle mõju Euroopa majandusele” 2006) alusel välja Londonis asuv Ühendkuningriigi riiklik keeltekeskus CLT ja neid täiustas Prantsusmaa uurimisrühm. Avalike teenuste valdkonna jaoks andsid nõu Londoni politsei keelerühm ja teised Londoni avalike teenuste pakkujad.
- Küsimustiku esialgsed versiooni prooviti 2011. aasta alguses kolmes katseuuringus Poolas, Hispaanias ja Kataloonias. Katseuuringutega taheti kontrollida projekti küsimustiku sisu ja ülesehituse valiidsust, sest keelepoliitika ja -tavad on riigiti/piirkonniti ja riikide/piirkondade sees erinevad.
- Katseuuringute tulemuse põhjal kohandati küsimustikku, uurijate käsiraamatut ja punktiarvestuskorda ning projekti juhtühm ja välisekspertid vaatasid need üle. Lõplik küsimustik saadeti andmete kogumiseks riiklikele/piirkondlikele töörühmadele 2011. aasta sügisel.
- Bosnia ja Hertsegoviina, Hispaania, Šveitsi ja Ühendkuningriigi jaoks koostati eriküsimustikud (vt tabelit 4).
- Uurijatele saadeti üksikasjalik käsiraamat, kus selgitati projekti tausta ja andmete kogumise põhimõtteid. Peale selle korraldati kahepäevane silmast silma kohtumine, kus räägiti meetodikast, ning iga töörühmaga suheldi ka e-posti ja telefoni teel.
- Kui riiklikud/piirkondlikud töörühmad olid kõigile küsimustele vastused leidnud, vaatasid sõltumatud eksperdid kõik andmed üle, et need oleksid kaks korda kontrollitud ja nende tõlgendamine oleks ühesugune.
- Seejärel vaatas Tilburgi Ülikooli projektimeeskond andmed läbi, töötles ja analüüsis neid.
- Selgus, et eri uurijad olid mõnd küsimust tõlgendanud erinevalt ja mõnest ei olnud täielikult aru saadud. Asja selgitamise, vastuste standardimise ja lõplikes tõlgendustes kokkuleppimisega jõuti valmis 2012. aasta alguses. Otsustati, et mõnele küsimusele andmekogumise võimatuse tõttu punkte ei anta. Avalikes raamatukogudes ja raamatukauplustes olevate mitteriigikeelsete raamatute kohta esitatud küsimustele oli mõnes riigis/piirkonnas võimatu vastust leida. Bakalaureuseõppes ning magistri- ja doktoriõppes nõutavate keelte kohta esitatud küsimused osutusid ebamäärasteks ja neile punkte ei antud.
- Iga riigi/piirkonna tulemused saadeti uurijatele tagasi ja nad said veel ühe tagasisidevõimaluse. Alguses esitati tulemused kogu valdkonna tasandil, aga hiljem otsustati neid veidi üksikasjalikumalt esitada, et riikide/piirkondade poliitika ja tavad oleksid paremini näha.

Tulemused

Käesolevas väljaandes esitatud tulemuste aluseks on eelkirjeldatud Euroopa esimene ulatuslik riikide-/piirkondadeülene uuring mitmekeelsuspoliitika ja -tavade kohta. Vastused, mida eksperdid selle 260 küsimusele andsid, on kaks korda kontrollitud (k.a sõltumatute ekspertide poolt). Mitte kõigile küsimustele saadud vastused ei ole sellised, mida oleks võimalik töödelda ja analüüsida nii, nagu eeldasime. See kehtib näiteks mõne küsimuse kohta, millega uuriti meedias kasutatavaid keeli.

Väljaande kolmandas peatükis esitatud riikide/piirkondade keelelise olukorra kirjeldused ning riikide-/piirkondade- ja valdkondadevahelised võrdlused (mis on esitatud teises peatükis) on selle protsessi tulemus. Iga riigi/piirkonna kirjelduse aluseks on *kvalitatiivne ja kvantitatiivne ülevaade* (tekst ja tabelid), mis on otseselt seotud projekti küsimustikus sisaldunud küsimustega. Selle juures on *kommentaariid*, milles riigi/piirkonna uurijad selgitavad tulemusi ja asetavad need konteksti ning kus nad tõstavad esile olulisemad järeldused, huvitavad uued algatusprojektid ja head tavad. Püüdsime saavutada sellise kaht liiki teabe kontekstilise tasakaalu ja koostoime.

Sedalaadi uuringus ei ole võimalik arvestada kõikvõimalikke muutujaid, aga arvame siiski, et ehkki mõningaid lünki võib esineda, hõlmab meie käsitus enamikku keelepoliitika ja -tavade makrotasandiga seotud teemasid. Tuleb märkida, et valitud haridusvaldkondade puhul keskenduti projektis keelte pakkumisele, mitte nõudlusele (õpilaste reaalsele osalusele) ega keeleoskusele (tegelikule keeleoskustasemele). Viimased kaks tegurit ei kuulunud esimese andmekogumisvoorü eesmärkide hulka.

Väljaandel on kaks lisa. Esimeses on küsimustiku versioon A, mis on olemas projekti veebisaidil. Versiooni B, mis on versiooni A kohandatud variant, kasutati neis riikides, kus on mitu riigikeelt (nt Bosnias ja Hertsegoviinas ning Šveitsis). Teine lisa on sõnastik, kus on lahti seletatud tähtsaimad väljaandes kasutatud terminid. Kõigis kolmes peatükis on keelte nimetamisel tuginetud maailma keelte veebisaidile Ethnologue, mis on väärtuslikem ja kõige laialdasemalt kasutatav selle valdkonna standardne teabeallikas.

2. PEATÜKK

Projekti „Keelterikas Euroopa” tulemuste riikidevaheline analüüs

Kutlay Yağmur, Guus Extra ja Marlies Swinkels

Sissejuhatus

2. peatükis antakse võrdlev ülevaade sellest, mil määral projektis osalenud 24 riigi/piirkonna keelepoliitika ja -tavad Euroopa tasandil kehtestatud võrdlusalustele vastavad. Kaheksa uuringuvaldkonna (sh ühe metavaldkonna) kohta esitatakse võrdlevad tabelid, millest on näha riikide/piirkondade tulemused hariduse, avalike teenuste, meedia ja ettevõtluse valdkonnas. Esitatakse ka eri valdkondade läbilõige, et lugeja saaks parema ülevaate keelte levikust ja jagunemisest Euroopas.

Punktis 2.1 esitatakse saadud teave osalenud riikide/piirkondade ametlike keelealaste dokumentide ja andmebaaside kohta. Punktis 2.2 keskendutakse keeltele koolieelsetes lasteasutustes, täpsemalt küsimusele, kas neis on võimalik õppida riigi- ja võõrkeeli, piirkondlike või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli või neis keeltes. Punktis 2.3 on võrdlev ülevaade keeltest põhikooli I ja II astmes. See on jagatud õppekorraldust ja õpetajaid käsitlevateks osadeks ning selles antakse taas ülevaade eelnimetatud neljast keelekategorias. Põhikooli III astet ja gümnaasiumi käsitlev osa, punkt 2.4, on samasuguse ülesehitusega. Punktis 2.5 on kolme liiki andmed keelte kohta, alustades koolieelsetest lasteasutustest ja lõpetades gümnaasiumiga. Punktis 2.6 keskendutakse keeltele kutse- ja kõrgkoolis. Punktis 2.7 on esitatud uuringutulemused keelte kohta audiovisuaalses ja trükimeedias ning punktis 2.8 keskendutakse keeltele avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis. Punktis 2.9 esitatakse võrdlevad andmed keelte kohta osalenud riikide/piirkondade ettevõtluses. Punktis 2.10 on valdkondadevaheline ülevaade keelte levikust meedias, avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis ning ettevõtluses. Eelmistel punktidel põhinevad peamised uuringutulemused ja järeldused esitatakse väljaande alguses pärast sissejuhatus, nagu ELi uurimisprojektides tavaks.

Saksamaa on väga detsentraliseeritud föderaalriik, eriti sellistes valdkondades nagu haridus ja sotsiaal-kultuuriline heaolu. Andmeid projekti „Keelterikas Euroopa” jaoks ei olnud võimalik koguda tervel Saksamaal ühtemoodi, sest riik on väga mitmekesine ning ka sealsed keelepoliitika ja tavad on väga mitmekesised, nii väljavalitud liidumaade ja linnade vahel kui ka nende sees. Projektis uuritud valdkondades vastutavad keelepoliitika ja -tavade eest piirkondlikud või kohalikud omavalitsused või isegi koolid. Sellist autonoomiat arvestades on Saksamaa puhul peaaegu võimatu rääkida ühisest poliitikast või ühistest tavadest. Sellepärast on Saksamaa andmed uuringu teisest peatükist välja jäetud.

2.1. Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuringu esimeses peatükis tahtsime teada, kas uuritavates riikides/piirkondades on olemas ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid. Arvame, et keelelist mitmekesisust toetavate ametlike dokumentide olemasolu ja räägitavate keelte andmebaaside koostamine parandab teadlikkust mitmekeelsusest konkreetses riigis/piirkonnas ja selle tulemuseks on ka parem hariduspoliitika. Selle valdkonna poliitikat ja tavasid võimaldas meil kirjeldada oma uuringust ja Euroopa Nõukogu ametlikest dokumentidest (Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartast) saadud teave.

Tabelis 1 on uurijate aruannetest pärinevad vastused kahele peamisele küsimusele keelealaste õigusaktide ja ametlike keelepoliitika dokumentide kohta kõigis uuritud 24 riigis/piirkonnas. Riigikeelte (RK) ja piirkondlike või vähemuskeelte (P/VK) kohta on õigusaktid olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, võõrkeelte (VK) kohta neljateistkümnes ning sisserändajate keelte (SRK) kohta ainult viies. Ametlikud keelepoliitika dokumendid riigi- ja võõrkeelte kohta on olemas peaaegu kõikides riikides/piirkondades, piirkondlike või vähemuskeelte kohta 19s ja sisserändajate keelte kohta ainult neljas.

Tabel 1. Keelealased õigusaktid ja ametlikud keelepoliitika dokumendid 24s uuritud riigis/piirkonnas

Riik/piirkond	Kas on olemas riiklikud/piirkondlikud/föderaalsed õigusaktid, mis sisaldavad sätteid keel(t)e kohta?				Kas ametlike keelepoliitika dokumentide eesmärk on edendada teie riigis/piirkonnas keel(t)e õppimist ja õpetamist?			
	riigikeel	võõrkeeled	piirkondlikud/vähemuskeeled	sisserändajate keeled	riigikeel	võõrkeeled	piirkondlikud/vähemuskeeled	sisserändajate keeled
Austria	✓		✓		✓		✓	
Baskimaa	✓		✓		✓	✓	✓	
Bosnia ja Hertsegoviina	✓		✓		✓	✓	✓	
Bulgaaria	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Eesti	✓	✓		✓	✓	✓		
Friisimaa	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Hispaania	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Holland	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Inglismaa			✓		✓	✓	✓	
Itaalia			✓		✓	✓	✓	
Kataloonia	✓		✓		✓	✓	✓	✓
Kreeka	✓				✓	✓		
Leedu	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Poola	✓		✓					
Portugal	✓		✓		✓	✓		
Prantsusmaa	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Põhja-lirimaa	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Rumeenia	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Šotimaa	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Šveits	✓		✓		✓	✓	✓	✓
Taani	✓	✓	✓	✓	✓			
Ukraina	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Ungari	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Wales	✓	✓	✓			✓	✓	

Nagu punktis 1.1 mainitud, on üks peamisi dokumente, mis Euroopas keelelist mitmekesisust toetab, *Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta*. See on konventsioon, mis on loodud eesmärgiga kaitsta ja soodustada piirkondlikke või vähemuskeeli kui Euroopa kultuuripärandi ohustatud osa ning tagada võimalused neid era- ja avalikus elus kasutada. Esiteks on hartas sätestatud põhieesmärgid ja põhimõtted, mida riigid lubavad kõikide oma territooriumil eksisteerivate piirkondlike või vähemuskeelte puhul järgida. Teiseks on seal mitu konkreetset meedet, mille mõte on soodustada ja julgustada kasutama konkreetseid piirkondlikke või vähemuskeeli avalikus elus. Harta kohaldamisalasse kuuluvad riigi territooriumil traditsiooniliselt kasutatavad keeled, aga ei kuulu hiljutise sisserändega seotud keeled ega riigikeele murded. Sellega püütakse nii palju kui võimalik tagada, et piirkondlikke või

vähemuskeeli kasutatakse haridussüsteemis ja meedias, et neid lubatakse kasutada õigus- ja haldusvaldkonnas, majanduses ja ühiskondlikus elus, kultuuritegevuses ja piiriüleises suhtluses ning et sellist kasutust soodustatakse.

Uuritud 18 riigist on harta ratifitseeritud 11 parlamendis. Itaalia ja Prantsusmaa valitsus on harta allkirjastanud. Bulgaarias, Eestis, Kreekas, Leedus ja Portugalis ei ole seda ratifitseeritud ega ka allkirjastatud. Üks ratifitseerimata jätmise põhjus on, et mõnes riigis läheks see põhiseadusega vastuollu. Tabelist 2 on näha, milliseid keeli tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse ainult riiklike dokumentidega või nii riiklike dokumentide kui ka Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartaga. Täpsemat teavet saab Euroopa Nõukogu pidevalt ajakohastatavalt harta veebilehelt.

Tabel 2. Piirkondlike või vähemuskeelte ametlik tunnustamine, kaitsmine ja/või soodustamine 18 riigis

TRÜKITÄHTEDEGA – AINULT RIIKLIKE AMETLIKE DOKUMENTIDEGA.

Kaldkirjas – nii riiklike ametlike dokumentide kui ka hartaga.

Riik	Riiklike ametlike dokumentide / õigusaktidega või hartaga tunnustatud, kaitstud ja soodustatud piirkondlikud või vähemuskeeled
Austria	<i>horvaadi keel (Burgenlandis), roma keel (Burgenlandis), slovaki keel (Viinis), sloveeni keel (Kärntenis ja Steiermargis), tšehhi keel (Viinis) ja ungari keel (Burgenlandis ja Viinis)</i>
Bosnia ja Hertsegoviina	<i>albaania, itaalia keel, juutide keeled (jidiš ja ladiino), makedoonia, montenegro, poola, ROMA, russiini, saksa, serbia-horvaadi, slovaki, sloveeni, tšehhi, türgi, ukraina ja ungari keel</i>
Bulgaaria	ARMEENIA, HEEBREA, ROMA JA TÜRGI KEEL
Eesti	UUES KEELESEADUSES (2011) PEETAKSE TÄHTSAKS KAITSTA KÕIKI EESTI PIIRKONDLIKE KEELI
Hispaania	<i>araabia, araani (oksitaani), aragoni, astuuria (bable), baski, berberi keeled, galeegi, kalo (caló), katalaani, portugali, roma ja valentsia keel</i>
Holland	<i>alamsaksa, limburgi ja roma keel ning jidiš – kaitstud ja tunnustatud; friisi keel – soodustatud</i>
Itaalia	ALBAANIA, FRANKOPROVANSI, FRIUULI, HORVAADI, KATALAANI, KREEKA, LADIINI, OKSITAANI, PRANTSUSE, SAKSA, SARDI JA SLOVEENI KEEL
Kreeka	soodustatakse, aga keeli ei ole nimetatud
Leedu	HEEBREA, POOLA, VALGEVENE JA VENE KEEL
Poola	<i>armeenia, heebrea, karaiimi, kašuubi, leedu, lemko, roma, saksa, slovaki, tatari, tšehhi, ukraina, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>
Portugal	MIRANDA KEEL
Prantsusmaa	BASKI, BRETOONI, KATALAANI, KORSIKA KEEL, SAKSA MURDED ALSACE'I JA MOSELLE'I PIIRKONNAS (ELSASSI JA LOTRINGI MURRE), LÄÄNEFLAAMI JA FRANKOPROVANSI KEEL, LANGUES D'OÏL (PÕHJAPOOLED KEELED: FRANCHE-COMTÉ, VALLOONI, CHAMPAGNE'I, PIKARDI, NORMANDIA, GALLO, POITOU-SAINTONGE'I, LORRAINE'I JA BURGUNDIA MURRE), OKSITAANI KEEL (LÕUNAPOOLED KEELED: GASCOGNE'I, LANGUEDOCI, PROVENCE'I, AUVERGNE'I, LIMOUSINI JA VIVARAIS'-ALPI MURRE), LIGUURI KEEL (ALPES-MARITIMESIS ROYA ORUS JA KORSIKAL BONIFACIOS) LISAKS ÜLEMERETERRITOORIUMIDE 41 KEELT, MIS ON KANTUD AMETLIKKU PRANTSUSMAA KEELTE LOETELLU, JA SISSERÄNDAJATE KEELED, MIS EI OLE SEOTUD KONKREETSE TERRITOORIUMIGA: MURDELINE ARAABIA KEEL, LÄÄNEARMEENIA KEEL, BERBERI KEELED, LADIINO KEEL JA ROMA KEEL.
Rumeenia	<i>albaania, armeenia, bulgaaria, horvaadi, itaalia, kreeka, makedoonia, poola, roma, russiini, saksa, serbia, slovaki, tatari, tšehhi, türgi, ungari, ukraina ja vene keel ning jidiš</i>
Šveits	<i>itaalia keel föderaalasel tasandil ning Graubündeni ja Ticino kantonis, romanši keel, prantsuse keel Berni kantonis, saksa keel Bosco Gurinis ja Ederswileris ning Fribourgi ja Valais' kantonis ning jidiš, jeniši ja valsi keel</i>
Taani	<i>saksa keel (ESKIMO-ALEUUDI KEELED JA FÄÄRI KEEL ON KAITSTUD OMAVALITSUSALASTE SEADUSTEGA)</i>
Ukraina	<i>bulgaaria, gagauusi, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>
Ungari	<i>armeenia, bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, romani/bojaši, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki, sloveeni ja ukraina keel</i>
Ühendkuningriik	<i>korni keel Inglismaal, iiri keel ja Ulsteri šoti keel Põhja-Iirimaal, gaeli ja šoti keel Šotimaal ning kõmri keel Walesis</i>

Keelte tunnustamine ja/või kaitsmine Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta alusel ei pruugi tähendada keelte soodustamist haridussüsteemis. Tabelist 3 on näha, milliseid keeli pakutakse iga riigi haridussüsteemis (ametlike riiklike dokumentide või harta alusel).

Tabel 3. Haridussüsteemis ametlikult pakutavad piirkondlikud või vähemuskeeled 18 riigis

TRÜKITÄHTEDEGA – MAINITUD AINULT RIIKLIKES AMETLIKES DOKUMENTIDES.

Kaldkirjas – mainitud nii riiklikes ametlikes dokumentides kui ka hartas.

Riik	Riigi haridussüsteemis ametlikult õpetatavad piirkondlikud või vähemuskeeled	Kokku
Austria	<i>Burgenlandis horvaadi, roma ja ungari keel, Kärntenis sloveeni keel</i>	4
Bosnia ja Hertsegoviina	<i>albaania, itaalia, juutide keeled (jidiš ja ladiino), makedoonia, montenegro, poola, roma, rumeenia, russiini, saksa, slovaki, sloveeni, tšehhi, türgi, ukraina ja ungari keel</i>	17
Bulgaaria	ARMEENIA, HEEBREA, ROMA JA TÜRGI KEEL	4
Eesti	VÕRU KEEL	1
Hispaania	<i>araani (oksitaani), baski, galeegi, katalaani ja valentsia keel</i>	4
Holland	<i>friisi keel ainult Friisimaal</i>	1
Itaalia	ALBAANIA, FRANKOPROVANSI, FRIUULI, HORVAADI, KATALAANI, KREEKA, LADIINI, OKSITAANI, PRANTSUSE, SAKSA, SARDI JA SLOVEENI KEEL	12
Kreeka	–	–
Leedu	HEEBREA, POOLA, VALGEVENE JA VENE KEEL	4
Poola	<i>armeenia, heebrea, karaiimi, kašuubi, leedu, lemko, roma, saksa, slovaki, tatari, tšehhi, ukraina, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>	15
Portugal	MIRANDA KEEL Miranda do Douro omavalitsuses	1
Prantsusmaa	BRETOONI, BASKI KEEL, GALLO MURRE, KATALAANI, KORSIKA KEEL, KREOOLKEELED, OKSITAANI KEEL, PRANTSUSE VIIPEKEEL NING ALSACE'I JA MOSELLE'I PIIRKONDLIKUD KEELED TAHITI JA MELANEESIA KEELED (ADJIE, DREHU, MENGONE JA PAITŠI KEEL) Prantsusmaa ülemereterritooriumidel	10 + 5
Rumeenia	<i>bulgaaria, horvaadi, itaalia, kreeka, poola, roma, saksa, serbia, slovaki, tatari, tšehhi, türgi, ukraina, ungari ja vene keel</i>	15
Šveits	<i>itaalia ja romanši keel</i>	2
Taani	saksa	1
Ukraina	<i>bulgaaria, gagauusi, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel ning jidiš</i>	13
Ungari	<i>horvaadi, ROMANI/BOJAŠI, rumeenia, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel</i>	8
Ühendkuningriik	<i>gaeli, iiri, korni ja kõmri keel</i>	4

Nagu tabelist 3 näha, on haridussüsteemides ametlikult pakutavate keelte hulk väga erinev. Piirkondlike või vähemuskeelte ametlik pakkumine on kõige suurem Kagu- ja Kesk-Euroopas. Lääne-Euroopas on selgeimad erandid Itaalia ja Prantsusmaa. Termineid „regionaalkeel” ehk „piirkondlik keel” või „vähemuskeel” ei ole Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas lahti seletatud, kuid sisserändajate keeled on sellest sõnaselgelt välja jäetud (Extra ja Gorter 2008: 31). Lääne-Euroopa riikides on sisserändajate keeled sageli silmatorkavamad kui piirkondlikud või vähemuskeeled, aga neid tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse vähem. Kreeka on uuringus osalenud riikidest/piirkondadest ainus, kus ametlikult ei tunnustata ega õpetata ühtegi konkreetset piirkondlikku või vähemuskeelt, kuigi Traakia põhikooli I ja II astmes õpetatakse tegelikult türgi keelt rääkivatele lastele türgi keelt. Mitte kõiki ametlikes dokumentides mainitud keeli ei pruugita koolides päriselt pakkuda. Andmete kogumise perioodil tegelikult õpetatud keelte kohta leiate teavet (mis põhineb uurijate aruannetel) punktidest 2.3–2.5.

Nii Euroopas kui ka mujal on mitmekultuurilise ühiskonna elanikkonnarühmade määratlemiseks kasutatavad andmebaasid väga erinevad. Neis olevad andmed võivad olla kogutud väga mitmesuguste, ühe või mitme keele kohta käivate küsimuste alusel. Euroopas eristab Poulain (2008) üleriigilisi rahvaloendusi, haldusregistreid ja statistilisi uuringuid. Rahvaloendused toimuvad kindlate intervallide tagant (tavaliselt iga viie või kümne aasta tagant) ja nende tulemusena koostatakse üleriigilised andmebaasid. Haldusregistreid koostatakse nii omavalitsuse kui ka riigi tasandil ning neid ajakohastatakse igal aastal või isegi iga kuu (nt Hollandis). Statistilised uuringud ainult teatud elanikkonnarühmade seas toimuvad samuti kindla intervalli tagant. Neid andmekogumisviise võidakse kasutada ka kahekesi või kolmekesi koos. Tabelis 4 on ülevaade 24 uuringus osalenud riigi/piirkonna poliitika ja tavade kohta.

Tabel 4. Riikide/piirkondade ametlikud andmekogumissüsteemid riigikeelte, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta

Riik/piirkond	Riikide/piirkondade ametlikud andmekogumissüsteemid riigikeelte, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Austria	–
Baskimaa	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike või vähemuskeelte kohta
Bosnia ja Hertsegoviina	–
Bulgaaria	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Eesti	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Friisimaa	statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike või vähemuskeelte kohta
Hispaania	rahvaloenduste andmed ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Holland	–
Inglismaa	omavalitsusregistrite, rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Itaalia	statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike piirkondlike või vähemuskeelte kohta
Kataloonia	omavalitsusregistrite, rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike või vähemuskeelte kohta
Kreeka	–
Leedu	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Poola	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Portugal	rahvaloenduste andmed ainult riigikeele kohta
Prantsusmaa	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Põhja-lirimaa	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Rumeenia	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Šotimaa	rahvaloenduste andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Šveits	omavalitsusregistrite andmed ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta
Taani	–
Ukraina	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi- ja piirkondlike või vähemuskeelte kohta
Ungari	rahvaloenduste andmed riigi- ja piirkondlike või vähemuskeelte kohta
Wales	rahvaloenduste ja statistiliste uuringute andmed riigi-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta

Tabelist 4 on näha, et enamik riike/piirkondi tunneb keeleandmete kogumise süsteeme ning suurem osa neist kogub andmeid kolme keelekategoria kohta: riigikeel(ed), piirkondlik(ud) või vähemuskeel(ed) ja sisserändajate keeled. Keeleandmete kogumise süsteemi ei ole 24 riigist/piirkonnast ainult viies. Need on Austria, Bosnia ja Hertsegoviina (vaatamata sellele, et sealse haridussüsteemis on palju piirkondlike või vähemuskeeli, nagu näha tabelist 2), Holland, Kreeka ja Taani. Portugalis kogutakse andmeid ainult riigikeele kohta.

Tabelis 5 on peamised keeleküsimused, mida suurtes või üleriigilistes elanikkonnauuringutes esitati. Küsimused on väga erinevad. Extra (2010) on käsitlenud põhjalikumalt üleriigilistes või suurtes uuringutes emakeele, põhikeele ja koduse keele kohta esitatud küsimuste valiidust. Rahvusvaheliste (eelkõige Ameerika Ühendriikide, Austraalia ja Kanada ingliskeelses keskkonnas saadud) kogemuste alusel väidab ta, et emakeeleküsimuse empiiriline valiidus on kõige väiksem ja koduse keele oma kõige suurem (vt sõnastikust terminid

emakeel). Euroopa paistab sellega nõustuvat, sest enam kui pooled uuritud riikidest/piirkondadest esitasid küsimuse koduse keele kohta. Šveitsis esitatud keeleküsimused on kõige silmatorkavamad, eelkõige esimene neist: „Millises keeles te mõtlete ehk millist keelt kõige paremini oskate?” Märkida tuleb ka seda, et lisaküsimusi keeleoskuse kohta esitati ainult 11 riigis/piirkonnas 24st ning need küsimused nõudsid kas jah- või ei-vastust („Kas te oskate ...?”) või olid kaalutud valikvastustega („Kui hästi te oskate ...?”).

Kokkuvõtteks võib öelda, et ametlike andmebaaside ja andmekogumissüsteemide olemasolu Euroopa riikides/piirkondades erineb väga palju. Euroopa tasandilt vaadates on selles valdkonnas veel arenguruumi. Tarvis on suuremat teabevahetust, et paraneks teadlikkus mitmekeelsusest, oleks tõendatud andmeid keelekorralduse ja keeleõppe jaoks ning saaks korraldada Euroopa võrdleva uuringu.

Tabel 5. Keeleküsimused 24 riigi/piirkonna ametlikes andmekogumissüsteemides

Riik/piirkond	Peamised keeleküsimused	Küsimused keele (X) oskuse kohta (rääkimine, mõistmine, lugemine, kirjutamine)
Austria	kodune keel	–
Baskimaa	kodune keel, põhikeel ja emakeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Bosnia ja Hertsegoviina	–	–
Bulgaaria	emakeel	–
Eesti	emakeel	Kui hästi te oskate X?
Friisimaa	kodune keel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	kodune keel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Holland	–	–
Inglismaa	kodune keel ja põhikeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Itaalia	kodune keel	–
Kataloonia	kodune keel, põhikeel ja emakeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Kreeka	–	–
Leedu	emakeel	–
Poola	kodune keel	–
Portugal	emakeel	–
Prantsusmaa	kodune keel	Kas te oskate X?
Põhja-Iirimaa	põhikeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?
Rumeenia	emakeel	–
Šotimaa	kodune keel ja põhikeel	Kas te oskate X?
Šveits	põhikeel kodune keel ja kooli- või töökeel	–
Taani	–	–
Ukraina	emakeel	–
Ungari	kodune keel ja emakeel	Kas te oskate X?
Wales	kodune keel ja põhikeel	Kas te oskate X? Kui hästi te oskate X?

2.2. Keeled koolieelsetes lasteasutustes

Paljudes ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides, mida mainiti punktis 1.1, rõhutatakse varajase keeleõppe tähtsust. Seetõttu kaasasime uuringusse ka koolieelsetes lasteasutustes kasutatavate keelte osa. Euroopa Liidu Nõukogu 1997. aasta resolutsioonis propageeritakse Euroopa keelte varajast õpetamist ning tema 2002. ja 2008. aasta järeldustes toonitatakse jätkuvalt mitmekeelsuse varajast edendamist. Euroopa Komisjoni rohelistes raamatus rände ja liikuvuse kohta (2009) tuuakse esile, kui tähtis on, et sisseandajate lapsed õpiksid vastuvõtjariigi riigikeele võimalikult vara selgeks, kuid hoiaksid alles ka oma vanemate keele ja päritoluma kultuuri.

Euroopa Nõukogu soovib ka sisseandajate lastega seoses selgesti, et liikmesriigid peaksid nende lõimumise soodustamiseks andma neile piisavad riigikeeleoskused juba enne kooli (ministrite komitee ja parlamentaarse assamblee 2008. aasta soovitus).

Paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse õppekava arendamise ja rakendamise suunises „*Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*” (Beacco jt 2010: 45) on suurepärane kokkuvõtte sellest, mida on vaja teha:

Avastamise ja ühiskonnaliikmeks kujunemise kohana on koolieelset lasteasutused paljumeelse ja kultuuridevahelise hariduse põhialus, eelkõige ebasoodsas olukorras olevate ja sisseandajate laste jaoks, kelle kodune keelekasutus võib olla vastuolus koolides eelistatava normiga. Arvestades seda ja ka asjaolu, et jutt on õigesti kvaliteetsele keeleõppele ja üldharidusele, on esimene nõue, et selline väga väikeste laste õpetamine peab olema tagatud optimaalsetes tingimustes kõikide asjaomaste rühmade jaoks – nii alalistest elanikest kohalikele kui ka hiljuti saabunud sisseandajate lastele.

Piirkondlike või vähemuskeeltega seoses on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas (1992) mainitud sellistes keeltes antava alushariduse tähtsust ning öeldud, et osalisriigid peavad tegema koolieelse hariduse asjaomastes piirkondlikes või vähemuskeeltes kättesaadavaks vähemalt nende perede lastele, kes seda soovivad (III osa artikli 8 „Haridus” lõige 1).

Kõige hilisem dokument varajase keeleõppe kohta on Euroopa Komisjoni 2011. aasta poliitikakäsiraamat koolieelse keeleõppe kohta (*Language Learning at pre-primary level: making it efficient and sustainable*). Selles 28liikmelise eksperdirühma koostatud käsiraamatus tuuakse esile varajase keeleõppe tugevad ja nõrgad küljed igas riigis ning kirjeldatakse näiteid heast tavast.

Käesolevas punktis antakse ülevaade varajasest keeleõppest uuringus osalenud riikide/piirkondade koolieelsetes lasteasutustes. Tuleb ka mainida, et mitte kõigis neis riikides/piirkondades ei pakuta riiklikku alusharidust. Püüame oma analüüsis tõsta esile need riigid/piirkonnad, kelle tegevus on ELi soovitusetega kõige rohkem kooskõlas, et parandada teadlikkust ja luua teadmistevahetuse võimalusi. Toome välja ka probleemid, mis koolieelse keeleõppe uurimisel esile tulid.

Riigikeele abiõpe koolieelsetes lasteasutustes

Küsisime uurijatelt, kui palju pakutakse riigikeele abiõpet koolieelsetes lasteasutustes, keskendudes:

- riigikeele abiõppe sihtrühmadele,
- abiõppe kestusele aastates,
- abiõppe päevade arvule nädalas,
- õpperühma vähimale suurusele,
- rahastamisallikatele.

15 riigis/piirkonnas 24st saab koolieelsetes lasteasutustes riigikeele *abiõpet*. Need riigid/piirkonnad on Austria, Baskimaa, Bulgaaria, Friisimaa, Hispaania, Holland, Inglismaa, Leedu, Põhjalirimaa, Rumeenia, Šotimaa, Šveits, Taani, Ukraina ja Wales. Nende riikide/piirkondade tulemused on esitatud tabelis 6.

Tabel 6. Riigikeele abiõpe 15 riigi/piirkonna (R/P) koolieelsetes lasteasutustes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	14	ainult sisserändajate lapsed	1	abiõpe puudub	0
Abiõppe kestus	≥ 2 aastat	10	1 aasta	5	< 1 aasta	0
Õppepäevade arv nädalas	> 1	3	0,5–1	10	< 0,5	2
Rühma vähim suurus	määratlemata	13	5–10	2	> 10	0
Riiklik rahastamine	täielik	14	osaline	1	puudub	0

14 riigis/piirkonnas 15st võimaldatakse koolieelsetes lasteasutustes riigikeele abiõpet kõikidele lastele, aga Šveitsis pakutakse seda ainult sisseandajate lastele. Kolm riiki/piirkonda, kus kulutatakse riigikeele abiõppele nädalas kõige rohkem aega, on Friisimaa, Holland ja Ukraina. Kümnes uuritud riigis/piirkonnas võib abiõpe kesta kaks või enam aastat, aga viies – Bulgaarias, Hollandis, Šotimaal, Šveitsis ja Taanis – üks aasta. 14 riigis/piirkonnas tagab selle õppe riik, Šveitsis katavad osa kuludest lastevanemad.

Võõrkeeleõpe koolieelsetes lasteasutustes

Seoses võõrkeeleõppega koolieelsetes lasteasutustes küsisime uurijatelt:

- milliseid keeli õpetatakse,
- kui palju aega nädalas võõrkeeleõppele kulutatakse,
- mitu aastat õpetatakse,
- missugune on õpperühma vähim suurus,
- millised on rahastamisallikad.

Tuleb mainida, et uuringus ei vaadeldud võõrkeeleõpet erasektoris, kus see võib olla palju laialdasem. Uuringu andmetel õpetatakse seitsmes riigis/piirkonnas 24st riiklikes koolieelsetes lasteasutustes võõrkeeli. Asjaomased tulemused on näha tabelis 7.

Tabel 7. Võõrkeeleõpe seitsme riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	7	piiratud	0	õpe puudub	0
Kestus	≥ 2 aastat	6	1 aasta	0	< 1 aasta	1
Õppepäevade arv nädalas	> 1	1	0,5–1	6	< 0,5	0
Rühma vähim suurus	määratlemata	6	5–10	0	> 10	1
Riiklik rahastamine	täielik	2	osaline	3	puudub	2

Seitse riiki/piirkonda, kes selles haridusastmes võõrkeeleõpet pakuvad, on Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Kataloonia ja Ukraina. Baskimaal õpetatakse võõrkeeli rohkem kui üks päev nädalas ja mujal pool päeva kuni üks päev. Keeled, mida neis riikides/piirkondades õpetatakse, on näha tabelis 8. Bulgaarias on valik kõige suurem, kuigi rahastavad seda õpet vanemad. Kõige rohkem pakutakse inglise, prantsuse ja saksa keele õpet.

Tabel 8. Võõrkeeleeõpe seitsme riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Riik	Pakutavad võõrkeeled
Baskimaa	inglise keel
Bosnia ja Hertsegoviina	inglise, prantsuse ja saksa keel
Bulgaaria	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel
Eesti	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel
Hispaania Madrid, Valencia, Sevilla	inglise keel Madridis ja Valencias ning inglise, prantsuse ja saksa keel Sevillass
Kataloonia	inglise keel
Ukraina	inglise, prantsuse ja saksa keel

Kokkuvõtteks võib öelda, et mõnes riigis on varajase keeleõppe jaoks vaja rohkem arendustegevust ja riiklikku/ institutsioonilist tuge. Euroopa Komisjoni 2011. aasta aruandest ja poliitikakäsiraamatust varajase keeleõppe kohta on näha, et tegelikult tehakse palju rohkem, kui me siin näidata suudame. Seetõttu tuleks põhjalikuma analüüsi jaoks neid dokumente vaadata.

Piirkondlike või vähemuskeelte õpe koolieelsetes lasteasutustes

Piirkondlike või vähemuskeeltega seoses küsisime uurijatelt samu küsimusi mida võõrkeeltegi puhul ja tulemused on esitatud tabelis 9. Neid keeli õpetatakse uuringu andmetel 17 riigis/piirkonnas.

Tabel 9. Piirkondlike või vähemuskeelte õpe 17 riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	14	üksnes emakeelena rääkijad	1	õpe puudub	2
Kestus	≥ 2 aastat	15	1 aasta	2	< 1 aasta	0
Õppepäevade arv nädalas	> 1	12	0,5–1	3	< 0,5	2
Rühma vähim suurus	määratlemata	13	5–10	2	> 10	2
Riiklik rahastamine	täielik	15	osaline	2	puudub	0

Nagu tabelist näha, õpetatakse 15 riigis/piirkonnas 17st piirkondlike või vähemuskeeli kauem kui kaks aastat. 13 riigis/piirkonnas pole rühma miinimumsuurus määratletud, aga Põhja-Iirimaa ja Ukrainas peab selleks olema vähemalt kümme last ning Taanis ja Ungaris viis. 15 riigis/piirkonnas rahastab õpinguid riik, kuid Kataloonias ja Inglismaal katavad osa kuludest lastevanemad. Riigid, kus piirkondlike või vähemuskeeli koolieelsetes lasteasutustes ei õpetata, on Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Eesti, Kreeka, Poola, Prantsusmaa ja Šveits.

Tabelis 10 on ülevaade, milliseid keeli 17 riigi/piirkonna riiklikes koolieelsetes lasteasutustes õpetatakse.

Piirkondlike või vähemuskeelte õpetamine on uurijate andmetel levinud. Kõige rohkem keeli pakutakse Austrias, Itaalias, Rumeenias ja Ungaris.

Tabel 10. Piirkondlike või vähemuskeelte õpe 17 riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Riik/piirkond	Pakutavad piirkondlikud või vähemuskeeled
Austria	horvaadi (Burgenlandis), itaalia (Tirolis), slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel
Baskimaa	baski keel
Friisimaa	friisi keel
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	valentsia keel Valencias
Holland	friisi keel Friisimaal
Inglismaa	korni keel
Itaalia	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel
Kataloonia	katalaani keel kõikjal ja araani (oksitaani) keel Val d'Aranis
Leedu	heebrea, poola, valgevene ja vene keel
Portugal	miranda keel
Põhja-Iirimaa	iiri keel
Rumeenia	bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, saksa, serbia, slovaki, tšehhi, türgi, ungari ja ukraina keel
Šotimaa	gaeli keel
Taani	saksa keel
Ungari	bulgaaria, horvaadi, kreeka, romani/bojaši, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel
Ukraina	krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, ungari ja vene keel
Wales	kõmri keel

Piirkondlike või vähemuskeelte õpetamine on uurijate andmetel levinud. Kõige rohkem keeli pakutakse Austrias, Itaalias, Rumeenias ja Ungaris.

Sisserändajate keelte õpe koolieelsetes lasteasutustes

Uuringu andmetest on näha, et sisserändajate keeltes õpetamine koolieelsetes lasteasutustes veel kuigi levinud ei ole. Vaatamata sobivate õpetajate ja õppematerjalide leidmise keerukusele pakutakse sisserändajate keelte abiõpet juba väga varases eas kolmes riigis: Hispaanias, Šveitsis ja Taanis. Zürichi kantonis on neid keeli koguni vähemalt 17. Teistes riikides/piirkondades seda võimalust ei ole. Keeled, mida õpetatakse, on näha tabelis 11.

Tabel 11. Sisserändajate keelte õpe kolme riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes

Riik/piirkond	Pakutavad keeled
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	(Maroko) araabia, portugali ja rumeenia keel
Šveits (Zürichi kanton)	albaania, araabia, bosnia, bulgaaria, hiina, hispaania (Ladina-Ameerika), horvaadi, itaalia, korea, kreeka, portugali, prantsuse, sloveeni, soome, türgi, ungari ja vene keel
Šveits (Genfi kanton)	albaania, araabia, hispaania (Ladina-Ameerika), itaalia, portugali ja türgi keel
Taani	albaania, araabia, bosnia, islandi, somaali, tamili, türgi, urdu ja pandžabi keel

Sisserändajate laste keelise lõimumise soodustamiseks toimub Šveitsi koolieelsetes lasteasutustes keele abiõpe nende koduses keeles. Hispaanias kehtiva dokumendi „Kodakondsuse ja lõimumise strateegia aastateks 2007–2010” alusel õpetatakse koolieelsetes lasteasutustes mitut sisserändajate keelt, et päritolukeel ja -kultuur püsiks. Taanis kaetakse kõikide selliste programmide kulud riiklikest, piirkondlikest ja kohalikest vahenditest, aga Hispaanias ja Šveitsis maksavad kahepoolsete lepingute alusel päritoluriikidega seotud fondid.

2.3. Keeled põhikooli I ja II astmes

Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2002) on rõhutatud vajadust võtta meetmeid, mis annaksid õpilastele võimaluse õppida juba varajases eas peale emakeele veel kaht keelt või kui see on asjakohane, siis rohkemgi keeli ning tagaksid võimalikult mitmekesise keeltevaliku. Samuti on seal toonitatud, kui tähtis on hoolt kanda selle eest, et keeleõppeprogrammidega kujundataks positiivset suhtumist teistesse kultuuridesse.

Lõimides neid, kes riigikeelt emakeelena ei räägi, tuleb parandada nende riikliku õppekeele oskusi nii, et sealjuures peetakse lugu ka nende päritoluriigi keelest ja kultuurist. Rõhku pannakse ka õpetajakoolitusele ja õpetajate liikuvusele ning keeleoskuse hindamise standardimisele Euroopa Nõukogu väljatöötatud Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel. Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2008) korrati samu asjaolusid, samuti tõsteti esile elukestvat õpet ja keeleoskuse ajakohastamist formaalse, informaalset ja mitteformaalse hariduse kaudu. Taas nõuti järeldustes, et pakutavate keelte valik oleks suurem ja õpilaste saavutusi hinnatakse tunnustatud vahendite abil. Rõhutati õpetajakoolituse ja õpetajavahetuse väärtuslikkust ning esmakordselt soovitati õpetada aineid teiste keelte abil (lõimitud aine- ja keeleõpe). Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2011) toonitati veel kord kvaliteetse keeleõppe, tulemuste hindamise, õpetajakoolituse ja õpetajate liikuvuse, lõimitud aine- ja keeleõppe, keeltevaliku laiendamise ja riigikeele ulatuslikuma õpetamise tähtsust ning vajadust uurida võimalusi, kuidas sisserändajad saaksid hoida ja arendada oma päritolukeelt.

Ka Euroopa Nõukogu toetab jõuliselt keelelist mitmekesisust ja kultuuridevahelist haridust põhikooli I ja II astmes ning pakub selleks konkreetseid tegevuspõhimõtteid ja õppevahendeid. Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas on öeldud, et tuleb õpetada piirkondlikke või vähemuskeeli ja nendes keeltes, kui laste vanemad seda soovivad, aga see ei tohi mõjutada riigikeeleõpet. Euroopa keeleõppe raamdokument on ühine alus võõrkeele õppekavade ja nende juhendite, eksamimaterjali, õpikute jms koostamiseks üle Euroopa. See muudab kursused, õppekavad ja tunnistused läbipaistvamaks ning soodustab rahvusvahelist koostööd nüüdiskeelte alal. Soovitus R 98 (6) ärgitab liikmesriike võtma kasutusele hariduspoliitika, mis

edendaks laialdast paljukeelsust, ja julgustama võõrkeelte kasutamisele teiste ainete õpetamisel. Nagu Euroopa Liitki, julgustas Euroopa Nõukogu looma sidemeid teiste riikide haridussüsteemi eri tasandite asutuste ja inimestega. Emakeele rolli kohta koolihariduses rõhutatakse Euroopa Nõukogu soovitus 1740 (2006), et oleks soovitatav ärgitada noori eurooplasi õppima emakeelt (ehk põhikeelt), kui see ei ole riigi ametlik keel. Siiski on igal noorel eurooplasel kohustus õppida selgeks selle riigi ametlik(ud) keel(ed), mille kodanik ta on. Euroopa Nõukogu soovitus 1740 (2006) öeldakse veel, et kakskeelne haridus on edu alus ning kaks- ja paljukeelsus on väärtuslikud.

Arvestades laste keelelist mitmekesisust paljudes Euroopa koolides, ei ole neile koduse keele õpetamise võimaluste leidmine lihtne, aga nagu Extra ja Yağmur (2004: 99–105) on märkinud, on see tahtmise korral teostatav. Austraalias Melbourne'is asuva *Victoria keeltekooli* (Victorian School of Languages) laialt tuntud teedrajavad meetodid kujutavad endast suurepäraselt head tava, mida saaks järgida ka Euroopas. Läbimurre lisakeeleõppe *suundi ja pakkumist* arvestades on selle kooli peamine saavutus. Victoria osariigi kõikides põhikoolides ja gümnaasiumides õpetatakse inglise keele kui esimese või teise keele kõrval muid keeli *kõigile* õpilastele (ka neile, kelle esimene keel on inglise keel) ning praegu saab riiklikes ja rahvuskoolides õppida enam kui 60 keelt (olenevalt nõudlusest).

Uuringus esitasime riigi-, võõr-, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte kohta küsimusi, mille aluseks olid eelkirjeldatud soovitus ja suunised.

Riigikeele abiõpe põhikooli I ja II astmes

Tabelis 12 on ülevaade riigikeele abiõppe korraldusest põhikooli I ja II astmes. Uurijatelt küsiti:

- kui terviklik ja üksikasjalik on õppekava;
- mil määral pakutakse uustulnukatele keele abiõpet;
- kas uustulnukate keeleoskust hinnatakse kooli astudes;
- kas keeleoskust kontrollitakse korrapäraselt.

Tabel 12. Riigikeele abiõpe 24 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	19	üldsõnaline	5	puudub	0
Abi uustulnukatele	enne tavaõpet	22	tavaõppe ajal	0	puudub	2
Keeleoskuse hindamine kooli astudes	kõik	8	ainult sisserändajad	7	puudub	9
Keeleoskuse korrapärane kontroll	riiklik	16	kooli oma	8	puudub	0

Uurijate aruannete kohaselt on 19 riigis/piirkonnas põhikooli I ja II astmes terviklik ja üksikasjalik riigikeele õppekava, viies riigis/piirkonnas on see üldsõnaline. Kõik riigid/piirkonnad peale Itaalia ja Ukraina pakuvad uustulnukatele riigikeele õppimiseks lisatuge. Keeleoskuse hindamine on valdkond, kus on palju meetodeid, mistõttu poliitikakujundajad peaksid selle teemaga veidi rohkem tegelema. Kaheksas riigis/piirkonnas (Austrias, Bulgaarias, Inglismaal, Leedus, Põhja-lirimaal, Šotimaal, Taanis ja Walesis) hinnatakse kooli alguses kõigi laste keeleoskust, seitsmes hinnatakse ainult sisseandajate laste keeleoskust ja üheksas ei hinnata seda kooli astudes üldse. Keeleoskuse korrapärase kontrolli on teine valdkond, kus järgitakse erisuguseid põhimõtteid – 16 riigis/piirkonnas korraldatakse riiklikke eksameid, aga kaheksas kooli omi. Kokkuvõtlikult võib öelda, et Bulgaaria, Leedu, Šotimaa ja Taani riigikeele abiõpe oli meie projekti kriteeriumidega kõige rohkem kooskõlas, Itaalias, Poolas ja Ukrainas oli see kooskõla aga kõige väiksem.

Võõrkeeleõpe põhikooli I ja II astmes

Võõrkeeltega seoses küsisime uurijatelt:

- sihtrühmi;
- kohustuslike võõrkeelte arvu;
- õppekava terviklikkust ja üksikasjalikkust;
- lõimitud aine- ja keeleõppe (LAK-õppe) levikut;
- võõrkeeleõppe algusaega;
- toimumisaega (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähimat suurust;
- keeleoskuse korrapärase kontrolli;
- nõutavat taset ja kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumendiga;
- riiklikku rahastamist.

23 riigis/piirkonnas 24st (v.a Wales) toimub põhikooli I ja II astmes võõrkeeleõpe ja nende 23 tulemus on esitatud tabelis 13.

Tabel 13. Võõrkeeleõppe korraldus 23 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	23	piiratud	0	puudub	0
Kohustuslike võõrkeelte arv	kaks	2	üks	18	ainult valikained	3
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	20	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	1	mõnes kohas	13	puudub	9
Keeleõppe algus	1. klassis	12	põhikooli II astme alguses	7	põhikooli II astme lõpus	4
Toimumisaeg	koolitundide ajal	21	osaliselt koolitundide ajal	1	väljaspool koolitunde	1
Rühma vähim suurus	määratlemata	21	5–10 õpilast	1	üle 10 õpilase	1
Keeleoskuse korrapärase kontroll	standardne riiklik	10	kooli oma	13	puudub	0
Nõutav tase	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	7	riiklikud või kooli nõuded	13	määratlemata	3
Riiklik rahastamine	täielik	23	osaline	0	puudub	0

Uuringu tulemusena selgus, et võõrkeelte õpetamine on levinud kõikides uuritud riikides/piirkondades, välja arvatud Walesis. Kahes riigis (Kreekas ja Taanis) on kohustuslikud kaks võõrkeelt, 18 riigis/piirkonnas üks. Inglismaal, Põhja-lirimaa ja Šotimaal on võõrkeeled valikained. Võõrkeelte õppekava on terviklik ja üksikasjalik 20 riigis/piirkonnas, aga Friisimaal, Hollandis ja Itaalias on see üldsõnaline. Hispaania on riikidest/piirkondadest ainus, kus lõimitud aine- ja keeleõpe on laialt levinud. Seda meetodit kasutatakse veel 13 riigis/piirkonnas, aga mitte süsteemselt. 12 riigis/piirkonnas õpetatakse võõrkeeli esimesest klassist alates, põhikooli II astme alguses hakatakse võõrkeeli õpetama seitsmes riigis/piirkonnas ning alles põhikooli II astme viimases klassis

Friisimaal, Hollandis, Šotimaal ja Šveitsis. Keeleoskust kontrollitakse standardmeetoditega kümnes riigis/piirkonnas ja kohalike meetoditega 13 riigis/piirkonnas. Kontroll puudub ainult Austrias. Kuigi paljudes riikides/piirkondades koostatakse õppekava Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel, kasutab seda nõutava keeleoskustaseme süsteemseks ja üksikasjalikuks hindamiseks ainult seitse riiki/piirkonda: Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Prantsusmaa, Rumeenia, Šotimaa ja Šveits.

Tabelis 14 on näha võõrkeeled, mida uurijate andmetel põhikooli I ja II astmes kohustusliku või valikainena õpetatakse.

Tabel 14. Võõrkeeleõpe 23 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Riik/piirkond	Võõrkeeled põhikooli I ja II astmes
Austria	horvaadi (Burgenlandis), inglise, itaalia, prantsuse, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel (üks neist on kohustuslik)
Baskimaa	inglise keel (kohustuslik)
Bosnia ja Hertsegoviina	inglise või saksa keel (kohustuslikud) ning araabia, itaalia ja prantsuse keel (valikained)
Bulgaaria	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik)
Eesti	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik, teised valikained)
Friisimaa	inglise keel (kohustuslik) ning hispaania, prantsuse ja saksa keel (valikained)
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Holland	inglise keel (kohustuslik) ning hispaania, prantsuse ja saksa keel (valikained)
Inglismaa	hispaania, prantsuse ja saksa keel ning väga harva ka hiina, itaalia, jaapani ja urdu keel (valikained)
Itaalia	inglise keel (kohustuslik)
Kataloonia	inglise keel (kohustuslik)
Kreeka	inglise ja prantsuse või saksa keel (kohustuslik)
Leedu	inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Poola	inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Portugal	inglise ja prantsuse keel (üks neist on kohustuslik)
Prantsusmaa	inglise keel, saksa keel, palju vähem araabia, hiina, hispaania, itaalia, portugali ja vene keel (üks neist on kohustuslik)
Põhja-lirimaa	hispaania ja prantsuse keel (valikained)
Rumeenia	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik)
Šotimaa	hispaania, prantsuse ja saksa keel (valikained)
Šveits	Zürichi kantonis: kohustuslik inglise keel Genfi kantonis: kohustuslik saksa keel Ticino kantonis: kohustuslik prantsuse keel
Taani	inglise ja prantsuse või saksa keel (kohustuslikud) ning hispaania, prantsuse või saksa keel (valikained)
Ukraina	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)
Ungari	inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik)

Selgub, et kõige rohkem õpetatakse inglise, prantsuse ja saksa keelt. Sageli on üks neist kõigi laste jaoks kohustuslik õppeaine. Itaalia, vene ja hispaania keel on järgmised võõrkeeled, mida õpetatakse kas kohustusliku või valikainena. Mõnes riigis/piirkonnas õpetatakse valikainena ka araabia, hiina ja jaapani keelt. Uuringu andmetel põhikooli I ja II astmes pakutavate keelte valik on hea märk Euroopa mitmekeelsusest, kuigi siin esitatud pilti tuleks kõrvutada Eurydice 2008. aasta andmetega (http://eacea.ec.europa.eu/about/eurydice/documents/KDL2008_EN.pdf), kust on näha inglise keele üha suuremat domineerimist põhikooli I ja II astme keeleõppes.

Tulemusliku keeleõppe soodustamiseks on vaja üksikasjalikku keeleõppeprogrammi ja kindlaid tulemusnõudeid. Euroopa keeleõppe raamdokumendist on saanud selleks standardne abivahend. Selles iseloomustatakse näitlike kirjelduskriteeriumidega põhjalikult a) suhtlemiseks vajalikku pädevust, b) asjaomast keeleoskust ja osaoskusi ning c) suhtlusolukordi ja -valdkondi. Uuritud riigist/piirkonnast seitse väidab kasutatavat võõrkeeleõppes üheselt Euroopa keeleõppe raamdokumendi, suurem osa riikidest aga võib kasutada selle põhimõtteid ja meetodeid oma riiklike normide kehtestamiseks. Nende seitsme riigi/piirkonna õpitulemuste nõuded on näha tabelis 15. Nagu eeldada võibki, on selles vanuserühmas eesmärgiks tase A1/A2.

Tabel 15. Seitsme riigi/piirkonna põhikooli I ja II astme võõrkeeleõppe tulemusnõuded Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal

Riik/piirkond	Põhikooli II astme lõpuks nõutav võõrkeeleoskuse tase
Bulgaaria	A1–A2
Eesti	A1–A2
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	A2, Valencias määratlemata
Prantsusmaa	A1
Rumeenia	A1
Šotimaa	A1
Šveits	Zürichi kantonis: A2.1 – suuline ja kirjalik teksti vastuvõtt ning suuline tekstiloome; A1.2 – kirjutamisoskus

Piirkondlike või vähemuskeelte õpe põhikooli I ja II astmes

Sarnaselt võõrkeeleõppe jaoks kasutatud metoodikaga esitasime uurijatele küsimusi nende riigis/piirkonnas pakutavate piirkondlike või vähemuskeelte kohta. Täpsemalt uurisime:

- sihtrühmi;
- õppekava terviklikkust ja üksikasjalikkust;
- lõimitud aine- ja keeleõppe levikut;
- piirkondlike või vähemuskeelte õppe algusaega;
- toimumisaega (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähimat suurust;
- keeleoskuse korrapärase kontrolli;
- asjaolu, kas on selgelt sätestatud, millisel tasemel piirkondlike või vähemuskeelte oskus tuleb põhikooli II astme lõpuks saavutada;
- riiklikku rahastamist.

Piirkondlike või vähemuskeeli õpetatakse 24 uuritud riigist/piirkonnast 22s (ei õpetata ainult Eestis ja Taanis). Nende 22 riigi/piirkonna tulemused on tabelis 16.

Tabel 16. Piirkondlike või vähemuskeelte õppe korraldus 22 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	20	üksnes emakeelena rääkijad	2	puudub	0
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	16	üldsõnaline	5	suunised puuduvad	1
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	12	mõnes kohas	6	puudub	4
Keeleõppe algus	1. klassis	19	põhikooli II astme alguses	3	põhikooli II astme lõpus	0
Toimumisaeg	koolitundide ajal	17	osaliselt koolitundide ajal	4	väljaspool koolitunde	1
Rühma vähim suurus	määratlemata	16	5–10 õpilast	3	üle 10 õpilase	3
Keeleoskuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	8	kooli oma	11	puudub	3
Nõutav tase	riiklikud või piirkondlikud nõuded	14	kooli nõuded	3	määratlemata	5
Riiklik rahastamine	täielik	21	osaline	1	puudub	0

Kõik õpilased võivad võtta piirkondlike või vähemuskeelte tunde ja õppida nendes keeltes teisi aineid 20 riigis/piirkonnas, aga Bulgaarias ja Kreekas on need võimalused mõeldud vaid neid keeli emakeelena kõnelevatele lastele. Õppekava suunised on olemas kõikides riikides/piirkondades, välja arvatud Austrias. Lõimitud aine- ja keeleõpe on piirkondlike või vähemuskeelte puhul palju levinum kui võõrkeelte puhul – 12 riigis/piirkonnas on see tavaline ja kuues kasutatakse seda mõnes kohas. 19 riigis/piirkonnas 22st, kus piirkondlike või vähemuskeeli õpetatakse, alustatakse sellega juba põhikooli alguses; ainult Poolas, Prantsusmaal ja Šveitsis algab nende õpetamine põhikooli II astme alguses. 16 riigis/piirkonnas rühma suuruse kohta nõudeid kehtestatud ei ole, Inglismaal (Cornwallis), Poolas ja Ungaris peab olema vähemalt viieliikmeline rühm ning Austrias, Bulgaarias ja Põhja-Iirimaal künneliikmeline. Keeleoskuse korrapäraseks kontrolliks kasutab 19 riiki/piirkonda eakohaseid standardmeetodeid või kooli valitud meetodeid; Friisimaa, Holland ja Itaalia regulaarselt keeleoskust ei kontrolli. Nõutav tase on riiklike/piirkondlike normidega seotud 14 riigis/piirkonnas ning kolmes on normid kehtestanud koolid ise. Viies riigis/piirkonnas – Austrias, Bosnias ja Hertsegoviinas, Itaalias, Kreekas ja Põhja-Iirimaal – selgelt sõnastatud nõudeid ei ole.

Tabelist 17 on näha, milliseid piirkondlike või vähemuskeeli uurijate andmetel eri riikides/piirkondades tegelikult õpetatakse.

Table 17. Piirkondlike või vähemuskeelte õpe 22 riigi/piirkonna põhikooli I ja II astmes

Riik/piirkond	Põhikooli I ja II astmes pakutavad piirkondlikud või vähemuskeeled
Austria	horvaadi (Burgenlandis), roma, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel
Baskimaa	baski keel
Bosnia ja Hertsegoviina	teised riigikeeled: bosnia, serbia ja horvaadi keel
Bulgaaria	armeenia, heebrea, roma ja türgi keel
Friisimaa	friisi keel
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	valentsia keel Valencias
Holland	friisi keel
Inglismaa	korni keel Cornwallis
Itaalia	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, katalaani, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel
Kataloonia	katalaani keel kõikjal ja araani (oksitaani) keel Val d'Aranis
Kreeka	türgi keel
Leedu	heebrea, poola, valgevene ja vene keel
Poola	kašuubi keel
Portugal	miranda keel
Prantsusmaa	baski, bretooni, katalaani, korsika ja oksitaani keel Prantsusmaa ülemereterritooriumidel tahiti keel ja melaneesia keeled (adjie, drehu, nengone ja paitši keel)
Põhja-Iirimaa	iiri keel
Rumeenia	bulgaaria, horvaadi, itaalia, poola, lipovanivene, roma, saksa, serbia, slovaki, türgi, ukraina ja ungari keel
Šotimaa	gaeli keel
Šveits	teised riigikeeled: itaalia, prantsuse ja saksa keel
Ukraina	bulgaaria, gagauusi, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel ning jidiš
Ungari	bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, romani/bojaši, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel
Wales	kõmri keel

Mitmes riigis/piirkonnas õpetatakse arvukalt piirkondlikke või vähemuskeeli – Austrias, Bulgaarias, Itaalias, Leedus, Prantsusmaal, Rumeenias Ukrainas ja Ungaris pakutakse nelja või enam sellist keelt kas eraldi õppeainena või (enamasti) õppekeelena.

Sisserändajate keelte õpe põhikooli I ja II astmes

Sisserändajate keelte kohta küsisime uurijatelt samasuguseid küsimusi nagu piirkondlike või vähemuskeelte ja võõrkeelte kohta. Sisserändajate keelte ohtrat pakkumist põhikooli I ja II astmes kinnitab ainult viis riiki. Need on Austria, Hispaania, Prantsusmaa, Šveits (Zürichi kantonis) ja Taani. Nende viie tulemused on tabelis 18.

Tabel 18. Sisserändajate keelte õppe korraldus viie riigi põhikooli I ja II astmes

Kriteerium	Vastused	Riikide arv	Vastused	Riikide arv	Vastused	Riikide arv
Sihtrühmad	kõik	2	üksnes emakeelena rääkijad	3	õpe puudub	0
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	2	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK)	levinud	1	mõnes kohas	3	puudub	1
Keeleõppe algus	1. klassis	2	põhikooli II astme alguses	1	põhikooli II astme lõpus	2
Toimumisaeg	koolitundide ajal	0	osaliselt koolitundide ajal	2	väljaspool koolitunde	3
Rühma vähim suurus	määratlemata	2	5–10 õpilast	1	üle 10 õpilase	2
Keeleoskuse korrapärane kontroll	riiklik	0	kooli oma	5	puudub	0
Nõutav tase	riiklikud/piirkondlikud nõuded	0	kooli nõuded	0	määratlemata	5
Riiklik rahastamine	täielik	2	osaline	3	puudub	0

Prantsusmaal ja Šveitsis võivad sisserändajate keelte tundides käia kõik õpilased, aga Austrias, Hispaanias (Madrid, Valencia, Sevilla) ja Taanis ainult neid keeli emakeelena kõnelevad lapsed. Prantsusmaal ja Šveitsis rühma vähima suuruse nõuet ei ole, ent Hispaanias tuleb õppetöö alustamiseks saada kokku enam kui viis õpilast ning Austrias ja Taanis üle kümne. Õppekava on terviklik ja üksikasjalik Austrias ja Taanis, mujal on see üldsõnaline. Hispaanias on sisserändajate keeltes õpetamine tavaline, aga Austrias, Prantsusmaal ja Taanis on see vähem levinud ning Šveitsis õpetatakse neid keeli ainult omaette õppeainena. Hispaanias ja Šveitsis õpetatakse neid osaliselt koolitundide ajal, teistes riikides õppekavavälise ainetena. Sisserändajate keelte tulemusnõudeid ei ole ei riiklikul, piirkondlikul ega kooli tasandil, kuigi keeleoskust hinnatakse kõikides riikides. Sisserändajate keelte tunde rahastab riik Austrias ja Taanis, aga Hispaanias, Prantsusmaal ja Šveitsis katavad kulud peamiselt päritoluriigid.

Sisserändajate keeled, mida eri riikides/piirkondades õpetatakse, on näha tabelis 19.

Tabel 19. Sisserändajate keelte õpe viie riigi põhikooli I ja II astmes

Riik	Põhikooli I ja II astmes õpetatavad sisserändajate keeled
Austria	albaania, bosnia/serbia/horvaadi, poola, türgi ja vene keel
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	Maroko araabia ja portugali keel Madridis ja Valencias
Prantsusmaa	araabia, hispaania, horvaadi, itaalia, portugali ja serbia keel
Šveits	Zürichis: albaania, araabia, bosnia/serbia/horvaadi, bulgaaria, hiina, itaalia, hispaania, korea, kreeka, kurdi, portugali, prantsuse, sloveeni, soome, rootsi, türgi, ungari ja vene keel
Šveits	Genfis: albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali, türgi keel
Taani	albaania, araabia, bosnia, islandi, somaali, tamili, türgi, urdu/pandžabi

Põhikooli I ja II astme õpetajate arendamine

Nii Euroopa Liit kui ka Euroopa Nõukogu on pidevalt tähtsustanud pädevate keeleõpetajate töölevõtmist ja arendamist, et toetada õppijate keelelist arengut ja kultuuridevahelisi oskusi. Nad rõhutavad vajadust arendada õpetajate endi keeleoskust, kultuuridevahelist pädevust ja teadlikkust mitme- ja paljukeelsusest. Õpetajate liikuvuse programmid, mille kaudu julgustatakse õpetajaid viibima välismaal, riigis, kus kõneldakse keelt, mida nad õpetavad, on osutunud väärtuslikuks abiks nende eesmärkide saavutamisel (komisjon 2008: 11).

Teemad, mille kohta me uuringus küsimusi esitasime, olid järgmised:

- õpetajate kvalifikatsioon;
- õpetajakoolitus ja õpetajate täiendusõpe;
- võõrkeeleõpetajate liikuvus;
- õpetajate arvu suurendamise meetmed kohtades, kus õpetajatest on puudus.

Tabelis 20 on kõikide riikide/piirkondade tulemused kõigi nelja keelekategoria kohta põhikooli I ja II astmes. Ei tohiks unustada, et mitte kõikide kategooriate keeli ei pakuta igas riigis/piirkonnas. Sellest ka napid tulemused, eelkõige sisserändajate keelte valdkonnas, sest neid pakutakse ainult viies riigis.

Tabel 20: Põhikooli I ja II astme õpetajate kvalifikatsioon ja arendamine 24 riigis/piirkonnas

Kriteerium	Vastused	R/P arv				Vastused	R/P arv				Vastused	R/P arv			
		RK	P/VK	VK	SRK		RK	P/VK	VK	SRK		RK	P/VK	VK	SRK
Õpetajate kvalifikatsioon	kvalifitseeritud keeleõpetajad	16	17	14	2	üldkvalifikatsiooniga õpetajad	8	5	9	3	kvalifikatsioonita	0	2	1	19
Õpetajakoolitus	ainekeskne	20	18	17	1	üldine	4	3	4	2	puudub	0	3	3	21
Õpetajate täiendusõpe	ainekeskne	16	14	20	1	üldine	7	7	3	4	puudub	1	3	1	14
Meetmed õpetajate arvu suurendamiseks	struktuursed	3	7	8	0	töölevõtu-kampaaniad ajakirjanduses	1	2	2	0	konkreetsed meetmed puuduvad	20	15	14	24
Õpetajate liikuvus	sisaldub koolituses	–	–	2	–	mitteametlik rahaline toetus	–	–	13	–	puudub	–	–	9	–

Uuringu tulemused näitasid, et keeleõpetaja kvalifikatsiooniga inimesed võetakse keeli õpetama kahes kolmandikus uuritud riikidest/piirkondadest: 16 riigis/piirkonnas 24st riigikeelt, 17s 22st piirkondlikke või vähemuskeeli, 14s 23st võõrkeeli ja kahes viiest sisserändajate keeli õpetama. Lõimitud aine- ja keeleõppes ei ole keeleõpetaja kvalifikatsioon nii oluline (kuigi õpetaja keeleoskuse tase peab olema kõrge), samuti oleks paljudel juhtudel riigikeelse või piirkondlikes või vähemuskeeltes toimuva üldõppe jaoks keeleõpetaja kvalifikatsiooniga inimeste kasutamine põhikooli I ja II astmes väga ebatavaline. Kindlasti aga eeldatakse ametlikku kvalifikatsiooni võõrkeeleõpetajatelt. Sellele vaatamata õpetavad Austrias, Friisimaal, Hollandis, Inglismaal, Itaalias, Prantsusmaal, Põhja-Iirimaa, Šotimaal ja Šveitsis võõrkeeli üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad.

Õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe programmid (kas konkreetsed või üldised) on tavalised kõikides riikides/piirkondades, kuigi Itaalias ja Põhja-Iirimaaal uuringuandmete kohaselt võõrkeeleõpetajate erialast ettevalmistust ei ole ja Kreekast saadud andmetel puudub seal riigikeele õpetajate täiendusõpe. Ka korni keele kui piirkondliku vähemuskeele õpetajatele Inglismaal ametlikku koolitust ei pakuta. Sisserändajate keelte õpetamiseks pakutakse ainekeskset õpetajakoolitust ja õpetajate täiendusõpet ainult Austrias. Muidugi ei võimaldanud uuring vaadelda õpetajate koolituskavade üksikasju, nii et see on üks teema edasiste uuringute jaoks.

Veel jäi uuringus käsitlemata asjaolu, et piirkondlike või vähemuskeelte ja ka sisserändajate keelte õpetajaid võidakse ametlikult nimetada ka emakeeleõpetajateks, kui nad õpetavad vähemuste või sisserändajate koolis, või võõrkeeleõpetajateks, kui nad õpetavad vähemuste või sisserändajate koolis nende keelt neile lastele, kes seda emakeelena ei räägi. Seega võivad nemad olenevalt olukorrast osaleda kas emakeele- või võõrkeeleõpetajatele mõeldud koolituses.

Üks selge arendamist vajav valdkond võõrkeeleõppes on õpetajate liikuvus. Üheksas riigis/piirkonnas 24st ei pakuta uuringu andmetel selles valdkonnas mingit abi, ainult Kataloonia ja Šveits kinnitavad õpetajate süsteemsete liikuvusprogrammide kasutamist. Ülejäänud 13 riiki/piirkonda soosivad liikuvust ja pakuvad rahalist abi, aga saaks teha palju enam, et julgustada keeleõpetajaid viibima rohkem riikides, kus nende õpetatavaid keeli räägitakse, ja järgida rohkem ELi soovitusi, milles rõhutatakse õpetajate liikuvust ja vahetust oluliste meetmetena nende keele- ja kultuuripädevuse parandamiseks.

Huvitav leid on see, et mitmes riigis/piirkonnas tegeldakse aktiivselt keeleõpetajate arvu suurendamisega. Siin võiks teabevahetusest palju kasu olla. Kas asi on selles, et nõudlus suureneb, või hoopis selles, et õpetajate arv väheneb? Baskimaal, Eestis, Šveitsis ja Taanis on võetud erimeetmeid riigikeele õpetajate juurdesaamiseks. Bulgaarias, Friisimaal, Inglismaal, Leedus, Taanis, Ukrainas ja Ungaris on rakendatud abinõusid, et pädevate võõrkeeleõpetajate koolitamine ja juurdesaamine oleks lihtsam. Paljude piirkondlike või vähemuskeelte uus esiletõus ja nende edendamine on tõenäoline põhjus, miks Baskimaal, Bosnias ja Hertsegoviinas, Hispaanias (Madrid, Valencia, Sevilla), Põhja-Iirimaa, Šotimaal, Taanis ja Ukrainas võetakse erimeetmeid piirkondlike või vähemuskeelte õpetajate leidmiseks. Uuringu andmetel aga ei otsita üheski riigis/piirkonnas aktiivselt sisserändajate keelte õpetajaid, ja see on kindlasti üks valdkond, kus on arenguruumi.

2.4. Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu dokumentides mitmekeelsuse kohta rõhutatakse, et õpilased peaksid põhikooli I ja II astmes omandatud keeleoskust edasi õppides arendama, s.t suurendama põhikooli III astmes ja gümnaasiumis õpitavate keelte arvu ja täiustama nendes suhtlemise võimet, et hiljem kutse- või kõrgharidust omandades või tööle minnes edukam olla.

Euroopa Nõukogu soovitus R 98 (6) kohaselt peaks põhikooli III astmes ja gümnaasiumis toimuva keeleõppe eesmärk olema järgmine:

jätkata tööd soovitud suhtlusoskuse saavutamise nimel, et õpilased saaksid kasutada õpitud keelt igapäevaelus tulemuslikuks suhtlemiseks teiste selle keele valdajatega, luua sotsiaalseid ja isiklikke suhteid ning õppida teiste rahvaste kultuuri ja tavasid mõistma ja neist lugu pidama.

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis tuleks pakkuda üldiselt rohkem keeli ja anda õpilastele võimalus õppida enam kui üht Euroopa või muu maailma keelt. Oskustasemeid tuleb kontrollida Euroopa võrdlusaluste kohaselt ja tunnustada võimaluse korral ka osaoskusi. Lõimitud aine- ja keeleõpet soovitatakse kasutada laialdasemalt. Õpetajate arendamist ja liikuvust ning rahvusvaheliste võrgustike ja riikidevahelise projektikoostöö sisseseadmist peetakse samuti tähtsateks eduteguriteks. Meie pidasime oma uuringu ülesehitamisel silmas paljusid eelnimetatud aspekte (ehkki mitte kõiki).

Eri riikide keeleõpet põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on keerulisem võrrelda kui keeleõpet põhikooli I ja II astmes, sest õpilased saavad siis valida juba mõne erikooli, koolisüsteemid on erineva ülesehitusega (vt sõnastikku) ja ka keeleõpe on väga erinevalt korraldatud. Sellele keerukusele vaatamata kogusid meie uurijad andmeid 24 riigi/piirkonna keeleõppe ja õpetajate arendamise korralduse kohta kõikides keelekategoriates.

Riigikeele abiõppe korraldus põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Riigikeele abiõpe on põhikooli III astmes ja gümnaasiumis endiselt vajalik nii uustulnukatele kui ka teistele, kellel on raskusi riigikeele mõistmise ja selles keeles suhtlemisega. Kõnitsime uurijatelt samu asju mida põhikooli I ja II astme puhul:

- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- uustulnukatele võimaldatava abi määär;
- keeleoskuse hindamine kooli astudes;
- keeleoskuse korrapärane kontroll.

Tulemused on tabelis 21.

Tabel 21. Riigikeele abiõppe korraldus 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	20	üldsõnaline	4	puudub	0
Abi uustulnukatele	enne tavaõpet	21	tavaõppe ajal	0	puudub	3
Keeleoscuse hindamine kooli astudes	kõik	9	ainult sisserändajad	5	puudub	10
Keeleoscuse korrapärane kontroll	riiklik	15	kooli oma	8	puudub	1

Uurijate andmete kohaselt on 20 riigis/piirkonnas terviklik ja üksikasjalik riigikeele õppekava, kuid Friisimaal, Hollandis, Itaalias ja Põhja-Irimeal on see üldsõnaline. Riigikeele abiõpet tavaõppe ajal või enne seda võimaldatakse uustulnukatele 21 riigis/piirkonnas, aga mitte Itaalias, Taanis ja Ukrainas. See, milline see abiõpe täpsemalt on ja kui palju see mõjutab õppeedukust, jääb tulevaste uuringute teemaks. Nagu kooliminekulgi, hindab põhikooli III astmesse astumisel kõikide laste riigikeele oskust vajadustepõhiselt küllaltki vähe riike/piirkondi. Need on Bosnia ja Hertsegoviina, Inglismaa, Kataloonia, Prantsusmaa, Poola, Portugal, Šotimaa, Ukraina ja Wales. Viies riigis/piirkonnas – Baskimaal, Bulgaarias, Hispaanias, Leedus ja Ungaris – hinnatakse ainult sisserändajate laste keeleoskust. Eksamite laad ning see, kuidas seda teavet ainekava koostamisel ja edasise abi andmisel kasutatakse, on taas tulevaste uuringute teema. Nagu põhikooli I ja II astmes, kontrollitakse ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis korrapäraselt riigikeele oskust 15 riigis/piirkonnas riiklikul tasandil ja kaheksas kohapeal. Taanis põhikooli III astmes ja gümnaasiumis riigikeeleoscuse korrapärasest kontrolli ei tehta.

Võõrkeeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Tabelis 22 on ülevaade võõrkeeleeõppe korraldusest põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Küsisime vastajatelt alljärgneva kohta:

- sihtrühmad;
- õpetatavate keelte arv ja kohustuslikkus;
- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- lõimitud aine- ja keeleõppe (LAK-õppe) levik;
- toimumisaeg (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähim suurus;
- keeleoscuse korrapärane kontroll;
- nõutav tase ja kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumendiga;
- riiklik rahastamine.

Tabel 22. Võõrkeeleeõppe korraldus 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	24	piiratud	0	õpet ei ole	0
Põhikooli III astmes kohustuslike võõrkeelte arv	kaks	14	üks	10	puudub	0
Gümnaasiumis kohustuslike võõrkeelte arv	kaks	9	üks	10	puudub	5
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	20	üldsõnaline	4	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	1	mõnes kohas	14	puudub	9
Toimumisaeg	koolitundide ajal	23	osaliselt koolitundide ajal	1	väljaspool koolitunde	0
Rühma vähim suurus	määratlemata	19	5–10 õpilast	5	üle 10 õpilase	0
Keeleoscuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	11	kooli oma	13	puudub	0
Nõutav tase	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	13	riiklikud/kooli nõuded	7	määratlemata	4
Riiklik rahastamine	täielik	24	osaline	0	puudub	0

Tabel 23. Kohustuslike keelte arv 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kohustuslike keelte arv	Kohustuslikud kaks keelt	Kohustuslik üks keel	Kohustuslike keeli ei ole
Põhikooli III aste	Austria, Eesti, Friisimaa, Holland, Itaalia, Kreeka, Leedu, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rumeenia, Taani ja Ukraina	Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Hispaania, Kataloonia, Inglismaa, Põhja-lirimaa, Šotimaa, Šveits, Ungari ja Wales	
Gümnaasium	Austria, Bulgaaria, Eesti, Prantsusmaa, Ungari, Poola, Portugal, Rumeenia, Šveits	Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Kataloonia, Taani, Friisimaa, Itaalia, Leedu, Holland, Hispaania, Ukraina	Inglismaa, Kreeka, Põhja-lirimaa, Šotimaa, Wales

Nagu eeldada võis, õpetatakse võõrkeeli nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis kõikides uuritud riikides/piirkondades. Olulised erinevused ilmnevad aga kohustuslike keelte arvus, keelte valikus, keeleoskuse korrapärasuses kontrollis, lõimitud aine- ja keeleõppe kasutamises ning Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamises nõutava taseme hindamisel.

Võõrkeelte õppekava on terviklik ja üksikasjalik 20 riigis/piirkonnas, aga Hollandis, Itaalias, Prantsusmaal ja Põhja-lirimaal on see üldsõnaline. Põhikooli I ja II astmes oli lõimitud aine- ja keeleõpe laialt levinud Hispaanias, aga põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on see nii Prantsusmaal; 14 riiki/piirkonda väidavad, et see toimub mõnes kohas, ja üheksa sõnul ei ole sellist õpet nende riigis/piirkonnas üldse. Lõimitud aine- ja keeleõppe käsitus seoses kõikide keelekategoriatega on punktis 2.5. Üldjuhul võõrkeelte õpetamiseks vähimat rühma suurust kehtestatud ei ole, kuigi Bulgaaria, Kreeka, Leedu, Rumeenia ja Taani sõnul on mõnikord (vähemlevinud valikkeelte õpetamiseks) vaja, et õpilasi oleks vähemalt viis. Üksteist riiki/piirkonda kontrollib keeleoskust riiklikul tasandil ja 13 kooli tasandil.

Tabelist 23 on näha, kui palju pakutakse riikides/piirkondades põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kohustuslike keeli.

Põhikooli III astmes on kahe võõrkeele õppimine kohustuslik 14 riigis/piirkonnas, aga gümnaasiumis ainult üheksas. Friisimaal, Hollandis, Itaalias, Leedus, Taanis ja Ukrainas on kohustuslike võõrkeelte arvu vähendatud ühene ning Kreekas pole neid üldse. Šveitsis ja Ungaris aga suurendatakse kohustuslike võõrkeelte arvu ühelt kahele. Riigid, kus kahe keele õppimine on kohustuslik nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis, on ainult Austria, Eesti, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rumeenia ja Šveits. Inglismaal, Põhja-lirimaal ja Walesis on põhikooli III astmes kohustuslik üks võõrkeel, aga gümnaasiumis ei ole seal ühtegi kohustuslikku võõrkeelt (ja selle poolest on nad Kreekaga ainsad). Šotimaal on nii põhikooli III astme kui ka gümnaasiumi õpilastel õigus keelt õppida. Seega ei ole see teoreetiliselt kohustuslik, kuid tegelikult õpib võõrkeelt enamik nende vanuseastmete õpilasi.

Nagu arvata võis, olid osalenud riikides/piirkondades kehtestatud võõrkeeleõppe-eesmärgid põhikooli III astmes ja gümnaasiumis Euroopa keeleõppe raamdokumendiga paremini kooskõlas kui põhikooli I ja II astmes – 13 riigis/piirkonnas oli selgelt sätestatud nõutav tase. Kehtestatud nõuded on tabelis 24.

Tabel 24. Kolmeteistkümne riigi/piirkonna põhikooli III astme ja gümnaasiumi võõrkeeleõppe tulemusnõuded Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal

Riik/piirkond	Gümnaasiumi lõpuks nõutav oskustase
Austria	B2
Baskimaa	B1
Bulgaaria	Esimene võõrkeel B1–B2, teine võõrkeel A1
Eesti	Põhikooli III aste: esimene võõrkeel B1, teine võõrkeel A2 Gümnaasium: kaks võõrkeelt kas B1 või B2
Friisimaa	A1–B2 (või C1 lugemisoskuse puhul) olenevalt kooliliigist
Holland	A1–B2 (või C1 lugemisoskuse puhul) olenevalt kooliliigist
Leedu	Põhikooli III aste: esimene võõrkeel B1 ja teine võõrkeel A2 Gümnaasium: B2, B1 või A2 (olenevalt põhikooli III astmes saavutatust)
Portugal	A.2.2–B.1.2
Prantsusmaa	Esimene võõrkeel B2, teine võõrkeel B1, kolmas võõrkeel A2/B1
Rumeenia	B2
Šveits	Zürichi ja Genfi kantonis: B2
Taani	B2
Ungari	Esimene võõrkeel B1 või B2, teine võõrkeel B1

Esimese võõrkeele nõutav tase on tavaliselt B2 ja teisel B1. Need tasemekirjed on eeldatavasti Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhimõtete järgi sihtrühmade jaoks sobival moel kohandatud. Hiljem korraldatav uuring SurveyLang näitab, mil määral neid norme täidetakse.

Piirkondlikud või vähemuskeeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ja riiklike kohustuste alusel peavad riigid/piirkonnad endiselt pakkuma piirkondlike või vähemuskeelte õpet ja võimalust kasutada neid õppekeelena. Küsimegi nende puhul uurijatelt võõrkeeltega samade asjade kohta:

- sihtrühmad;
- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- lõimitud aine- ja keeleõppe levik;
- toimumisaeg (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähim suurus;
- keeleoskuse korrapärane kontroll;
- nõutav tase;
- riiklik rahastamine.

Piirkondlike või vähemuskeeli õpetatakse 19 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Tulemused on esitatud tabelis 25.

Tabel 25. Piirkondlike või vähemuskeelte õppe korraldus 19 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	18	üksnes emakeelena rääkijad	1	õpe puudub	0
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	16	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	0
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	10	mõnes kohas	8	puudub	1
Toimumisaeg	koolitundide ajal	15	osaliselt koolitundide ajal	3	väljaspool koolitunde	1
Rühma vähim suurus	määratlemata	13	5–10 õpilast	1	üle 10 õpilase	5
Keeleoskuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	10	kooli oma	8	puudub	1
Nõutav tase	riikliku/piirkondlikud nõuded	14	kooli nõuded	3	määratlemata	2
Riiklik rahastamine	täielik	19	osaline	0	puudub	0

Piirkondlike või vähemuskeeli ei pakuta Eestis, Inglismaal, Kreekas, Poolas ja Taanis. Ülejäänud 19st on lõimitud aine- ja keeleõpe levinud kümnes ja mõnes kohas pakutud kaheksas riigis/piirkonnas ning Bulgaaria ja Prantsusmaa sõnul õpetatakse neid keeli ainult ainetena. Nende keelte tundides võivad käia kõik õpilased, välja arvatud Bulgaarias, kus tunnid on mõeldud ainult neid keeli emakeelena rääkivatele lastele. Õppetöö käib tavatundide ajal, vaid Austrias, Bosnias ja Hertsegoviinas ning Bulgaarias toimub see osaliselt tundide ajal ja osaliselt pärast tunde. Rühma suuruse kohta 13 riigis/piirkonnas nõudeid ei ole, aga Šotimaal tuleb kokku saada vähemalt viis õpilast ning Austrias, Bulgaarias, Prantsusmaal, Põhja-Iirimaal ja Rumeenias vähemalt kümme. 18 riigis/piirkonnas kontrollitakse omandatud keeleoskust riiklike/piirkondlike või kooli eksamitega. Seda ei tehta ainult Itaalias. Nõutavat oskustaset ei ole kehtestatud Austrias ja Walesis, kõikjal mujal on see olemas. Kõikides riikides/piirkondades on nende keelte õppimine õpilaste jaoks tasuta.

Sisserändajate keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Et ränne Euroopasse ja Euroopa sees on suurenenud, on järsult kasvanud ka Euroopa koolides räägitavate sisserändajate keelte arv ja paljude laste jaoks on õppekeel teine keel. Üleeuroopalistes dokumentides on palju rõhutatud kõikide keelte ja kultuuride koolis väärtustamise tähtsust. Näiteks Euroopa Nõukogu soovitus R 98 (6) kutsutakse liikmesriike tungivalt üles tagama, et

kõikidesse asjaomastesse keeltesse ja kultuuridesse suhtutakse võrdselt, et iga kogukonna lastel oleks võimalus õppida oma kogukonna keelest aru saama, seda rääkima, selles lugema ja kirjutama ning mõistma ja hindama ka teisi keeli ja kultuure.

Komisjoni 2008. aasta rohelises raamatus rände ja liikuvuse kohta viidatakse direktiivile 77/486/EMÜ, mille kohaselt liikmesriigid:

võtavad vajalikud meetmed [...] koostöös päritoluriikidega, et koos tavaõpetusega edendada [...] emakeele ja päritoluriigi kultuuri õpetamist.

Oma uuringus tahtsime teada, mil määral liikmesriigid pakuvad nii sisserändajatele kui ka teistele võimalust neid keeli õppida. Sisserändajate keeli pakutakse süsteemselt vaid mõnes riigis/piirkonnas: koolieelsetes lasteasutustes kolmes, põhikooli I ja II astmes viies ning põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kaheksas riigis/piirkonnas 24st. Need kaheksa on Austria, Eesti, Holland, Inglismaa, Prantsusmaa, Šotimaa, Šveits ja Taani.

Tabelis 26 on esitatud ülevaade sisserändajate keeltest neis riikides, keskendudes alljärgnevale:

- sihtrühmad;
- õppekava terviklikkus ja üksikasjalikkus;
- lõimitud aine- ja keeleõppe levik;
- toimumisaeg (kas koolitundide ajal või pärast tunde);
- rühma vähim suurus;
- keeleoskuse korrapärane kontroll;
- nõutav tase;
- riiklik rahastamine.

Tabel 26. Sisserändajate keelte õppe korraldus kaheksa riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	4	ainult emakeelena rääkijad	3	õpe puudub	1
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	3	üldsõnaline	3	suunised puuduvad	2
Õppekeelena (LAK-õpe)	levinud	1	mõnes kohas	2	puudub	5
Toimumisaeg	koolitundide ajal	1	osaliselt koolitundide ajal	1	väljaspool koolitunde	6
Rühma vähim suurus	määratlemata	4	5–10 õpilast	2	üle 10 õpilase	2
Keeleoskuse korrapärane kontroll	standardne riiklik	1	kooli oma	5	puudub	2
Nõutav tase	riiklikud nõuded	2	kooli nõuded	3	määratlemata	3
Riiklik rahastamine	täielik	5	osaline	2	puudub	1

Kaheksast riigist/piirkonnast, kus sisserrändajate keeli õpetatakse, saavad Hollandis, Inglismaal, Prantsusmaal ja Taanis neid keeli (nt araabia ja türgi keelt) õppida kõik lapsed – põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilased võivad neid õppida võõrkeelena. Seda võib esile tõsta hea tavana, mida võiksid järgida ka teised riigid/piirkonnad. Prantsusmaa on riikidest/piirkondadest ainus, kus lõimitud aine- ja keeleõpe on levinud; Austrias ja Šveitsis toimub see vaid mõnes kohas. Hollandis pakutakse sisserrändajate keeli õppekava raames koolitundide ajal, Inglismaal ja Šveitsis (ainult Zürichis) osaliselt koolitundide ajal ja ülejäänud riikides/piirkondades väljaspool koolitunde. Hollandis, Inglismaal, Prantsusmaal ja Šotimaal rühma vähima suuruse nõuet ei ole, ent Šveitsis ja Taanis tuleb õppetöö alustamiseks saada kokku vähemalt viis õpilast ning Austrias ja Eestis kümme. Keeleoskust kontrollitakse standardsete riiklike eksamite abil Inglismaal, koolieksamite abil Austrias, Hollandis, Prantsusmaal, Šveitsis ja Taanis ning üldse ei kontrollita seda Eestis ja Šotimaal. Eesti ja Holland on riikidest/piirkondadest ainsad, kus on riigi tasandil paika pandud nõutav oskustase. Sisserrändajate keelte õpet

rahastab täielikult riik Austrias, Hollandis, Inglismaal, Šotimaal ja Taanis. Prantsusmaal ja Šveitsis rahastavad seda sisserrändajate päritoluriigid ja Eestis lastevanemad. Sisserrändajate keeli õpetatakse esimesest viimase klassini ainult Austrias, Prantsusmaal, Šveitsis ja Taanis.

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis pakutavad teised keeled peale riigikeele

Pärast põhikooli II astet muutub võõrkeelte, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserrändajate keelte eristamine keerulisemaks, sest sihtrühmad muutuvad ebamäärasemaks ja keeli, mis ei ole riigikeeled, pakutakse õpilastele rohkem nende kodusest keelest sõltumatult. Sellele keerukusele vaatamata kasutasime sama eristust mida eelmistegi kooliastmete puhul, kuigi mõõname, et see ei pruugi alati täpne olla. Tabelis 27 on uurijate aruannete alusel koostatud võrdlev ülevaade 24 riigis/piirkonnas pakutavatest (peamiselt) piirkondlikest või vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserrändajate keeltest.

Tabel 27. Võrdlev ülevaade 24 riigi/piirkonna põhikooli III astmes ja gümnaasiumis pakutavatest (peamiselt) piirkondlikest või vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserrändajate keeltest (kalkkirjas võõrkeeli pakutakse ainult gümnaasiumis)

Riik/piirkond	(Peamiselt) piirkondlikud või vähemuskeeled	(Peamiselt) võõrkeeled	(Peamiselt) sisserrändajate keeled
Austria	horvaadi (Burgenlandis), roma, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel	Kohustuslikud (2 neist): hispaania, inglise, itaalia ja prantsuse keel	albaania, bosnia, serbia, horvaadi, poola, türgi ja vene keel
Baskimaa	baski keel	Kohustuslikud: inglise ja saksa keel Valikainena: araabia, itaalia, prantsuse, türgi ja vene keel	–
Bosnia ja Hertsegoviina	bosnia, serbia, horvaadi keel kui teised riigikeeled	Kohustuslikud: inglise ja saksa keel Valikainena: araabia, itaalia, prantsuse, türgi ja vene keel	–
Bulgaaria	armeenia, heebrea, roma ja türgi keel	Kohustuslikud (1–2 neist): hispaania, horvaadi, inglise, itaalia, jaapani, korea, poola, prantsuse, rumeenia, saksa, serbia, slovaki, tšehhi ja vene keel Valikainena: ülejäänud eelnimetatutest	–
Eesti	–	Kohustuslikud (2 neist): inglise, prantsuse, saksa ja vene keel	hiina, soome ja rootsi keel
Friisimaa	friisi keel	Vt Hollandit	–
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	valentsia keel ainult Valencias	Kohustuslikud (1 neist): inglise, prantsuse või saksa keel	–
Holland	friisi keel ainult Friisimaal	Kohustuslikud: inglise keel ja <i>teine keel gümnaasiumis</i> Valikainena: hiina, hispaania, itaalia, ladina, prantsuse, saksa, vanakreeka ja vene keel	araabia ja türgi keel
Inglismaa	–	Kohustuslikud (1 mis tahes nüüdiskeel (piisava akrediteeringu korral) kuni 14. eluaastani): peamiselt hispaania, prantsuse või saksa keel, aga ka araabia, itaalia, jaapani, mandariini, poola, portugali, türgi, urdu või vene keel	araabia, hiina ja urdu keel
Itaalia	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, katalaani, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel	Kohustuslikud: inglise keel ja veel üks	–

Riik/piirkond	(Peamiselt) piirkondlikud või vähemuskeeled	(Peamiselt) võõrkeeled	(Peamiselt) sisserändajate keeled
Kataloonia	katalaani keel kõikjal ja araani (oksitaani) keel Val d'Aranis	Kohustuslikud (1 neist): inglise ja prantsuse keel, harvem ka itaalia ja saksa keel Valikainena: vanakreeka, ladina keel jt	–
Kreeka	–	Kohustuslik: inglise keel Valikainena: prantsuse ja saksa keel	–
Leedu	heebrea, poola, valgevene ja vene keel	Kohustuslikud (1 neist): inglise, prantsuse või saksa keel Valikainena: teised keeled	–
Poola	–	Kohustuslikud (2 neist): hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Portugal	miranda keel	Kohustuslikud (2 neist): hispaania, inglise, kreeka, ladina, prantsuse ja saksa keel	–
Prantsusmaa	<i>baski, bretooni, katalaani, korsika, kreoolkeel, oksitaani, saksa (Elsassi ja Lotringi murre) ja tahiti keel ning Melaneesia keeled (adjie, drehu, nengone ja paitši)</i>	Kohustuslikud (2 neist): araabia, heebrea, hiina, hispaania, hollandi, inglise, itaalia, jaapani, kreeka, ladina, norra, poola, portugali, rootsi, saksa, taani, türgi, vanakreeka või vene keel; teised, näiteks piirkondlikud keeled, on valikained	araabia, hispaania, horvaadi, itaalia, portugali, serbia ja türgi keel
Põhja-Iirimaa	iiri keel	Kohustuslikud (1 keel kuni 14. eluaastani): hispaania, prantsuse või saksa keel	–
Rumeenia	bulgaaria, horvaadi, itaalia, lipovanivene, poola, roma, serbia, slovaki, türgi, ukraina ja ungari keel	Kohustuslikud (2 keel): hispaania, inglise, itaalia, portugali, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Šotimaa	gaeli keel	Valikainena (1 neist): hispaania, prantsuse või saksa keel; hiina ja itaalia keel	hiina, urdu ja vene keel
Šveits	itaalia, prantsuse ja saksa keel kui teised riigikeeled	Kohustuslikud (1–2 neist): hispaania, inglise, kreeka ja/või ladina keel	Zürichis: albaania, bosnia, serbia, horvaadi, hiina, hispaania, itaalia, korea, kreeka, kurdi, portugali, prantsuse, rootsi, sloveeni, soome, türgi, ungari ja vene keel Genfis: albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali ja türgi keel
Taani	–	Kohustuslik: inglise keel Valikainena: hiina, hispaania, itaalia, jaapani, ladina, prantsuse, saksa, vanakreeka ja vene keel	araabia ja türgi keel
Ukraina	bulgaaria, gagauusi, heebrea, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel	Kohustuslikud (1–2 neist, olenevalt koolist): hispaania, inglise, prantsuse ja/või saksa keel Valikainena: armeenia, korea, tšehhi, türgi ja vietnami keel (väljaspool koolitunde)	–
Ungari	romani/bojaši keel	Kohustuslikud (1–2 neist): hiina, hispaania, inglise, itaalia, ladina, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Wales	kõmri keel	Kohustuslikud (1 neist kuni 14. eluaastani): hispaania, prantsuse või saksa keel	–

Kõige sagedasemad võõrkeeled on inglise, saksa ja prantsuse keel, kuigi on ka teisi Euroopa keeli, näiteks hispaania ja itaalia keel. Mõningaid sisserändajate keeli (nt araabia, horvaadi, poola, türgi ja vene keelt) pakutakse ka valikvõõrkeelena ning araabia ja türgi keelel on Hollandis ja Prantsusmaal põhikooli III astme ja gümnaasiumi eksamiainete seas kindel koht. Prantsusmaal pakutakse kõige rohkem keeli, neid võivad õppida kõik õpilased ja need on näiteks Euroopa nüüdiskeeled, populaarsed Aasia keeled (nt jaapani ja hiina keel), piirkondlikud või vähemuskeeled ja sisserändajate keeled. Uuringu andmetel on keeltevalik rikkalik ka Austrias ja Hollandis. Vene keele õpetamine piirkondliku või vähemuskeele või võõrkeelena on levinud Ida-Euroopa riikides. Inglismaal, Põhja-Iirimaa, Šotimaal ja Walesis pakutakse kõige rohkem hispaania, prantsuse ja saksa keelt, kuid vahel ka sisserändajate keeli – mõnikord tavakoolis, aga sagedamini *täiendushariduse* raames.

Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate kvalifikatsioon ja arendamine

Nagu arvata võis, on põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate kvalifikatsiooni ja arendamise nõuded karmimad kui madalamate kooliastmete õpetajatel. Oma uuringus esitasime küsimusi alljärgneva kohta:

- õpetajate kvalifikatsioon;
- õpetajakoolitus ja õpetajate täiendusõpe;
- võõrkeeletõpetajate liikuvus;
- nõutav keeleoskus;
- õpetajate arvu suurendamise meetmed kohtades, kus õpetajatest on puudus.

Tabelis 28 on kõikide riikide/piirkondade tulemused kõigi nelja keelekategoria kohta põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Ei tohiks unustada, et mitte iga kategoria keeli ei pakuta kõikjal. Sellest ka napid tulemused, eelkõige sisserändajate keelte valdkonnas, sest neid pakutakse ainult kaheksas riigis/piirkonnas.

Tabel 28. Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate kvalifikatsioon ja arendamine 24 riigis/piirkonnas

Kriteerium	Vastused	RK	P/VK	VK	SRK	Vastused	RK	P/VK	VK	SRK	Vastused	RK	P/VK	VK	SRK
Õpetajate kvalifikatsioon	keeleõpetajad	23	16	22	3	üldõpetajad	1	3	2	3	kvalifikatsioonita	0	5	0	18
Õpetajakoolitus	ainekeskne	22	17	22	3	üldine	2	2	2	2	puudub	0	5	0	19
Õpetajate täiendusõpe	ainekeskne	19	14	20	3	üldine	5	5	4	5	puudub	0	5	0	16
Nõutav keeleoskus	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	4	–	8	–	riiklikud/piirkondlikud nõuded	13	–	13	–	nõuded määratlemata	7	–	4	–
Õpetajate arvu suurendamise meetmed kohtades, kus õpetajatest on puudus	struktuursed meetmed	7	8	10	1	kampaaniad	2	0	1	1	konkreetsed meetmed puuduvad	15	16	13	22
Õpetajate liikuvus	koolituse osana	–	–	2	–	mittereguleeritud abi	–	–	17	–	abi puudub	–	–	5	–

24 riigist/piirkonnast 23s pakuvad riigikeele abiõpet kvalifitseeritud keeleõpetajad, ainult Eestis teevad seda üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad. Samuti pakuvad kõik õpetajakoolitust ja õpetajate täiendusõpet. Neil riigikeele õpetajatel, kellele see ei ole emakeel, peab olema teatud tasemel riigikeeleoskus 17 riigis/piirkonnas, kuigi ainult neli neist on nimetanud selle selgesti Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel: Baskimaa (B2), Eesti (C1), Itaalia (C2) ning Šveits (Zürich ja Ticino) (C2). Seitsmes riigis/piirkonnas norme kehtestatud ei ole.

Ka võõrkeeleõpetajate väljaõpe on hea, ainult Eestis ja Põhjalirimaal õpetavad võõrkeeli üldkvalifikatsiooniga klassiõpetajad, kuigi ka Itaalia ja Kreeka sõnul on nende õpetajakoolitus pigem üldine kui ainepõhine. Põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajate liikuvust toetatakse veidi süsteemsemalt kui põhikooli I ja II astme õpetajate oma ning Austria ja Kataloonia õpetajad veedavad õpetajakoolituse või täiendusõppe raames ühe semestri välismaal. Veel 17 riigis/piirkonnas toetatakse õpetajate liikuvust rahaliselt ning ülejäänud riikides – Eestis, Itaalias, Portugalis, Prantsusmaal ja Rumeenias – on õpetajatel väiksem tõenäosus end õpetatava keele maal täiendada. Enamikus riikides/piirkondades nõutakse kooskõlas ELi ja Euroopa Nõukogu soovitustega võõrkeeleõpetajatelt kindlal tasemel võõrkeeleoskuse omandamist ning kaheksas riigis/piirkonnas mõeldakse seda oskust Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel (vt tabelit 29).

Tabel 29. Nõuded põhikooli III astme ja gümnaasiumi võõrkeeleõpetajate oskuste kohta üheksas riigis/piirkonnas

Riik/piirkond	Nõuded põhikooli III astme ja gümnaasiumi võõrkeeleõpetajate oskuste kohta
Austria	C1
Baskimaa	B2
Bulgaaria	B2–C1
Eesti	C1
Kataloonia	C1–C2
Prantsusmaa	B2
Rumeenia	C1
Šveits	Zürichi kanton: C2
Ungari	C1

Kõige sagedamini on nõutav tase C1, kuid Baskimaal ja Prantsusmaal lepitakse ka B2ga ning Kataloonias ja Šveitsis (Zürichis) on nõudeks hoopis C2.

Piirkondlike või vähemuskeelte õpetajad on kõikides riikides/piirkondades kvalifitseeritud keeleõpetajad, välja arvatud Friisimaa, kus neid õpetavad üldkvalifikatsiooniga keeleõpetajad. Samuti pakuvad kõik riigid/piirkonnad õpetajakoolitust ja õpetajate täiendusõpet.

Sisserändajate keeli õpetavad ainekeelse ettevalmistusega keeleõpetajad ainult Austrias, Hollandis ja Taanis, aga Eestis, Prantsusmaal ja Šveitsis teevad seda tavalised klassiõpetajad.

Nagu põhikooli I ja II astmes, on keeleõpetajatest mõnes riigis/piirkonnas puudus ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, mistõttu sobiva kvalifikatsiooniga inimeste leidmiseks ja keeleõpetaja kutse populariseerimiseks võetakse erimeetmeid. Õpetajate töölemealitamisega tegelevad riigid/piirkonnad on loetletud tabelis 30.

Tabel 30. Riigid/piirkonnad, kes otsivad aktiivselt keeleõpetajaid

Riigikeeleõpetajad	Võõrkeeleõpetajad	Piirkondlike/vähemuskeelte õpetajad	Sisserändajate keelte õpetajad
Baskimaa	Baskimaa	Baskimaa	Inglismaa
Eesti	Bulgaaria	Friisimaa	Šotimaa
Friisimaa	Friisimaa	Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	
Holland	Holland	Põhja-lirimaa	
Inglismaa	Inglismaa	Rumeenia	
Põhja-lirimaa	Leedu	Šotimaa	
Rumeenia	Rumeenia	Šveits	
Šotimaa	Šotimaa	Wales	
Šveits	Šveits		
	Ungari		
	Wales		

Šotimaa on riikidest/piirkondadest ainus, kes otsib aktiivselt kõigi nelja keelekategoria õpetajaid. Baskimaa, Inglismaa, Rumeenia ja Šveits võtavad aga meetmeid kolme keelekategoria õpetajate juurdesaamiseks.

2.5. Võrdlus koolieelsetest lasteasutustest gümnaasiumini

Käesolevas punktis esitame võrdleva analüüsi järgmise kolme ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides esile tõstetud valdkonna kohta eri kooliastmetes:

- lõimitud aine- ja keeleõpe;
- võõrkeeleõpetajate liikuvus;
- ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse üldine tunnustamine koolides.

Lõimitud aine- ja keeleõpe

Lõimitud aine- ja keeleõpe (LAK-õpe) tähendab seda, et mingit ainet (nt keemiat, füüsikat, bioloogiat või geograafiat) õpitakse mõnes teises keeles. Sellist meetodit julgustatakse kasutama, sest see on suhtlusoskuse kujundamiseks tõhus ja tulemuslik. Käsitlesime lõimitud aine- ja keeleõpet juba veidi eespool kooliastmetega seoses ja tabelis 31 on esitatud selle kohta koondandmed. Küsisime uurijatelt, mil määral on lõimitud aine- ja keeleõpe nende riigis/piirkonnas levinud. Nende riikide/piirkondade koguarv, kus sellist õpet pakutakse, on iga keelekategoria taga sulgudes.

Tabel 31. Riigid/piirkonnad, kus pakutakse lõimitud aine- ja keeleõpet põhikoolis ja gümnaasiumis (sulgudes riikide/piirkondade arv)

Riik/ piirkond	Põhikooli I ja II aste			Põhikooli III aste ja gümnaasium		
	VK (23)	P/VK (22)	SRK (5)	VK (24)	P/VK (19)	SRK (8)
Levinud	1	12	1	1	10	1
Mõnes kohas	13	6	3	14	8	2
Puudub	9	4	1	9	1	5

Nagu arvata võis, on lõimitud aine- ja keeleõpe levinud eelkõige piirkondlike või vähemuskeelte õpetamisel, sest need keeled on tavaliselt õpilaste kodused keeled, mistõttu nad juba oskavad neis keeltes vabalt suhelda. Võõrkeeltes on õpilaste suhtlusoskus halvem ja seetõttu on nende keelte kasutamine aineõppes vähem levinud – seda pakutakse ainult Hispaanias põhikooli I ja II astmes ning Prantsusmaal põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Sellegipoolest tõendab asjaolu, et 13 riigis/piirkonnas on lõimitud aine- ja keeleõpe põhikooli I ja II astmes ning 14 riigis/piirkonnas põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kohati levinud, et on paiku, millest eeskju võtta. Seetõttu oleks kasulik uurida ja võrrelda veel sealseid meetodeid, õpetajate arendamist ja õppematerjalide koostamist. Riikidest/piirkondadest, kus õpetatakse sisserändajate keeli, on taas Hispaania see, kus lõimitud aine- ja keeleõpe on põhikooli I ja II astmes levinud, ning Prantsusmaal on see levinud põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, mis annab märku, et neis riikides on selle meetodi kohta teadmised ja oskused olemas.

Võõrkeeleõpetajate liikuvus

Õpetajate liikuvust soodustatakse jõuliselt ELi *elukestva õppe programmi* raames. Meie uurisime, milliseid õpetatava keele maal viibimise võimalusi riikides/piirkondades õpetajatele erialase ettevalmistuse või täiendusõppe raames pakutakse. Uurijatelt küsiti, kas nende riigis/piirkonnas:

- sisaldavad õpetajate arendamise programmid võimalust, et õpetajad saavad veeta vähemalt ühe semestri riigis, kus asjaomast keelt kõneldakse;
- julgustatakse õpetajaid olema selles vallas algatusvõimeline ja rahastatakse nende ettevõtmisi, kuigi seda programmide raames ei võimaldata;
- puuduvad mõlemad eelnimetatud võimalused.

Tulemused on tabelis 32.

Tabel 32. Võõrkeeleõpetajate liikuvus 24 riigi/piirkonna põhikoolis ja gümnaasiumis

	Põhikooli I ja II aste	Põhikooli III aste ja gümnaasium
Struktureeritud programmid, mille raames vähemalt üks semester veedetakse asjaomases riigis	Kataloonia ja Šveits	Austria, Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla) Kataloonia ja Šveits
Toetatakse õpetajate endi algatust	Austria, Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla), Eesti, Inglismaa, Kreeka, Leedu, Poola, Šotimaa, Taani, Ukraina ja Ungari	Baskimaa, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Friisimaa, Holland, Inglismaa, Kreeka, Leedu, Poola, Põhja-Iirimaa, Šotimaa, Taani, Ukraina, Ungari ja Wales
Puudub	Bulgaaria, Friisimaa, Holland, Itaalia, Prantsusmaa, Portugal, Põhja-Iirimaa, Rumeenia ja Wales	Eesti, Itaalia, Portugal, Prantsusmaa ja Rumeenia

Kataloonia ja Šveits on riikidest/piirkondadest ainsad, kes pakuvad struktureeritud liikuvusprogramme nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpetajatele, pooltes uuritud riikides/piirkondades rahastatakse mõlema astme õpetajate endi leitud võimalusi. Üllatavalt palju riike/piirkondi ei toeta ei põhikooli- ega gümnaasiumiõpetajate liikuvust. Selle põhjused vajaksid veel uurimist.

Ühiskonna ja inimeste mitmekeelsuse üldine tunnustamine koolides

Mitmekeelse õppe korraldamine ning õpetajate arendamine tööks keeleliselt ja kultuuriliselt mitmekesiste klassidega on Euroopa avalik-õigusliku haridussüsteemi jaoks üha raskem katsumus. Et peaaegu igas klassis on praegusel ajal nii paljude erinevate koduste keeltega lapsi, on ELi ja Euroopa Nõukogu dokumentides rõhutatud, kui tähtis on tunnustada keeleõppes õpilaste mitmekeelsust ning koolitada õpetajaid seda väärtustama ja õppetöös kasutama. Kui palju seda tegelikult tehakse, on raske hinnata, ja see nõuaks omaette uuringut. Et aga natukenegi teada saada, küsisime uurijatelt, mil määral on see nende riigis/piirkonnas levinud. Tulemused on tabelis 33.

Tabel 33. Õpilaste mitmekeelsuse tunnustamine 24 riigi/piirkonna koolieelsetes lasteasutustes (KE), põhikooli I ja II astmes (PK I-II) ning põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (PK III & G) (tabelis on riikide/piirkondade arv)

Tunnustamise määr	Sidusalt			Mitteametlikult			Ei tunnustata		
	KE	PK I-II	PK III & G	KE	PK I-II	PK III & G	KE	PK I-II	PK III & G
Ühiskonna ja õpilaste mitmekeelsuse tunnustamine	8	11	9	15	11	11	1	2	4
Õpetajaid on koolitatud kasutama ära õpilaste mitmekeelsust	7	8	4	14	12	16	3	4	4

Enamik riike/piirkondi väidab, et ühiskonna ja õpilaste mitmekeelsust tunnustatakse kõikides kooliastmetes nii ametlikult kui ka mitteametlikult, kuigi õpetajate arendamine kipub olema pigem mitteformaalne, eelkõige põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Riigid/piirkonnad, kus kõigis kolmes haridusastmes järgitakse sidusat metoodikat, on Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla), Rumeenia ja Wales. Bosnias ja Hertsegoviinas, Inglismaal, Prantsusmaal ja Šotimaal on mitmekeelsuse tunnustamine koolieelsetes lasteasutustes ning põhikooli I ja II astmes levinum kui põhikooli III astmes ja gümnaasiumis, aga Hollandis ja Šveitsis tunnustatakse seda rohkem just põhikooli III astmes ja gümnaasiumis.

2.6. Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Keeled kutsekoolis

Kutseõpe ehk *kutseharidus ja -koolitus* on strateegia „Euroopa 2020” väga tähtis osa. Euroopa Komisjon on teinud liikmesriikidega tihedat koostööd, et Euroopa Liidu Nõukogus 2002. aastal kokku lepitud *Kopenhaageni protsessi* alusel edendada kutseõpet kogu Euroopas. Komisjon rõhutas oma 2008. aasta teatises elukestva õppe tähtsust, kutsehariduse ja -koolituse rolli Euroopa tulevikus ja vajadust pakkuda kutsekoolides keeleõppevõimalusi. ELi struktuurifondidest saab taotleda toetust tööalaste keelekursuste korraldamiseks.

Komisjoni 2010. aasta teatises „Euroopa koostöö edendamine kutsehariduse ja -koolituse valdkonnas, et toetada Euroopa 2020. aasta strateegia rakendamist” nõutakse kutseharidusega seotud liikuvuse strateegiat ning soovitatakse, et kõik õppekavad peaksid hõlmama teises riigis õppimist või koolitusel osalemist ja palju suuremat tähelepanu keeleõppele. See on eriti tähtis neile, kes õpivad elukutset sellistes valdkondades nagu pangandus, turism ja rahvusvaheline kaubandus. Et enamik kutseõppeasutusi pakub koolitusprogramme ka töötutele ja hiljuti riiki saabunuile, on riigikeele õpetamine samuti väga tähtis.

Ka Euroopa Nõukogu 1998. aasta soovitus R 98 (6) nõuti kutsealast keeleõpet ning ärgitati koole pakkuma keelekursusi, milles oleks üld- ja erialateemad tasakaalus ning mis valmistaks õppureid ette tööks, rahvusvahelistes projektides osalemiseks ja tööalaseks liikuvuseks.

Meie projekti eesmärk oli selgitada välja, milliseid keeli ja kursusi Euroopa kutseõppeasutustes pakutakse. Selleks kogusid meie uurijad esmaseid andmeid projektis osalenud 67 linna 69 kutsehariduskeskuseilt (vt punktis 1.5 esitatud tabelit 4).

Riigikeele abiõpe kutsekoolis

Et saada teada, kui palju pakutakse riigikeele abiõpet, küsisid uurijad õppeasutustelt:

- millised on sihtrühmad;
- milliseid programme õppuritele pakutakse;
- kui terviklik ja üksikasjalik on õppekava;
- kas riigikeele abiõpe toetab tööalaseid oskusi ja üldist oskuste täiustamist;
- millised on rahastamisallikad;
- millised on tööpraktika võimalused;
- kas ELi vahendeid kasutatakse.

Tulemused on tabelis 34.

Tabel 34. Riigikeele abiõpe kutseõppeasutustes (69 kooli)

Kriteerium	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv	Vastused	R/P arv
Sihtrühmad	kõik	37	piiratud	9	määratlemata	23
Keele abiõppe-programmide valik	mitmekesine	30	piiratud	24	puudub	15
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	43	üldsõnaline	8	puudub	18
Kursuste liik	töölased ja üldised	34	ainult üldised	13	ainult töölased	7
Riiklik rahastamine	täielik	39	osaline	10	puudub	19
Praktika ettevõtetes	õppe sees	13	vabatahtlik	3	puudub	53
ELi vahendite kasutamine	jah	0			ei	69

Uurijate kogutud teabest nähtub, et 30 kutseõppeasutuses 69st uuringus osalenust pakutakse mitmekesiseid riigikeele abiõppe kursusi (algtaseme suhtlusoskusest põhjaliku keeleoskuseeni), 24s pakutakse selliseid kursusi vähem ja 15s ei olnud neid üldse. Enamal kui pooltel uuritud koolidel on terviklik ja üksikasjalik õppekava, 34 kooli (peaaegu pool) pakuvad nii tööalase kui ka üldkeele kursusi ning seitse ainult tööalase keele kursusi. 39 kooli riigikeele abiõppe kursusi rahastab riik täielikult, kümne kooli omasid ainult osaliselt. Kuigi ELi dokumentides soovitatakse ettevõtetes toimuvat praktikat – nii töökogumuse hankimiseks kui ka keeleoskuse parandamiseks –, ütles 69 koolist ainult 13, et teeb õppepraktika võimaldamiseks ettevõtetega koostööd. Riigikeele ainekavades ei määratleta õpitulemusi üheski koolis selliste Euroopa vahendite abil nagu *Euroopa ainepunktisüsteem* või *Europass*. Sellest võib järeldada, et nendega ei olda kursis.

Teised keeled kutsekoolis

Et uurida võõrkeelte, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte pakkumist, küsisime koolidelt, missugune on:

- pakutavate keelte arv;
- eri liiki keeleõppeprogrammide valik;
- õppekava teravikkus ja üksikasjalikkus;
- kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumendiga (võõrkeelte puhul);
- riiklik rahastamine.

Tulemused on tabelis 35.

Table 35: Võõrkeelte, piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte õppe korraldus kutsekoolides (69 kooli)

Kriteerium	Vastused	Koolide arv			Vastused	Koolide arv			Vastused	Koolide arv		
		VK	P/VK	SRK		VK	P/VK	SRK		VK	P/VK	SRK
Pakutavate keelte arv	> 4	15	0	1	3–4	22	3	1	1–2	25	22	2
Keeleõppe-programmide valik	mitmekesine	41	17	2	piiratud	18	7	2	puudub	10	45	65
Õppekava	terviklik ja üksikasjalik	50	18	1	üldsõnaline	11	5	3	määratlemata	8	46	65
Kooskõla Euroopa keeleõppe raamdokumendiga	täielik	26	–	–	riiklikud nõuded	27	–	–	määratlemata	16	–	–
Riiklik rahastamine	tasuta	38	13	1	osaliselt tasuline	22	11	1	täielikult tasuline	9	45	67

Keeleõppe kui terviku korraldus on samasugune kui teistes haridusvaldkondades – riigi- ja võõrkeeltele pööratakse tähelepanu kõige rohkem, piirkondlikele või vähemuskeeltele veidi vähem ja sisserändajate keeltele väga vähe.

62 koolis 69st oli võimalik õppida võõrkeeli, kusjuures 15s pakuti enam kui nelja keelt, 22s kolme-nelja keelt ja 25s üht-kaht keelt. 41 koolis on keeleõppeprogrammid mitmekesised (algtasemest põhjaliku keeleoskuseni), aga 18s pakutakse ainult algtaseme keeleõppe võimalust. Väga paljudes koolides (viiekümnes) on olemas terviklik ja üksikasjalik õppekava ning 26 kooli järgivad oma programmi koostamisel Euroopa keeleõppe raamdokumenti. 38 koolis ei pea õppurid maksma kursuste eest mitte midagi, ülejäänud 22s peavad nad katma kulud osaliselt.

Piirkondlike või vähemuskeeltega on olukord aga hoopis teistsugune – neid keeli õpetatakse ainult 24 koolis ja tasuta vaid 13s. Riigid/piirkonnad, kus Piirkondlike või vähemuskeeli saab õppida kõigis kolmes uuritud kutseõppeasutuses, on Baskimaa, Kataloonia, Põhja-lirimaa, Ungari ja Wales. Bosnia ja Hertsegoviina ning Šveits pakuvad kõigis kolmes uuritud koolis teiste riigikeelte õppimise võimalust.

Sisserändajate keeli pakutakse ainult neljas uuritud koolis: ühes Austria, ühes Inglismaa, ühes Itaalia ja ühes Walesi koolis. Tabelis 36 on uurijate aruannete alusel koostatud võrdlev ülevaade 67 linna 69 kutseõppeasutuses pakutavatest (peamiselt) piirkondlikest või vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserändajate keeltest.

Tabel 36. Võrdlev ülevaade iga riigi/piirkonna kolmes kutseõppeasutuses pakutavatest (peamiselt) piirkondlikest või vähemuskeeltest, (peamiselt) võõrkeeltest ja (peamiselt) sisserändajate keeltest

Riik/piirkond	(Peamiselt) piirkondlikud või vähemuskeeled	(Peamiselt) võõrkeeled	(Peamiselt) sisserändajate keeled
Austria	–	araabia, hiina, hollandi (ainult e-õpe), hispaania, inglise, itaalia, jaapani, poola, prantsuse, rumeenia, saksa, slovaki, sloveeni, tšehhi, ungari ja vene keel	bosnia, serbia, horvaadi ja türgi keel
Baskimaa	baski keel	inglise ja prantsuse keel	–
Bosnia ja Hertsegoviina	bosnia, serbia, horvaadi keel kui teised riigikeeled	araabia, inglise, itaalia, ladina, prantsuse, pärsia, saksa, tšehhi, türgi ja vene keel	–
Bulgaaria	–	hispaania, horvaadi, inglise, itaalia, prantsuse, rumeenia, saksa, türgi ja vene keel	–
Eesti	–	inglise, prantsuse, saksa, soome ja vene keel	–
Hispaania (Madrid, Valencia, Sevilla)	–	inglise ja prantsuse keel	–
Holland	–	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Inglismaa	–	hispaania, itaalia, jaapani, kreeka, portugali, prantsuse, saksa ja vene keel	araabia, hiina, türgi ja urdu keel
Itaalia	sloveeni keel	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel	araabia keel
Kataloonia	katalaani keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Kreeka	–	inglise keel	–
Leedu	poola ja vene keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Poola	–	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel	–
Portugal	miranda keel	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Prantsusmaa	korsika keel	araabia, hiina, hispaania, inglise, itaalia, saksa ja vene keel	–
Põhja-lirimaa	iiri ja Ulsteri šoti keel	hispaania, itaalia, jaapani, kreeka, poola, portugali, prantsuse, saksa ja vene keel	araabia, hiina ja türgi keel
Rumeenia	ungari ja roma keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Šotimaa	–	hispaania, itaalia, poola, prantsuse ja saksa keel	–
Šveits	itaalia, prantsuse ja saksa keel kui teised riigikeeled	hispaania ja inglise keel	–
Taani	–	hispaania, inglise (LAK-õpe), prantsuse ja saksa keel	–
Ukraina	ukraina ja vene keel	inglise, prantsuse ja saksa keel	–
Ungari	saksa keel	inglise keel	–
Wales	kõmri keel	hiina, hispaania, itaalia, kreeka, prantsuse ja saksa keel	araabia keel

Nagu arvata võis, on võõrkeeltest kõige sagedasemad inglise, prantsuse, saksa ja hispaania keel. Vene keelt pakutakse mõnes riigis/piirkonnas piirkondliku ja mõnes võõrkeelena. Ka araabia keel on olemas päris mitmes kutseõppeasutuses. Samamoodi võis eeldada, et piirkondlikke või vähemuskeeli pakutakse kõige rohkem neis riikides/piirkondades, kus on mitu ametlikku keelt. On tõenäoline, et baski, iiri, katalaani, kõmri ja Ulsteri šoti keel on uuritud koolides nii õppekeel kui ka eraldi õppeaine.

Keeled kõrgkoolis

Nii ELi kui ka Euroopa Nõukogu dokumentides rõhutatakse keelelise mitmekesisemise ja paljumeelsuse arendamise tähtsust kõikides haridusastmetes. Ülikoolis on see eriti tähtis, sest see on viimane haridusaste enne tööleasumist. Kõrgharidusega inimesed sõidavad oma töökohustusi täites suure tõenäosusega maailmas ringi ja suhtlevad sageli teiste keelte rääkijatega. Seetõttu peavad nad lisaks akadeemilistele teadmistele ja erialastele oskustele omandama seda suhtlemist soodustavad keeleoskused. Mõnes Euroopa ülikoolis nõutakse keeleoskust juba kõikide erialade sisseastumiskatsetel, mõni teine aga ärgitab kõiki tudengeid keeleõppele rohkem aega kulutama.

Euroopa Nõukogu 1998. aasta soovitus R 98 (6) pooldatakse sidemete loomist eri riikide/piirkondade kõrgkoolide, õppejõudude ja üliõpilaste vahel, et tutvuda vahetult teiste keelte ja kultuuridega. Kõrgharidust käsitletakse ka Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas ning piirkondlikke või vähemuskeeli ja neis keeltes teisi õppeaineid tuleb õpetada kõigile tudengitele, kes seda soovivad. Võõrkeelte puhul eeldatakse, et kõrgharidusasutused kasutavad oma ainekavade koostamiseks ja hindamiseks Euroopa keeleõppe raamdokumenti.

Ka EL nõuab oma dokumentides sama kindlalt rohkemat ja mitmekesisemat keeleõpet kõrghariduse astmes. Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes (2011) kutsutakse liikmesriike üles tegema suuremaid jõupingutusi Barcelona eesmärgi saavutamiseks. Selleks tuleb keeleõpet pakkuda rohkem ning parandada selle kvaliteeti ja tähtsust üld-, kutse- ja kõrghariduses, aga ka elukestvas õppes. Komisjoni 2008. aasta teatises nõuti samuti, et liikuvus oleks suurem, vahetust enam ning ülikoolides õpetataks keeli kõikidele õpilastele valitud erialast olenemata.

Eeltoodut arvestades palusime uurijatel küsitleda kolme avalik-õigusliku üldkõrgharidusasutuse esindajaid järgmistel teemadel:

- õppekeeled;
- veebisaitide keeled;
- riigikeele abiõppe sihtrühmad;
- keeled, mida pakutakse teistele peale keeleõppurite;
- Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine ainekava koostamiseks ja hindamiseks (mil määral seda tehakse);
- mittekodanikest tudengite ligimeelitamine;
- keeleõppurite liikuvus;
- teiste õppurite liikuvus.

Andmeid saime 65 avalik-õigusliku üldkõrgharidusasutuse kohta ja tulemused on esitatud tabelis 37.

Tabel 37. Mitmekeelsus uuritud 65 avalik-õiguslikus üldkõrgharidusasutuses

Kriteerium	R/P arv	R/P arv	R/P arv
Õppekeel(ed)	23 riigi-, võõr- ja piirkondlik(ud) või vähemuskeel(ed)	31 riigi- ja võõrkeel(ed)	11 ainult riigikeel(ed)
Veebisaidi keel(ed)	17 riigi-, võõr- ja piirkondlik(ud) või vähemuskeel(ed)	38 riigi- ja võõrkeel(ed)	10 ainult riigikeel(ed)
Riigikeele abiõppe sihtrühmad	24 kõik tudengid	38 piiratud	3 puudub
Muudele kui keeleõppuritele pakutavate keelte arv	31 > 4	10 3–4	14 1–2
Keeleõppuritel nõutav keeleoskuse tase	34 Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	22 riiklikud või kooli nõuded	9 määratlemata
Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	33 välisüliõpilased ja sisserändajad	31 ainult välisüliõpilased	1 ainult emakeelena rääkijad
Keeleõppurite liikuvus	10 kohustuslik	51 vabatahtlik	4 pakkumine puudub
Teiste õppurite liikuvus	1 kohustuslik	60 vabatahtlik	4 pakkumine puudub

Nagu oodata oligi, õpetatakse kõigi uuringus osalenud linnade uuritud ülikoolides riigikeeles, sest enamasti on see tudengite põhikeeel. Enamikus uuritud ülikoolides kasutatakse siiski ka teisi keeli. Õppekeelte jaotus Euroopa ülikoolides ja üksikasjalikum pilt sellest, kuidas see seal nii majanduse kui ka teadusuuringute üleilmastumise tõttu muutub, on teema, mis alles ootab uurimist. Tudengite ja õppejõudude rahvusvaheline liikuvus ning ülikoolide soov saada enda juurde erinevaid üliõpilasi kogu maailmast teeb inglise keelest paljude Euroopa ülikoolide teise keele. Ka suur hulk õpikuid on inglise keeles.

On rõõm näha, et 65 uuritud ülikooli veebisaitidest 55 olid mitmekeelsed ja kõigest kümme ainult riigikeelsed. See näitab, et Euroopa suurte linnade ülikoolid teevad tõsiselt jõupingutusi mitmekesisuse suurendamiseks ja erinevate tudengite ligimeelitamiseks. Meie uuringus ei tehtud täpselt kindlaks, millistes keeltes veebisaidid on. See on üks teema hilisemateks uuringuteks.

Riigikeele abiõpet, mis on selleski haridusastmes tähtis, et tudengid saaksid korraliku hariduse, pakkus 65 ülikoolist 24 kõigile ja 38 vaid neile, kes ei räägi riigikeelt emakeelena. See on hea näitaja.

Väga palju ülikooli pakub kooskõlas Euroopa institutsioonide soovutustega keeleõpet ka teistele peale keeleõppurite. Valik on suur – 31 ülikoolis (ehk peaaegu pooltes) saavad üliõpilased teha eelistuse enama kui nelja keele vahel. Ainult kaheksa uuritud ülikooli ei paku neile, kes ei kuulu keeleõppurite hulka, mingit võõrkeeleõpet. On hea, et Euroopa keeleõppe raamdokumenti kasutatakse ainekavade koostamiseks ja tulemuste hindamiseks rohkem kui pooltes uuritud ülikoolides. See, kui palju üliõpilased bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõppes tegelikult keelekursustel osalevad, on muidugi omaette küsimus, mis ei kuulu aga käesoleva uuringu teemade hulka.

Et Euroopa ülikoolide vahel on konkurents andekate ja lisarahastamise peale suur, ei ole ime, et kõik ülikoolid (v.a üks) pingutavad välisüliõpilaste saamise nimel väga. Siiski on huvitav, et pool ülikoolidest teeb ka teadlikult tööd selleks, et neile tuleks õppima sisseandajad. See, mida selleks tehakse, on jällegi omaette uuringu teema.

Euroopa ülikoolid toetavad tudengite liikuvust rahaliselt, aga ainult kümnes uuritud ülikoolis on keeleõppurite liikuvus kohustuslik, samal ajal kui valdav osa ülikooli ainult julgustab neid liikuvusele. Nagu eeldada võis, on liikuvus teiste tudengite jaoks vabatahtlik, välja arvatud ühes ülikoolis. Euroopa Komisjon avaldab statistilisi andmeid programmi Erasmus raames toimunud tudengite liikuvuse kohta (http://ec.europa.eu/education/erasmus/statistics_en.htm). Neist peaks näha olema, kui palju iga riigi üliõpilased tegelikult oma õpingute raames teises riigis elavad.

2.7. Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Eli ja Euroopa Nõukogu dokumentides on selgesti kirjas, mida peetakse audiovisuaalses ja trükimeedias heaks mitmekeelsuspoliitikaks. Euroopa Komisjoni 2008. aasta teatistes on rõhutatud, et inimestega, kes ei valda palju keeli, tuleb meedias ja uues tehnoloogias arvestada ning pakkuda neile tõlget:

Meediast võib mitteametlikus keeleõppes olla palju kasu näiteks meelelahutuslike haridussaadete ja subtiitritega filmide kaudu.

Selles teatistes kutsuti liikmesriike üles toetama subtiitrite kasutamist ja kultuuriteoste levitamist. Ka Euroopa Parlament ärgitas oma 2009. aasta resolutsioonis riike telesaateid subtiitritega varustama. Mitmekeelsuse kõrgetasemeline tööühm (2007) pühendas ühe osa oma aruandest sellele valdkonnale, rõhutades, kui suur tähtsus on meedial, mis kujundab inimeste suhtumist teistesse keeltesse ja kultuuridesse, ning kutsudes üles asendama dubleerimise subtiitritega.

Telejaamasid, kes tavaliselt kasutavad dubleerimist, tuleks peale selle innustada kasutama ka subtiitriteid, et vaatajatel oleks võimalus valida.

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta artikli 11 teema on meedia. Seal seisab, et osapooled peavad tagama piirkondlikes või vähemuskeeltes raadio- ja telekanalite loomise ning soodustama nendes keeltes raadio- ja telesaadete ja ajalehtede pakkumist. Samuti on seal kirjas, et peab olema vabadus vahetult kuulata ja vaadata naaberriikide raadio- ja telesaateid keeltes, mida samal või samalaadsel kujul räägitakse piirkondliku või vähemuskeelena.

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuringus püüdsime eelnimetatud soovitusi ja suuniseid arvesse võtta, paludes uurijatel koguda andmeid igast riigist/piirkonnast valitud linnades. Uuriti:

- raadios ja televisioonis kasutatavaid keeli;
- subtiitrite kasutamist kinos ja televisioonis;
- piirkondlikes või vähemuskeeltes saadete vastuvõttu väljaspool päritolupiirkonda;
- viipekeele pakkumist;
- suuremates raudteejaamades ja ajalehekioskites müügil olevate ajalehtede keelelist mitmekesisust.

Raadios ja televisioonis kasutatavate keelte kohta andmete kogumiseks palusime uurijatel panna kirja kõik eri keeltes raadio- ja telesaated vastavalt sellele, mis oli kirjas uuritud linnade enimmüüdud ajalehtedes. See meetod vastab üldjoontes keelemaastiku uurimise meetodile (*linguistic landscaping*). Teades sellise uurimise piiranguid, püüdsime saada ülevaate konkreetsetel ajal ja konkreetsetes kohas valitsevast reaalsest olukorrast, mida kajastavad eri ajalehed. Uurijate aruannete põhjal ilmneb selgesti, et mitmekeelseid raadio- ja telesaateid pakutakse paljudes riikides. Ainult riigikeelseid saateid oli ajalehtede järgi vaid Bosnias ja Hertsegoviinas, Kreekas ja Poolas. Enamikus teistes riikides pakuti nii televisioonis kui ka raadios saateid ka inglise, saksa ja prantsuse keeles. Riigikeele kõrval on inglise keel kõige tavalisem televisioonikeel Austrias, Baskimaal, Eestis, Hispaanias, Hollandis/Friisimaal, Itaalias, Kataloonias, Portugalis,

Šveitsis, Taanis ja Ukrainas. Saksa telesaateid oli Eestis, Hollandis/ Friisimaal, Kataloonias, Prantsusmaal, Rumeenias, Taanis ja Ungaris. Prantsuse keel on valikus Eestis, Inglismaal, Kataloonias ja Taanis. Mitmes riigis on palju telesaateid piirkondlikes või vähemuskeeltes. Näiteks Bulgaarias on esindatud armeenia, heebrea, roma ja türki keel. Prantsusmaal, Rumeenias ja Ungaris on piirkondlike või vähemuskeeltega seotud suundumused sarnased. Mõnes riigis ja piirkonnas, näiteks Hollandis, Inglismaal, Kataloonias ja Šveitsis saab telesaateid vaadata ka sisserändajate keeltes. Keelekasutus raadiosaadetes on telesaadetega võrreldes sarnane. Kui Bulgaarias, Itaalias, Leedus, Prantsusmaal ja Ungaris on keelte valik raadios palju suurem, siis Eestis, Hollandis ja Kataloonias on see hoopis väiksem.

Bosnia ja Hertsegoviina, Eesti, Leedu, Portugal, Šveits, Taani ja Wales andsid teada, et teistest riikidest/piirkondadest edastatavad piirkondlikes või vähemuskeeltes tele- ja raadiosaated on alati kättesaadavad, aga Prantsusmaal ja Kataloonias see nii ei ole. Teiste riikide/piirkondade uurijad teatasid, et neil on piirkondlikes või vähemuskeeltes saated teisel pool piiri kuulatavad-vaadatavad vahetevahel. Selle põhjused vajaksid veel uurimist.

Agentuuri Media Consulting Group korraldatud uuringu (2007) kohaselt ja kooskõlas ELi korduvate soovitusetega levib subtiitrite kasutamine Euroopa riikides järjest enam. Sellegipoolest on dubleerimine ja teksti pealelugemine endiselt tavaline. Üldjuhul jagatakse riigid kaheks – dubleerijad ja subtiitrite kasutajad –, aga tegelik olukord Euroopas on palju keerulisem. Meie projekti tulemused, mis on esitatud tabelis 38, kinnitavad varasemaid uuringuid, mille kohaselt umbes pooled riigid/piirkonnad kasutavad tavaliselt dubleerimist ja pooled subtiitrid.

Tabel 38. Subtiitrite kasutamine ja dubleerimine televisioonis ja kinos

Riik/piirkond	Telesaated		Kinofilmid	
	Tavaliselt dubleeritud	Tavaliselt subtiitritega	Tavaliselt dubleeritud	Tavaliselt subtiitritega
Austria	✓		✓	
Baskimaa	✓		✓	
Bosnia ja Hertsegoviina		✓		✓
Bulgaaria	✓			✓
Eesti		✓		✓
Friisimaa		✓		✓
Hispaania	✓		✓	
Holland		✓		✓
Inglismaa		✓		✓
Itaalia	✓		✓	
Kataloonia	✓		✓	
Kreeka		✓		✓
Leedu	✓			✓
Poola	✓		✓	
Portugal		✓		✓
Prantsusmaa	✓			✓
Põhja-lirimaa		✓		✓
Rumeenia		✓		✓
Šotimaa		✓		✓
Šveits	✓		✓	
Taani		✓		✓
Ukraina		✓	✓	
Ungari	✓		✓	
Wales		✓		✓

Riigid/piirkonnad, kus dubleeritakse nii telesaateid kui ka kinos näidatavaid filme, on Austria, Hispaania, Itaalia, Kataloonia, Poola ja Ungari. Riigid/piirkonnad, kus nii telesaated kui ka kinos näidatavad filmid on subtiitritega, on Bosnia ja Hertsegoviina, Eesti, Friisimaa, Holland, Inglismaa, Kreeka, Portugal, Põhja-lirimaa, Rumeenia, Šotimaa, Šveits, Taani ja Wales. Mujal kasutatakse mõlemat meetodit – üht televisioonis ja teist kinos.

Et saada teada, milliseid ajalehti pakutakse iga riigi/piirkonna uuritud linnade suuremates kioskites ja raudteejaamades, läksid uurijad sinna kohale ja panid eri keeltes müüdavad eri ajalehed kirja, järgides taas keelemaastiku uurimise meetodit, et saada hetkepilt konkreetsest kohast konkreettsel ajal.

Tabelis 39 on esitatud 20 kõige sagedamini esinevat keelt (mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled), milles uuritud linnades ajalehti müüdi.

Tabel 39. Ajalehtede keeleline mitmekesisus linnades (20 levinumat keelt, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled)

Ajalehtedes kasutatavad keeled	Erinevaid ajalehti kokku
1. inglise	408
2. saksa	270
3. prantsuse	181
4. vene	162
5. itaalia	127
6. araabia	77
7. türgi	54
8. hispaania	51
9. hollandi	46
10. albaania	40
11. serbia	36
12. hiina	27
13. horvaadi	23
14. bulgaaria	12
15. jaapani	11
16. poola	10
17. kreeka	8
18. bosnia	7
19. ungari	7
20. rootsi	6

Kokkuvõtteks võib öelda, et inglise keel on esikohal ning tükk maad tagapool on saksa, prantsuse, vene ja itaalia keel. Võiks järeldada, et need ajalehed on suunatud peamiselt kahele sihtrühmale: a) välisreisijatele (ärireisijad ja turistid), kelle jaoks mõeldud ajalehed on näiteks inglise, saksa, prantsuse või jaapani keeles, b) Euroopa linnade sisserändajatest elanikele, kelle jaoks mõeldud ajalehed on näiteks araabia, türgi, albaania või hiina keeles. Selline eristus ei pruugi muidugi alati paika pidada.

Teine valdkond, mida me audiovisuaalse meedia juures uurisime, oli see, mil määral pakutakse televisioonis viipekeelset tõlget oluliste meediasündmuste korral. Euroopa Nõukogu parlamentaarne assamblee märkis oma 2003. aasta soovitusel viipekeele kaitsmise kohta liikmesriikides, et viipekeeled on üks osa Euroopa kultuurilisest rikkusest, need on kurtide loomulik suhtlusvahend ja viipekeeli tuleb ametlikult tunnustada. Samuti on soovitusel öeldud, et telesaadete edastamine viipekeeles või kurtidele mõeldud subtiitritega parandab kurtide lõimumist teiste ühiskonnarühmadega.

Tabelis 40 on uurijatelt saadud vastused küsimusele viipekeele kasutamise kohta televisioonis ning veel kahele küsimusele: kas riigis/piirkonnas on olemas ametlikud dokumendid, kus tunnustatakse või soodustatakse viipekeelt, ja kui palju saavad kurdid kasutada viipekeelt avalike teenuste tarbimisel ametiasutustega suheldes? Tabelis 40 on ülevaade viipekeele kasutamisest.

Tabel 40. Viipekeel 24 riigis/piirkonnas

Riik/piirkond	Viipekeelt tunnustatakse või soodustatakse ametlikult	Kurdid saavad kasutada viipekeelt ametiasutustega suhtlemisel	Viipekeelset tõlget pakutakse oluliste meediasündmuste korral
Austria	✓	alati	vahetevahel
Baskimaa	–	–	vahetevahel
Bosnia ja Hertsegoviina	✓	alati	vahetevahel
Bulgaaria	✓	ainult teatud juhtudel	sageli
Eesti	✓	ainult teatud juhtudel	alati
Friisimaa	✓	ainult teatud juhtudel	vahetevahel
Hispaania	✓	alati	sageli
Holland	✓	ainult teatud juhtudel	vahetevahel
Inglismaa	✓	–	sageli
Itaalia	–	–	–
Kataloonia	✓	alati	vahetevahel
Kreeka	–	–	vahetevahel
Leedu	✓	alati	vahetevahel
Poola	–	–	–
Portugal	✓	alati	sageli
Prantsusmaa	✓	alati	sageli
Põhja-lirimaa	✓	ainult teatud juhtudel	sageli
Rumeenia	✓	alati	–
Šotimaa	✓	ainult teatud juhtudel	sageli
Šveits	✓	alati	sageli
Taani	–	alati	sageli
Ukraina	✓	alati	vahetevahel
Ungari	✓	alati	vahetevahel
Wales	✓	ainult teatud juhtudel	vahetevahel

Viipekeeli tunnustatakse või soodustatakse ametlikult kõikides riikides/piirkondades peale Baskimaa, Itaalia, Kreeka, Poola ja Taani. Kurdid saavad ametiasutustega suheldes viipekeelt alati kasutada pooltes uuritud riikides/piirkondades. Viipekeelset tõlget ja/või kurtidele mõeldud subtiitrit pakutakse oluliste meediasündmuste korral alati Eestis ja sageli veel üheksas riigis/piirkonnas. Uurijate andmetel ei pakuta selliseid võimalusi Itaalias, Poolas ega Rumeenias. Kokkuvõtteks võib öelda, et teadlikkus viipekeelest näib Euroopas paranevat ja see on kurtide jaoks väga tähtis.

2.8. Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Euroopa Komisjoni teatis (2008) on üks mitmest ELI dokumendist, kus rõhutatakse, kui tähtis on pakkuda mitmekeelseid avalikke teenuseid kodanikele ja külalistele, kes ei räägi riigikeelt:

Euroopa suurlinnapiirkonnad ja turismikohad peaksid pakkuma teavet mitmes keeles ning kasutama kultuurivahendajate ja tõlkidena mitut keelt oskavaid inimesi. Seda on vaja võõramaalastele, kes kohalikku keelt ei oska. Eriti tähtsad on kirjalik ja suuline õigustõlge.

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta hõlmab ka avalikke teenuseid, ja rohkem kodaniku vaatenurgast. Artiklis 9 keskendutakse kohtumenetlusele. Tagatakse nii kriminaal- kui ka tsiviilmenetluse läbiviimise võimalus piirkondlikes või vähemuskeeltes (selleks kasutatakse tõlkide ja tõlkijate abi, mille eest ei pea asjaomane isik maksma) ja lubatakse kodanikel esitada juriidilisi dokumente piirkondlikes või vähemuskeeltes. Artiklis 10 käsitletakse haldusasutusi ja avalikke teenuseid ning seal on kirjas, et kui piirkondlike või vähemuskeeli kasutavate elanike arv on piisavalt suur, peaksid ametnikud rääkima ka nende keeles ja pakkuma neile selles keeles kirjalikku teavet. Samuti peaks olema võimalik kasutada neid keeli aruteludes kohalike ja piirkondlike võimudega. Selle sättega seoses tuleb meele pidada, et riigi ametlikke keeli ei jäeta sel juhul kõrvale.

Nii komisjoni kui ka Euroopa Nõukogu dokumentides ärgitatakse linnu ja avalikku võimu olema mitmekeelsemad ning pakkuma ühtlasi inimestele rohkem võimalusi õppida kohalikku keelt soodsa hinnaga.

Keskendusime keeltele avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis linna tasandil, s.t linna keskvoimu, mitte eri naabruskondade

detsentraliseeritud tasandil. Tuginetakse Euroopa suurlinnade liidu soovitudele, samuti selles vallas Euroopas teerajajaks oleva Ühendkuningriigi Sheffieldi linna hiljutistele soovitudele. Sheffieldi linna keelestrateegia avaldati 2004. aastal ning sellega püüti ühendada keeleõpet ja linna üldisemat kaasamiskava. 2008. aastal sai Sheffieldist esimene Euroopa linn, kes koostas oma keelepoliitika ülevaate Euroopa Nõukogu toel, kasutades ekspertabi, mida see riikidele, piirkondadele või linnadele nende endi tegevuskavade hindamisel osutab. Linna aruande mitmekeelsuse edendamise kohta hariduses ja ka laiemalt, sh ettevõtluses, on koostanud Reynolds (2008).

Oma uuringus püüdsime vaadelda linnade keelepoliitikat ja -strateegiat. Selleks soovisime teada:

- kui ulatuslik on linnaasutuste ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia;
- kas linnaasutused pakuvad teenuseid ja dokumente muus keeles peale riigikeele;
- millised on linna veebisaidil kasutatavad keeled;
- kas avalike teenuste osutamisel kasutatakse tõlke ja tõlkijaid;
- millised on töötajate ametijuhendites nimetatud keeled ja kas töötajatele võimaldatakse keeleõpet;
- kuidas käib teiste keelte rääkijate töölevõtmine ja arvepidamine töötajate keeleoskuse kohta;
- kas töötajate paljumeelsust tunnustatakse.

Samuti palusime linnade esindajatel öelda, mitme keele suhtes neid põhimõtteid rakendatakse. Peale selle uuriti, milliseid keeli pakutakse linnades reaalselt *suuliseks ja kirjalikuks suhtluseks* haridus-, hädaabi-, tervishoiu-, sotsiaal-, õigusabi-, transpordi-, sisserände- ja turismiteenuste valdkonnas ning teatrites.

Uuringuandmeid koguti küsimustiku, vestluse ja dokumentide analüüsi abil. Enamik neist saadi linnaasutuste esindajatelt. Küsimustiku ülesehitus oli selline, et sellega ei saanud üksikasjalikku teavet, aga andmed on tulevaseks aruteluks ja uurimiseks sellegipoolest kasulikud.

Uuriti kokku 64 linna. Linnade täielik loetelu ja valikukriteeriumid on sissejuhatavas peatükis. Üldjuhul valiti uurimiseks iga riigi/piirkonna pealinn, suuruselt teine linn ja linn, kus on palju piirkondliku keele kõnelejaid. Andmed ametliku keelestrateegia ja -poliitika kohta on tabelis 41.

Tabel 41. Uuringus osalenud 64 linna keelestrateegia ja -poliitika

Kriteerium	Levinud	Vahetevahel	Ei ole
Ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia	20	25	19
Mitmekeelsed teenused	30	24	10
Veebisait teistes keeltes	27	18	19
Linna aastaaruanded teistes keeltes	15	10	39
Tõlkide ja tõlkijate kasutamine	35	24	5
Keeleoskused töötajate ametijuhendites	23	27	14
Töötajatele keeleõppe võimaldamine	18	24	22
Teiste keelte rääkijate töölevõtmine	11	30	23
Töötajate keeleoskuse andmete kogumine	17	9	38

Uurijate andmetel pakutakse linnades teenuseid 140 keeles, mis ei ole riigikeeled. Täpsem info pakutavate keelte kohta on tabelis 46.

Üldpilt on selline, et umbes pooltes uuritud linnades pakutakse mitmekeelseid teenuseid laialdaselt ning ühel kolmandikul on laialdaselt kasutatav ametlik mitmekeelsuse edendamise strateegia. Uuritud 64 linnast ainult kümme ei paku mitmekeelseid teenuseid. 27 linna osutavad kõiki veebiteenuseid teistes keeltes ja 18 ütlevad, et teevad seda osaliselt. Inimestele, kes kohalikke keeli ei oska, on tõlkide ja tõlkijate kasutamine tähtis infoallikas. Sellised teenused on levinud 35 linnas, osaliselt pakutakse neid 24 linnas ja viies ei ole selliseid teenuseid üldse. 23 linnas (enam kui kolmandik) on levinud tava lisada ametijuhenditesse keeleoskuse nõuded, 27 linna väitel teevad nad seda vahetevahel. 18 linnas pakutakse töötajatele põhjalikku keeleõpet, 24 linna väitel tehakse seda vahetevahel. Teiste keelte kõnelejaid võetakse sageli tööle ainult 11 linnas. Vaid vähemas kui kolmandikus linnadest on tavaline pidada arvestust töötajate keeleoskuse üle ja enam kui pooltes ei tehta seda üldse.

Peale küsimuse eelnimetatud mitmekeelsuspoliitika järgimise määra kohta küsivad meie uurijad veel, mitme keele puhul seda järgitakse. Tabelist 42 on näha mõlema küsimuse vastused.

Tabel 42. Uuringus osalenud 64 linna mitmekeelsuspoliitika ja pakutavate keelte arv

Asjaomast poliitikat ei ole	1 linn
Algeline poliitika väga väheste keelte jaoks	6 linna
Osaline poliitika mõne keele jaoks	21 linna
Küllaltki põhjalik poliitika mitme keele jaoks	31 linna
Põhjalik poliitika paljude keelte jaoks	3 linna
Väga põhjalik poliitika paljude keelte jaoks	2 linna

Viis linna, kus on enamiku keelte jaoks kõige põhjalikum poliitika, on põhjalikkuse järjestuses Viin, Barcelona, London, Milano ja Kraków. Teistes linnades pakutakse teatud teenuseid paljudes keeltes, aga muid ainult riigikeeles või väga väheste keeltes. Tabelis 43 on teenused järjestatud selle põhjal, mitmes keeles neid pakutakse.

Tabel 43. Uuringus osalenud 64 linna avalikud teenused alates nendest, mida pakutakse kõige enamates keeltes, kuni nendeni, mida pakutakse vähimas arvus keeltes

Suuline suhtlus	Kirjalik suhtlus
1. Turismiteenused	Turismiteenused
2. Sisserände- ja lõimimisteenused	Sisserände- ja lõimimisteenused
3. Õigusabiteenused	Transporditeenused
4. Tervishoiuteenused	Tervishoiuteenused
5. Sotsiaalteenused	Hädaabiteenused
6. Hädaabiteenused	Sotsiaalteenused
7. Haridusteenused	Õigusabiteenused
8. Transporditeenused	Haridusteenused
9. Teatrietendused	Teatrietendused
10. Poliitarutelud ja otsuste tegemine	Poliitarutelud ja otsuste tegemine

Kõige rohkem on keeli turismi, sisserände ja lõimimise, õigusabi (suuline suhtlus) ning transpordi (kirjalik suhtlus) valdkonnas. Ka tervishoiuteenuseid pakutakse tavaliselt mitmes keeles. Kõige vähem mitmekeelseid teenuseid on kultuuri (teater) ning poliitarutelude ja otsustusprotsesside valdkonnas. Ka haridusteenused ei ole nii kõrgel kohal, kui võiks eeldada, arvestades, et nii palju lapsi (ja nende vanemaid) käib Euroopas koolis, mille asukohamaa ametlikku keelt nad hästi ei oska. Poliitarutelude ja otsustusprotsesside valdkonna kehv koht võib kahjustada võrdseid võimalusi kaasata kodanikuühiskonda kõiki huvirühmi, eelkõige vähemusi ja sisserändajaid.

Ei tohiks unustada, et andmed keelte tegeliku arvu ja kasutusulatuse kohta igas linnas on saadud linnaesindajate täidetud küsimustikest. Et saada teada, kas väidetavalt pakutavaid keeli ka tegelikult pakutakse, ning milline on keeleoskuse tase ja ühtlus, on vaja põhjalikumat jälgimist. Meie kogutud andmed on siiski hea näitaja ja alus edasiseks uuringuks.

Linnade jaotus suuliseks suhtluseks pakutavate keelte arvu järgi on tabelis 44.

Tabel 44. Linnade jaotus kümnes avalike teenuste valdkonnas suuliseks suhtluseks pakutavate keelte arvu järgi

Mitmekeelsete suuliste teenuste pakkumine	Linnade arv
Teenuseid pakutakse ainult riigikeeles	1
Teenuseid pakutakse keskmiselt 1–2 keeles	23
Teenuseid pakutakse keskmiselt 3–4 keeles	23
Teenuseid pakutakse keskmiselt enam kui neljas keeles	17

Vastustest on näha, et 17 linnas pakutakse teenuseid enam kui neljas keeles ja 23 linnas kolmes-neljas keeles. Linnad, kus pakutakse kõige rohkem suulise suhtluse võimalusi kõige suuremas hulgas keeltes, on keelte arvu alusel London, Aberdeen, Glasgow, Madrid, Valencia, Zürich, Milano, Belfast, Barcelona ja Lugano.

Kirjaliku suhtluse pakkumine teenuste valdkonnas on samadel põhimõtetel esitatud tabelis 45.

Tabel 45. Linnade jaotus kümnes avalike teenuste valdkonnas kirjalikuks suhtluseks pakutavate keelte arvu järgi

Mitmekeelsete kirjalike teenuste pakkumine	Linnade arv
Teenuseid pakutakse ainult riigikeeles	1
Teenuseid pakutakse keskmiselt 1–2 keeles	30
Teenuseid pakutakse keskmiselt 3–4 keeles	27
Teenuseid pakutakse keskmiselt enam kui neljas keeles	6

Kirjaliku suhtluse võimaluste poolest on esirinnas olevaid linnu vähem, mis tähendab, et dokumentide mitmekeelsusele ei panda nii suurt rõhku kui suulisele tõlkele ja vahendamisele. Kui suulise suhtluse võimalusi enam kui kolmes keeles pakuti 40 linnas, siis selliseid kirjaliku suhtluse võimalusi 33 linnas. Linnad, kus uuringu andmetel on kõige rohkem kirjaliku suhtluse võimalusi kõige suuremas hulgas keeltes, on London, Glasgow, Aberdeen, Belfast, Valencia, Sevilla, Lugano, Zürich, Madrid ja Milano.

Need andmed näitavad, et linnad juba arvestavad kodanike keeleliste vajadustega, vähemalt kõige olulisemate teenuste osutamisel, aga mitme keele kasutamise võimalusi võiks laiendada ka paljudele teistele teenustele. Tabelis 46 on näha, milliseid keeli linnades tegelikult pakutakse. Nimetatud on 20 keelt, mida uuritud poliitika- ja teenusevaldkondades kõige sagedamini kasutatakse.

Tabel 46. Avalike teenuste ja avaliku ruumi keeleline mitmekesisus 64 linnas (20 levinumat keelt, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled)

Keel	Mainimiskordade arv kokku
1. inglise	771
2. saksa	290
3. vene	285
4. prantsuse	255
5. hispaania	153
6. hiina	117
7. araabia	117
8. itaalia	98
9. poola	69
10. türgi	67
11. rumeenia	60
12. horvaadi	58
13. portugali	55
14. bosnia	37
15. jaapani	36
16. ungari	34
17. urdu	34
18. albaania	27
19. serbia	27
20. pärsia	21

Kõikides uuritud linnades kasutatakse peale riigikeele kõige rohkem inglise keelt. Sellele järgnevad saksa, vene, prantsuse ja hispaania keel. Ka hiina ja araabia keel on tähtsal kohal ja neid pakutakse mitmes linnas. Viie levinuima ajalehtede ning avalike teenuste ja avaliku ruumi keele puhul on tulemused linna tasandil väga sarnased. Nagu ka ajalehekeelte puhul, saame järeldada, et avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis on suulise ja kirjaliku suhtluse võimaluste loomisel kaks sihtrühma: a) välisreisijad (ärireisijad ja turistid), kellele pakutakse teenuseid inglise, saksa, vene, prantsuse, hispaania ja itaalia keeles; b) sisserändajad, kellele pakutakse teenuseid araabia, türgi, horvaadi, hiina jm keeltes. Sellel, miks linnad mõnd keelt teistest tähtsamaks peavad, võib olla mitu põhjust ning seda tuleks koostöös linnajuhtide ja nende suhtekorraldusmeeskondadega veel uurida.

2.9. Keeled ettevõtluses

ELi institutsioonid on pidevalt propageerinud mitmekeelsust Euroopa konkurentsivõime ning inimeste liikuvuse ja tööalase konkurentsivõime seisukohalt määrava tegurina. Euroopa Liidu Nõukogu resolutsioonis (2008) kutsuti ettevõtteid üles arendama võimekust mitmes keeles, et suurendada eri turgudele pääsemise võimalusi, ning ärgitati neid arvestama töötajate karjäärikujunduses rohkem keeleoskusega. Euroopa Komisjoni sama aasta teatises mainiti 2006. aasta uuringut ELAN („Võõrkeeleoskuse puudumine ettevõtluses ja selle mõju Euroopa majandusele”), kus jõuti järeldusele, et keeleoskus ja kultuuridevahelised oskused on ekspordivaldkonnas edu saavutamiseks tähtsad ning Euroopa jaoks on keele ja kultuuri mittetundmise tõttu palju ärisidemeid kaotsi läinud.

Mitmekeelsuse kõrgetasemeline töörühm (2007) pühendas oma aruande ühe osa ettevõtlusele ja järeldas seal, et kuigi inglise keel on kõige levinum ärikeel, tagavad ELi ettevõtetele ärieelise just teised keeled. Ettevõtetele soovitati investeerida keeleoskusesse ja kasutada töötajate praegusi keeleressursse, töötada välja keelejuhtimisstrateegiad ning luua avaliku ja erasektori partnerlus, et haridussektoris õpitaks ettevõtlusvaldkonna jaoks õigeid keeli.

Komisjoni asutatud mitmekeelsuse küsimusi käsitlev ettevõtlusfoorum (2008) on avaldanud uued soovitusel ärimaailma keelestrateegiate kohta. Dokumendi lõppsõnas on öeldud järgmist:

Ettevõtted peavad üle vaatama, millised on nende töötajate keeleoskused, ja kasutama neid strateegiliselt. Nad peaksid läbi vaatama oma töölevõtupõhimõtted, koolitusstrateegia ja liikuvuspõhimõtted. Nad võivad ärgitada töötajaid kasutama ja arendama juba omandatud oskusi ning pakkuda motiveerivat keeleõpet, mis vastab töökoha nõuetele (2008: 13).

Nende soovitude kohaselt töötati projektis „Keelterikas Euroopa” välja ettevõtete keelestrateegiate uuring, millega sooviti teada saada, kas keeleoskusi peetakse töölevõtmisel tähtsaks, kas toetatakse töötajate keeleõpet, kui mitmekeelsed ettevõtted on ning milliseid keeli klientidega suhtlemiseks ja müügiedenduseks kasutatakse. Uuritud kriteeriumid jagunevad kolme põhikategooriasse: *ettevõtte üldine, sisene ja väline keelestrateegia.*

Meie projekti uurijad kogusid andmeid uuringus osalenud riikide/ piirkondade linnades tegutsevatest valitud ettevõtetest, keda oli kokku 484. Nagu sissejuhatava peatüki tabelist 5 näha, uuriti nelja ettevõtlusvaldkonda: panku, hotelle, ehitusettevõtteid ja supermarketeid. Sellise valiku põhjus oli soov saada andmeid nende ettevõtete kohta, kes peale rahvusvaheliste ärisidemete keskendumise oma töös tugevalt ka klientidele. Andmekogujatel paluti teha uuring oma riigi/piirkonna vähemalt 24 ettevõttes, nii et nende valimid koosneksid võimalikult võrdselt hargmaistest/ rahvusvahelistest (H/RV), riiklikest (R) ja piirkondlikest või kohalikest (P/K) ettevõtetest ning jaguneksid võimalikult ühtlaselt eri sektoritesse. Selle nõude täitmine osutus mõnes riigis/ piirkonnas keeruliseks. Tabelist 47 on näha uuritud ettevõtteliikide jaotus. Kuigi hotelle oli teiste sektoritega võrreldes suhteliselt palju, olid sektorid kokkuvõttes üsna võrdselt esindatud.

Tabel 47. Ettevõtete jaotus eri sektorite vahel (484 ettevõtet)

Hotellid	Pangad	Ehitusettevõtted	Supermarketid	Kokku
140	120	116	108	484

Pealkirja „Ettevõtte üldised keelestrateegiad” all vastasid ettevõtete esindajad järgmistele küsimustele:

- kas ettevõttes on olemas selge keelestrateegia;
- kas ettevõtte tähtsustab töölevõtmisel keeleoskust;
- kas töötajatele võimaldatakse rahvusvahelist liikuvust, et õppida keeli ja teisi kultuure;
- kas kasutatakse ettevõtteväliseid tõlke ja tõlkijaid;
- kas kogutakse andmeid töötajate keeleoskuse kohta;
- kas keeleõppeks kasutatakse võrgustikke;
- kui teadlik ollakse ELi programmide ja vahenditest;
- kas ELi programme või vahendeid kasutatakse.

484 uuritud ettevõtte tulemused on tabelis 48.

Tabel 48. Ettevõtted, kellel on enda väitel neljas valdkonnas olemas mitmekeelsuspoliitika ja -tavad (% 484 ettevõttest)

Poliitika	Levinud	Vahetevahel	Ei ole
Keelestrateegia	24	28	48
Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	55	28	17
Liikuvus	23	27	50
Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	22	35	43
Andmed töötajate keeleoskuse kohta	1	29	70
Võrgustike kasutamine keeleõppeks	10	15	75
ELi programmide või vahendite kasutamine	5	8	87
Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest	0	27	73

Tulemustest on näha, et veerandil nende valdkondade ettevõtetest on olemas selge keelestrateegia ja enam kui pool arvestab töölevõtmisel ka keeleoskust. Veerand ettevõtetest võimaldab töötajatele sageli liikuvust keelte ja teiste kultuuride õppimiseks, kuid 70% ei kogu andmeid töötajate keeleoskuse kohta ja väga vähesed kasutavad keeleõppeks ära ELi programme.

Ettevõttesiseste keelestrateegiatega seoses küsisime, kuidas edendatakse keeleoskust töökohal ning kuidas käsitletakse dokumentides ja sisesuhtluses kasutatavaid keeli. Et saada teada, milline on riigikeele, inglise keele, piirkondlike või vähemuskeelte, võõrkeelte ja sisserändajate keelte suhteline tähtsus nende ettevõtete jaoks, palusime neil öelda, millised on nende tavad igas keelekategorias ning millistele keeltele peale riigikeele ja inglise keele veel enim tähelepanu pööratakse. Uuritud valdkonnad olid:

- töötajate keeleoskuse arendamiseks mõeldud partnerlus haridussektoriga;
- premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel;
- keeleõppe pakkumine;
- Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine keeleõppes;
- töödokumentides ja sisevõrgus kasutatavad keeled;
- tarkvara- ja veebiprogrammide keeled.

Keelekategoriate kaupa jaotatud tulemused on tabelis 49.

Tabel 49. Nende ettevõtete osakaal (protsentides), kellel on enda väitel head tavad eri keelekategoriate jaoks: RK – riigikeel(ed), IÄK – inglise ärikeel, TK – teised keeled (484 ettevõtet)

Kriteerium	Levinud			Vahetevahel			Ei ole		
	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK
Partnerlus haridussektoriga	7	10	7	10	17	7	83	73	86
Premeerimine või edutamine	5	11	5	9	12	6	86	77	89
Keeleõppe pakkumine	14	27	12	18	23	12	68	50	76
Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine keeleõppes	4	7	3	7	9	6	89	84	91
Töödokumentides ja sisevõrgus kasutatavad keeled	96	41	14	3	21	10	1	38	76
Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	88	46	11	6	22	5	6	32	84

Nagu tabelist 49 näha, on inglise ärikeeke õppe pakkumine levinud 27% uuritud ettevõtetest, 14% pakub riigikeele abiõpet neile, kes riigikeelt emakeelena ei räägi, ja 12% võimaldab teiste keelte õpet. Keeleoskusel põhineva premeerimise või edutamise süsteemid on küllaltki vähestel ettevõtetel – 11% väidab, et selline tegevus on nende ettevõttes levinud inglise ärikeeke puhul, ja ainult 5% ütleb seda tegevust riigikeele või muude keelte puhul. Ka nende ettevõtete arv, kes loovad töötajate keeleoskuse parandamiseks partnerlussidemeid haridussektoriga, on tagasihoidlik – veerand ettevõtteid teeb seda kas sageli või vahetevahel inglise keele puhul, 17% riigikeele puhul nende jaoks, kellele see ei ole emakeel, ja 14% teiste keelte oskuse arendamiseks. Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine õppekava koostamiseks ja edusammude hindamiseks on levinud vähestel uuritud ettevõtete seas. See annab märku, et teadlikkust sellest dokumendist on vaja parandada.

Kui vaadata, milliseid keeli tegelikult töödokumentides ja sisevõrgus kasutatakse, siis on seal oodatult valdav riigikeel, kuigi peaaegu pool ettevõtetest ütlesid, et levinud on ka inglise ärikeeke kasutamine. Teiste keelte kasutamine on levinud vaid veidi enamas kui 10% uuritud ettevõtetest.

Välise keelestrateegiaga seoses küsisime ettevõtetelt, milliseid keeli nad kasutavad suhtlemiseks välismaailmaga järgmistest valdkondades:

- aastaaruanded;
- turundusmaterjalid;
- tootemargi tutvustamine ja identiteedi kujundamine;
- ettevõtte veebisait.

Keelekattegoriate kaupa jaotatud tulemused on tabelis 50.

Tabel 50. Ettevõtete välissuhtluses kasutatavad keeled: RK – riigikeel(ed), IÄK – inglise ärikeeke, TK – teised keeled (% 484 ettevõtetest)

Suhtlusmeetod	Levinud			Vahetevahel			Ei ole		
	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK	RK	IÄK	TK
Aastaaruanded	92	38	11	2	11	5	6	51	84
Turundusmaterjalid	95	40	19	2	17	11	3	42	70
Tootemargi tutvustamine	92	48	22	5	24	19	3	28	59
Ettevõtte veebisait	92	61	30	2	5	5	6	34	65

Neist tulemustest on näha, et uuritud sektorites on inglise ärikeeke kasutamine välises suhtluses riigikeele kõrval levinud veidi alla pooltes ettevõtetes ning 30% kasutab oma veebisaidil ka teisi keeli.

Mitmekeelsuse küsimusi käsitlev ettevõtlusfoorum (2008: 13) on esile tõstnud, et mitme keele strateegia on üks põhilisi Euroopa ettevõtete eduka äritegevuse eeldusi:

tõeliselt edukad ollakse siis, kui ettevõtted (mikroettevõtetest hargmaiste ettevõteten) töötavad välja loominguilised ja paindlikud keelestrateegiad, mis sobivad nende organisatsiooni võimalustega.

Meie soovisime oma uuringus teada saada, kuidas seda eesmärki püütakse saavutada, ja küsisime ettevõtetelt, milliseid konkreetseid keeli nad riigikeele ja inglise keele kõrval tähtsustavad ja soodustavad. Tabelis 51 on esitatud teiste keelte jaotus selle järgi, kui sageli neid küsimustiku vastustes mainiti. Loetelus on 20 enimmainitud keelt.

Tabel 51. Nelja sektori 484 ettevõttes inglise keele kõrval esmatähtsaks peetavad keeled (20 levinumat keelt, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled)

Keeled ettevõtluses	Mainimiskordade arv kokku	Mainimiskordade jaotus riigiti (kui keelt mainiti enam kui viies riigis, esitatakse andmed ainult nende viie riigi kohta, kus seda mainiti kõige rohkem)
1. Saksa keel	430	Šveits (ainult Genfi ja Ticino kantonis) (57), Hispaania* (38), Bosnia ja Hertsegoviina (33), Ungari/Leedu/Holland (27)
2. Vene keel	333	Eesti (94), Ukraina (78), Leedu (64), Kreeka (20), Poola (15)
3. Prantsuse keel	322	Šveits (ainult Genfi ja Ticino kantonis) (71), Hispaania* (47), Ühendkuningriik (41), Holland (37), Portugal (33)
4. Hispaania keel	155	Portugal (31), Šveits (29), Ühendkuningriik (28), Holland (18), Prantsusmaa (16)
5. Itaalia keel	134	Šveits (ainult Genfi ja Ticino kantonis) (26), Austria (24), Bosnia ja Hertsegoviina (16), Hispaania* (15), Ühendkuningriik (15)
6. Soome keel	66	Eesti (59), Taani (2), Leedu (2), Holland/Poola/Ühendkuningriik (1)
7. Hiina keel	55	Ühendkuningriik (34), Kreeka (9), Hispaania* (4), Holland (3), Poola (2)
8. Poola keel	47	Holland (12), Ukraina (11), Leedu (7), Austria (6), Ühendkuningriik (5)
9. Portugali keel	35	Hispaania* (13), Šveits (11), Holland (3), Ühendkuningriik (3), Austria/Prantsusmaa (2)
10. Türgi keel	29	Bosnia ja Hertsegoviina (13), Holland (6), Šveits (4), Austria (3), Rumeenia (2)
11. Araabia keel	26	Ühendkuningriik (10), Portugal/Šveits (4), Kreeka (3), Hispaania* (2)
12. Horvaadi keel	26	Austria (17), Ungari/Itaalia (3), Šveits (2), Bosnia ja Hertsegoviina (1)
13. Tšehhi keel	26	Austria (16), Ungari (6), Poola (3), Šveits (1)
14. Ungari keel	23	Austria (11), Poola (9), Rumeenia (3)
15. Katalaani keel	22	Hispaania* (18), Ühendkuningriik (3), Poola (1)
16. Rootsi keel	22	Eesti (12), Taani (4), Leedu/Ühendkuningriik (2), Poola/Hispaania* (1)
17. Jaapani keel	20	Ühendkuningriik (7), Poola (5), Itaalia (3), Holland (2), Kreeka/Šveits/Ukraina (1)
18. Läti keel	20	Eesti/Leedu (9), Taani/Ühendkuningriik (1)
19. Rumeenia keel	19	Austria (9), Kreeka (5), Ungari (3), Bulgaaria (2)
20. Taani keel	18	Ungari (6), Leedu (5), Eesti/Poola (3), Ühendkuningriik (1)

* Hispaania puhul arvestati ainult Madridi, Sevilla ja Valencia andmeid.

Uuritud ettevõtetes kasutatakse kõige rohkem saksa, vene, prantsuse, hispaania ja itaalia keelt. Keelte jagunemise kohta esitatud andmetest on näha, et mõnd keelt (nt saksa, prantsuse ja jaapani keelt) kasutavad paljude maade arvukad erinevad ettevõtted. Mõnd muud keelt (nt vene ja soome keelt) kasutatakse aga ainult naaberriikides. Soome keel on nii kõrgel kohal sellepärast, et seda mainis enamik Eestis küsitletud ettevõtteid. Osa Euroopa ettevõtteid paneb rõhku hiina, türgi, araabia ja jaapani keelele, kuid eeldada võiks nende suuremat tähtsustamist. Ettevõtete keeltevaliku taga olevaid põhjusi oleks vaja veel üksikasjalikumalt uurida ning tulemusi võrrelda teiste sarnaste, samades ja ka muudes sektorites tehtud uuringutega, et näha, millised seaduspärasused esile kerkivad.

2.10. Valdkondadevaheline ülevaade haridusvälisest mitmekeelsusest

Et anda võrdlev ülevaade keelte jaotusest erinevate haridusväliste valdkondade vahel, esitame tabelis 52 andmed trükimeedias, avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis ning ettevõtluses kõige sagedamini mainitud 20 keele kohta, mis ei ole riigikeeled.

Kokkuvõttes on hispaania, inglise, prantsuse, saksa ja vene keel Euroopas kõige enam kasutatavad keeled, kusjuures inglise keel on tipus ja ülejäänud keeled jäävad (väga) kaugele maha. Inglisekeelseid ajalehti on peaaegu kõigis suurimate linnade ajalehekioskites ja raudteejaamades.

Ka avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis tõuseb inglise keel selgesti esile. Alltoodud tabelist on näha kolme keelterühma, mida kasutatakse eri valdkondades eri otstarbeks: *lingua franca*'na kasutatavad keeled (nt inglise, prantsuse, saksa ja vene keel), tavaliselt teatud piirkonnas kasutatavad keeled (nt albaania, katalaani ja sloveeni keel) ning suurimate sisserändajarühmade räägitavad keeled (nt araabia ja türgi keel).

Kolmest Euroopa riikides kõige rohkem toetust saavast piirkondlikust vähemuskeelest kaks – roma keel, mida toetab kuus riiki, ja slovaki keel, mida toetab viis riiki – ei mahu ühtegi neist kolmest valdkonnast.

Tabel 52. Ajalehtedes, avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis ning ettevõtluses kasutatavad keeled, mis ei ole vaadeldava riigi või piirkonna keeled (20 levinumat)

Ajalehtedes kasutatavad keeled	Eri ajalehti kokku	Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis	Mainitud keelte arv kokku	Keeled ettevõtluses (lisaks inglise keelele)	Mainitud keelte arv kokku
inglise keel	408	inglise keel	771	saksa keel	430
saksa keel	270	saksa keel	290	vene keel	333
prantsuse keel	181	vene keel	285	prantsuse keel	322
vene keel	162	prantsuse keel	255	hispaania keel	155
itaalia keel	127	hispaania keel	153	itaalia keel	134
araabia keel	77	hiina keel	117	soome keel	66
türgi keel	54	araabia keel	117	hiina keel	55
hispaania keel	51	itaalia keel	98	poola keel	47
hollandi keel	46	poola keel	69	portugali keel	35
albaania keel	40	türgi keel	67	türgi keel	29
serbia keel	36	rumeenia keel	60	araabia keel	26
hiina keel	27	horvaadi keel	58	horvaadi keel	26
horvaadi keel	23	portugali keel	55	tšehhi keel	26
bulgaaria keel	12	bosnia keel	37	ungari keel	23
jaapani keel	11	jaapani keel	36	katalaani keel	22
poola keel	10	ungari keel	34	rootsi keel	22
kreeka keel	8	urdu keel	34	jaapani keel	20
bosnia keel	7	albaania keel	27	läti keel	20
ungari keel	7	serbia keel	27	rumeenia keel	19
rootsi keel	6	pärsia keel	21	taani keel	18

I ja II peatükis kasutatud kirjandus

- Baetens Beardsmore, H. (2008). Language promotion by European supra-national institutions. – O. Garcia (ed.), *Bilingual Education: Multilingual and Multicultural Children and Youths in 21st Century Schools*. New York: Blackwell.
- Ball, J. (2011). *Enhancing Learning of Children from Diverse Language Backgrounds: Mother tongue-based Bilingual or Multilingual Education in the Early Years*. Paris: UNESCO.
- Beacco, J. C. ja M. Byram (2007). *From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Guide for the development of language education policies in Europe*. Strasbourg: Language Policy Division. Council of Europe.
- Beacco, J. C. *et al.* (2010). *Guide for the Development and Implementation of Curricula for Plurilingual and Intercultural Education*. Strasbourg: Language Policy Division. Council of Europe.
- Business Forum for Multilingualism (2008). *Languages Mean Business. Companies Work Better with Languages*. Brussels: European Communities.
- Business Platform for Multilingualism (2011). *Report on the period September 2009 – June 2011*. Brussels: European Commission.
- CILT (2006). *ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise*. London CILT: The National Centre for Languages.
- Civil Society Platform on Multilingualism (2009). www.euroclio.eu/new/index.php/partners-mainmenu-530/european-citizenship/1207-eu-civil-society-platform-on-multilingualism.
- Commission Staff Working Document (2008). *Inventory of Community Actions in the Field of Multilingualism. Accompanying document to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council et al.* Brussels: European Communities.
- Commission Staff Working Paper (2011 a). *An inventory of Community Actions in the Field of Multilingualism – 2011 update*. Brussels: European Commission.
- Commission Staff Working Paper (2011 b). *Report on the Implementation of the Council Resolution of 21 November 2008 on a European Strategy for Multilingualism*. Brussels: European Commission.
- Commission Staff Working Paper (2011 c). *Language Learning at Pre-Primary School Level: Making it Efficient and Sustainable. A Policy Handbook*. Brussels: European Commission.
- Committee of Ministers (1998). *Recommendation to Member States concerning Modern Languages*. Strasbourg: Council of Europe.
- Committee of Ministers (2008). *Recommendations to Member States on the Use of the Council of Europe's Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the Promotion of Plurilingualism*. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe (1954). *European Cultural Convention*. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe (2001). *A Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.¹
- Council of the European Union (2002 a). *Resolution on Linguistic Diversity and Language Learning*. Brussels: European Commission.
- Council of the European Union (2002 b). *Presidency Conclusions of the Barcelona European Council, 15-16 March 2002*. Brussels: European Communities.
- Council of the European Union (2008). *Council Resolution on a European Strategy for Multilingualism*. Brussels: European Communities.
- Council of the European Union (2011). *Council Conclusions on Language Competences to Enhance Mobility*. Brussels: European Communities.
- Cullen, J. *et al.* (2008). *Multilingualism: Between Policy Objectives and Implementation*. Brussels: European Parliament.
- European Charter for Regional or Minority Languages (ECRML) (1992). Strasbourg: Council of Europe.
- European Commission (1995). *White paper. Teaching and Learning: Towards a Cognitive Society*. Brussels: European Commission.
- European Commission (1995). *White paper on Education and Training – Teaching and Learning – Towards the Learning Society. COM (95) 590 final, 29 November 1995*. Brussels: European Commission
- European Commission (2001). *Europeans and Languages. Special Eurobarometer Report 54*. Brussels: European Commission.
- European Commission (2006). *Europeans and their Languages. Special Eurobarometer Report 243*. Brussels: European Commission.
- European Commission (2008). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. Multilingualism: An Asset for Europe and A Shared Commitment*. Brussels: European Communities.
- European Commission (2010). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. A New Impetus for European Cooperation in Vocational Education and Training to Support the Europe 2020 Strategy*. Brussels: European Communities.
- European Commission (2012). *Europeans and their Languages. Special Eurobarometer Report 386*. Brussels: European Commission.

¹ Raamdokumendi tõlge eesti keelde: Haridus- ja teadusministeerium (2007). Euroopa keeleõppe raamdokument. Õppimine, õpetamine ja hindamine. Tartu: Haridus- ja teadusministeerium. Keeleosakond. Eesti Rakenduslingvistika Ühing (TIK.)

- European Commission (2012). First European Survey on Language Competences. Final Report and Executive Summary. Brussels: European Commission.
- European Commission Green Paper (2008). Migration and Mobility: Challenges and Opportunities for EU Education Systems. Brussels: European Commission.
- European Language Portfolio. Strasbourg: Council of Europe.
- European Parliament (2003). EP Resolution with Recommendations to the Commission on European Regional and Lesser-used Languages in the Context of Enlargement and Cultural Diversity. Brussels: European Parliament.
- European Parliament (2009). EP Resolution on Multilingualism: An Asset for Europe and a Shared Commitment. Brussels: European Parliament.
- Eurydice (2009). Integrating Immigrant Children into Schools in Europe. Brussels: Eurydice / European Commission.
- Eurydice/EuroStat (2008). Key Data on Teaching Languages at School in Europe. Brussels/Luxembourg: Eurydice/EuroStat.
- Eurydice/EuroStat (2009). Key Data on Education in Europe. Brussels: Eurydice/Eurostat.
- Extra, G. (2010). Mapping linguistic diversity in multicultural contexts: Demolinguistic perspectives. – J. Fishman, O. Garcia (eds.), *Handbook of Language and Ethnic Identity*, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 107–122.
- Extra, G. ja D. Gorter (eds.) (2008). *Multilingual Europe: Facts and Policies*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Extra, G. ja K. Yağmur (eds.) (2004). *Urban Multilingualism in Europe: Immigrant Minority Languages at Home and School*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Extra, G. ja K. Yağmur (2011). *Report on the Pilot Studies in Poland and Spain*. Berlin/Brussels: British Council.
- Fishman, J. ja O. Garcia (eds.) (2010). *Handbook of Language and Ethnic Identity. Disciplinary and Regional Perspectives*. Oxford / New York: Oxford University Press.
- Grin, F. (2003). *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Group of Intellectuals for Intercultural Dialogue (2008). *A Rewarding Challenge. How the Multiplicity of Languages Could Strengthen Europe*. Brussels: European Communities.
- Heller, M. (2007). Bilingualism as ideology and practice. – M. Heller (ed.), *Bilingualism: A Social Approach*. Basingstoke: Palgrave, 1–24.
- High Level Group on Multilingualism (HLGM) (2007). *Final report*. Brussels: European Communities.
- McPake, J. ja T. Tinsley (co-ords.) (2007). *Valuing All Languages in Europe*. Graz: ECML.
- Media Consulting Group (2007). *Study on dubbing and subtitling needs and practices in the European audiovisual industry*. Brussels: European Commission.
- Media Consulting Group (2011). *Study on the Use of Subtitling. The Potential of Subtitling to Encourage Language Learning and Improve the Mastery of Foreign Languages*. Brussels: European Commission.
- Nic Craith, M. (2003). Facilitating or generating linguistic diversity. *The European Charter for Regional or Minority Languages*. – G. Hogan-Brun, S. Wolff (eds.), *Minority Languages in Europe. Frameworks, Status, Prospects*, 56–72. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- OMC Group Languages for Jobs (2011). *Providing Multilingual Communication Skills for the Labour Market*. Brussels: European Commission.
- Parliamentary Assembly (1998). *Recommendation on Linguistic Diversification*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2001). *Recommendation on the European Year of Languages*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2003). *Recommendation on the Protection of Sign Languages in the Member States of the Council of Europe*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2006). *Recommendation on the Place of the Mother Tongue in School Education*. Strasbourg: Council of Europe.
- Parliamentary Assembly (2008). *Recommendation on the Integration of Adult Migrants and Education*. Strasbourg: Council of Europe.
- PIMLICO Project (2011). *Report on Language Management Strategies and Best Practice in European SMEs*. Brussels: European Commission.
- Poulain, M. (2008). *European migration statistics: definitions, data and challenges*. – M. Barni, G. Extra (eds.), *Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 43–66.
- Reynolds, C. (2008). *Sheffield's Language Education Policies. City Report*. Strasbourg/Sheffield: Council of Europe/Sheffield City Council.
- Schermer, T. (2011). *Language Politics*. – B. Wolff, M. Steinbach, R. Pfau (eds.), *Handbook of Sign Linguistics (to appear)*.
- Strubell, M., *et al.* (2007). *The Diversity of Language Teaching in the European Union. Final report to the European Commission, Directorate General for Education and Culture*. Brussels: European Communities.
- UNESCO (2003). *Recommendation Concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace*. Paris: UNESCO.

Sõnastik

Kooliastmete (haridustasandite) ja liikide jaotuse aluseks on rahvusvaheline ühtse hariduse liigitus (ISCED).² Seda liigitust kasutatakse laialdaselt Eurydice dokumentides, kus on põhilandmed Euroopa haridussüsteemide kohta.

Alusharidus / koolieelsed lasteasutused (ISCEDis eelharidus)

Alusharidus on korraldatud õppe esimene aste. Seda haridust antakse koolis, lasteaias või eelkoolis ja see on mõeldud vähemalt kolmeaastastele lastele.

Avalik-õiguslik kutseharidus ja -koolitus

Avalikest vahenditest (s.t *mitte* erasektori) rahastatav kutseharidus ja -koolitus.

Avalik-õiguslik üldkõrgharidus

Haridus, mida antakse avalikes (s.t mitte era-) ülikoolides, välja arvatud tehnika- või meditsiiniülikoolid.

Emakeel

Kõige levinum on selle määratlus keelena, mis õpitakse selgeks esimesena ja millest saadakse ka hiljem aru. Tavapärase emakeeleküsimus Euroopa suurtes rahvastiku-uuringutes (sh rahvaloendustel) on asendumas koduse keele küsimusega, sest see on *vastajatele* arusaadavam kui termin „emakeel“.

Gümnaasium

See kooliaste algab tavaliselt pärast kohustusliku kooliea lõppu. Üldjuhul on lapsed selle astme alguses 15- või 16aastased. Enamasti on sellesse astmesse pääsemiseks kehtestatud mingid miinimumnõuded, sh kohustusliku koolihariduse omandamine. Õpetamine on rohkem ainekeskne kui põhikooli III astmes. Gümnaasium kestab tavaliselt kaks kuni viis aastat. Projektis „Keelterikas Euroopa“ osalenud riikides võib põhikooli III astme ja gümnaasiumi eristus põhineda *vanusel* või *koolliliigil*.

Kutseharidus ja -koolitus

Kutsehariduse ja -koolituse riiklikud süsteemid on Euroopa riikides väga erinevad, sõltudes konkreetsest majanduslikust ja sotsiaalsest keskkonnast. Kutseharidus ja -koolitus võib kuuluda teise või kolmanda taseme hariduse (ISCEDi järgi) või kutseasuunitlusega täiskasvanuhariduse alla. Tavaliselt hõlmab see paljusid erialakoolituse pakkujaid ja mitmekesiseid programme küllaltki reguleeritud raamistikus. Meie projektis *ei* hõlma kutseharidus ja -koolitus kõrgharidust, vaid viimast käsitletakse valdkonna 5B all.

LAK-õpe

Lõimitud aine-ja keeleõpe.

LAK-õpe tähendab seda, et mingit ainet (nt keemiat, füüsikat, bioloogiat või geograafiat) õpitakse mõnes teises keeles.

Mitmekeelsus ehk ühiskonna mitmekeelsus

Kui mingil geograafilisel alal, olgu suurel või väikesel, on esindatud rohkem kui üks keelekategooria, s.t sotsiaalse rühma suhtlusvahend, olenemata sellest, kas seda peetakse ametlikult keeleks või mitte.

Paljukeelsus ehk inimeste mitmekeelsus

Eri keelte oskus, mis on olemas paljudel inimestel; hõlmab keelt, mida nimetatakse emakeeleks või esimeseks keeleks, ja mitut muud keelt.

Piirkondlikud või vähemuskeeled ehk regionaal- või vähemuskeeled

Keeled, mida traditsiooniliselt kasutavad riigi teatud territooriumil selle riigi kodanikud, kes moodustavad riigi ülejäänud elanikkonnast arvuliselt väiksema rühma. Need ei ole selle riigi *riigikeel(ed)* (määratlus põhineb Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartal, Euroopa Nõukogu 1992). Üldjuhul on need nende elanikkonnarühmade keeled, kellel on asjaomases piirkonnas juured või kes on sinna elama asunud ja elanud seal juba mitme põlvkonna vältel. Piirkondlike või vähemuskeeltele võib olla *ametliku keele* staatus, aga ainult piirkondades, kus neid räägitakse.

Põhikooli I ja II aste (ISCEDis esimene haridustase)

Selle kooliastme alguses on lapsed nelja- kuni seitsmeaastased; see on kohustuslik kõikides riikides/piirkondades ja kestab tavaliselt viis-kuus aastat.

Põhikooli III aste

Selles astmes jätkatakse põhikooli I ja II astme põhiprogrammidega, kuigi õpetamine on tavaliselt rohkem ainekeskne. Üldjuhul tähendab selle kooliastme lõpp ka kohustusliku kooliea lõppu. Projektis „Keelterikas Euroopa“ osalenud riikides võib põhikooli III astme ja gümnaasiumi eristus põhineda *vanusel* või *koolliliigil*.

Riigikeel(ed)

Rahvusriigi ametlik(ud) keel(ed).

Roma keel / sinte mustlaskeel

Projektis „Keelterikas Euroopa“ käsitletakse neid piirkondlike või vähemuskeelte, mitte territooriumita keeltena.

² Eestikeelses tõlkes kasutatav haridustasandite jaotus pärineb siiski Eesti haridusseadusest, mitte ISCEDist, et tõlge sobituks paremini meie konteksti ja oleks arusaadavam ka ilma terminiselgitusteta. (Tik.)

Sisserändajad

Eurydice dokumentides ja Eurostati statistikas on sisserändajad *välismaal sündinud mittekodanikud*. Meie projektis ei pruugi sisserändajad olla sündinud välismaal ja olla mittekodanikud. See sõltub riikide erinevatest nõuetest kodakondsuse omandamise kohta.

Sisserändajate keeled

Keeled, mida kõnelevad oma elukohariigis sisserändajad ja nende järeltulijad, kes on pärit väga erinevatest lähteriikidest.

Sisserändajate lapsed

Lapsed, kes käivad koolis teises riigis, mitte enda, oma vanemate või vanavanemate päritoluriigis. Selline määratlus hõlmab väga erineva õigusliku seisundiga inimesi, sealhulgas pagulasi, varjupaigataotlejaid, võõrtööliste lapsi, pikaajalise elamisloaga kolmandate riikide kodanike lapsi, kolmandatest riikidest tulnud lühiajalise elamisloaga võõrtööliste lapsi, aeg-ajalt riigis elavaid lapsi ja sisserändaja päritoluga lapsi, kelle kohta ei pruugi kehtida konkreetsed haridusalased õigussätted.

Viipekeeled

Viipekeeled on oma grammatika ja sõnavaraga keeled, mida edastatakse kätega ja võetakse vastu silmadega. Need on kurdina sündinud inimeste emakeeled. Viipekeeled ei ole tuletatud kõnekeelest ja need ei ole ka rahvusvahelised ega universaalsed. Maailmas on sadu viipekeeli.

Võõrkeeled

Keeled, mida ei õpita ega kasutata kodus, vaid mida õpitakse ja õpetatakse koolis või kasutatakse suhtluseks laiemalt väljaspool haridussüsteemi.

Õpetajakoolitus

Tudengite õppeprogramm, mille lõpuks omandavad nad õpetajakutse (toimub enne õpetama hakkamist).

Õpetajate täiendusõpe

Tegevõpetajatele mõeldud kursused õpetamis-, pedagoogika- või haridusvaldkonna uusimate muutuste teemal.

Õppekava

Teatud kooliliigi kogu haridusprogramm, kus on iga klassi kohta kirjas, milliseid aineid õpetatakse mitu tundi nädalas ja mitu nädalat aastas ning milline on iga aine sisu ja ainekursuse edukaks läbimiseks nõutav tase.

X keele(s) õpetamine

Sellises sõnastuses ei tehta vahet mingis *keeles* õpetamisel (selle kasutamisel *õppekeelena*) ja mingi *keele* õpetamisel (selle õpetamisel *õppeainena*).

3. PEATÜKK

Riigi- ja piirkonnakirjeldused

Sissejuhatus

Guus Extra, Martin Hope ja Kutlay Yağmur

Väljaande kolmas peatükk sisaldab 25 riigi ja piirkonna kirjeldust, mis esitatakse 19 alapeatükis. Riigikirjeldusi on 15: Euroopa Liidu (EL) 12 liikmesriigi ning Bosnia ja Hertsegoviina, Šveitsi ja Ukraina kohta. Piirkonnakirjeldus esitatakse ELi nelja liikmesriigi (Hispaania, Hollandi, Saksamaa ja Ühendkuningriigi) kohta. Iga kirjeldus sisaldab nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid andmeid ning teavet riigis/piirkonnas valitseva üldise keelelise olukorra, väljaande esimeses ja teises peatükis nimetatud kaheksa uuringuvaldkonna, peamiste uuringutulemuste ning paljutöötavate algatuste ja/või katseprojektide kohta. Kõigis kaheksas uuringuvaldkonnas antud vastusevariante on kirjeldatud väljaande teises peatükis. Sissejuhatus järgmistel lehekülgedel näitlikustatakse ja selgitatakse kirjelduste ülesehitust.

- 1 Austria
- 2 Bosnia ja Hertsegoviina
- 3 Bulgaaria
- 4 Eesti
- 5 Hispaania
 - 5.1 Madrid, Valencia, Sevilla
 - 5.2 Kataloonia
 - 5.3 Baskimaa
- 6 Holland
 - 6.1 Holland tervikuna
 - 6.2 Friisimaa
- 7 Itaalia
- 8 Kreeka
- 9 Leedu
- 10 Poola
- 11 Portugal
- 12 Prantsusmaa
- 13 Rumeenia
- 14 Saksamaa
- 15 Šveits
- 16 Taani
- 17 Ukraina
- 18 Ungari
- 19 Ühendkuningriik
 - 19.1 Inglismaa
 - 19.2 Wales
 - 19.3 Šotimaa
 - 19.4 Põhja-Iirimaa

RIIGI- VÕI PIIRKONNAKIRJELDUSE ÜLESEHITUSEST

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Alljärgnevate juhiste eesmärk on aidata lugejatel riigi- ja piirkonnakirjeldusi tõlgendada. Kirjeldused sisaldavad uuringu tulemusi, mis on esitatud tabelites, ja riigi/piirkonna uurija kommentaare tulemuste kohta. Igas tabelis esitatud vastusevariandid on kooskõlas projekti „Keelterikas Euroopa” küsimustikus sisaldunud küsimustega.

Iga kirjeldus jaguneb alljärgnevateks osadeks.

Riigi/piirkonna üldine keeleline olukord

Selles osas kirjeldatakse riigi/piirkonna üldist keelelist olukorda ning antakse teavet kasutatavate keelte kohta ühiskondlik-alajoolisest, demograafilisest ja õiguslikust vaatepunktist.

1. uuringuvaldkond: ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

See osa sisaldab standardvormis teavet keeleõigusaktide ja ametlike poliitikadokumentide kohta, mis käsitlevad riigikeelt/riigikeeli (RK), võõrkeeli (VK), piirkondlikke või vähemuskeeli

(P/VK) ja sisserändajate keeli (SRK). Samuti kirjeldatakse selles osas süsteeme, millega koguti andmeid riigis/piirkonnas kasutatavate keelte kohta.

2. uuringuvaldkond: keeled koolieelsetes lasteasutustes

Selles osas antakse teavet piirkondlike või vähemuskeelte, võõrkeelte ja sisserändajate keelte õpetamise ning riigikeele abiõppe kohta koolieelsetes lasteasutustes. Iga keelekategoria puhul esitatakse teave sihtrühmade, keeleõppe kestuse, rühma vähima suuruse nõuete, keeleõppele pühendatud nädalapäevade arvu, õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe ning rahastamisallika kohta. Allolevas tabelis on iga küsimuse vastusevariandid. Riikide ja piirkondade uurijatel paluti valida vastus, mis sobib nende riigi või piirkonna kohta kõige paremini. Esimest vastusevarianti peetakse eelistatud Euroopa soovitude ja tavadega kõige enam kooskõlas olevaks.

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik / ainult emakeelena rääkivad lapsed / õpet ei ole	≥ 2 aastat / 1 aasta / < 1 aasta	määratlemata / 5–10 / > 10	> 1 / 0,5–1 / < 0,5	ainekeskne/ üldine/puudub	ainekeskne/ üldine/puudub	täielik/osaline/ puudub
VK	kõik / piiratud rühm / õpet ei ole	≥ 2 aastat / 1 aasta / < 1 aasta	määratlemata / 5–10 / > 10	> 1 / 0,5–1 / < 0,5	ainekeskne/ üldine/puudub	ainekeskne/ üldine/puudub	täielik/osaline/ puudub
SRK	kõik / ainult emakeelena rääkivad lapsed / õpet ei ole	≥ 2 aastat / 1 aasta / < 1 aasta	määratlemata / 5–10 / > 10	> 1 / 0,5–1 / < 0,5	ainekeskne/ üldine/puudub	ainekeskne/ üldine/puudub	täielik/osaline/ puudub
RK abiõpe	kõik / ainult sisserändajate lapsed / õpet ei ole	≥ 2 aastat/ 1 aasta / < 1 aasta	määratlemata / 5–10 / > 10	> 1 / 0,5–1 / < 0,5	ainekeskne/ üldine/puudub	ainekeskne/ üldine/puudub	täielik/osaline/ puudub

3. uuringuvaldkond: keeled põhikooli I ja II astmes

Selles osas esitatakse teave keeleõppe kohta põhikooli I ja II astmes. Teave jaguneb kaheks, käsitledes keeleõppe *korraldust* ja tegelikku *õpetamist*.

Korralduse osas esitatakse teave keeleõppe kohta neljas keelekategorias: riigikeel(ed), piirkondlikud või vähemuskeeled, sisserändajate keeled ja võõrkeeled. Riigikeele abiõppe puhul esitatakse teave käsitleb õppekava, uustulnukate abiõppe ulatust, keeleoskuse hindamist kooli astudes ja õpilaste keeleoskuse korrapärasest kontrollimist standardmeetoditega.

Piirkondlike või vähemuskeelte, sisserändajate keelte ja võõrkeelte õpet vaadeldakse õppekava omaduste, sihtrühmade liigi, õppekeelena kasutamise (LAK-õpe), õppe alguse, toimumisaja, rühma suuruse nõuete, oskuste korrapärase standardse kontrolli, nõutava lõpptaseme ja rahastamisviisi alusel. Kõikide küsimuste esimene vastusevariant on eelistatud Euroopa soovitude ja tavadeiga kõige enam kooskõlas.

3a. Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	enne tavaõpet / tavaõppe ajal / puudub	kõik / ainult sisserändajad / puudub	standardne riiklik / kooli oma / puudub

	Sihtrühmad	Õppekava	Õppekeelena (LAK-õpe)	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik / ainult emakeelena rääkivad lapsed / õpet ei ole	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	levinud / mõnes kohas / puudub	1. klassis / põhikooli II astme alguses / põhikooli II astme lõpus	koolitundide ajal / osaliselt koolitundide ajal / väljaspool koolitunde	määratlemata / 5–10 / > 10	standardne riiklik / kooli oma / puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded / kooli nõuded / määratlemata	täielik / osaline / puudub
VK	kõik / piiratud rühm / õpet ei ole	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	levinud / mõnes kohas / puudub	1. klassis / põhikooli II astme alguses / põhikooli II astme lõpus	koolitundide ajal / osaliselt koolitundide ajal / väljaspool koolitunde	määratlemata / 5–10 / > 10	standardne riiklik / kooli oma / puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud või kooli nõuded / määratlemata	täielik / osaline / puudub
SRK	kõik / ainult emakeelena rääkivad lapsed / õpet ei ole	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	levinud / mõnes kohas / puudub	1. klassis / põhikooli II astme alguses / põhikooli II astme lõpus	koolitundide ajal / osaliselt koolitundide ajal / väljaspool koolitunde	määratlemata / 5–10 / > 10	standardne riiklik / kooli oma / puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded / kooli nõuded / määratlemata	täielik / osaline / puudub

3b. Õpetamine

Igas haridussüsteemis on õpetajatel õpieesmärkide saavutamisel keskne roll. Selles tabelis on teave põhikooli I ja II astme keeleõpetajate ja nende formaalse kvalifikatsiooni kohta. Iga keelekategorია puhul antakse teavet õpetajate kvalifikatsiooni,

õpetajakoolituse ja täiendusõppe kohta ning võõrkeelte puhul rahvusvaheliste liikuvusprogrammide kasutamise võimaluse kohta.

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad/üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	ainekeskne/üldine/puudub	ainekeskne/üldine/puudub	–
P/VK	keeleõpetajad/üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	ainekeskne/üldine/puudub	ainekeskne/üldine/puudub	–
VK	keeleõpetajad/üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	ainekeskne/üldine/puudub	ainekeskne/üldine/puudub	sisaldub koolituses / mitteametlik rahaline toetus / puudub
SRK	keeleõpetajad/üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	ainekeskne/üldine/puudub	ainekeskne/üldine/puudub	–

4. uuringuvaldkond: keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Nii nagu põhikooli I ja II astmeski, esitatakse teave kahe põhivaldkonna, keeleõppe korralduse ja tegeliku õpetamise kohta. Korraldust käsitlev teave käsitleb riigikeeleõppe õppekava omadusi, uustulnukatele antava riigikeele abiõppe määra ning seda, kas kooli astumisel hinnatakse keeleoskust ja kas õpilaste keeleoskust kontrollitakse korrapäraselt standardmeetoditega.

Piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte õppe puhul esitatakse teave sihtrühmade, õppekava, õppekeelena kasutamise, toimumisaja, rühma suuruse nõuete, keeleoskuse korrapärase standardse kontrolli, lõpptaseme nõuete ja rahastamise liigi kohta. Esimest vastusevarianti peetakse eelistatud Euroopa soovitude ja tavadeiga kõige enam kooskõlas olevaks.

4a. Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	enne tavaõpet / tavaõppe ajal / puudub	kõik / ainult sisserändajad / puudub	standardne riiklik / kooli oma / puudub

	Sihtrühmad	Õppekava	Õppekeelena (LAK-õpe)	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik / ainult emakeelena rääkivad lapsed / õpet ei ole	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	levinud / mõnes kohas / puudub	koolitundide ajal / osaliselt koolitundide ajal / väljaspool koolitunde	määratlemata / 5–10 / > 10	standardne riiklik / kooli oma / puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded / kooli nõuded / määratlemata	täielik/osaline/ puudub
VK	kõik / piiratud rühm / õpet ei ole	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	levinud / mõnes kohas / puudub	koolitundide ajal / osaliselt koolitundide ajal / väljaspool koolitunde	määratlemata / 5–10 / > 10	standardne riiklik / kooli oma / puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud või kooli nõuded / määratlemata	täielik/osaline/ puudub
SRK	kõik / ainult emakeelena rääkivad lapsed / õpet ei ole	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	levinud / mõnes kohas / puudub	koolitundide ajal / osaliselt koolitundide ajal / väljaspool koolitunde	määratlemata / 5–10 / > 10	standardne riiklik / kooli oma / puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded / kooli nõuded / määratlemata	täielik/osaline/ puudub

4b. Õpetamine

Nagu alamvaldkonnas, kus käsitletakse õpetamist põhikooli I ja II astmes, esitatakse ka siin teave põhikooli III astme ja gümnaasiumi keeleõpetajate ja nende ametliku kvalifikatsiooni kohta neljas keelekategorias. Iga keelekategorias puhul antakse

teavet õpetajate kvalifikatsiooni, õpetajakoolituse, täiendusõppe, nõutava keeleoskuse taseme kohta ning võõrkeelte puhul rahvusvaheliste liikuvusprogrammide kasutamise võimaluse kohta.

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad/ üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	aine keskne/üldine/ puudub	aine keskne/ üldine/puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud või kooli nõuded / määratlemata	–
P/VK	keeleõpetajad/ üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	aine keskne/üldine/ puudub	aine keskne/ üldine/puudub	–	–
VK	keeleõpetajad/ üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	aine keskne/üldine/ puudub	aine keskne/ üldine/puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud või piirkondlikud nõuded / määratlemata	sisaldub koolituses / mitteametlik rahaline toetus / puudub
SRK	keeleõpetajad/ üldõpetajad/ kvalifikatsioonita	aine keskne/üldine/ puudub	aine keskne/ üldine/puudub	–	–

5. uuringuvaldkond: keeled kutse- ja kõrgkoolis

5a. Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust)

Kutseharidust ja koolitust pakutakse paljudes riikides. Igas valitud linnas riigis uuriti projekti „Keelterikas Euroopa” jaoks kõige suuremat kutseõppeasutust ning nagu teistegi koolitüüpide puhul, koguti teavet nelja peamise koolides kasutatava keelekategorias kohta.

Käesolevas väljaandes on teave piirkondlike või vähemuskeelte, sisserändajate keelte ja võõrkeelte õpetamise kohta, mis hõlmab keeleõppeprogrammide valikut, õppekava omadusi, võimalikke nõutavaid keeleoskuse lõpptasemeid ja õppe rahastamise liiki.

Ruumi kokkuhoiu pärast ei olnud võimalik anda siin teavet riigikeele abiõppe kohta, aga „Keelterikka Euroopa” veebisaidil pakutav üksikasjalik teave hõlmab keele abiõppeprogrammide valikut, sihtrühmade liiki, õppekava terviklikkust ja üksikasjalikkust, seda, kas kutseõppeasutus pakub tööoskusi ja/või võimaldab üldist oskuste täiendamist, riikliku rahastamise ulatust, praktikakohtade olemasolu ettevõtetes ja seda, kas kasutatakse ELi vahendeid.

Kõikide küsimuste esimene vastusevariant on eelistatud Euroopa soovituste ja tavadega kõige enam kooskõlas.

		Keeleõppe programmide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	–	täielik/osaline/ puudub
	Kool B	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	–	täielik/osaline/ puudub
	Kool C	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	–	täielik/osaline/ puudub
VK	Kool A	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud nõuded / määratlemata	täielik/osaline/ puudub
	Kool B	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud nõuded / määratlemata	täielik/osaline/ puudub
	Kool C	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud nõuded / määratlemata	täielik/osaline/ puudub
SRK	Kool A	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	–	täielik/osaline/ puudub
	Kool B	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	–	täielik/osaline/ puudub
	Kool C	mitmekesine/ piiratud/puudub	terviklik ja üksikasjalik / üldsõnaline / suunised puuduvad	–	täielik/osaline/ puudub

5b. Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

Igas valitud linnas uuriti suurimat riigi rahastatavat üldkõrgharidusametust. Esitatav teave hõlmab nende kõrgharidusametuste õppekeelt/õppekeeli, nende veebisaitidel kasutatavaid keeli, riigikeele abiõppe sihtrühmi, nõutavat

võrkeeleõppes lõpptaset, mittekodanikest tudengite ligimeelitamist, keeleõppurite ja muude erialade õppurite liikuvusprogrammide olemasolu.

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võrkeele õppes lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK, VK ja P/VK / RK ja VK / ainult RK	RK, VK ja P/VK / RK ja VK / ainult RK	kõik / piiratud / puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud või kooli nõuded / määratlemata	välisüliõpilased ja sisserändajad / ainult välisüliõpilased / ainult riigikeelt emakeelena rääkijad	kohustuslik / vabatahtlik / pakkumine puudub	kohustuslik / vabatahtlik / pakkumine puudub
Kõrgkool B	RK, VK ja P/VK / RK ja VK / ainult RK	RK, VK ja P/VK / RK ja VK / ainult RK	kõik / piiratud / puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud või kooli nõuded / määratlemata	välisüliõpilased ja sisserändajad / ainult välisüliõpilased / ainult riigikeelt emakeelena rääkijad	kohustuslik / vabatahtlik / pakkumine puudub	kohustuslik / vabatahtlik / pakkumine puudub
Kõrgkool C	RK, VK ja P/VK / RK ja VK / ainult RK	RK, VK ja P/VK / RK ja VK / ainult RK	kõik / piiratud / puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal / riiklikud või kooli nõuded / määratlemata	välisüliõpilased ja sisserändajad / ainult välisüliõpilased / ainult riigikeelt emakeelena rääkijad	kohustuslik / vabatahtlik / pakkumine puudub	kohustuslik / vabatahtlik / pakkumine puudub

6. uuringuvaldkond: keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Igas valitud linnas koguti teavet raadios ja televisioonis kasutatavate keelte kohta, mis ei ole riigikeeled, subtiitrite ja dubleerimise kohta televisioonis ja kinos, piirkondlike või vähemuskeelte kasutamise kohta meedias väljaspool nende

põhilist kasutuspiirkonda ja viipekeele kasutamise kohta televisioonis. Esimest vastusevarianti peetakse eelistatud Euroopa soovitude ja tavadega kõige enam kooskõlas olevaks.

Linnad	Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
1. linn	subtiitritega/dubleeritud	subtiitritega/dubleeritud	alati / sageli / vahetevahel / mitte kunagi	alati / sageli / vahetevahel / mitte kunagi
2. linn	subtiitritega/dubleeritud	subtiitritega/dubleeritud	alati / sageli / vahetevahel / mitte kunagi	alati / sageli / vahetevahel / mitte kunagi
3. linn	subtiitritega/dubleeritud	subtiitritega/dubleeritud	alati / sageli / vahetevahel / mitte kunagi	alati / sageli / vahetevahel / mitte kunagi

Samuti koguti teavet uuritud linnades pakutavate ajalehtede keelte kohta, mis ei ole asjaomase riigi ega piirkonna keeled. See teave on saadaval projekti „Keelterikas Euroopa” veebisaidil ja käesoleva väljaande teises osas ainult Euroopat hõlmavana.

7. uuringuvaldkond: keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Igas valitud linnas koguti teavet linnaasutuste keelestrateegiate kohta ning selle kohta, kui mitmekeelne on suuline ja kirjalik suhtlus eri valdkondades. Asutuste keelestrateegia puhul on tabelis näha, mitut keelt neis käsitletakse. Suhtlusvaldkondade

puhul on tabelis näha iga uuritud linna kõige mitmekeelsemate valdkondade järjestus. Mitmekeelsuse kohta avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis leiate teavet „Keelterikka Euroopa” veebisaidilt.

7a. Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad (kolm linna)

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate tölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C
3-4	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C
1-2	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C	A B C

7b. Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda

8. uuringuvaldkond: keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

Igas uuritud linnas koguti valitud ettevõtetelt teavet nende üldise keelestrateegia ning ettevõttesise ja -välise keelestrateegia kohta seoses riigikeele, inglise ärikeelega ja teiste keeltega. Alltoodud tabelis on näha, mitme ettevõtte väitel on nimetatud

strateegiad neis levinud. „Keelterikka Euroopa” veebisaidil on tabelid ka nende ettevõtete arvu kohta, kes kasutavad neid strateegiaid vahetevahel või üldse mitte. Teave ettevõtete mitmekeelsuse kohta on samuti „Keelterikka Euroopa” veebisaidil.

8a. Üldised keelestrateegiad

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAID							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud								

8b. Ettevõttesised ja -välised keelestrateegiad

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAID						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAID			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud										
Inglise ärikeel	levinud										
Muud keeled	levinud										

1 AUSTRIA

Tanja Nagel, Anke Schad, Barbara Semmler ja Michael Wimmer

Üldine keeleline olukord

Viimaste, 2011. aasta registripõhiste andmete kohaselt on Austria Vabariigi rahvaarv 8,43 miljonit. Välisriikide kodanikke on nende seas 957 000 ja nende osakaal on aastatel 2001–2011 suurenenud rohkem kui kolmandiku võrra (35%). Viimasel ajal on sisseandajaid kõige enam tulnud ELi riikidest. Austrias elavate Saksamaa kodanike arv on rohkem kui kahekordistunud (+110%) ja neid elab riigis praegu 152 000. Suuruselt teine sisseandajate rühm on Serbia, Montenegro ja Kosovo päritolu. Neid on stabiilselt 133 000. Suuruselt kolmas sisseandajate rühm on Türgist tulnud. Nende osakaal on vähenenud 10% ja neid on 114 000 (Austria statistikaamet – Statistik Austria 2011).

Vähemuste õiguste eest seisvad organisatsioonid on kritiseerinud meetodikat, kuidas ametlikes rahvaloendustes vähemuskeelte rääkijaid loetakse (andmed argikeelte (*Umgangssprachen*) kohta). Nende väitel nimetavad paljud rahvusvähemuste esindajad oma peamiseks keeleks saksa keelt sellepärast, et väidetavalt avaldatakse neile reaalselt või tajutavat survet. Nii väidab oma kolmandas arvamuses Austria kohta ka Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni nõuandekomitee. Nõuandekomitee julgustab Austria võime pakkuma järgmistel rahvaloendustel, kus puudutatakse ka keelekasutust, mittetäielikke loetelusid ning võimalust panna kirja mitu keelt ja identiteeti (nõuandekomitee – Advisory Committee 2011: 11–12). Oma hinnanguid kõnelejate arvu kohta annavad ka rahvusvähemuste esindusorganisatsioonid. Näiteks ungari keele rääkijate arv oli viimase, 2001. aasta keeleküsimusega rahvaloenduse andmetel 25 884, aga nende endi arvates oli neid peaaegu kaks korda nii palju (Initiative Minderheiten n.d.).

Austrias valitseb märkimisväärne keeleline mitmekesisus, eelkõige laste ja noorte seas. Nende õpilaste osakaal, kes kasutavad igapäevaelus mõnda teist keelt kui saksa keelt, on kõige suurem Viinis (41,8%) ja kõige väiksem Kärntenis (8,9%). Kaks- või mitmekeelsete noorte rändetaust on erinev ning see mõjutab ka nende keelt ja haridust (Biffi/Skrivanek 2011: 1).

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt ja piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist saksa keele õppimisest huvitatud lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse seitsmes riigis: Itaalias, Poolas, Serbias, Slovakkias, Sloveenias, Tšehhis ja Ungaris. Austria on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel on tunnustatud järgmised piirkondlikud või vähemuskeeled: Burgenlandi horvaadi, horvaadi, Burgenlandi roma, slovaki, sloveeni (Kärntenis ja Steiermargis), tšehhi ja ungari keel (Burgenlandis ja Viinis). Piirkondlikke või vähemuskeeli pakutakse ametlikult konkreetsete piirkondade haridussüsteemis ja seda toetab harta.

Ametlikke üleriigilisi või piirkondlikke andmekogumissüsteeme keelelise mitmekesisuse kohta Austrias enam ei ole. Rahvaloenduse andmed (2001) on asendatud registriandmetega (2011), mis aga ei hõlma keelt.

2011. aastal valminud riikliku lõimimise tegevuskava kooskõlastas siseministeerium asjatundjate ja huvirühmadega. Saksa keele oskust peetakse lõimumise aluseks. Austrias elama tulla soovijad peavad enne riiki pääsemist tegema keeleksami (tasemel A1). Sellised eeltingimused on ka Saksamaal, Prantsusmaal, Taanis ja Hollandis (Austria siseministeerium – Bundesministerium für Inneres 2011).

2011. aasta juunis avaldas Austria valitsus kolmanda aruande Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta rakendamise kohta. Aruandes on juttu ka põhiseaduse muutmise 2011. aastal. Selle muutmise leidis püsiva lahenduse pikaleveninud vaidlus vähemuskeelte kasutamise üle kohanimedes (kakskeelsete asulasiltide teemal toimunud poleemika – *Ortstafelstreit*) ning teatud avalike teenuste osutamisel Burgenlandis ja Kärntenis (Austria liidukantsleri büroo – Bundeskanzleramt 2011: 11).

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	määratlemata	0,5–1	üldine	ainekeskne	täielik
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	määratlemata	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	Burgenlandi horvaadi, itaalia (Tirolis), slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel
-------------	---

2010. aastast alates peavad kõik Austria viieaastased saama alusharidust. See nõue kehtestati peamiselt selleks, et kõik lapsed õpiksid enne kooliminekut selgeks saksa keele.

Keeleõppepoliitikat kirjeldava dokumendi kohaselt on alushariduse andmine detsentraliseeritud ja killustunud. Selle tagajärjed keelelisele mitmekesisusele on nii kvantitatiivsed (õppimisvõimaluste hulga erinevused liidumaades) kui ka kvalitatiivsed, eelkõige seoses keeleõpetajate kutseoskustega (Austria haridus-, kunsti- ja kultuuriministeerium / Austria teadusministeerium / Austria keelte kompetentsikeskus – Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur / Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung / Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum 2008: 82–88).

Keeled põhikooli I ja II astmes

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppealgus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	suunised puuduvad	mõnes kohas	1. klassis	osaliselt koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	määratlemata	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	määratlemata	kooli nõuded	määratlemata	täielik
SRK	ainult emakeelena rääkijad	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	väljaspool koolitunde	> 10	kooli nõuded	määratlemata	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
VK	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	mitteametlik rahaline toetus
SRK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	Burgenlandi horvaadi, roma, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel
VK	horvaadi, inglise, itaalia, prantsuse, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel (üks neist on kohustuslik)
SRK	albaania, bosnia/horvaadi/serbia, poola, türgi ja vene keel

Demograafiliste muutuste tõttu on sisserändajate emakeelne õpe (*Muttersprachlicher Unterricht*) (eelkõige põhikooli I ja II astmes) valitsuse prioriteet. Emakeelse õppe eesmärk on õppekava kohaselt kakskeelsuse ning sisserändajate koduste keelte ja saksa keele võrdsuse edendamine.

2009/2010. õppeaastal sai emakeelset õpet põhikooli I ja II astmes 29,4% neist Austria koolilastest, kes rääkisid peale saksa keele ka mõnd teist keelt (Austria haridus-, kunsti- ja kultuuriministerium – Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur 2011: 13).

Seda õpet koordineerib Austria haridus-, kultuuri- ja kunstiministeriumi rände ja koolide osakond. Sama ametkond annab välja ka teabelehti, näiteks õigusraamistiku ja statistika kohta. Veebisaidil www.muttersprachlicher-unterricht.at saab teavet laste registreerimise kohta albaania, bosnia, horvaadi, serbia ja türgi keeles.

Sisserändajate keeltes ning võõr- ja vähemuskeeltes pakutava õppe peamine probleem ei peitu ainult kvantiteedis, vaid ka kvaliteedis. Mõlemad sõltuvad pädevate õpetajate arvust ja seda on vaja suurendada. Selleks aga tuleb reformida õpetajakoolitust (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur / Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung / Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum 2008: 88–91).

Viin osaleb Euroopa mitmekeelsete linnade projektis, kus kogutakse andmeid põhikooli I ja II astme õpilaste kohta, et uurida seoseid keelise mitmekesisuse ja õppeedukuse vahel (Brizic 2011).

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	osaliselt koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	määratlemata	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	määratlemata	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
SRK	ainult ema keelena rääkijad	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	väljaspool koolitunde	> 10	kooli nõuded	kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	määratlemata	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	sisaldub koolituses
SRK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–	–

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	horvaadi (Burgenlandis), roma, slovaki, sloveeni, tšehhi ja ungari keel
VK	hispaania, inglise, itaalia ja prantsuse keel Akadeemilise suunitlusega koolides on kohustuslikud kaks keelt. Üldkoolides on kohustuslik üks keel.
SRK	albaania, bosnia/horvaadi/serbia, poola, türgi ja vene keel

Põhikooli III astmest (ISCEDis teine haridustase) alates jaguneb Austria koolisüsteem kaheks: üldkoolideks (*Hauptschule*) ja akadeemilise suunitlusega koolideks. Keeleõppe jaoks on see oluline hetk, mil õpingud võivad pooleli jääda, jätkuda või süveneda.

2009/2010. õppeaastal oli Viin ainus liidumaa, kus anti sisserrändajatele emakeelset ISCEDi teise taseme haridust nii üldkoolides kui ka akadeemilise suunitlusega koolides (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur 2011: 25). Kõikides teistes liidumaades anti seda ainult üldkoolides.

Akadeemilise suunitlusega koolide õppekavas on kaks kohustuslikku tänapäeva võõrkeelt (või üks tänapäeva võõrkeel ja ladina keel), aga üldkooli õppekavas ainult üks.

Senise lahknevuse kaotamiseks loodi 2008/2009. õppeaastal uut tüüpi põhikoolid. 2015/2016. õppeaastaks peaksid kõikidest üldkoolidest saama uut tüüpi koolid (põhikooli III aste). Uute koolide pedagoogiline eesmärk on sotsiaalne õppimine ja lõimumine koos individuaalsema ja diferentseerituma õpetamisega. Konkreetsem eesmärk on arendada sisserrändajate laste potentsiaali.

Tänapäeva võõrkeeltest valitakse kõikides kooliastmetes kõige sagedamini inglise keel, mida õpib peaaegu 99% õpilastest. Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis võib õppeainena õpetada ka piirkondlikke ja vähemuskeeli. See aga sõltub piirkonnast: näiteks Burgenlandis õpib 12,9% õpilastest horvaadi keelt ja Kärntenis 10,6% sloveeni keelt (2004/2005. õppeaasta andmed; Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur / Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung / Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum 2008: 149).

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A	mitmekesine	üldsõnaline	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	puudub
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool C	mitmekesine	üldsõnaline	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
SRK	Kool A	mitmekesine	üldsõnaline	–	puudub
	Kool B				
	Kool C				

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik

Peale täiskasvanute kutseõppe ja kõrghariduse tuleb keeleõppega seoses mainida Austria rahvaülikoolide (*Volkshochschulen*) traditsiooni, mis tekkis 19. sajandil nii kodanlaste kui ka töölisklassi ettevõtmisel. Rahvaülikoolides 2009/2010. õppeaastal pakutud kursustest moodustasid keelekursused 39,4%. Seega on keeleõpe rahvaülikoolide suurim tegevusvaldkond (Austria rahvaülikoolide liit – Verband Österreichischer Volkshochschulen 2011: 1). Viini rahvaülikoolides pakutakse enam kui 60 keele kursusi.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viiekeel televisioonis
dubleeritud	dubleeritud	vahetevahel	vahetevahel

Austria ringhäälinguorganisatsioonile ORF on seadusega pandud kohustus edastada saateid tunnustatud piirkondlike või vähemuskeelte kõnelejatele. Peale tele- ja raadiosaadete pakub ORF eraldi veebisaidil volksgruppen.orf.at uudiseid, teavet ja (nii kuulatavaid kui ka vaadatavaid) otseülekandeid horvaadi, tšehhi, roma, slovaki, ungari ja sloveeni keeles.

ORFi noortele mõeldud raadiojaam on FM4. See on küll kakskeelne, aga valdavalt räägitakse seal ikkagi inglise keelt. Uudiseid loetakse inglise keeles ja kaks korda päevas ka prantsuse keeles. FM4 saatejuhte ja külalisi julgustatakse järgima jaama põhimõtet rääkida oma emakeeles.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad (kaks linna)

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Viin	Viin Graz	Graz	Viin Graz	Viin	Viin Graz
3-4						
1-2	Graz		Viin		Graz	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Turism Sisserände- ja lõimimisteenused Poliitarutelud ja otsuste tegemine Haridus Transport	Turism Transport Teatrietendused Sisserände- ja lõimimisteenused

Kuigi projektis „Keelterikas Euroopa” keskenduti suurima rahvaarvuga linnadele, on Austriale iseloomulikud väiksemad linnad, ka neis piirkondades, kus elavad tunnustatud rahvusvähemused (*Volkgruppen*). Seetõttu puudutab parlamendis 2011. aastal vastu võetud põhiseaduse muudatus (BGBl. I nr 46/2011), milles käsitletakse vähemuskeelte kasutamist asulanimedes ja avalike teenuste osutamisel, eelkõige just neid väiksemaid linnu.

Keeled ettevõtluses (19 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAID							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	6	12	5	4	0	0	2	0

		Ettevõttesisesed keelestrateegiad						Ettevõttevälised keelestrateegiad			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine;	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	4	0	5	1	19	19	19	19	18	18
Inglise ärikeeel	levinud	7	2	9	2	7	5	9	6	9	12
Muud keeled	levinud	6	0	4	1	2	2	2	3	4	3

Austria majandusega seotud kutseoskuste ja koolituse uurimise instituut (IBW) korraldas 2005. aastal 2017 Austria ettevõtte seas küsitluse võõrkeelevajaduse kohta. 86% vastanutest ütles, et neil on võõrkeeli vaja. 45% ettevõtetes on inglise keelt vaja enamikul töötajatest. Küsitlustulemuste kohaselt kasutatakse Ida-Euroopa äripartneritega suhtlemiseks saksa keelt (Tritscher-Archan 2008: 172).

Kui keeleoskust peetakse ekspordile keskendunud Austrias tavaliselt vajalikuks eelkõige välisurgudele pääsuks, siis osa ettevõtteid (nt pangad ja sideettevõtted) reageerivad ka siseturu mitmekesistumisele. Selleks rakendavad nad nn etnoturundust, mis hõlmab ka sisserändajate keelte kasutamist kampaaniates ja teenustes.

Peamised uuringutulemused

Austriat iseloomustavad mitmekeelsuse ja paljukeelsusega seoses kahepidised suundumused. Ühest küljest tunnistatakse riiklikus programmis Austria ühiskonna suurenevat mitmekesisust, rõhutades keeleoskuse (eelkõige inglise keele, naaberriikide keelte ja sisserändajate keelte) omandamist peamiselt laste ja noorte õppes (Austria valitsus – Republik Österreich 2008: 206).

Teisest küljest on küsimus eelkõige ressursides (nt pädevate õpetajate arv), mille kitsikus takistab mitmekesisemate ja kõikehõlmavamate keeleõppevõimaluste pakkumist ning muudab keeleõppe pidevuse keeruliseks.

Kuigi saksa keelt peetakse eduka lõimumise jaoks (mida toetab ka praegune haridus- ja rändepoliitika) kõige tähtsamaks keeleks, hakkab ühiskonnas tasapisi kujunema arusaam, et ka teiste keelte oskus on kasulik (nt vähemalt ekspordile keskendunud ettevõtluses).

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Kõikides projektis „Keelterikas Euroopa” käsitletud valdkondades on palju hea tava näiteid. Üks neist on projekt, milles lõõb aktiivselt kaasa ka Austria kultuuripoliitika ja juhtimise instituut EDUCULT. „Sag’s multi” on kakskeelsete õpilaste iga-aastane kõnevoistlus, mida korraldavad ettevõtjate ühendus Verein Wirtschaft für Integration (VWFI) ja EDUCULT. Õpilased (alates seitsmendast klassist / 12. eluaastast) esitavad oma kõned, kasutades vaheldumisi saksa ja üht muud keelt. 2009. aastast alates on sellel võistlusel osalenud juba umbes 700 õpilast, kes on kasutanud seal enam kui 40 keelt.

Austria keelte kompetentsikeskus (Österreichisches Sprachen-Kompetenz-Zentrum (ÖSZ)) on loonud keeleuendusvõrgustiku SPIN (SprachenInnovationsNetzwerk), mille andmebaasis aadressil www.oesz.at/spin saavad kõik, kellel huvi, tutvuda uuenduslike keeleprojektidega.

Kasutatud allikad

Biffi, Gudrun, Skrivaneck, Isabella (2011). Schule-Migration-Gender Endbericht. Study commissioned by the Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur. www.bmukk.gv.at/medienpool/21041/schule_migration_gender_eb.pdf (vaadatud 7. detsembril 2011).

Brizic, Katharina (2011). Multilingual cities, Wien. www.oeaw.ac.at/dinamlex/Multilingual-Cities_Wien-2009_Endbericht-V1Stand20111111.pdf (vaadatud 7. detsembril 2011).

Bundeskanzleramt Österreich (2011). 3. Bericht der Republik Österreich gemäß Artikel 15 Abs. 1 der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen. www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=45599 (vaadatud 7. detsembril 2011).

Bundesministerium für Inneres (2011). Nationaler Aktionsplan für Integration. www.integrationsfonds.at/nap/bericht/ (vaadatud 7. detsembril 2011).

Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur (2011). Der muttersprachliche Unterricht in Österreich. Statistische Auswertung für das Schuljahr 2009/10. www.bmukk.gv.at/medienpool/3720/nr5_11.pdf (vaadatud 7. detsembril 2011).

Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur und Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung, Österreichisches Sprachen Kompetenz Zentrum (eds.) (2008). Language Education Policy Profile. Country Report Austria. www.oesz.at/download/spol/lepp_engl_1.pdf (vaadatud 7. detsembril 2011).

Initiative Minderheiten (n.d.). Minderheiten in Österreich / Volksgruppen. http://minderheiten.at/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=30 (vaadatud 9. detsembril 2011).

Republik Österreich (2008). Regierungsprogramm 2008–2013. www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=32965 (vaadatud 7. detsembril 2011).

Statistik Austria (2011). Registrierzählung 2011. Pressemeldung. www.statistik.at/web_de/presse/059977 (vaadatud 7. detsembril 2011).

Tritscher-Archan, Sabine (ed.), Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft (2008). Fremdsprachen für die Wirtschaft. Zahlen, Daten, Fakten.

Verband Österreichischer Volkshochschulen (2011). Statistikbericht 2011. http://files.adulteducation.at/statistik/berichte/statistik_2011.pdf (vaadatud 7. detsembril 2011).

2 BOSNIA JA HERTSEGOVIINA

Jasmin Džindo ja Selma Žerić

Üldine keeleline olukord

Bosnia ja Hertsegoviina on paljurahvuseline ja mitmekeelne riik, kus on kolm riigikeelt: bosnia, horvaadi ja serbia keel (nii ladina kui ka slaavi tähestikuga). Need keeled kasvasid välja serbia-horvaadi keelest, mis oli endise Jugoslaavia riigikeel. Pärast Jugoslaavia lagunemist standardis Bosnia ja Hertsegoviina selle *bosnia*, *horvaadi* ja *serbia* keeleks, mis on kogu Bosnia ja Hertsegoviina territooriumil seaduse järgi võrdsed ametlikud keeled. Nende keelte grammatika, sõnavara ja hääldus erinevad vaid pisut. Seetõttu saab kogu Bosnia ja Hertsegoviina rahvas aru kõigist kolmest keelest ning võib valida, millist neist kolmest oma era- ja tööelus kasutada.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keelepoliitika dokumentides käsitletakse kõiki kolme riigikeelt (s.t bosnia, horvaadi ja serbia keelt), võõrkeeli ja piirkondlike või vähemuskeeli. Riigi valitsus on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja parlament on selle ratifitseerinud. Harta alusel tunnustatakse järgmisi keeli: albaania, itaalia, juutide keeled (jidiš ja ladiino), makedoonia, montenegro, poola, rumeenia, saksa, slovaki, sloveeni, tšehhi, türki, ukraina, ungari ja vene keel. Ametlikke keelelist mitmekesisust käsitlevaid üleriigilisi andmekogumissüsteeme ei ole.

Koolieelsete lasteasutuste ja koolide tegevust reguleerib palju õigusakte, näiteks Bosnia ja Hertsegoviina alushariduse raamseadus (2007), alus-, põhi- ja keskharidusameti seadus (2007), Bosnia ja Hertsegoviina põhi- ja keskhariduse raamseadus (2003), kutsekeskhariduse raamseadus (2008) ning Bosnia ja Hertsegoviina kõrghariduse raamseadus (2007).

Riigikeeli käsitlev õigusakt on Bosnia ja Hertsegoviina põhiseadus. Selle alusõigusaktiga on kehtestatud riigi poliitiline ja õiguskord. Et Bosnia ja Hertsegoviina koosneb kahest föderatiivsest haldusüksusest – Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioonist ning Serblaste Vabariigist –, siis on olemas veel kaks põhiseadust: Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni põhiseadus ning Serblaste Vabariigi põhiseadus. Ka neis on mainitud riigikeeli ja ametlikku tähestikku. Olemas on ka ametliku keelepoliitika dokumendid, mis on koostatud eesmärgiga edendada riigi- ja võõrkeelte ning piirkondlike või vähemuskeelte õppimist ja õpetamist (nt inimõiguste ja pagulaste ministeeriumi avaldatud Bosnia ja Hertsegoviina romade haridusvajaduste muudetud tegevuskava). Ametlikes keelepoliitika dokumentides tunnustatakse ka viipekeelt. Välja on antud seadus viipekeele kasutamise kohta Bosnias ja Hertsegoviinas (2009). Kurtidel inimestel on seaduslik õigus kasutada Bosnia ja Hertsegoviina ametiasutustes paljudes toimingutes viipekeelt.

Peale Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni ning Serblaste Vabariigi on selles riigis veel üks omaette suurem haldusüksus – Brčko ringkond. Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsioon koosneb omakorda kümnest kantonist, mida loetakse samuti föderatiivseteks üksusteks ja millel on suur autonoomia. Et riigi ülesehitus on väga keeruline, siis puudub sidus haridus- ja keelepoliitika. Seetõttu on praegune ametliku keele olukord keerukas. Peale mitme erinevuse föderatiivsete haldusüksuste vahel on ka kantonitevahelisi erinevusi, sest igal kantonil on oma haridusministeerium ja omad seadused. Sellise laialivalguva õiguskorralduse tõttu ei ole keelepoliitika ühtlustatud ning pole üldse ebatavaline, et haridusasutuste ametliku keele määrab ära mõne kantoni (ja Serblaste Vabariigi) elanike enamus. Õppekava põhineb ühel kolmest riigikeelest, aga kõik kolm on haridussüsteemi kõikides astmetes (koolieelsetest lasteasutustest kõrgharidusasutusteni) olemas. Õpilased otsustavad põhikooli alguses, millises riigikeeles nad õppima hakkavad. Selle otsuse järgi kohandatakse siis õpikuid ja õppekava. Riigikeelte kõrval saab Bosnias ja Hertsegoviinas igas haridusastmes õppida paljusid võõrkeeli, ent ka siin jääb ühtlusest vajaka. Selle tulemusena saab ühe kantoni eri koolides ja erinevates kantonites õppida eri võõrkeeli. Koolieelsetest lasteasutustest gümnaasiumini saab olenevalt föderatiivsest haldusüksusest või kantonist valida tavaliselt viie-kuue võõrkeele vahel (nt inglise, saksa, prantsuse, itaalia, vene ja araabia keel), aga Bosnia ja Hertsegoviina kõrgkoolides on võimalik õppida araabia, hispaania, inglise, itaalia, kreeka, ladina, prantsuse, pärsia, saksa, tšehhi, türki ja vene keelt.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

(riigikeele abiõpe puudub ja piirkondlikke või sisserändajate keeli ega sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	puudub	puudub	osaline

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

VK	inglise, saksa ja prantsuse keel
-----------	----------------------------------

Kogu Bosnias ja Hertsegoviinas järgitakse koolieelsetes lasteasutustes keeleõppes ühtselt õppekavasid, kus pööratakse erilist tähelepanu nii õpilaste kui ka üldises plaanis ühiskonna mitmekeelsusele. Koolieelsetes lasteasutustes on võõrkeeltena võimalik õppida peamiselt inglise, saksa ja prantsuse keelt. Sisserändajate keeli ei pakuta.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	määratlemata	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud/kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	üldine	ainekeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
VK	keeleõpetajad	üldine	ainekeskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

Teised RKd	bosnia, horvaadi ja serbia keel
VK	inglise või saksa keel kohustuslik; araabia, prantsuse või itaalia keel valikainena

Põhikooli I ja II astmes õpetatakse riigi- ja võõrkeeli tervikliku ja üksikasjaliku õppekava alusel. Õppetöö võib toimuda mõnes riigikeeles ning viie-kuue keele seast valitakse üks kohustuslik võõrkeel. See võib olla inglise, saksa, prantsuse, itaalia, vene või araabia keel. Mõnd neist õpetatakse kohustusliku, mõnd valikvõõrkeelena. Need kuuluvad õppekavasse ning nende keelte oskust kontrollitakse regulaarselt standardmõdikute abil teatud vanuses õpilastel. Põhikooli I ja II astmes sisserändajate keeli ei õpetata.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	osaliselt koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Teised RKd	bosnia, horvaadi ja serbia keel
VK	inglise või saksa keel kohustuslik araabia, prantsuse, itaalia, vene või türgi keel valikainena

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis õpetatakse nii võõrkeeli eraldi aina kui ka kõiki aineid võõrkeeles, kuigi viimast meetodit eriti sageli ei kasutata. Riigi- ja võõrkeelte õpetamiseks on terviklikud ja üksikasjalikud õppekavad ning nende keelte oskust kontrollitakse regulaarselt standardmõdikute abil teatud vanuses õpilastel. Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on kohustuslikud kaks võõrkeelt. Valida saab kuue-seitsme keele seast, milleks võivad olla näiteks inglise, saksa, prantsuse, itaalia, vene, türgi ja arabia keel. Mõned neist õpetatakse kohustusliku, mõned valikvõõrkeelena. Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis sisserändajate keeli ei õpetata.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mitte kodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Uuritud Bosnia ja Hertsegoviina kõrgharidusasutustes pakutakse palju igasuguseid kursusi riigi- ja võõrkeeltes, põhisuhtlusoskusest põhjaliku keeleoskuseni. Nii riigi- kui ka võõrkeelte õppeks on kehtestatud terviklikud ja üksikasjalikud õppekavad ning õppida saab inglise, saksa, itaalia, prantsuse, hispaania, türgi, arabia, pärsia, ladina, kreeka, vene ja tšehhi keelt.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	alati või sageli	vahetevahel

Audiovisuaalses ja trükimeedias on riigikeeled enam-vähem võrdselt esindatud, kuigi kohapeal määrab valdava keele ära piirkonna enamusrahvus. Nende keelte kasutamist meedias süstemaatiliselt hinnatud ei ole. Riikliku audiovisuaalse meedia sektoris on kolm peamist ringhäälinguorganisatsiooni: riigiraadio ja televisioon BHRT ning kahe föderatiivse haldusüksuse jaamad FTV ja RTRS. Riigitelevisioonis kasutatakse mõlemat tähestikku – ühel päeval võidakse mingis saates kasutada ladina ja teisel slaavi tähestikku. Riigikeelsete ajalehtede kõrval saab lugeda ka inglise-, itaalia-, prantsus- ja saksakeelseid ajalehti.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrategiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate tölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4						
3–4	Sarajevo Mostar					
1–2	Banja Luka	Sarajevo Mostar Banja Luka	Sarajevo Mostar Banja Luka	Sarajevo Mostar Banja Luka	Sarajevo Mostar Banja Luka	

Suhtlusvaldkonnad

Kolm keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Kolm keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Turism Transport Sisserände- ja lõimimisteenused	Turism Transport Sisserände- ja lõimimisteenused

Kohalikud omavalitsused suhtlevad omavahel riigikeeltes, aga kasutatakse veidi ka inglise ja saksa keelt. Kohalike omavalitsuste asutustes toimub suuline ja kirjalik suhtlus samuti riigikeeltes, kuid transpordi, turismi, rände ja lõimimise valdkonnas suheldakse ka inglise, prantsuse ja saksa keeles.

Keeled ettevõtluses (29 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	4	26	10	6	0	4	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	Levinud	0	6	3	0	29	23	29	28	27	29
Inglise ärikeeel	Levinud	0	14	6	2	21	24	11	20	16	25
Muud keeled	Levinud	0	4	3	0	3	1	1	0	5	2

Uuritud ettevõtetes suheldakse suuliselt ja kirjalikult ühes kolmest riigikeelest (sõltuvalt asukohast) ning kasutatakse veidi ka inglise keelt.

Peamised uuringutulemused

Võttes arvesse Bosnia ja Hertsegoviina sotsiaal-majanduslikku arengut ning püüet saada ELi liikmeks, teevad riigi, föderatiivsete haldusüksuste ja kantonite võimud pidevat tööd, et keelepoliitikat ühtlustada ja täiustada. Kui arvestada eeltoodud andmeid ja seda, et käesolevas riigikirjelduses on edasi antud ainult väike osa praegusest olukorrast, võime kokkuvõtvalt öelda, et pealtnäha keeruline mitmekeelsus meie riigis ei takista meie inimeste igapäevast omavahelist suhtlust. Paranemisruumi muidugi on, näiteks oleks vaja seadusi ühtlustada ning parandada rahva teadlikkust kolme riigikeele ja kahe tähestiku olemasolust, et neid oma sarnasuses ja väikestes erinevustes tunnistataks ja neist lugu peetaks.

3 BULGAARIA

Gueorgui Jetchev

Üldine keeleline olukord

Bulgaarias oli keskajal kolm tähtsat kultuurikeskust, kus olid tugevad kirjandustavad – Preslavi ja Ohridi kirjanduskoolkond (Bulgaaria esimese kuningriigi ajal, 8.–11. sajandini) ning Tarnovo kirjanduskoolkond (Bulgaaria teise kuningriigi ajal, 12.–14. sajandini). Ottomani ehk osmanite impeeriumi ajal õnnestus bulgaarlastel seista vastu türgikeelse ülemvõimu ja kreeklaste kultuurimõjule.

Bulgaarlastel on järjepidevalt olnud kindlad vaated oma keele korrektsele kasutamisele ja kirjandustavadele. Iga aasta 24. mail tähistatakse slaavlaste apostlite ja Euroopa kaitsepühakute püha Kyrillose ja püha Methodiuse misjonäri- ja kirjatöö auks riigipüha. Samal päeval peetakse ka kirillitsa ning bulgaaria kirjanduse ja kultuuri päeva.

1991. aasta põhiseaduses ei kasutata termineid „rahvusvähemus” ega „vähemusrahvus”. Siiski tagatakse sellega peamised õigused etniliste, keeleliste ja usuliste rühmade esindajatele. Artiklis 36 on sätestatud rahvusrühmade õigus oma keelt kasutada ja selles ka õppida ning artiklis 54 on sätestatud nende õigus arendada oma kultuuri oma etnilise enesemääratluse järgi; see on seadustega tunnustatud ja tagatud. Kõik see on loonud õigusliku ja poliitilise raamistiku, mis tagab Bulgaarias vähemuste jaoks võrdsed õigused.

Bulgaaria etnilises mudelis püütakse hoida tasakaalus lõimimispõhimõtted, ühised rahvuslikud ja euroopalikud väärtused ning etnilise ja usulise identiteedi austamine.

2011. aasta rahvaloenduse andmetel on 85,2%-l riigi elanikest emakeeleks bulgaaria keel, 9,1%-l türgi keel ja 4,2%-l roma keel. Riikliku Statistikainstituudi arvates on rahvaloenduse andmed etnilise ja keelelise enesemääratlusega kindlas kooskõlas.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Riigikeele õpetamist Bulgaariast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse umbes 30s Euroopa ja muu maailma riigis. Bulgaaria ei ole Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat allkirjastanud ega ratifitseerinud. Riiklikus või piirkondlikus haridussüsteemis aga pakutakse ametlikult nelja piirkondlikku või vähemuskeelt: armeenia, heebrea, roma ja türgi keelt.

Bulgaarias on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad emakeele kohta esitatud küsimuse alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Bulgaaria keele ametlik õppekava välismaal olevatele Bulgaaria kodanikele on kättesaadav haridus-, noorsoo- ja teadusministeeriumi veebisaidil. Need kursused kuuluvad riikliku programmi „Rahvuskeel ja kultuur välismaal”.

Parlamendi haridus-, teadus-, laste-, noorte- ja spordikomisjon ning kultuuri-, kodanikuühiskonna ja meediakomisjon tegelevad kõikide riigikeelt puudutavate küsimustega (sh resolutsioonide ja soovitude koostamisega). Komisjonide koosolekutel võivad osaleda ka teadlased ja eksperdid. Bulgaaria Teaduste Akadeemia bulgaaria keele instituut on keskne kooskõlastusasutus, kes vastutab riikliku keelepoliitika eest (www.ibl.bas.bg/en/index.htm). Instituut teeb koostööd ülikoolide bulgaaria keele ja kirjanduse osakondadega.

1991. aasta põhiseaduse artiklis 3 on kirjas, et bulgaaria keel on riigi ainus ametlik keel, aga artiklis 36 on kirjas ka bulgaaria keelt emakeelena mitterääkivate inimeste õigus kasutada oma emakeelt ja selles õppida.

Bulgaaria on alates 7. maist 1999 vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni osalisriik. Konventsiooni rakendamise eest riigis vastutab riiklik etnilise ja lõimimiskoostöö nõukogu (www.nccedi.government.bg/), mille sekretariaat kuulub valitsuse (ministrite nõukogu) haldusalasse.

Türklastel, romadel ja teistel vähemustel on nüüd õigus õppida oma emakeeles. Haridusnormides – 1999. aasta juulis vastu võetud ja 2002. aastal muudetud üldhariduse ja õppekava seaduses (artikli 15 lõikes 3) – on sätestatud, et emakeel on nn kohustuslik valikaine kõikide klasside õppekavas.

Riikliku hariduse seaduse rakenduseeskirjades, mis võeti vastu 1991. aastal ja mida muudeti 1998. aastal (artikli 8 lõikes 2), on kirjas, et emakeel on keel, milles laps suhtleb oma perega. 2005. aastal asutati vähemuste laste ja noorte haridusliku loimimise keskus (<http://coiduem.mon.bg>). See on ainus riigiasutus, mille nimes on mainitud vähemusi, mitte kodanikke, kes ei räägi bulgaaria keelt emakeelena.

1998. aasta raadio- ja televisiooniseaduses on artikkel vähemuskeelsete saadete kohta:

Artikkel 49. (1) Bulgaaria riigiraadio ja riigiteleviioon teevad riiklike ja piirkondlike saateid, välismaailmale (sh välismaal elavatele bulgaarlastele) mõeldud saateid ning bulgaaria keelt mitte kõnelevatele Bulgaaria kodanikele mõeldud saateid (sh nende emakeeles).

Bulgaaria Kurtide Ühing asutas 2004. aastal riikliku viipekeele keskuse. Bulgaaria riiklikus televisioonis tõlgitakse pärastlõunased (kella 16) uudised viipekeelde.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	ainekeskne	ainekeskne	puudub
RK abiõpe	kõik	1 aasta	puudub	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

VK hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel

Koolides ja koolieelsetes lasteasutustes toimuva õppetöö riiklikus arengukavas (2006–2015) on mainitud vajadust anda bulgaaria keelt emakeelena mitterääkivatele lastele alates 2003. aastast kohustuslikul eelkooliaastal bulgaaria keele kursusi, mis on kohandatud nende erivajadustega. 2002. aastal muudetud riikliku haridusseadusega kehtestati nende laste jaoks bulgaaria keele eriõppekava.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	ainult emakeelena rääkijad	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	osaliselt koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	kooli nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	koolitundide ajal	> 10	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	puudub

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	armeenia, heebrea, roma ja türgi keel
VK	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel – üks neist on kohustuslik

Põhikoolis ja gümnaasiumis emakeelena õpetatavate keelte (türgi, armenia, heebrea ja roma keel) ametlikud õppekavad on kättesaadavad haridus-, noorsoo- ja teadusministeeriumi veebisaidil. Emakeele õpetamine ei ole kohustuslik. See on ainult nn kohustuslik valikaine, mis tähendab, et seda võib valida mitme aine (sh inglise, saksa, prantsuse ja vene keele) seast. Sellepärast ongi selle valinud vaid vähe türgi lapsi ja nende arv on viimastel aastatel veelgi väiksemaks jäänud.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	ainult emakeelena rääkijad	terviklik ja üksikasjalik	puudub	osaliselt koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	kooli nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	> 10	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	–	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	armeenia, heebrea, roma ja türki keel
VK (kaldkirjas keeli õpetatakse ainult gümnaasiumis)	hispaania, horvaadi, inglise, itaalia, jaapani, korea, poola, prantsuse, rumeenia, saksa, serbia, slovaki, tšehhi ja vene keel – üks või kaks neist on kohustuslikud ja teine või kolmas on valikaine

Kogu riiki katab tihe võõrkeelte süvaõppega (kõigis või osas klassides) koolide võrgustik. Neis koolides kasutatakse mitme aine (sh matemaatika, füüsika, keemia, bioloogia, geograafia, ajaloo ja filosoofia) õpetamiseks esimest võõrkeelt. Aineid õpetatakse lõimitud aine- ja keeleõppe meetodil (LAK-õpe) alates üheksandast või kümnendast klassist. Ühel aastal – kaheksandas klassis – toimub sellistes koolides keelte süvaõpe (vähemalt 18 tundi nädalas).

Gümnaasiumist alates on raske leida klassi, mis ei kuuluks sellesse võrgustikku. Võõrkeele süvakooli mudel loodi 1952. aastal Põhja-Bulgaarias Loveči linna koolis, kus kasutati õpetamiseks inglise, prantsuse ja saksa keelt. 1960. aastal asutati ka teistes linnades, sh pealinnas uusi koole, kus õpetati üht neist kolmest keelest eraldi või koos vene keelega. 1970. aastal lisandus võrgustikku hispaania keel. 1990. aastast alates on (osaliselt või täielikult) võõrkeele süvakoolides kogu riigis võimalik õppida kõiki eelnimetatud keeli ja veel mõningaid keeli.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool B	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	puudub

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK ja VK	ainult RK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Programmi Erasmus tudengitele ja teistele välisstudengitele pakutakse kaheaastast bulgaaria keele kui võõrkeele kursust. Sofia, Plovdivi ja Šumeni ülikoolis on türki keele ja kirjanduse õpetamiseks hädasti vaja heade kutseoskustega õppejõude. Samuti on türki keele asjatundjaid vaja Sofia Kõrgemas Islamiinstituudis ning hiljuti asutatud türki teatrites Kärđžalis ja Razgradis. Nende saamiseks loodetakse ülikoolidele.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	subtiitritega	vahetevahel	Sofias alati Plovdivis sageli Šumenis vahetevahel

Bulgaaria raadio pakub veebisaateid kümnes keeles: inglise, saksa, vene, prantsuse, hispaania, serbia, kreeka, albaania, türgi ja araabia keeles.

Massiteabevahendites on kasutusele võetud ka türgi keel, kuigi küllaltki vähesel määral. Bulgaaria riigiraadios on 1993. aastast alates hommikuti ja õhtuti poole tunnised saated türgikeelsetele inimestele. Edastatakse uudiseid ning türgi ja bulgaaria rahvalaule. 2001. aasta kevadel alustas Bulgaaria riigitelevision kümneminutiliste türgikeelsete saadete edastamist.

Üleminekuperioodil püüti luua ka türgikeelset trükimeediat. Praegu antakse Sofias välja kolme türgikeelset nädalalehte (Sabah, Zaman ja Müslümanlar), lasteajalehte Filiz ja lasteajakirja Balon.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Šumen				
3-4		Sofia Plovdiv		Sofia		
1-2	Sofia Plovdiv Šumen		Sofia Plovdiv Šumen	Plovdiv Šumen	Sofia Plovdiv Šumen	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Turism Õigusabiteenused Tervishoid Hädaabiteenused = Transport = Sisserände- ja lõimimisteenused	Turism Transport Hädaabiteenused Tervishoid Sisserände- ja lõimimisteenused

Mitmekeelsuse edendamiseks on selles valdkonnas veel palju teha. Kolmes uuritud linnas (Sofias, Plovdivis ja Šumenis) pakutakse mõningal määral võõrkeelseid teenuseid, eelkõige hädaabi, sisserände ja turismi valdkonnas, kuigi tavaliselt kasutatakse tõlkide abi. Bulgaaria keele kõrval on avalikke teenuseid võimalik saada kõige sagedamini inglise keeles ja ka avalikus ruumis kuuleb seda keelt kõige sagedamini, aga kasutatakse ka türgi, saksa, prantsuse ja vene keelt. Kõikide linnade veebisaidid on ka inglise keeles ja Šumeni oma veel vene keeles. Kõikidesse linnaasutustesse otsitakse võõrkeeli valdavaid töötajaid. Eelistatakse inglise keelt ja selle keele õpet võimaldatakse ka töötamise ajal.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD								
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud	1	7	0	1	0	0	0	0

		ETTEVÖTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	0	0	0	0	21	18	22	23	18	23
Inglise ärikeeel	levinud	0	1	0	1	5	7	8	4	9	12
Muud keeled	levinud	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Nagu avalike teenuste ja avaliku ruumi puhul, on ka siin vaja mitmekeelsuse edendamiseks veel palju teha. Uuritud ettevõtetest peaaegu pooltel on mingi keelestrateegia ja kaks kolmandikku ettevõtetest kasutab peale bulgaaria keele müügiedendusel ja veebis ka inglise ärikeelet. Teisi keeli kasutatakse harva ja keeleõpet pakutakse ainult vahel inglise ärikeeles. Mõni ettevõtte teeb koostööd haridussektoriga, et toetada keeleõpet, ja väga vähesed kasutavad töötajate keeleoskuse edendamiseks rahvusvahelisi võrgustikke.

Peamised uuringutulemused

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuring näitas, et mitmekeelsus on arenenud kõikidel haridustasanditel. Õpetatakse nii riigikeelt kui ka võõrkeelt. Et piirkondlike või vähemuskeelte levik hariduses ja meedias oleks suurem, on võetud olulisi meetmeid.

Arenguruumi on veel avalike teenuste sektoris, avalikus ruumis ja ettevõtluses.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Haridus-, noorsoo- ja teadusministeeriumi alla kuuluva vähemuste laste ja noorte haridusliku lõimimise keskuse direktor Lilyana Kovatcheva oli üks kuuest riiklikust konsultandist roma keele raamõppekava loomise juures, mille algatas 2008. aastal Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus (www.coe.int/t/dg4/linguistic/Romani_doc_EN.asp).

Euroopa Liidu riiklike kultuuriinstituutide võrgustiku (EUNIC) korraldatud Euroopa keelepäev on Bulgaarias olnud edukas. Viimasel aastal osalesid sellel Austria saatkond, Briti Nõukogu, Tšehhi Keskus, Poola Instituut, Prantsuse Instituut, Goethe Instituut, Kreeka Kultuuri Sihtasutus, Ungari Kultuuriinstituut, Cervantese Instituut, Hispaania saatkond, Itaalia Kultuuriinstituut, samuti koostööpartnerid Vene Kultuurikeskusest, Šveitsi saatkonnast, Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadist, Bulgaaria Kultuuriinstituudist ja Inimvara Arendamise Keskusest. 2011. aasta Euroopa keelepäeva toetasid Sofia linnavalitsus, haridus-, noorsoo- ja teadusministeerium ning Bulgaaria riigiraadio.

Kasutatud allikad

National Statistical Institute, Republic of Bulgaria. 2011 population census in the Republic of Bulgaria (final data).

Advisory committee on the framework convention for the protection of national minorities. Opinion on Bulgaria (27.05.2004).

Stoycheva, Maria, Chavdarova, Albena and Veselinov, Dimitar (2011). Language Policies Bulgaria-Europe (Ezikovi politiki. Bulgaria-Evropa). Sofia, Universitetsko izdatelstvo 'Sv. Kliment Ohridski'.

Pachev, Angel (2006). Ezikovite obštnosti, Sofia, Sema RŠ.

Videnov, Mihail (2005). Diglosijata, Sofia, Akademično izdatelstvo Marin Drinov.

Jetchev, Gueorgui (2006). Éléments de politique linguistique de l'État bulgare, Lengas, revue de sociolinguistique, n° 60, 191–203.

4 EESTI

Kersti Sõstar

Üldine keeleline olukord

Eesti ühiskonnas valitseva keeleolukorra mõistmiseks peame vaatama minevikku. Enne Esimest maailmasõda oli Eesti olnud kaks sajandit Venemaa impeeriumi osa. 1880. aastani kasutati aga riigiasutustes saksa keelt. Siis hakati kasutama vene keelt. Eesti keel sai ametlikuks keeleks Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil (1918–1940) Eesti esimese põhiseaduse (1920) alusel. Nõukogude ajal (1945–1985) arendati eesti keelt edasi, aga varasemast vähem. Sel ajal juhiti Nõukogude Liidus paljusid majandusharusid Moskvast ja vene keeles. Vene keel levis ka teistesse eluvaldkondadesse. Eestisse kolunud eesti keelt mitterääkivad Nõukogude Liidu kodanikud töötasid avalikus sektoris, aga eesti keele oskust ei nõutud neilt kuni 1989. aastani. Pärast seda hakati pöörama rohkem tähelepanu eesti ja võõrkeelte õppimise võimaluste loomisele kõigi riigi elanike jaoks. Keelepoliitikas püütakse toetada ka rahvusvähemuste õigust oma kultuuri hoidmisele.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja sisserändajate keeli. Riigikeele õpetamist Eestist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Belgias ja Luksemburgis. Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat Eesti allkirjastanud ega ratifitseerinud ei ole. Uues keeleseaduses (2011) aga peetakse tähtsaks kaitsta kõiki Eesti piirkondlikke või vähemuskeeli.

Eestis on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad emakeele ning keeleoskuse (mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Keeleseaduse kõrval reguleeritakse Eesti Vabariigis keelekasutust ka põhiseaduse, kodakondsusseaduse ja mitme haridusvaldkonna seaduse abil. Keeleseaduses keskendutakse eesti keele murrete, võõrkeelte, vähemuskeelte ja *eesti viipekeele* kasutamisele ning erivajadustega inimeste keelekasutusele. Tähtsal kohal on keelearendusstrateegiad. Haridus- ja teadusministri ellukutsutud Eesti keelenõukogu koostas esimese eesti keele arendamise strateegia aastateks 2004–2010; eesti keele arengukava on koostatud aastateks 2011–2017. Mõlemas dokumendis käsitletakse teataval määral ka mitmekeelsust ja võõrkeeli. Võõrkeeltega seotud teemasid käsitletakse Eesti võõrkeelte strateegias 2009–2015 (www.hm.ee/index.php?03247).

Haridus- ja teadusministeeriumi sõnul Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat lähitulevikus ratifitseerida ei kavatseta, aga Eesti täidab harta nõudeid.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (riigikeele abiõpe puudub ja piirkondlikke või vähemuskeeli ega sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
VK	õpet ei ole	< 1 aasta	puudub	< 0,5	üldine	üldine	puudub

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

VK	inglise, prantsuse, saksa ja vene keel
-----------	--

Lasteaedades toimub õppetöö peamiselt eesti keeles, aga kohaliku omavalitsuse otsuse alusel võidakse kasutada ka mõnd muud keelt. Õppetöö toimub koolieelsete lasteasutuste õppekava alusel. Lastele, kes eesti keelt ei räägi, õpetatakse seda alates kolmandast eluaastast. Riik toetab seda keeleõpet kohalike omavalitsuste kaudu. Paljud lasteaiad, kus õpetatakse eesti keelt, on 2003. aastast alates osalenud keelekümbuse programmis. Programmis osalevad lasteaiakasvatavad on saanud selleks eraldi koolitust. Eesti keele kui emakeele õpe hõlmab hääldamise, lauseehituse, lugemise ja kirjutamise õppimist ning laste kirjandushuvi äratamist. Vanemate soovil ning välisriikide keele- ja kultuuriesinduste algatusel ja toel õpetatakse koolieelsetes lasteasutustes üha enam ka võõrkeeli. Kahjuks aga puudub statistika võõrkeele õppimise kohta lasteaedades.

Keeled põhikooli I ja II astmes (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

VK	kas inglise, prantsuse, saksa või vene keel – üks on kohustuslik, ülejäänud valikained
-----------	--

Emakeele (eesti keele ja kirjanduse või vene keele ja kirjanduse) õpetamine on põhikooli I ja II astmes (aga ka hiljem) kohustuslik. Võõrkeeli on kolmandast klassist peale üldhariduskoolides õpetatud alates 1991/1992. õppeaastast. Lapsed või nende vanemad saavad vabalt valida, kas õppida inglise, vene, saksa või prantsuse keelt. Koolides, kus õppekeelena eesti keelt ei kasutata, õpetatakse riigikeelt esimesest klassist alates. Peale eesti keele õpetatakse võõrkeeli koolide õppekavade kohaselt. Esimene eestikeelne õppekava muu õppekeelega koolidele võeti vastu 1997. aastal. Eesti keele õppe soodustamiseks on paljud koolid liitunud varajase keelekümbelse programmiga. 2002. aasta õppekavas lubati koolidel alustada võõrkeele õpetamist juba esimeses klassis ja kohustuslikuks tehti see alates kolmandast klassist.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik

	Sintrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
SRK	ainult emakeelena rääkijad	suunised puuduvad	puudub	väljaspool koolitunde	> 10	puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded	puudub

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
VK	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	puudub
SRK	üldõpetajad	üldine	üldine	–	–

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

VK	inglise, saksa, prantsuse, vene keel jt – kaks neist on kohustuslikud
SRK	hiina, soome ja rootsi keel

1996. aastal võeti vastu esimene riiklik üldhariduse õppekava, milles määrati iga kooliastme õppesisu. Riikliku õppekava alusel koostasid koolid ainekavad, sealhulgas emakeele (eesti või vene keele) ja kirjanduse ning võõrkeelte ainekavad. A-võõrkeelt ehk esimest võõrkeelt hakati õpetama kolmandas klassis ja B-võõrkeelt kuuendas. Kolmas võõrkeel ehk C-võõrkeel lisandus valikainena kümnes klassis. Viimastel aastatel on peaaegu pool põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilastest valinud esimeseks võõrkeeleks inglise keele; teisel kohal on vene keel ja kolmandal saksa keel. 2010/2011. õppeaastal õppis saksa keelt 8,9% õpilastest ja prantsuse keelt vaid 1,9%. Valikainetest populaarseim on saksa keel. Peale nende keelte pakutakse mitmes koolis võimalust õppida kolmanda võõrkeelena selliseid keeli nagu heebrea, hiina (mandariini), hispaania, itaalia, jaapani, ladina, rootsi ja soome keel.

Et toetada eesti keele kui teise keele õppimist alates kuuendast klassist, on paljud koolid liitunud hilise keelekümbeluse programmiga. 2007. aastal alustati koolides, kus eesti keeles ei õpetata, üleminekut osaliselt eestikeelsele õppele; 2011/2012. õppeaastal õpetati kohustuslike ainete miinimumarvust 60% eesti keeles. Põhikooli ja gümnaasiumi muudetud õppekavasid on kasutatud 2011/2012. õppeaastast alates. Eesti keele kui teise keele ja võõrkeelte õppimise tulemusi hinnatakse Euroopa Nõukogu ühtse keeleoskustasemete süsteemi (Euroopa keeleõppe raamdokumendi) kohaselt.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A				
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool C	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserrändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserrändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Kutsekoolides õpetatakse eesti keeles. Muu keele õppekeelena kasutamise üle otsustab haridus- ja teadusminister. Kutsekoolides toimub õppetöö koolide õppekava ja kutseõppeainete riikliku õppekava järgi. Kutsekoolide vene õppekeele klassides on eesti keele õpe kohustuslik. Eesti keele rühmad moodustatakse põhihariduse (ISCEDI teise taseme ehk üheksanda klassi) lõpuks omandatud taseme alusel. Võõrkeeli õpetatakse õppekavas kahe eraldi ainerühmana: võõrkeel ja erialane võõrkeel. Mõnel tehnilisel erialal ei õpetata võõrkeeli peaaegu üldse, aga paljude teeninduserialade õpilased õpivad kutsekoolides inglise, prantsuse, saksa, vene, itaalia, rootsi ja soome keelt.

Kutsekoda kooskõlastab kutsestandardite väljatöötamist. Nendes määratletakse konkreetsetes elukutsetes vajalik eesti keele ja võõrkeelte oskus. Riigiametnike, töötajate ja ettevõtjate eesti keele oskuse nõuded on sätestatud valitsuse määruses. Pärast keeleseaduse muutmist 2008. aastal kehtestati kohustuslikud keeleoskuse tasemed kooskõlas Euroopa Nõukogu keeleõppe raamdokumendiga. Riiklikud eesti keele eksamid toimuvad oskustasemetel A2, B1, B2 ja C1 jaoks.

Ülikooliseaduse kohaselt on ülikoolide õppekeel eesti keel; teiste keelte kasutamise üle otsustab ülikooli nõukogu. Ühest küljest tahetakse pakkuda kõrgharidust eesti keeles, et tagada sel moel hea eesti keele oskus, aga teisest küljest on rahvusvaheliseks muutumise tõttu üha enam õppetööd inglise keeles, eelkõige kõrgematel kõrgharidusastmetel. Kõrgkoolides kasutatakse õppekeelena ka vene keelt.

Bakalaureuseõppes valivad tudengid enamikul juhtudel inglise keele, harvemini vene keele, eesti keele teise või võõrkeelena, saksa keele ja vähesel määral ka prantsuse keele. Teiste võõrkeelte õppimise võimaluste arv on tänu ülikoolide keelekeskustele märgatavalt kasvanud – õppida saab itaalia, hispaania, soome, rootsi, türgi ja veel mõned keelt. Võõrfiloloogidele õpetatakse võõrkeeli erialana ning teistele tudengitele üld- ja erialakeelena. Kuigi võõrkeeli saab õppekava kohaselt õppida peamiselt valikainetena, on kõrgharidusstandardis sätestatud ka kõrghariduse astmete võõrkeeleoskuse lõpptase. See ärgitab võõrkeeli õppima. Õppejõudude ja tudengite hea võõrkeeleoskus on kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia eesmärkide saavutamise alus.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega Tallinnas ja Tartus dubleeritud Narvas	subtiitritega Tallinnas ja Tartus dubleeritud Narvas	Tallinnas ja Tartus alati Narvas sageli	alati

Et võõrkeelsetele telesaadetele ja filmidele pannakse tavaliselt alla subtiitrid, puutuvad inimesed võõrkeeltega kokku juba varakult. Valdav osa Eesti televisioonis näidatavaid välismaiseid saateid on aga ingliskeelsed, mistõttu vaatavad puutuvad kokku peamiselt inglise keelega ning veidi vähem ka vene, saksa ja hispaania keelega. Lastesaated, eelkõige multifilmid, on sageli dubleeritud.

Televisioonis ei kasutata eesti keele kõrval kuigi palju teisi keeli. Eesti Rahvusringhääling on püüdnud pakkuda uudiseid ja kultuurisaateid ka vene keeles. Satelliittelevisioon ja internet aga võimaldavad näha kogu maailma programme ja seda võimalust kasutatakse väga palju. Nende televisiooniteenuste pakkujaid meie uuring ei hõlmanud.

Kolmes uuritud linnas on vähesel määral võõrkeelseid ajalehti, mis on valdavalt vene keeles. Selline trükimeedia keeltevalik on tingitud turismist ja suurest vene kogukonnast.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Tallinn					
3-4	Tartu	Tallinn Tartu	Tallinn			Narva
1-2	Narva	Narva	Tartu Narva	Tallinn Tartu Narva	Tallinn Tartu Narva	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Turism Haridus Hädaabiteenused = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused = Transport = Sisserände- ja lõimimisteenused	Turism Haridus Hädaabiteenused = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused = Transport = Sisserände- ja lõimimisteenused

1995. aastal vastu võetud keeleseaduses on määratletud valdkonnad, kus eesti keele kasutamine on kohustuslik. Selles on sätestatud ka rahvusvähemuste keelte kasutamise tingimused ja ulatus riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes. Piirkondades, kus vähemalt pool elanikkonnast on rahvusvähemus, on elanikel õigus saada kohalikult omavalitsuselt ja riigiasutustelt selles piirkonnas teavet eesti keele kõrval ka selles vähemuskeeles. Selline ongi olukord kolmest uuritud linnast kahes. Neis linnades pakutakse teenuseid mitmes keeles, millest levinuimad on vene, inglise ja soome keel. Linnade veebisaidid on mitmes keeles – peale eesti keele ka inglise ja vene keeles. Põhiteave linna kohta ja turismiteave on kättesaadav ka soome, rootsi ja saksa keeles.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD								
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	5	15	7	6	0	6	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	4	1	7	1	24	21	24	24	23	19
Inglise ärikeeel	levinud	2	0	8	0	9	13	9	12	9	14
Muud keeled	levinud	3	1	7	0	3	4	4	8	5	15

Ajalooliselt on rahvusvahelised suhted ja kaubandus olnud ja on praegugi Eesti majanduse jaoks väga tähtsad ning üldised keeletavad on palju tugevamad kui ettevõtete kirjapandud kommunikatsioonistrateegiad. Keeleoskust peetakse üldiselt oluliseks nõudeks töötajatele. Tavaliselt nõutakse paljudel töökohtadel vene keele ja ühe võõrkeele (inglise või saksa keele) oskust.

Mitmekeelsuse tähtsus Eestis ei avaldu ettevõtluses kasutatavas keeltevalikus. Mitte kõik uuritud ettevõtteliigid (pangad, hotellid, kauplused ja ehitusettevõtted) ei keskendu rahvusvahelisele ärile (näiteks kohalikud väikepoed ja ehitusettevõtted on keskendunud vaid kohalikule turule).

Peamised uuringutulemused

Eesti on aja jooksul keeleküsimumustega tegelnud ning teinud kõik võimaliku, et eesti keelt hoida ja arendada, parandada kogu elanikkonna keeleoskust ja edendada eri keelte kasutamist. Keeleõppepoliitika analüüsil abistas Eestit Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus. Analüüs viidi lõpule 2011. aastal. Eesti keele ja võõrkeelte strateegiates, mis on välja töötatud viimasel kümnendil, on seatud täpsemad eesmärgid. Strateegiate väljatöötamine on olnud tähtis eri valdkondade spetsialistide ühendaja ja see on parandanud keelekoostööd. Ühiste pingutustega on suudetud tugevdada eesti keele seisundit kõikides haridusastmetes. Kuigi kõik strateegilised eesmärgid on kasulikud, sõltub nende elluviimine ressurssidest. Eriti selgelt on seda tunda võõrkeelte strateegia elluviimisel.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eesti on loonud head tingimused eesti keele kui emakeele ja riigikeele õpetamiseks. Teistest keeltest on valdavalt vene ja inglise keel. Ülejäänud keeli õpitakse ja kasutatakse palju vähem. Haridusasutused otsivad võimalusi, kuidas saaks õppekavasse lisada rohkem kolmanda võõrkeele õppimise võimalusi. Mitmekeelsuse arengut toetatakse ja julgustatakse mitmesuguste projektide (prantsuse, saksa, rootsi, soome jm keele õpetamine) kaudu, aga tõelisest mitmekeelsusest on Eesti veel kaugel.

Paljutöotavad algatus- ja katseprojektid

Tuleb püüelda eesti keele arengukavas sätestatud eesmärki – edendada eesti keele kui emakeele ja teise keele õppimist ja levikut. 2007. aastal alanud üleminek eestikeelsele õppele koolides, kus õppekeelena eesti keelt ei kasutatud, on nõudnud ja nõuab ka edaspidi palju ressursse. Üleminek on olnud edukam neis koolides, kes on liitunud keelekümbeluse programmiga. Peale selle peaks lõimitud aine- ja keeleõpe muutuma levinumaks.

Kuigi eesti keele arengukavades mainitakse ka võõrkeeli ja võõrkeelte arengukavades sidemeid emakeelega, on keelevaldkonna arengukavades emakeele ja võõrkeeltega seotud eesmärgid sageli eraldi. Eesti peaks järgima Euroopa keeleõppe raamdokumendi („Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine”) põhimõtteid ja Euroopa Nõukogu määratletud keeleoskustasemeid. See dokument tõlgiti haridus- ja teadusministeeriumi tellimusel eesti keelde 2006. aastal. Eesti võõrkeelte strateegia eesmärk on edendada võõrkeelte õppimise ja õpetamise poliitika järjepidevust ning keeleoskuste tunnustamise ja hindamise rahastamise põhimõtete järjepidevust. Paljust strateegilistest eesmärkidest tuleb esile tõsta prioriteetsemaid.

Täiskasvanute eesti keele kui teise keele oskust hinnatakse küll Euroopa Nõukogu keeleoskustasemete alusel, aga jätkuma peab enesehindamise abivahendite (nt keelemapi) ja riiklike testide väljatöötamine ning nende keeleoskustasemete alusel tuleb tunnustada rahvusvahelisi keeleoskustunnistusi. Euroopa Nõukogu keeleoskustasemetel põhineva 2011. aasta riikliku õppekava rakendamine on haridussüsteemile raske. Keeleoskustasemeid tuleb tutvustada ja nende mõistmist ühtlustada kutse- ja täiskasvanuõppes ning tööandjate seas.

Kasutatud allikad

Eesti keele arengukava 2011–2017. www.hm.ee/index.php?03238

Eesti keelehariduspoliitika ülevaade. www.hm.ee/index.php?044904

Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2015. www.hm.ee/index.php?03238

5 HISPAAANIA

5.1 Madrid, Valencia, Sevilla

Marta Genís

Üldine keeleline olukord

Hispaania rahva jaoks ei ole mitmekeelsus uus teema, sest kümnest hispaanlasest neli elavad kogukonnas, kus on mitu ametlikku keelt. Arvestades Hispaania rahvaarvu – 47,1 miljonit (2011. aasta rahvaloenduse andmetel) –, tähendab see, et 34% elanikest on vähemalt kakskeelsed. Seega on mitmekeelsus Hispaania kultuuri oluline osa.

Hispaania 1978. aasta põhiseaduses tunnustatakse keelterikkust kultuuripärandina, millest tuleb lugu pidada ja mida tuleb kaitsta, ning mainitakse, et peale riigikeele – hispaania keele – on eri kogukondades ametliku keele staatuses ka teisi keeli. Seega võib öelda, et Hispaania on mitmekeelne riik, mille riigikeel on hispaania keel (mida kohapeal nimetatakse ka kastiilia keeleks ehk *castellano*'ks). Teised keeled – galeegi, katalaani ja baski keel – on ametlikud keeled oma kogukonnas ja mõnel muul alal, mis on kuulunud juba ammu nende keeltega ühisesse ruumi. Need on näiteks Valencia ja Balearid, kus räägitakse katalaani keelt, ning Navarra põhjaosa, kus räägitakse baski keelt. Nende kolme keele rääkijaid on kokku umbes 16 miljonit.

Lisaks on palju murdeid, nagu andalusia, kanaari, estremenju ja mursiaano keel. Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta alusel tunnustatakse piirkondlike keeltena näiteks aragoni keelt Aragónis, astuuria keelt (*bable*) Astuurias, valentsia keelt Valencias ja araani keelt Val d'Aranis. Hartaga kaitstakse ka berberi keeli Melillas, kalo keelt (*caló*), mis on romade kõneldav territooriumita keel, ning portugali keelt, mida kasutatakse Extremaduras ja mujal Portugali piiri lähedal. Need keeled on vaid mõned näited Hispaania keelterikkusest.

Sisserände tulemusena on Hispaanias rääkima hakatud ka muid keeli. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel on sellesse riiki tulnud 5,7 miljonit välismaalast (12,2%), kes on pärit peamiselt Lõuna-Ameerikast, kus räägitakse erinevaid hispaania keele teisendeid. Hispaanias on suurimad sisserändajate keeled araabia, bulgaaria, hiina, inglise, portugali, rumeenia ja saksa keel.

Hispaania haridussüsteemis ei peetud keeleõpet vanasti tähtsaks. Esimene märk võõrkeeltega seotud murest oli 20. juuli 1900. aasta kuninglik dekreet, milles soovitati riigi päästmiseks senisest eraldatusest õpetada esimese võõrkeelena prantsuse keelt ja seejärel inglise või saksa keelt.

1970. aasta üldine haridusseadus oli märgatav edasiminek keeleõppes, sest sellega kehtestati põhikooli III astmes võõrkeeleõpe, ja mis kõige tähtsam, hakati kohalikes kogukondades juba kooli alguses õpetama piirkondlikke keeli ja kirjandust.

1990. aasta haridussüsteemi raamseadusega (Ley Orgánica General del Sistema Educativo – LOGSE) kehtestati detsentraliseeritud haridussüsteem, milles autonoomsed kogukonnad saavad õppekava sisu ise valida.

Praegu kehtib 2002. aastal vastu võetud haridusseadus (Ley Orgánica de Educación – LOE), mille kohaselt alustatakse võõrkeeleõppega viieaastaselt ja kolmanda, vabalt valitava võõrkeele õppega üheksa-aastaselt.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Hispaania keele õpetamist Hispaaniast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse 13s Euroopa ja muu maailma (eelkõige Ladina-Ameerika) riigis. Hispaania on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel on tunnustatud 12 piirkondlikku või vähemuskeelt: araabia, araani, aragoni, astuuria (*bable*) ja baski keelt, berberi keeli, galeegi, katalaani, kalo, portugali, roma ja valentsia keelt. Piirkondlikus haridussüsteemis pakutakse ametlikult baski, galeegi, katalaani ja valentsia keelt ning seda toetab ka harta.

Hispaanias on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendus- ja uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse keele ning keeleoskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli, võõrkeeli ja sisserändajate keeli käsitletakse paljudes Hispaania õigusaktides ja poliitikadokumentides, esmajoones kohaldatakse nende suhtes Hispaania põhiseadust, mille Hispaania parlament (Cortes Generales) võttis vastu ja rahvas kiitis heaks 1978. aastal, ning Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat, mis ratifitseeriti 2001. aastal. Ka Euroopa keeleõppe raamdokument on Hispaania haridussüsteemi väga palju mõjutanud.

Mitmes Euroopa Komisjonile esitatud aruandes on kirjeldatud Hispaania tegevust piirkondlike või vähemuskeelte küsimuses pärast 1980ndaid. Tol kümnendil allkirjastati mitu piirkondliku autonoomia statuuti, millega kehtestati eri kogukondadele oma ametlikud keeled: araani keel kehtestati teise ametliku keelena 2006. aasta juulis vastu võetud uues Kataloonia statuudis, aragoni keel, mida räägitakse Aragónis, kehtestati ametliku kaaskeelena 10. märtsi 1999. aasta seadusega nr 3/1999 ja galeegi keele normimise kava võttis parlament vastu 22. septembril 2004. Teistes piirkondades aga piirkondlikke keeli ei propageerita ega õpetata. Sellega võivad tegelda piirkondlikud organisatsioonid.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	ainekeskne	ainekeskne	täielik
VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	ainekeskne	ainekeskne	täielik
SRK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	üldine	ainekeskne	osaline
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	5–10	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	valentsia keel ainult Valencias
VK	inglise keel Madridis ja Valencias ning inglise, prantsuse ja saksa keel Andaluusias
SRK	portugali keel Valencias, portugali ja Maroko araabia keel Madridis ning portugali, Maroko araabia ja rumeenia keel Andaluusias

Just Hispaania koolieelsed lasteasutused paistavad silma mitmekeelsusega. Seal kasutatakse palju nii võõrkeeli kui ka piirkondlikke või vähemuskeeli, sest dokumendis „Kodakondsuse ja lõimimise strateegia aastateks 2007–2010” on üks tegevussuundi sisserändajate keelte ja kultuuri hoidmine ning edendamine haridussüsteemis kahepoolsete lepingute alusel.

Olenevalt kogukonnast on võõrkeelena võimalik õppida inglise, prantsuse, saksa, portugali, araabia ja rumeenia keelt, aga tavaliselt on kohustuslik kas inglise või prantsuse keel ja teised on vabalt valitavad.

Keeled põhikooli I ja II astmes

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või kooli nõuded	täielik
SRK	ainult emakeelena rääkijad	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	osaliselt koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	kooli nõuded	osaline

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	mitteametlik rahaline toetus
SRK	keeleõpetajad	üldine	aine keskne	–

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	valentsia keel ainult Valencias
VK	inglise ja prantsuse keel Madridis, inglise, prantsuse ja saksa keel Valencias ja Andaluusias (üks neist on kohustuslik)
SRK	Maroko araabia ja portugali keel Madridis ja Andaluusias

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleõppuse hindamine kooli astudes	Keeleõppuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleõppuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	määratlemata	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleõppustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	määratlemata	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	puudub	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	valentsia keel ainult Valencias
VK	inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis ei ole keelterikkus nii silmatorkav, sest niisugune uus suundumus ei ole veel sellesse astmesse jõudnud. Seepärast on kakskeelne vaid mõni kool. Sellele vaatamata on pakutavate keelte valik, õppekorraldus, õpetajakoolitus ja õpetajate kutseoskused muljetavaldavad.

Sisserändajate keeli põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kuigi palju ei õpetata, ehkki on kehtestatud mõni tegevuskava nende keelte soodustamiseks. Sisserändajate lõimimist Hispaania kultuuri hispaania keele omandamise kaudu on samuti propageeritud.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õpekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A	määratlemata	terviklik ja üksikasjalik	puudub	täielik
	Kool B	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	puudub	täielik
	Kool C	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	puudub	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Kutsekoolides on võimalik õppida ainult prantsuse ja inglise keelt, aga need ei ole kohustuslikud, mistõttu neid ei õpita kuigi palju. Selles valdkonnas peavad haridusasutused veel vaeva nägema, sest kutseõppes omandatakse haridus koos ametiga.

Kõrgkoolides pakutakse võõrkeelena kõige rohkem inglise ja prantsuse keelt. Neile järgnevad saksa ja itaalia keel.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	dubleeritud	vahetevahel	sageli

Et kõik telesaated on digitaalsed, edastatakse ka nende algkeelt. Enamik dubleeritud saateid on saadaval ka algversioonis, aga samuti piirkondlikes keeltes nagu katalaani, galeegi ja baski keeles. Kõik inimesed ei pruugi seda siiski teada ja see võib olla põhjus, miks saadud vastustest on selles valdkonnas näha vähe mitmekeelsust.

Trükimeedia valdkonnas leiti ajalehti kuues keeles, ent inglise keele ülekaal on silmatorkav.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Sevilla	Madrid Valencia Sevilla			Madrid	
3-4						
1-2	Valencia		Valencia Sevilla		Valencia Sevilla	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Haridus Hädaabiteenused Tervishoid Sotsiaalteenused Õigusabiteenused	Tervishoid Sotsiaalteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Turism Hädaabiteenused

Mainiti küll kümnet keelt, aga inglise keel on uuritud linnades valdav. Avalike teenuste sektori huvi mitmekeelsuse vastu ja vajadus eri keelte järele näib aga suurenevat nii riiklikul, piirkondlikul kui ka kohalikul tasandil.

Suulise suhtluse võimalustele on pandud palju vähem rõhku kui ametlikele strateegiatele või kirjaliku teabe andmise võimalustele.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAID							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	5	11	4	10	0	0	3	0

		ETTEVÖTTESISESED KEELESTRATEEGIAID						ETTEVÖTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAID			
		Keelealane partnerlus harridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	2	3	6	1	23	22	23	24	20	22
Inglise ärikeel	levinud	2	9	8	0	9	9	11	11	7	14
Muud keeled	levinud	2	2	4	0	3	0	4	11	7	11

Juhtimisel valitseb küll riigikeel, aga näib, et mitmekeelsuse suhtes on muutunud tundlikumaks. Sellegipoolest on mitmekeelsust vähe ja paranemisruumi on, eelkõige keelestrateegiates ja töötajate keeleoskuses. Rahvusvahelised ettevõtted vaatavad keeleküsimsusi laiemalt, teades, et mitmekeelsus parandab tublisti ettevõtte konkurentsivõimet.

Peamised uuringutulemused

Edasiminekut mitmekeelsuse poole on märgata peamiselt koolieelsetes lasteasutustes, põhikooli I ja II astmes ning seoses sisserändajate keeltega. See muutus on järkjärguline ja pidev.

Samuti tuleb esile tõsta avalike teenuste sektoris muutuste tekitamise püüet, kui arvestada seda, et kümme aastat tagasi ei olnud hispaania keele kõrval peaaegu ühtegi teist keelt.

Sama kehtib ajalehtede ja raamatute kohta, kus nüüd on vaid mõne aasta taguse ajaga võrreldes keeli väga palju.

Audiovisuaalses meedias ja ettevõtluses aga püsivad vanad tavad veel visalt.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Tegevuskavas 2010–2020, mille valitsus allkirjastas 2010. aastal, loetletakse 12 keeleõppe ja mitmekeelsuse edendamise eesmärki. Olulisim neist on õpetajakoolitus. Mõne neist eesmärkidest on enamik autonoomseid piirkondi juba saavutanud, aga sügav finantskriis on esimesi algatusprojekte aeglustanud.

Kasutatud allikad

Avance Censo 2001, INE. www.ine.es/prensa/np648.pdf

Constitución española (1978). www.boe.es/aeboe/consultas/enlaces/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf

Common European Framework of Reference for Languages. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf

Council of Europe (2001). The European Framework of Reference for the Teaching of Languages. Strasbourg: Council of Europe.

European Charter for Regional or Minority Languages. www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/default_en.asp

REAL DECRETO 831/2003, de 27 de junio, por el que se establece la ordenación general y las enseñanzas comunes de la Educación Secundaria Obligatoria.

Ley 10/2009 de 22 de diciembre de uso, protección y promoción de las lenguas propias de Aragón. http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/ar-10-2009.html

Ley 14/1970, de 4 de agosto, General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa. www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-1970-852

Morales, C. et al. (2000). La enseñanza de lenguas extranjeras en España. Madrid: CIDE.MECD.

Plan de Acción 2010–2020. www.educacion.gob.es/dctm/ministerio/horizontales/prensa/documentos/2010/plan-de-accion-2010-2011vdefinitivafinal.pdf?documentId=0901e72b801b3cad

Plan estratégico de ciudadanía e Integración 2007–2010. http://extranjeros.mtin.es/es/IntegracionRetorno/Plan_estrategico/pdf/PECIDEF180407.pdf

Plan General de Normalización de la Lengua Gallega (2004). www.xunta.es/linguagalega/arquivos/PNL22x24_textointegro.pdf

Programa de Lengua y cultura Portuguesa. www.educacion.gob.es/educacion/sistema-educativo/educacion-inclusiva/programas-educativos/lengua-cultura-portuguesa.html

Real decreto de 20 de julio de 1900, Colección Legislativa de España, vol. 2º de 1900, art. 3, 533–534.

Estatuto de Cataluña Julio 2006. www.gencat.cat/generalitat/cas/estatut/index_2006.htm

5 HISPAANIA

5.2 Kataloonia

F. Xavier Vila i Moreno

Üldine keeleline olukord

Hispaania ajaloolise mitmekeelsuse sõnaselge tunnustamine oli tähtis teema pärast demokraatia kehtestamist. See sai Hispaania 1978. aasta põhiseaduses ja 1979. aasta Kataloonia autonoomia statuudis tähtsa koha (kummaski artikkel 3). Mõlemas tekstis on kirjas, et Kataloonia ametlikud keeled on katalaani ja hispaania keel (mida põhiseaduses nimetati kastiilia keeleks ehk *castellano*'ks).

Seda tunnustust on mõistetud erinevalt ja sellest ajast peale on keelepoliitika üle silmatorkavalt palju arutletud. Aruteludes keskendutakse ametliku keele staatuse rakendamisele. Hispaania keele kui riigikeele ja katalaani keele kui piirkondliku keele eristamisel ei olnud Kataloonias erilist mõtet, sest mõlemat räägitakse kõikjal. Tulevikus tuleks neid nimetada ühise, sobivama terminiga – näiteks rahvuskeel, ametlik keel vms.

Viimasel ajal on aga mõni tegur mitmekeelsuse tähtsust Kataloonias suurendanud. Need on esiteks turism, teiseks Euroopaga lõimumine, kolmandaks Kataloonia majanduse kiire rahvusvaheliseks muutumine ning neljandaks üle 1,3 miljoni sisserändaja tulek hispaaniakeelsest Ameerikast ja mujalt maailmast 21. sajandi esimesel kümnendil. Need võõrkeelsed inimesed elavad killustunult paljudes kohtades. Kataloonia elanikkonna keelte uuringu (EULP 2008) andmetel on kõige rohkem araabia keele kõnelejaid (15 aasta jooksul 2,6% kogu rahvaarvust, sh palju neid inimesi, kelle emakeel on tamasikti keel). Ühegi teise emakeelega (mida on kokku üle 400) inimeste arv ei küündinud ühe protsendini: rumeenia keele kõnelejaid on 0,9%, galeegi 0,6%, prantsuse 0,5%, portugali ja inglise 0,4% ning vene keele kõnelejaid 0,3%.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Katalaani keele õpetamist Katalooniast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Ameerika Ühendriikides, Argentinas, Ecuadoris, Portugalis ja Šveitsis. Hispaania on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Kataloonia haridussüsteemis pakutakse ametlikult katalaani ja araabia keelt ning seda toetab ka harta.

Kataloonias on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad piirkondlikud andmekogumissüsteemid, mis on seotud rahvaloendusandmete, perioodiliselt uuendatavate uuringuandmete ja pidevalt uuendatavate munitsipaalregistriandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse, põhi- ja emakeele kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt ja piirkondlikke keeli. Peale selle kasutatakse keeleoskuse küsimust (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada).

Pärast uue autonoomiastatuudi vastuvõtmist 2006. aastal sai Kataloonia kolmanda ametliku keele – oksitaani keele, mis on Kataloonia Püreneeas asuva väikse territooriumi Val d'Arani põliskeel. Kataloonia parlament andis oksitaani keelele ametliku keele staatuse 2010. aasta septembris, aga Hispaania konstitutsioonikohus lõpetas selle staatuse ajutiselt Hispaania valitsuse nõudmisel.

ARK = ametlik riigikeel
VK = võõrkeeled
TAK = teised ametlikud keeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (sisserändajate keeli ei õpetata ja puudub ka riigikeele (hispaania keele) abiõpe)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
TAK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	aine keskne	aine keskne	osaline
VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	aine keskne	aine keskne	osaline

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

TAK	katalaani keel kõikjal ja araani (oksaani) keel Val d'Aranis
VK	inglise keel

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleõppe hindamine kooli astudes	Keeleõppe korrapärane kontroll
ARK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	koolitundide ajal	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleõppe korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
TAK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
ARK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
TAK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	sisaldub koolituses

Keeled põhikooli I ja II astmes

TAK	katalaani keel kõikjal ja araani (oksitaani) keel Val d'Aranis
VK	inglise keel (kohustuslik)

Viimasel kahel kümnendil on Kataloonia haridussüsteemi aluseks olnud sidusmudel, mille kohaselt ei jagata lapsi emakeele järgi eraldi rühmadesse. Katalaani keel on peamine õppekeel, aga lastel on õigus õppida esimestel aastatel hispaania keeles, kui nende vanemad seda soovivad. Kohustusliku kooliea lõpuks oskavad neid kaht keelt kõik lapsed. Võrdlustulemused näitavad, et selle mudeli abil muutub enamik lastest kakskeelseks, kuigi hispaania keelt osatakse ikkagi paremini (vt Vila 2008, 2010). See on tingitud demograafiliste, sotsiaalsete ja keeleliste tegurite koosmõjust – katalaanid, hispaanlased ja muid keeli rääkivad inimesed suhtlevad omavahel peamiselt hispaania keeles ning selle tähtsust ja levikut arvestades omandavad teisest rahvusest inimesed selle kiiresti. Samuti ei tohi unustada, et kuigi projektis „Keelterikas Euroopa” kasutatavad andmed pärinevad ametlikest allikatest, näitavad vaatlusandmed ja laste eneste käest saadud andmed, et hispaania keelt kasutatakse üsna sageli õpetajatega rääkimiseks, eriti siis, kui hispaania keelt ja teisi keeli kõnelevaid inimesi on enamuses. Konstitutsioonikohtu 2010. aasta otsuses Kataloonia autonoomia statuudi (2006) kohta oli kirjas, et Kataloonia koolides tuleb õppekeelena kasutada rohkem hispaania keelt. See tekitas suure õigusliku ja poliitilise konflikti, mis ei ole siiani lahendust leidnud.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
ARK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	koolitundide ajal	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
TAK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
ARK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
TAK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	sisaldub koolituses

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

TAK	katalaani keel kõikjal ja araani (oksiitani) keel Val d'Aranis
VK (kaldkirjas keeli õpetatakse ainult gümnaasiumis)	kohustuslik (üks neist): inglise ja prantsuse keel, harvem ka itaalia ja saksa keel valikainena: vanakreeka, ladina keel jt

Enamiku keelte olukorda näitavad uuringutulemused küllaltki täpselt. Võõrkeelte ja sisserändajate keelte eristamine ei too selgesti esile seda, et suurimatest sisserändajarühmadest kaks – prantsuse ja inglise keele kõnelejad – saavad haridussüsteemis oma emakeelset haridust üsna lihtsalt. Ka paljud erakoolid – Ameerika, prantsuse, itaalia ja rahvusvahelised koolid – rahuldavad suhteliselt rikaste võõrkodanike ja mitmekeelsust soovivate kohalike vajadusi.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
TAK	Kool A	mitmekesine	suunised puuduvad	–	täielik
	Kool B	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	–	täielik
	Kool C	mitmekesine	üldsõnaline	–	täielik
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool B	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	puudub	osaline

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	ARK, VK ja TAK	ARK, VK ja TAK	puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	ARK, VK ja TAK	ARK, VK ja TAK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	ARK, VK ja TAK	ARK, VK ja TAK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik

Uurimistulemused näitavad hästi üldist keeleõppe olukorda kutsehariduses ja -koolituses, aga uuritud kõrgkoolide andmete põhjal ei ole näha paljudes Kataloonia ülikoolides pakutavate keeleõppevõimaluste paljusust. Peale suurte rahvusvaheliste keelte saab seal õppida oksitaani keelt, levinumaid sisserändajate keeli (nt tamsikti keelt), mitut keskmise rääkijate arvuga Euroopa keelt (nt hollandi ja rootsi keelt) ja Aasia keeli (nt jaapani, hiina, pärsia ja türgi keelt).

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Teistes ametlikes keeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	dubleeritud	vahetevahel	vahetevahel

Uuring näitas, et massiteabevahendites kasutatakse peamiselt hispaania keelt, veidi vähem katalaani ja inglise keelt ning väga palju vähem teisi keeli. Kogu Hispaanias nähtavate telekanalite rohkuse tõttu kasutatakse televisioonis valdavalt hispaania keelt ning kinodes on filmid dubleeritud samuti valdavalt hispaania keelde. Raadios ja ajalehtedes oli katalaani ja hispaania keele suhe palju võrdsem.

Teiste keelte olukorda oli märksa raskem tuvastada. Et analoogtelevisiooni asemel on nüüd digiteleviseioon, siis dubleerimise ja subtiitrite tähtsus on vähenenud, sest enamik telejaamu edastab välismaiseid saateid algkeeles, nii et neid saab tavaliselt vaadata nii subtiitritega kui ka dubleeritult. Mõni rahvastikurühm eelistab kuulata algkeelt (sh osa sisserändajaid), aga konkreetsemaid andmeid selle kohta praegu ei ole. Sisserändajad vaatavad üsna sageli ka satelliittelevisiooni, aga iga konkreetse keele eelistajaid on nii vähe, et nende osakaal on märkamatu.

2011. aasta lõpuks oli meediakanalite ja nendes kasutatavate keelte arv majanduskriisi tõttu vähenenud. Näiteks lõpetas 2011. aasta detsembris oma tegevuse hispaaniakeelne tasuta ajaleht ADN. Kriis mõjutas eelkõige kohalikke ja avaliku sektori meediakanaleid (nt kohalikke telejaamu), kus kasutati palju katalaani keelt. Veelgi enam – 2011. aasta lõpus andis Kataloonia valitsus teada suurtest kärbetest avalik-õigusliku televisiooni eelarves, mis tõenäoliselt tähendab seda, et kaks avalik-õiguslikku kanalit, mis on mõlemad katalaanikeelsed, lõpetavad tegevuse.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrategiad

Keelte arv	Veebisait	Tölkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töөлövõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Barcelona Tarragona L'Hospitalet de Llobregat	Barcelona	Barcelona		
3–4	Barcelona				Barcelona	Barcelona
1–2	Tarragona L'Hospitalet de Llobregat		Tarragona L'Hospitalet de Llobregat	Tarragona L'Hospitalet de Llobregat	Tarragona L'Hospitalet de Llobregat	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Tervishoid Sotsiaalteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Haridus Hädaabiteenused	Hädaabiteenused Tervishoid Turism Sotsiaalteenused Sisserände- ja lõimimisteenused

Avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis levinud mitmekeelsus näitab selle valdkonna mitmetahulisust, sest tegeldakse erisuguste klientidega: kohalike, sisserändajate ja turistidega. Seetõttu ei ole üllatav, et seal kasutatakse eri keelkondadest ja maailmajagudest pärinevaid keeli – katalaani keelest jaapani keeleni ja soome keelest suahiili keeleni.

Keeled ettevõtluses (23 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	9	14	5	8	0	5	4	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidid kasutatavad keeled
ARK	levinud	0	2	2	2	21	23	18	21	20	21
Inglise ärikeeel	levinud	3	4	10	5	7	11	10	12	13	14
Muud keeled	levinud	3	4	6	5	11	7	10	15	14	15

Kogutud andmetest on näha, et üldiselt jääb erasektor igapäevategemistes mitmekeelsuse strateegiate kasutamisel avalikust sektorist maha. Ettevõtluses on katalaani keel hispaania ja inglise ärikeelega järel kolmandal kohal. Neist kaugemale maha jäävad teised Euroopa keeled (peamiselt turistide ja Euroopa päritolu elanike keeled) ja teised Hispaania keeled. Mitte-Euroopa keeled on selles sektoris väga vähe esindatud, mis viitab sellele, et uuringus osalenud ettevõtted ei arvesta Aafrika ja Aasia sisserändajatega ega nende piirkondadega või kasutavad nendega suhtlemiseks inglise ärikeelt.

Neisse järeldustesse tuleks suhtuda siiski ettevaatusega, sest uuritud ettevõtete arv oli väike ja nad olid erinevad (eri sektoritest, osa tegutses rahvusvaheliselt, osa kogu Hispaanias ja osa ainult Kataloonias). Avalikke teenuseid ja avalikku ruumi, kus analüüsiti ainult kohaliku tasandi asutusi, ei saa ettevõtlusega otseselt võrrelda.

Peamised uuringutulemused

- 1 Hispaania keele kui riigikeele ja katalaani keele kui piirkondliku keele eristamisel ei olnud Kataloonias erilist mõtet, sest mõlemat räägitakse kõikjal. Tulevikus tuleks neid nimetada ühise, sobivama terminiga – näiteks rahvuskeel, ametlik keel vms.
- 2 Projektis „Keelterikas Euroopa” keskendutakse keelte pakkumisele, aga pakkumist saab korralikult analüüsida ainult siis, kui arvesse võetakse ka nõudlust ja tulemusi. Praeguses keelekeskkonnas annab küllaltki vähene hispaania keele õpe koolis hea keeleoskuse, aga inglise keele vähene õpe head inglise keele oskust ei taga. Paljukeelsuseni viivad asjaolud võivad iga keele ja olukorra puhul olla erinevad ning arvestada tuleb kogu keelekeskkonda. Selles mõttes on Kataloonia keelekeskkonnas võõrkeeleõppel palju arenguruumi.
- 3 Üldkokkuvõttes on küsimustiku tulemustest piisavalt hästi näha sisserändajate keelte nõrka seisundit Kataloonias. See on kooskõlas nende mitmekesisusega ja hiljutise ilmumisega piirkonda. Praegusel kujul saab selle küsimustikuga tuvastada vaid suuri elanikerühmi mõjutavaid ettevõtmisi. Tulevikus võiks välja töötada meetodid uutele, vähem väljakujunenud sisserändajarühmadele kättesaadavate kogukondlike algatusprojektide uurimiseks (nt koolivälised keelekursused, kogukondlikud raamatukogud ja -poed, satelliittelevisioon ja veebitelevisioon). Et hoida sisserändajate laste keelepärandit nii nende endi kui ka Kataloonia ühiskonna hüvanguks, tuleb neile keeltele koolisüsteemis rohkem tähelepanu pöörata.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

- 1 Paljud vabatahtlike keeleõppepartnerite programmid, mida toetab nii avalik kui ka erasektor, on võimaldanud moodustada nn keelepaare, mis tähendab, et tuhanded katalaani keele õppijad saavad praktiseerida seda keelt vabalt rääkivate inimestega (vt Boix-Fuster, Melià ja Montoya 2011).
- 2 Vila (2010) kirjeldab mitut Kataloonia projekti, mille eesmärk on suurendada teadlikkust vähemuskeeltest. Need on näiteks Language Gymkhana ja Amazigh Spring.
- 3 Proxecto Galauda (<http://phobos.xtec.cat/galauda/> (galeegi keeles)) on projekt, mille raames on galeegi keelt õpetatud mitmes Kataloonia ja katalaani keelt mitmes Galiitsia teise taseme haridust (ISCEDi järgi) pakkuvast keskkuses, et laiendada inimeste keeleoskusi ja parandada arusaama keelterikkuse väärtuslikkusest.

Kasutatud allikad

Boix-Fuster, Emili, Melià, Joan, Montoya, Brauli (2011). Policies promoting the use of Catalan in oral communications and to improve attitudes towards the language, 150–181. – Democratic Policies for Language Revitalisation: The Case of Catalan, M. Strubell i Trueta, E. Boix-Fuster (ed.). Basingstoke, England: Palgrave.

Vila i Moreno, F. Xavier (2008). Catalan in Spain, 157–183. – Multilingual Europe: Facts and Policies, G. Extra, D. Gorter (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter.

Vila i Moreno, F. Xavier (2010). Making choices for sustainable social plurilingualism: some reflexions from the Catalan language area, 131–154. – International Perspectives on Bilingual Education: Policy, Practice, and Controversy, J. Petrovic. Charlotte, N Carolina: Information Age Publishing series.

5 HISPAAANIA

5.3 Baskimaa

Iván Igartua

Üldine keeleline olukord

Baski autonoomses piirkonnas ehk Baskimaal (baski keeles Euskadi) on kaks ametlikku keelt: baski ja hispaania keel. Viimaste hinnangute kohaselt on 37% Baskimaa elanikest kakskeelsed (ligikaudu 800 000 inimest). Peale selle räägitakse baski keelt ka mujal. Prantsusmaa territooriumile jääval Baskimaal, kus baski keelt ametlikult ei tunnustata, moodustavad baski keele kõnelejad elanikkonnast ligikaudu kolmandiku (umbes 80 000 inimest). Navarras, kus baski keel on ametlik vaid piirkonna põhjaosas, on selle keele rääkijaid ligi 50 000 ehk kümnendik elanikest.

Neid, kes räägiksid ainult baski keeles, tänapäeval enam peaaegu ei ole – baske, kes ei oska hispaania või prantsuse keelt, on alla ühe protsendi rahvastikust. Praegust sotsiolingvistilist olukorda arvestades on Baski autonoomse piirkonna valitsuse peaeesmärk toimiv kakskeelsus, mille aluseks on kolme põhimõtte järgimine: Baskimaa parlamendis esindatud poliitiliste jõudude üksmeel, Baskimaa ühiskonna mitmekesisuse tunnustamine ja kodanike endi keelevaliku austamine. Just seda taotleti 1982. aastal vastu võetud keele normimise seadusega.

Sellest ajast peale on baski keele olukord väga palju paranenud, kusjuures hispaania keele olukord ei ole üldse halvenenud. Baskimaal on keele normimisse suhtunud alati soosivalt. Baski rahvas ja valitsus on kinnitanud oma toetust kakskeelsusele ega poolda ükskeelsust mis tahes vormis. Keeleliste õiguste idee on põhjalus nii Baskimaa õigusaktides kui ka poliitiliste kavade elluviimisel ja keeleliste õiguste all mõeldakse nii baski kui ka hispaania keele kõnelejate õigusi.

Baski keele poliitika on viimasel kolmekümnel aastal tuginenud kahele tähtsale valdkonnale: haridussüsteemile ja haldussektorile. Kolmas valdkond – meedia, eriti televisioon –, mis on tähtis igas normimisprotsessis, on baski keele omaksvõtmist mõjutanud mõnevõrra vähem, ent olnud ülioluline kirjakeele arengus. Kui keele normimise seadus vastu võeti, arvati, et vahe esmatähtsaks ja mitte nii tähtsaks peetavate valdkondade (nagu politsei, riiklik tervishoiusüsteem, õigussüsteem ja ettevõtlus) vahel kaob mõne aastaga. Nüüd on sellest möödunud juba üle kolmekümne aasta ja tegelikult püsib see vahe ikka, sest baski keele seisund on mõnes nimetatud valdkonnas endiselt nõrk.

Poliitikutel ja baski ühiskonnal tervikuna oli juba normimise alguses selge arusaam, et baski keelest saab ametlik keel kogu piirkonnas, ka seal, kus seda juba sajandeid kõneldud ei ole. Tegelikult oleks baski keele puhul õigem rääkida pigem selle elavdamisest või taaselustamisest kui klassikalisest keele normimisest ja ühtlustamisest. Tuleb välja, et keeleoskuse peresisest edasiandmisest ei ole piisanud. Kooliharidus on muutunud keele elavdamisel võtmeteguriks ning see saab toimuda tänu ühiskondlikule üksmeelele ja inimeste vabale tahtele, sest oma laste õppekeele valivad vanemad, mitte Baskimaa valitsus.

Baskimaa hariduse üks erijoon on täiskasvanute keeleline n-ö baskistamine. Hispaania ja prantsuse keel on baski keele üle domineerinud sajandeid. Paljud baski keele rääkijad loobusid oma keelest ja läksid kas vabal tahtel või olude sunnil üle mõnele ametlikule keelele. Alates 1960. aastatest on suhted baski keele ja hispaania või prantsuse keele vahel olnud võrdsemad. Prantsuse Baskimaal jääb baski keele rääkijaid järjest vähemaks, ent samal ajal õpivad seda keelt paljud Baskimaa elanikud, kelle emakeel on prantsuse või hispaania keel. Mõned täiskasvanueas baski keele selgeks õppinud inimesed valdavad seda nii hästi, et neist on saanud kuulsad baskikeelsed kirjanikud või isegi Baski Keele Akadeemia liikmed. Täiskasvanute baski keele õppe- ja täiendusõppekeskustes (baski keeles *euskaltegis*) õpib praegu baski keelt või parandab oma keeleoskust lausa 40 000 inimest. Selliste keskusteta ja baski keele kõnelejate arvu suurendamata oleks keele taaselustamine olnud pea võimatu.

Avaliku sektori asutused on pingutanud, et austada iga kodaniku keelevalikut, ega sunni neid kasutama üht või teist keelt. Paljud riigiteenistujad peavad rääkima autonoomse piirkonna kaht ametlikku keelt. Praegu on 44%-l Baskimaa avaliku sektori asutuste töötajatest baski keele tunnistus. Tegelikult on aga Baskimaal võimalik olla riigiteenistuja – isegi väga kõrgel ametikohal – ilma, et oskaks sõnagi baski keelt, eriti eelnimetatud valdkondades, mida ei peeta esmatähtsaks. Teisalt kinnitavad kodanike avalduste kohta kogutud andmed, et vaid 14–15% neist pöördub riigiasutustesse baski keeles.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse hispaania ja baski keelt ning võõrkeeli. Baski keele õppimist ja õpetamist välismaal (kaas)rahastatakse enam kui 30s Euroopa ja Ameerika ülikoolis. Hispaania valitsus on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja parlament selle ratifitseerinud. Baski keelt pakutakse ametlikult Baskimaa haridussüsteemis ja seda toetab harta.

Baskimaal on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad piirkondlikud andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendus- ja uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse, põhi- ja emakeele ning keeleoskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt ja piirkondlikke või vähemuskeeli.

Baskimaa valitsus on viimase kahekümne aasta jooksul koostanud keeleplaneerimise ja keelepoliitika kohta hulgaliselt dokumente. Neist väärivad eraldi äramärkimist baski keele edendamise üldine kava (EBPN 1999) ja lühikirjutis „Uue kokkuleppe poole” (2009), milles on määratletud 21. sajandi alguse keelepoliitika aluspõhimõtted. Pärast keele normimise seaduse vastuvõtmist (1982) on kakskeelsuse eri aspekte käsitlevaid õigusakte edasi arendatud, sealhulgas ettevõtlussektori kohta. Alates 1991. aastast on iga viie aasta tagant korraldatud sotsiolingvistiline uuring, et olla kursis keeleoskuse ja keeltekasutusega Baskimaal. Uuring hõlmab ka põhiaandmeid kodanike esimese keele kohta. 2011. aastal sai valmis eri näitajatel põhinev Baskimaa valitsuse uuring, mis käsitleb baski keele praegust olukorda ja arengut.

ARK = ametlik riigikeel

VK = võõrkeeled

TAK = teised ametlikud keeled

SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik
TAK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	ainekeskne	ainekeskne	täielik
ARK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

TAK	baski keel
VK	inglise keel

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
ARK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
TAK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
ARK abiõpe	keeleõpetajad	üldine	üldine	–
TAK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

TAK	baski keel
VK	inglise keel (kohustuslik)

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
ARK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
TAK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
ARK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	üldine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
TAK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

TAK	baski keel
VK (kaldkirjas keeli õpetatakse ainult gümnaasiumis)	inglise ja saksa keel kohustuslikud <i>araabia, itaalia, prantsuse, türgi ja vene keel valikainena</i>

Baski keele edasiandmise seisukohalt on kool Baskimaal praegu hoopis tähtsam kui perekond. 60% vanematest on oma laste haridustee kohta otsust tehes valinud õppekeeleks baski keele, olenemata sellest, kas nad ise räägivad seda ja kas baski keel on nende elukohas elus püsinud. 22% on valinud kakskeelse õppe ja ülejäänud 18% baski keele ühe õppeainena. Koolieelsetes lasteasutustes on oma lastele baski keele valinud vanemate osakaal veel suurem. Selle tulemusena ainult hispaania keelt rääkivaid lapsi alla kuueaastaste hulgas varsti enam peaaegu ei ole.

Koolis on põhiprobleemiks see, et emakeelena hispaania keelt kõnelevate laste jaoks seostub baski keel peamiselt koduste ülesannetega. Nad lõpetavad baski keeles rääkimise kohe, kui tunnid on läbi. Tavaliselt räägivad hispaaniakeelsetest piirkondadest pärit lapsed kodus või väljas ainult hispaania keelt, kui just vähemalt üks vanematest ei kasuta kodus baski keelt. Nii tunnevad nad end koolis õpitud keelt rääkides harva kindlana või hästi. Ent nagu eespool öeldud, on kool sellele vaatamata saanud keele taaselustamisel ülioluliseks.

Üht võõrkeelt peab õppima nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis. Kuigi valdav osa koole pakub esimese võõrkeelena inglise keelt, saab õppida ka teisi keeli, näiteks prantsuse või saksa keelt.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
TAK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	täielik
	Kool B				
	Kool C	piiratud	suunised puuduvad	–	täielik
VK	Kool A	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool B	piiratud	üldsõnaline	puudub	täielik
	Kool C	piiratud	üldsõnaline	riiklikud nõuded	täielik

Kõrgharidus (kaks kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	ainult riigikeelt emakeelena rääkijad	pakkumine puudub	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	puudub	puudub	ainult välisüliõpilased	pakkumine puudub	vabatahtlik

45% Baskimaa Ülikooli üliõpilastest õpib baski keeles ja nii on baski keele olukord kõrghariduses praegu palju parem, kui see oli kolmekümne aasta eest.

Kõrghariduse teise ja eriti sellele järgnevate astmete õppekavas kasutatakse üha enam inglise keelt.

Mitmekeelseid õppekavasid on hakatud kasutama ka kutsekoolides, kuid vähemal määral. Baski keele valib õppekeeleks vaid 25% õpilastest.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	dubleeritud	vahetevahel	vahetevahel

Baskimaal antakse välja üht ainult baskikeelset ülemaalist ajalehte ja ligi 50 piirkondlikku või kohalikku ajakirja. Ainult baskikeelseid saateid edastavad kaks avalik-õiguslikku telekanalit ja ka mõned kohalikud kanalid. Kui baski ja hispaania keel välja arvata, kasvab Baskimaa kodanikele kättesaadavates väljaannetes teiste keelte osakaal, ent see peegeldab siiski endiselt tagasihoidlikku huvi võõrkeelte vastu.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4						
3–4	Vitoria-Gasteiz					
1–2	Donostia / San Sebastián Bilbao	Donostia / San Sebastián Vitoria-Gasteiz Bilbao	Donostia / San Sebastián Vitoria-Gasteiz Bilbao	Donostia / San Sebastián Vitoria-Gasteiz Bilbao	Donostia / San Sebastián Vitoria-Gasteiz Bilbao	Donostia / San Sebastián Vitoria-Gasteiz Bilbao

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Õigusabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Turism Transport = Haridus = Hädaabiteenused = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Poliitarutelud ja otsuste tegemine	Sisserände- ja lõimimisteenused Transport Turism Haridus Teatrietendused

Baskimaal osutatakse avalikke teenuseid üldiselt kahes ametlikus keeles: baski ja hispaania keeles. Mõnel puhul (nt tõlketeenused ja esmane suhtlemine sisserändajatega) kasutatakse ka teisi keeli nagu inglise, prantsuse, araabia, hiina, vene, gruusia või volofi keel.

Keeled ettevõtluses (20 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	6	14	8	8	1	5	3	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamise keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töedokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
ARK	levinud	1	0	2	3	20	19	19	20	19	18
Inglise ärikeeel	levinud	3	1	10	5	5	8	9	4	8	11
Muud keeled	levinud	4	1	6	2	3	1	2	9	8	10

Baskimaa ettevõtted püüavad oma igapäevatoos ka keelekorraldusele mõelda. See tähendab ettevõtete äristrateegias midagi enam kui ametlik kakskeelsus, sest suhtlemiseks äripartneritega üle kogu maailma vajavad nad teisi keeli (mis ei pruugi alati olla inglise keel, aga üldjuhul siiski on). Arendada on tarvis töötajate keeleoskust.

Peamised uuringutulemused

Baskimaa põhikoole ja gümnaasiume iseloomustab suhteliselt suur rõhk mitmekeelsusele, mis hõlmab hispaania ja baski keelt ning levinumaid võõrkeeli, mille seas on esikohal inglise keel. Kuid näiteks sisserändajate keeled on haridussüsteemis kas väga nõrgalt esindatud või olematud.

Kõrghariduses, trükimeedias, avalike teenuste sektoris ja ettevõtluses on mitmekeelsus üsna kiiresti levimas. Edaspidi tuleks seda toetada ja kindlustada piisava mitmekeelsust tähtsustava hariduse andmisega.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Ühiskonna jaoks, kes ei ole sugugi läbinisti kakskeelne, on mitmekeelsus keeruline küsimus. Seetõttu eeldab järkjärguline liikumine kakskeelse ühiskonna poole suuremat vajadust ja nõudlust mitmekeelsuse strateegiate järele. Üks selline strateegia on juba käigus – välja on töötatud katseprojekt kolmkeelse raamistiku juurutamiseks põhikoolis ja gümnaasiumis. Uue raamistiku on üle võtnud ligikaudu 120 kooli ja tõenäoliselt laieneb see lõpuks kogu haridussüsteemile.

Uue tehnoloogia valdkonnas tehakse praegu suuri pingutusi, et luua masintõlkesüsteem, millega saaks hispaania- või ingliskeelseid tekste ja veebisaiti tõlkida baski keelde ja vastupidi. See uus töövahend põhineb võimsal grammatika analüsaatoril ja suurel üldkasutataval tõlkemälude hoidlal.

Nende (ja teiste) algatusprojektide eesmärki ei ole kerge saavutada, ent see-eest on väga huvitav arendada ja tugevdada mitmekeelsust ühiskonnas, kus tahetakse ja püütakse laiendada baski keele – sotsiolingvistikultuurilist nõrgima keele – kasutamist.

Kasutatud allikad

Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia / Plan general de Promoción del Uso del Euskera (EBPN), Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritza / Gobierno Vasco (1999).

Euskararen egoerari eta bilakaerari buruzko adierazleak / Indicadores de situación y evolución del euskera, Viceconsejería de Política Lingüística (2011). www.euskara.euskadi.net/r59-738/es/contenidos/informacion/argitalpenak/es_6092/adjuntos/ebpn_txostena/EBPN%20Txostena%20cast.pdf

Fourth Sociolinguistic Survey (2006). Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritza/Gobierno Vasco (2008).

Itun berritu baterantz / Hacia un pacto renovado, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritza / Gobierno Vasco (2009). www.euskara.euskadi.net/r59-738/es/contenidos/informacion/7041/es_2447/adjuntos/Maketa-Pacto_Baja-1eng%202.pdf

6 HOLLAND

6.1 Holland tervikuna

Saskia Benedictus-van den Berg

Üldine keeleline olukord

Käesolevas dokumendis kirjeldatakse keelelist olukorda Hollandis tervikuna, olukorda Friisimaa provintsis tutvustatakse eraldi.

Hollandi ehk Madalmaade Kuningriigi rahvaarv on 16,6 miljonit. Umbes 1,9 miljonit (11,4%) ei ole lääne päritolu (on esimese või teise põlvkonna sisserändajad). Kaks kolmandikku sisserändajatest on tulnud Türgist, Marokost, Antillidelt või Surinamest (Hollandi statistikaamet – Centraal Bureau voor de Statistiek 2011 a). Neid võib jagada endistest koloniaalmaadest pärit sisserändajateks (Antillidelt ja Surinamest tulijad pärinevad neist Kariibi mere piirkondadest, kus hollandi keel on ametlik keel) ja mujalt pärit sisserändajateks (Türgist ja Marokost tulijad ei ole hollandi keele ja kultuuriga varem kokku puutunud).

Hollandi riigikeel on hollandi keel. Õigusaktis sätestati see alles 1995. aastal (Hollandi keeleliit – Nederlandse Taalunie 2011). Samas õigusaktis (üldises haldusõiguse seaduses – Algemene Wet Bestuursrecht) anti friisi keelele ametliku keele staatus Friisimaa provintsis.

Hollandis peavad mittekodanikud ja eelkõige mujalt kui lääneriikidest pärit sisserändajad tegema hollandi keele ja kultuuri või ajaloo eksami, et näidata enda piisavat lõimitust Hollandi ühiskonda. Valitsus rõhutab kodanike endi vastutust ja peab hollandi keelt väga tähtsaks. Seda näitavad ka uuringu tulemused.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist Hollandist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse rohkem kui 80 riigis, eelkõige naabermaades Saksamaal, Belgias ja Prantsusmaal. Holland on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ratifitseerinud. Harta alusel tunnustatakse viit piirkondlikku või vähemuskeelt: alamsaksa, friisi, limburgi ja roma keelt ning jidišit. Piirkondlikus haridussüsteemis pakutakse ametlikult ainult friisi keelt ja seda toetab ka harta.

Hollandis on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate uuringuandmetega, aga ainult friisi keele kohta. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse keele ning keeleoskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel friisi keelt.

Keelelise mitmekesisuse kohta üleriigiliselt andmeid ei koguta, vaatamata sellele, et pidevalt ajakohastatavatest andmebaasidest võiks olla suur abi poliitika väljatöötamisel, nii nagu see teistes riikides on.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	üldine	üldine	täielik
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	üldine	üldine	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	friisi keel ainult Friisimaal
-------------	-------------------------------

Koolieelsed lasteasutused on vabatahtlikud, aga populaarsed. Seda, kui tähtsaks peab hollandi keelt haridusministeerium, näitavad koolieelsetes lasteasutustes pakutavad programmid, mille eesmärk on parandada hollandi keele oskust ja kiirendada selle omandamist (Hollandi haridus-, kultuuri- ja teadusministeerium – Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2011 b). See on kooskõlas Euroopa Parlamendi 2009. aasta resolutsiooniga, kus on kirjas, et koolieelsetes lasteasutustes tuleb tähelepanu pöörata eelkõige riigikeelele.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	ainult põhikooli II astmes	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	aine keskne	üldine	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	üldine	–
VK	üldõpetajad	üldine	aine keskne	puudub

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	friisi keel ainult Friisimaal
VK	inglise keel kohustuslik hispaania, prantsuse ja saksa keel valikainena

Koolis peavad käima kõik 5–16aastased lapsed, üle 95% lastest aga läheb kooli juba nelja-aastaselt. Nagu koolieelsetes lasteasutustes, on ka põhikooli I ja II astmes programmid hollandi keele oskuse parandamiseks ja selle omandamise kiirendamiseks (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2011 b). Valitsus rõhutab hollandi keele ja aritmeetika tähtsust kõikides kooliastmetes. Välja on töötatud keele ja aritmeetika raamprogrammid. Nendes on kirjas oskustasemed, mis tuleb saavutada eri haridusastmete lõpuks (nt põhikooli II astme lõpuks). Raamprogrammid on sätestatud 2010. aastal jõustunud õigusaktis, aga hariduse sisu ja eksamite reaalne kooskõlla viimine raamõueteega toimub samm-sammult järgmistel aastatel (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2011 a).

Inglise keel on kohustuslik õppeaine põhikooli II astme kahes viimases klassis. Hariduse andmine sisserändajate keeltes oli varem sätestatud õigusaktides. Aastatel 1974–2004 õpetati põhikooli I ja II astmes õppekavaväliselt sisserändajate keeli ja seda rahastas riik. Rahastamine lõpetati põhjendusel, et hariduse andmine sisserändajate keeltes on vastuolus sisserändajatest vähemuste laste lõimimise poliitikaga (Extra ja Yağmur 2006: 55). Valitsus peab hollandi keele valdamist lõimimise aluseks (parlamendi esimene koda – Eerste Kamer der Staten-Generaal 2004). Sellele vaatamata on õigusaktidega lubatud mittehollandlaste laste puhul kasutada peale hollandi keele ka muid keeli, kui see aitab neil haridussüsteemi siseneda ja üle minna hollandikeelsele õppele.

Et valitsus koolieelsetes lasteasutustes ning põhikooli I ja II astmes sisserändajate keeltes haridust ei paku, on asutatud näiteks hiina-, jaapani-, poola- ja venekeelset täiendusharidust andvaid erakoole, kus õpetatakse neid keeli ja kultuure. Selliseid peamiselt kogukondlikke koole on üle terve riigi. Peale selle on asutatud Hollandi-Türgi sihtasutus (Stichting TON) türgi keele õppekavaväliseks õpetamiseks. Nende eraalgatusprojektidega on viidud ellu sisserändajate keelte õpetamist käsitlevad soovitused, mille Hollandi haridusnõukogu 2001. aastal valitsusele esitas (Hollandi haridusnõukogu – Onderwijsraad 2001). Valitsus ise neid soovitusi kuulda ei ole võtnud.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
SRK	kõik	üldsõnaline	puudub	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	–	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus
SRK	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	–	–

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	friisi keel ainult Friisimaal
VK (kaldkirjas keeli õpetatakse ainult gümnaasiumis)	kohustuslikud inglise keel ja teine keel gümnaasiumis valikainena hiina, hispaania, itaalia, ladina, prantsuse, saksa, vanakreeka ja vene keel
SRK	araabia ja türgi keel

Põhikooli I ja II astme jaoks mõeldud keele raamprogramme kasutatakse ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Hollandi ja inglise keele oskus on põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kohustuslik ning neis tuleb teha ka eksameid. Hollandisse elama asuvad käivad kõigepealt keskmiselt kahe aasta jooksul eraldi kursustel, kus õpetatakse hollandi keelt ja muid olulisi oskusi. Pärast seda asutakse õppima tavaharidussüsteemis. Teine võõrkeel on inglise keele kõrval kohustuslik ainult gümnaasiumis. Tavaliselt on selleks keeleks saksa või prantsuse keel, vahel ka hispaania keel. Koolid võivad pakkuda veel ka teisi võõrkeeli.

Õppeainete hulgas võib olla ka türgi ja arabia keel ning võimalus on teha nende eksamid, aga koolid ise otsustavad, kas nad tahavad neid õpetada või ei, ja sellist õpet pakkuvaid koole on vähe. Türgi või arabia keele eksameid teeb väga vähe õpilasi. Nende arv langes 2002. aasta 0,28%-lt 2003. aastal 0,08%ni. Praeguseks on see näitaja taas veidi suurenenud (0,13%ni 2011. aastal), aga ei küündi siiski 2002. aasta tasemeni (Alberts ja Erens 2011). Selline vähenemine võib olla tingitud asjaolust, et valitsus ei rahasta enam sisserändajate keelte õpetamist. Vähenes türgi ja arabia keele õppimine on seda tähelepanuväärsem, et türgi-hollandi ja maroko-hollandi segaperedest pärit laste arv on linnades põhikooli I ja II astmes kasvanud. Eelkirjeldatu käib nende koolide kohta, milles õpetatakse arabia ja/või türgi keelt.

Uue nähtusena on suurenenud hollandi-inglise õppekavaga kakskeelsete koolide arv (lõimitud aine- ja keeleõpe). Enamasti toimub selline õpe gümnaasiumis, kus valmistatakse ülikooli astuma, aga viimasel ajal on seda rakendatud ka põhikoolis (hariduse rahvusvaheliseks muutmise teabekeskus Europees Platform 2011 a). Peale selle pühendatakse koolieelsetes lasteasutustes ning põhikooli I ja II astmes üha rohkem aega inglise keelele (varasele võõrkeeleõppele) (Europees Platform 2011 b). Nende muutuste tulemusena on kerkinud esile küsimus, milline peaks olema kakskeelse kooli õpetaja keelekvalifikatsioon.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ja piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

	Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine	
VK	Kool A	piiratud	üldsõnaline	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool C	mitmekesine	üldsõnaline	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline

Kõrgharidus (kaks kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik

Põhikooli ja gümnaasiumi jaoks mõeldud keele raamprogramme kasutatakse ka kutsehariduses ja -koolituses.

Kõrghariduses kehtestati anglosaksi süsteem (bakalaureuse- ja magistriõpe) 2002. aastal. Seda tehti Euroopa kõrgharidusruumi loomise (Bologna protsessi) raames. Nende muutuste tulemusena ja ka seetõttu, et välisstudengite ligimeelitamiseks keskendutakse rohkem rahvusvahelisusele, on Hollandis üha enam magistriõppekavu inglise keeles. See on elavdanud arutelu kõrghariduses kasutatavate keelte valiku üle ja selle üle, et kui kõrghariduses kasutatakse hollandi keele asemel inglise keelt, siis milline on hariduse kvaliteet, arvestades õppejõudude ja üliõpilaste inglise keele oskust.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	vahetevahel	vahetevahel

Et võõrkeelsetele telesaadetele pannakse tavaliselt alla subtiitrid, puutuvad lapsed erinevate võõrkeeltega kokku juba varakult. See on kooskõlas Euroopa Parlamendi 2009. aasta resolutsiooniga mitmekeelsuse kohta. Valdav osa Hollandi televisioonis näidatavaid välismaiseid saateid on aga ingliskeelsed, mistõttu vaatavad puutuvad kokku peamiselt Briti ja Ameerika inglise keele ja kultuuriga. Lastesaated, eelkõige multifilmid, on sageli dubleeritud.

Friisimaal kasutatakse suurimas piirkondlikus raadio- ja telejaamas peamiselt friisi keelt ja veidi hollandi keelt. Seega on eelkõige Friisimaa audiovisuaalne meedia, mis näitab provintsi keelterikkust, Euroopa Nõukogu ja ELi soovitustega kooskõlas.

Hollandi televisioonis ei kasutata hollandi keele kõrval eriti palju teisi keeli.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam		Amsterdam Leeuwarden	
3-4						
1-2	Rotterdam Leeuwarden	Leeuwarden	Leeuwarden	Leeuwarden		

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Tervishoid Õigusabiteenused Sotsiaalteenused Turism Transport	Turism Tervishoid Sotsiaalteenused Transport Õigusabiteenused

Avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis (uuritud linnades) ei ole keeleline mitmekesisus kuigi suur. Tavaliselt kasutatakse hollandi keelt. Vahel kasutatakse ka türgi ja araabia keelt, muidu aga peamiselt inglise keelt. Friisimaal võib avalike teenuste sektoris kasutada friisi keelt, aga kirjalikku infot pakuvad asutused sageli ainult hollandi keeles.

Igasuguses asjaajamises avaliku sektoriga saab kasutada tõlketelefoniteenust (*tolkentelefoon*). Seda teenust pakutakse kõige sagedamini tervishoiusektoris. Kuni 1. jaanuarini 2012 maksis selle eest riik, nüüd on aga inimese enda mure, kas õppida selgeks hollandi keel või maksta tõlketeenuse eest (Hollandi valitsus – Rijksoverheid 2011).

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkrjate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud	2	14	4	1	1	0	1	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	1	0	0	0	22	20	20	23	20	23
Inglise ärikeeled	levinud	2	0	3	0	9	11	11	7	10	13
Muud keeled	levinud	1	0	2	0	3	3	2	3	4	5

Eksport annab Hollandi SKPst üle 70% (Centraal Bureau voor de Statistiek 2011 b). See osakaal ei kajastu aga riigi ettevõtlussektoris kasutatavate keelte valikus. Mitte kõik uuritud ettevõtteliigid (pangad, hotellid, kauplused ja ehitusettevõtted) ei ole siiski keskendunud rahvusvahelisele äriale, eelkõige pole seda kohalikud ja piirkondlikud ettevõtted. Üldiselt ei ole keele roll ettevõtluses täiesti selge. Ettevõtetele võiks mitmekeelsuse majanduslikku kasulikkust rohkem teadvustada.

Friisimaa ettevõtetes kasutatakse friisi keelt enamasti mitteametlikus suhtluses, aga kirjalikku friisi keelt ei kasutata üldse.

Peamised uuringutulemused

Ajal, mil keeleline mitmekesisus ja üleilmastumine suurenevad, rõhutab Hollandi valitsus hollandi keele tähtsust. See on kooskõlas Euroopa Komisjoni ja Euroopa Nõukogu poliitikaga. Ent nende poliitikas rõhutatakse ka vähemus-, võõr- ja sisserändajate keelte kaasamist haridussüsteemi ja ühiskonna teistesse valdkondadesse. Just sisserändajate keelte küsimuses võiks Hollandi poliitika üleeuroopalise poliitikaga paremini kooskõlas olla.

Sellel põhjal on eri algatusprojekte, milles mõistetakse mitmekeelsuse väärtuslikkust ja kasulikkust. Näiteks on mitu erakooli, kus õpetatakse lisaks ka sisserändajate keeli. Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on ingliskeelne aineõpe (lõimitud aine- ja keeleõpe) üha levinum. Eesmärk õppida peale emakeele ära veel kaks keelt ei ole täielikult täidetud, aga et inglise keel on põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kohustuslik, saab enamik õpilasi selgeks vähemalt ühe võõrkeele.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Näide heast tavast on üks Hollandi suuruselt neljanda linna Utrechti huvitav uuenduslik projekt. Utrecht nimetab end mitmekeelseks tõmbekeskuseks (Utrechti linnavalitsus – City of Utrecht 2009: 1). Suur osa sealsetest elanikest oskab rääkida kolme või enam keelt. Sealses projektis on selgelt lähtutud Euroopa poliitikast ja propageeritakse eesmärki õppida peale emakeele ära veel kaks keelt. Peale selle on linnas palju rahvusvahelisi ettevõtteid ja Utrechti Ülikoolis õpib arvukalt välisstudengeid. Seepärast tahab linn areneda nn mitmekeelsuse laboriks (*ibid.*). Algatatud on mitu mitmekeelsuse uuringut ja projekti (*ibid.*). Ühe projekti raames avaldati 2011. aastal aruanne Utrechtist kui Euroopa tõmbekeskusest ja mitmekeelsuse laborist („The Dutch City of Utrecht as a European Hotspot and Laboratory for Multilingualism”) (Martinovic 2011).

Kasutatud allikad

Alberts, R. V. J., Erens, B. J. M. (2011). Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011a). 'Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari.' <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713> (vaadatud 9. detsembril 2011).

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011b). De Nederlandse economie 2010. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. www.cbs.nl/NR/rdonlyres/03E81D9F-8714-4AEA-B0F7-8EC72111EA56/0/2010p19pub.pdf (vaadatud 28. oktoobril 2011).

City of Utrecht, Dept. Public, Internal, Subsidy Affairs (2009). Utrecht: Multilingual hotspot and laboratory in Europe. http://ec.europa.eu/languages/documents/utrecht-multilingual-hotspot-and-laboratory-in-europe_en.pdf (vaadatud 13. oktoobril 2011).

Eerste Kamer der Staten-Generaal (2004). Beeïndiging bekostiging onderwijs in allochtone levende talen. www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/29019_beeindiging_bekostiging (vaadatud 7. oktoobril 2011).

European Parliament (2009). EP Resolution on Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment. Brussels: European Parliament.

Europees Platform (2011 a). Tto. Tweetalig onderwijs - Content and Language Integrated Learning. www.europeesplatform.nl (vaadatud 16. detsembril 2011).

Europees Platform (2011 b). Vroeg vreemde talen onderwijs. www.europeesplatform.nl (vaadatud 16. detsembril 2011).

Extra, G., Gorter, D. (eds.) (2001). The other languages of Europe: Demographic, sociolinguistic and educational perspectives. Clevedon: Multilingual Matters.

Extra, G., Yağmur, K. (2006). Immigrant Minority Languages at Home and at School. A Case Study of the Netherlands. *European Education* 38.2, 50–63.

Martinovic, B. (2011). The Dutch City of Utrecht as a European Hotspot and Laboratory for Multilingualism. Utrecht: Utrecht University. <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.utrecht.nl/images/Secretarie/Internationaal/pdf/Multilingualism%2520Utrecht.pdf&embedded=true&chrome=true> (vaadatud 19. detsembril 2011).

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011 a). Doorlopende leerlijnen taal en rekenen. www.taalenrekenen.nl/ (vaadatud 14. oktoobril 2011).

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011 b). Leerachterstand. Taalachterstand bij peuters. www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerachterstand/taalachterstand-bij-peuters (vaadatud 16. detsembril 2011).

Mortier, J. (2009). Nederland meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid. Amsterdam: Aksant.

Nederlandse Taalunie (2011). Het Nederlandse taalgebied. http://taalunieversum.org/taalpeil/2005/het_nederlandse_taalgebied.html (vaadatud 2011. aasta oktoobris).

Onderwijsraad (2001). Samen naar de taalschool. Nieuwe moderne vreemde talen in perspectief. Den Haag. www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/423/documenten/advies_taal school.pdf (vaadatud 27. oktoobril 2011).

Rijksoverheid (2011). Tolk- en vertaaldiensten in de zorg. www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kwaliteit-van-de-zorg/tolk-en-vertaaldiensten-in-de-zorg (vaadatud 13. oktoobril 2011).

6 HOLLAND

6.2 Friisimaa

Saskia Benedictus-van den Berg

Üldine keeleline olukord

Käesolevas kirjelduses antakse ülevaade keelelisest olukorrast Friisimaa provintsis, eelkõige seoses ametlike keelealaste dokumentide ja andmebaaside ning keeltega koolieelsetes lasteasutustes, põhikoolides ja gümnaasiumides. Seda on soovitatav lugeda koos Hollandi kohta koostatud kirjeldusega.

Friisimaa on Hollandi põhjaosas asuv provints. See on peamiselt põllumajanduslik piirkond (Friisimaa provintssvalitsus – Proviinsje Fryslân 2010), kus asustustihedus on küllaltki väike – 193 inimest ruutkilomeetri kohta, samal ajal kui riigi keskmine on 491 inimest ruutkilomeetri kohta (Hollandi statistikaamet – Centraal Bureau voor de Statistiek 2012). Friisimaa 650 000 elanikku moodustavad kogu Hollandi rahvaarvust umbes 4%. Mujalt kui lääneriikidest tulnud sisserändajate osakaal on 3,7%, mis on palju väiksem kui riigi keskmine – 11,4%. Mujalt kui läänest Friisimaale tulnutest 39% on pärit Iraagist, Marokost, Surinamest või Antillidelt (Centraal Bureau voor de Statistiek 2011).

Friisi keel on Friisimaal hollandi keele kõrval ametlik keel. See teeb Friisimaast Hollandi ainsa kakskeelse provintsi. Friisi keel on veidi üle poolte Friisimaa elanike emakeel. Enamik sealseid inimesi saab sellest keelest aru kas hästi (20%) või väga hästi (65%). Kolmveerand rahvast suudab friisi keelt rääkida keskmisel kuni väga heal tasemel. Samuti väidab kolmveerand rahvast, et suudab friisi keelt lugeda rahuldavalt, hästi või väga hästi. Friisi keeles hästi kirjutada aga oskab väidetavalt ainult 12% elanikest (Proviinsje Fryslân 2011 a).

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja friisi keelt. Friisi keel on hollandi keele kõrval Hollandi teine ametlik keel.

Hollandis on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate uuringuandmetega, aga ainult friisi keele kohta. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse keele ning keeleoskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel friisi keelt.

Friisi keel on ainus vähemuskeel, mille pärast Hollandi valitsus on ratifitseerinud Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta kolmanda osa. Teisi piirkondlikke keeli tunnustatakse ainult teise osa kohaselt. Ratifitseerimise tulemusena asutati 1998. aastal friisi keele nõuandekogu (Consultatief orgaan Fries), mis nõustab siseministrit (Hollandi siseministeerium – Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2011). Hollandi parlament ratifitseeris 2005. aastal ka vähemusrühvuste kaitse raamkonventsiooni, tunnistades nii friislasid vähemusrühvuseks (Riemersma ja de Jong 2007).

Friisi keelele anti ametlik staatus 1995. aasta üldises haldusõiguse seaduses (Algemene Wet Bestuursrecht). 2011. aastal koostas valitsus uue eelnõu, mis käsitleb friisi keele kasutamist. Eelnõu eesmärk on anda kõigile õigus kasutada Friisimaal kohtu- ja haldussüsteemis hollandi või friisi keelt ning suurendada sellega friisi keele kasutamise võimalusi. Peale selle nähakse eelnõus ette friisi keele nõukogu asutamine. See tähendab, et eelnimetatud nõuandekogu volitusi laiendatakse (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2011). Enamikus Friisimaa 27 kohalikust omavalitsusest kehtib konkreetne keelepoliitika (Proviinsje Fryslân 2011 a).

Friisimaal kogutakse teavet keelelise mitmekesisuse kohta kahel viisil. Esiteks on aastatel 1967, 1980 ja 1994 korraldatud laiaulatuslikud keeleuuringud. Peagi on oodata järgmist uuringut. Peale selle korraldab provintssvalitsus iga nelja aasta tagant uuringu friisi keele oskuse ja kasutamise kohta provintsis (De Fryske taalAtlas). Uuringu tulemused avaldati eraldi dokumendina esmakordselt 2007. aastal. See annab Friisimaa võimudele teavet keelepoliitika arendamiseks (Proviinsje Fryslân 2011 a). Neist uuringutest ei saa teavet sisserändajate keelte kohta, sest keskendutakse ainult friisi keelele.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	üldine	üldine	täielik
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	üldine	üldine	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	friisi keel
-------------	-------------

Friisimaal on üle 60 kakskeelse (hollandi ja friisi) või friisikeelse lasteaiarühma (friisikeelse alushariduse keskus – Sintrum Frysktalige Berne-opfang (SFBO) 2011), mille eest vastutab SFBO (Riemersma ja de Jong 2007).

Koolieelsete lasteasutuste õpetajate erialases väljaõppes pööratakse provintsis valitsevale mitmekeelsusele vaid üldist tähelepanu, friisi keele õpetamist formaalne õpetajakoolitus ei hõlma.

Koolieelsetes lasteasutustes pööratakse tähelepanu nii mitmekeelsusele kui ka hollandi ja friisi keele õppimisele, aga võõr- ja sisserändajate keeli ei õpetata. Seega järgitakse ELi soovitusi teatud määral, aga paranemisruumi on.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	ainult põhikooli II astmes	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	aine keskne	üldine	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	üldine	–
VK	üldõpetajad	üldine	aine keskne	puudub

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	friisi keel
VK	kohustuslik inglise keel valikainena hispaania, prantsuse või saksa keel

Friisimaa põhikooli I ja II astmes on friisi keel kohustuslik õppeaine. Paljudel juhtudel kulutatakse aga friisi keele õpetamisele alla ühe tunni nädalas (Hollandi haridusinspeksioon – Inspectie van het Onderwijs 2010). Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta eksperdikomisjoni arvates on seda harta kolmandas osas võetud (harta on allkirjastatud ja ratifitseeritud) kohustusi arvestades vähe (Euroopa Nõukogu 2008).

Riiklikes haridusalastes õigusaktides lubatakse õpetamiseks kasutada friisi keelt ja paljudes koolides seda tehaksegi. Vanemates klassides kulutatakse friisi keele õpetamisele siiski vähem aega kui nooremates. Veerand koole ei kasuta põhikooli I ja II astmes friisi keelt õpetamisel üldse (Inspectie van het Onderwijs 2010). Haridusinspeksioon leidis, et umbes 20%-l õpetajatest puudub ametlik kutsepädevus friisi keele õpetamiseks (*ibid.*). Põhikooli I ja II astmes ei pöörata Friisimaal sisserändajate keeltele kuigi palju tähelepanu.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	üldõpetajad	ainekeskne	üldine	–	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	friisi keel
VK (kaldkirjas keeli õpetatakse ainult gümnaasiumis)	inglise keel ja teine keel kohustuslikud hiina, hispaania, itaalia, ladina, prantsuse, saksa, vanakreeka ja vene keel valikainena

Friisi keel on õppeainena kohustuslik põhikooli III astme esimesel kahel aastal. Seda on võimalik õppida eksamiga lõppeva õppeainena, aga kõikides koolides niisugust võimalust ei pakuta (Inspectie van het Onderwijs 2010). Samuti ei tee friisi keele eksamit kuigi palju õpilasi – 2011. aastal oli neid ainult 47 (Alberts ja Erens 2011). Sisserändajate keeltele põhikooli III astmes ja gümnaasiumis erilist tähelepanu ei pöörata.

Peamised uuringutulemused

Friisimaa on kahe ametliku keelega provints. Seda näitavad ka uuringu tulemused. Eelkõige haridussüsteemis pööratakse friisi keelele tähelepanu, kuigi Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas sätestatud kohustused, mille Holland on harta allkirjastamise ja ratifitseerimisega endale võtnud, ei ole kõik täielikult täidetud. Mida kõrgem haridusaste, seda vähem tähelepanu friisi keelele pööratakse.

Võõrkeelte ja sisserändajate keelte olukord on sama mis Hollandis üldiselt, välja arvatud see, et sisserändajate keeltele pööratakse Friisimaal vähem tähelepanu, aga see võib olla tingitud sisserändajate väikesest osakaalust provintsis.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Keelepakk

Kui vanemad lähevad Friisimaal lapse sündi registreerima, annab provintsiavalitsus neile nn keelepaki (*Taaltaske*). Selle eesmärk on juhtida tähelepanu mitmekeelsuse eelistele. Pakis on mitmekeelsust käsitlev brošüür, friisi lasteraamat ja lastelaulude CD (Provinsje Fryslân 2011 b).

Kolmkeelne haridus

Provintsis on mitu kolmkeelset kooli (põhikooli I ja II aste). Neis õpetatakse hollandi, friisi ja inglise keeles. Esimeses kuues klassis (4–10aastased) õpetatakse pooli aineid hollandi ja pooli friisi keeles ning viimases kahes klassis (11–12aastased) 40% ainetest hollandi, 40% friisi ja 20% inglise keeles. Sellise kolmkeelse mudeli abil on saadud häid tulemusi: põhikooli II astme lõpuks ei kannata õpilaste hollandi keele oskus inglise ja friisi keelele kulutatud aja tõttu ning on võrreldav riigi keskmisega, õpilaste friisi keeles lugemise ja kirjutamise oskus paraneb ning samuti tunnevad nad end inglise keele kasutamisel vabamalt (Friisi Keele Keskus / Põhja-Hollandi haridusteenistus – Taalsintrum Frysk/Cedin 2011 b). 2011. aastaks oli kolmkeelsete koolide võrgustik kasvanud 41liikmeliseks (Taalsintrum Frysk / Cedin 2011 a).

Kasutatud allikad

Alberts, R. V. J., Erens, B. J. M. (2011). Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling. www.cito.nl/~media/cito_nl/Files/Voortgezet%20onderwijs/Cito_verslag_examencampagne_2011.ashx

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari. <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713> (vaadatud 9. detsembril 2011).

Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). Regionale kerncijfers Nederland. <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70072ned&1=0,56,78-79,81&D2=0,6&D3=15-16&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T> (vaadatud 3. jaanuaril 2012).

Council of Europe (2008). European Charter for Regional of Minority Languages. Application of the charter in the Netherlands. 3rd monitoring cycle. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/NetherlandsECRML3_en.pdf (vaadatud 8. detsembril 2011).

Inspectie van het Onderwijs (2010). Tussen wens en werkelijkheid. De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Friesland. Utrecht. www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Tussen+wens+en+werkelijkheid.html (vaadatud 8. detsembril 2011).

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2011). Wet gebruik Friese taal - Memorie van Toelichting. www.internetconsultatie.nl/wetfriesetaal (vaadatud 8. detsembril 2011).

Provinsje Fryslân (2010). De staat van Fryslân. Beleids- en geo-informatie, november 2010. www.fryslan.nl/download.asp?objectID=33162&link=De+staat+van+Fryslan%2Epdf (vaadatud 9. detsembril 2011).

Provinsje Fryslân (2011a). De Fryske taalatlant: Friese taal in beeld 2011. Leeuwarden. www.fryslan.nl/taalatlant (vaadatud 9. detsembril 2011).

Provinsje Fryslân (2011b). Taaltasje. Taaltaske. <http://fryslan.nl/taaltaske> (vaadatud 9. detsembril 2011).

Riemersma, A., de Jong, S. (2007). Frisian: The Frisian language in education in the Netherlands, 4th edition. Ljouwert/ Leeuwarden: Mercator Research Centre. www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/dossiers_pdf/frisian_in_netherlands4th_072010.pdf (vaadatud 3. jaanuaril 2012).

Sintrum Frysktalige Berne-opfang (2011). Sintrum Frysktalige Berne-opfang. www.sfbo.nl/engels/ (vaadatud 6. detsembril 2011).

Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). De Trijetalige skoalle. www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html (vaadatud 9. detsembril 2011).

Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). De Trijetalige Skoalle. Drachten: Taalsintrum Frysk/Cedin. www.3ts.nl/images/trijetalige-skoalle2011.pdf (vaadatud 9. detsembril 2011).

7 ITAALIA

Monica Barni

Üldine keeleline olukord

Itaalia keelt kasutab põhikeelena umbes 90% Itaalia elanikest (ISTAT 2007). See on suur muutus pärast sajanditepikkust itaalia murdekeelte tava, mis tähendas, et valdavad olid kohalikud murded.

Enne Itaalia ühendamist 1861. aastal kasutati itaalia keelt sajandeid kirjanduskeelena ning seda räägiti ainult Toscanas asuva Firenze linna ja Rooma linna aladel (De Mauro 1963, 1979, 1994). Pärast 1861. aastat tingis poliitiline ühinemine vajaduse keelelise ühtlustamise ja kirjakeele järele. Selle tulemusena on murrete kasutamine viimase 150 aasta jooksul märgatavalt vähenenud. Umbes 6,4% elanikest räägib tänapäeval nii kodus kui ka mujal ainult murdekeelt, aga üle 40% itaallastest ütleb, et kasutab olenevalt olukorrast nii itaalia kirjakeelt kui ka murret. Ka mõned piirkondlikud või vähemuskeeled on aja jooksul ühtlustamisele vastu pannud ja neid kõneleb 3,9% elanikest (ISTAT 2007).

Vaatamata itaalia kirjakeele üldisele levikule ja asjaolule, et seda kasutab enamik Itaalia ühiskonnast, on Itaalias endiselt palju murdeid, variatiivsust ja keeleregistreid (www.ethnologue.com/ethno_docs/distribution.asp?by=country). Sellele keerulisele keelekeskkonnale on viimastel aastatel lisandunud veel üks tegur – sisserändajad. Sisserändajaid on Itaalias praegu üle 5 000 000, s.o üks sisserändaja iga 12 alalise elaniku kohta (Caritas 2011). Sisserändajate keelte kohta üleriigilisi andmeid ei koguta, aga Itaalia eri piirkondades korraldatud uuringute alusel arvatakse, et riigis on umbes 200 uut keelt (Bagna, Barni ja Vedovelli 2006, Barni 2008). Sisserännet Itaaliasse iseloomustab päritolukeskuste ja Itaaliasse elama asumise viiside (riigis viibimise kestus ja iseloom) paljusid. Praegusel ajal ei ole Itaalias piirkonda, kus sisserändajaid ei oleks, ja kindlasti võivad nad mõjutada keele arengut (Vedovelli 2010).

Itaalia keeleruumi muutumine alates ülmast püüdest saavutada ükskeelsus kuni praeguse olukorrani, mida iseloomustab uus mitmekeelsus, kajastub ka käesoleva uuringu tulemustes.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja paljusid piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist Itaaliast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse rohkem kui 30s Euroopa ja muu maailma riigis. Itaalia valitsus on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud, aga parlament ei ole seda ratifitseerinud. Riiklikes ametlikes dokumentides või õigusaktides aga tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse 12 piirkondlikku või vähemuskeelt: albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, katalaani, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keelt. Üldjuhul pakutakse neid piirkondlikke või vähemuskeeli haridussüsteemis ametlikult seal, kus neid kõneldakse.

Itaalias on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse keele kohta esitatud küsimuse alusel riigikeelt ja piirkondlikke või vähemuskeeli.

Kuigi 1946. aasta põhiseaduses ei ole itaalia keelt nimetatud vabariigi ametlikuks keeleks, mainitakse seal vähemusi ja nende kaitset. Piirkondlikke või vähemuskeeli tunnustati ja need võeti kaitse alla aga alles üle 50 aasta hiljem kehtestatud õigusaktiga (482/1999).

2010. aastast alates nõutakse pikaajalist elamisloa soovivatelt sisserändajatelt itaalia keele eksami sooritamist (D.M. 4/06/2010) ning 2011. aastast alates on sisserändaja ja riigi vahel sõlmitavas lõimislepingus itaalia keele oskus üks põhiküsimusi (D.P.R. 14/09/2011, n. 179).

Keelte dokumenteerimisel jääb Itaalia mõnest teisest Euroopa riigist maha, sest ka viimasel, 2011. aasta rahvaloendusel ei küsitud midagi elanike keelte ega murrete kohta. Üks hea asi on siiski Multiscopo uuringud. Viimane neist (2006) näitas, kui palju on praegusel ajal Itaalias igapäevaselt kasutatavaid keeli (ISTAT 2007). Kõikehõlmav sisserändajate keelte uuring on siiski veel korraldamata; andmeid on kogutud vaid üksikutes kohtades eraldi.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

(riigikeele abiõpe puudub ja võõrkeeli ega sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	puudub	üldine	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel
------	--

Koolieelsetes lasteasutustes, põhikoolis ja gümnaasiumis saavutatavate tulemuste tagasihoidlikkus näitab, et muudele keeltele (nii võõrkeeltele kui ka sisserändajate keeltele) itaalia keele kõrval eriti tähelepanu ei pöörata. Selle tulemuseks võib olla asjaolu, et paljude itaallaste võõrkeeleoskus on halb, nagu näitasid nii Eurobaromeetri (2006) kui ka Eurydice/Eurostati (2008) uuringud.

Üldkokkuvõttes on tulemustest näha, et koolieelsetes lasteasutustest gümnaasiumini jätvavad pakutavate keelte arv ja õppekorraldus ning samuti õpetajakoolitus soovida. Lisaks tuleb mainida, et võõrkeeltest õpetatakse ja soositakse kõikides kooliastmetes enim inglise keelt.

Koolieelsetes lasteasutustes pakutakse itaalia keele kõrval ainult piirkondlike või vähemuskeeli ja sedagi ainult neis piirkondades, kus neid räägitakse, ning tänu sellele, et need on seadusega kaitstud. võõrkeeli ega sisserändajate keeli ei pakuta.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	puudub	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	puudub	määratlemata	täielik
VK	kõik	üldsõnaline	puudub	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	–
P/VK	üldõpetajad	üldine	üldine	–
VK	üldõpetajad	puudub	üldine	puudub

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	albaania, frankoprovanzi, friuuli, horvaadi, katalaani, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel
VK	inglise keel (kohustuslik)

Põhikooli I ja II astmes saab itaalia keele kõrval õppida ainult inglise keelt. Selle eelistamist kõikides kooliastmetes õigustatakse argumendiga, et õpilastel läheb seda tulevikus palju vaja. Sealjuures ei arvestata selliste uuringute nagu ELAN („Võõrkeeleoskuse puudumine ettevõtluses ja selle mõju Euroopa majandusele” 2006) tulemusi, mille kohaselt on tööil vaja ka teisi keeli. Koolidesse on tulnud ka sisserändajate kodudes räägitavaid keeli (neid esineb umbes 90% s riigikoolidest), aga nende alalhoidmine ei kuulu hariduslike eesmärkide hulka. Sama kehtib itaalia keele kui teise keele õpetamise süsteemse toetamise kohta, kuigi üksikud koolid võivad sellealaseid projekte korraldada. Piirkondlike või vähemuskeelte tunnustamine ja kaitse annab igatahes seal, kus neid keeli räägitakse, nii korralduse kui ka õpetajakoolituse mõttes häid hariduslikke tulemusi.

Põhikooli I ja II astmes on võõrkeeleõppe korraldus ja õpetamine paljude teiste riikidega võrreldes kehvem. See on tingitud tervikliku õppekava, regulaarse järelevalve ja selgete lõpptasemenõuete puudumisest. See omakorda on seotud teiste probleemidega, millel on vahetud tagajärjed keeleõppevõimalustele kõikides haridusastmetes – põhikooli I ja II astme võõrkeeleõpetajate erialase ettevalmistuse ja täiendusõppe puudulikkusega ning keeleoskuse hindamise tava puudumisega (Machetti 2010) nii teadustöö tasemel kui ka õpetajakoolituses. See mõjutab otseselt koolide ja õpetajate suhtumist keeleksamitesse ja asjaomasesse hindamisse (Barni ja Machetti 2005). Sama kehtib teiste kooliastmete kohta.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	puudub	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	puudub	kooli nõuded	täielik
VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud/kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	üldine	üldine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–	–
VK	keeleõpetajad	üldine	üldine	riiklikud või piirkondlikud nõuded	puudub

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	albaania, frankoproovansi, friuuli, horvaadi, katalaani, kreeka, ladiini, oksitaani, prantsuse, saksa, sardi ja sloveeni keel
VK	inglise keel ja veel üks (kohustuslik põhikooli III astmes) inglise keel (kohustuslik gümnaasiumis, v.a keeleõppeprogrammidega koolides)

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on tulemused veidi paremad. Põhikooli III astmes õpetatakse teist võõrkeelt ja ka piirkondlikke või vähemuskeeli. See soodustab keelterikkust. Gümnaasiumis aga domineerib jällegi inglise keel. Teisi keeli (peamiselt prantsuse, saksa ja hispaania keelt) saab õppida ainult keeltele keskendunud haridusasutustes.

2010. aastal võeti vastu õigusakt lõimitud aine- ja keeleõppe metoodika kohta gümnaasiumi viimases klassis (keeltekoolis juba kolmandal aastal), aga selle mõju ennustada on veel vara, sest asjaomane õpetajakoolitus ei ole siiani alanud ja selleks ette nähtud eelarve on kasin. Sama lugu on hiljuti kehtestatud magistriõppekava ning põhikooli- ja gümnaasiumiõpetajate erialase ettevalmistusega.

Nagu teisteski kooliastmetes, ei tunnistata ega toetata sisserändajate keeli ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis üldse.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A				
	Kool B	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool C				
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool C	piiratud	üldsõnaline	puudub	osaline
SRK	Kool A	piiratud	üldsõnaline	–	puudub
	Kool B				
	Kool C				

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	puudub	välisüliõpilased ja sisserrändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	puudub	välisüliõpilased ja sisserrändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserrändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Kutsehariduses ja -koolituses nagu teisteski haridusvaldkondades piirdub keelte õppimise võimalus uuritud kolmes linnas – Roomas, Milanos ja Triestes – peamiselt Euroopa keeltega ja inglise keel on neist kõige valdavam. Kutseharidus- ja -koolitussüsteemis on palju itaalia keele õpet, sest seal on arvukalt täiskasvanud võõramaalasi, kelle jaoks riiklik täiskasvanukoolitus on ainus võimalus õppida selgeks selle ühiskonna keel, kus nad elavad ja töötavad. On teada, et keeleõppesse panustavaid sisserrändajaid on nende tegeliku koguarvuga võrreldes vähe. 4. juunil 2010. aastal jõustus ministri dekreet, mille kohaselt peavad kõik, kes tahavad saada pikaajalist ELi elamisluba, sooritama itaalia keele eksami tasemel A2, ning samuti võeti hiljuti kasutusele lõimimislepingud, mille kohaselt on Itaalias elamiseks ja töötamiseks vaja osata itaalia keelt. Nende uuenduste mõju ei ole aga veel teada.

Uuritud kolmes ülikoolis pakutakse palju keeli, aga peamiselt humanitaarteaduskondades.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud Triestes mõnikord subtiitritega	dubleeritud	Milanos ja Roomas mitte kunagi Triestes sageli	mitte kunagi

Audiovisuaalses meedias on keeltevalik väga väike. Et välismaised filmid ja telesaated tavaliselt dubleeritakse, ei teki võimalustki teiste keeltega kokku puutuda. Ainus keel, mida aeg-ajalt kuuleb, on inglise keel, ja sedagi väga vähe. Raadios kuuleb muid keeli neis saadetes, mida teevad sisserrändajad. Sloveeni keelt, mis on piirkondlik või vähemuskeel, kasutatakse mõningal määral Triestes.

Ajalehtedega on lood paremad. Nendes kasutatakse eri keeli, mis näitab, et mõeldakse nii sisserrändajatele kui ka turistidele. Enamik ajalehti on Euroopa keeltes. Itaalias käib igal aastal miljoneid turiste – 2010. aastal oli riigi külalisi 44 miljonit, kellest viiendik tuli Saksamaalt. Peaaegu 60% reisijatest on pärit viiest riigist: Saksamaalt, Prantsusmaalt, Austriast, Šveitsist ja Ühendkuningriigist (RTBicocca 2011). Nende riikide keeltes ajalehtede müümine paistab olevat tingitud vajadusest rahuldada turistide vajadusi, mitte itaallaste endi soovist neid keeli kasutada. Itaallased loevad raamatuid ja ajalehti keskmiselt vähem kui teised eurooplased (ISTAT 2011, De Mauro 2011). Trieste linnas müüdavad sloveeni-, horvaadi- ja albaaniakeelsed ajalehed annavad märku neid keeli kasutavate riikide geograafilisest ja kultuurilisest lähedusest ning selle linna ajaloolisest avatusest Balkani maadele.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tölkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Milano	Rooma Milano Trieste	Milano			Milano Trieste
3-4					Milano	
1-2	Rooma		Rooma Trieste	Rooma Trieste	Rooma Trieste	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Tervishoid Turism Hädaabiteenused Õigusabiteenused Transport	Turism Hädaabiteenused Tervishoid Sisserändeteenused Transport

Üheski uuringu jaoks välja valitud linnas ei olnud märkimisväärset mitmekeelsuse edendamise strateegiat. Keeleoskust tavaliselt töölevõtmisel, karjääri planeerimisel ega täiendusõppel tähtsaks ei peeta. Trieste avalike teenuste sektoris on võimalik suhelda sloveeni keeles nii suuliselt kui ka kirjalikult.

Neis kahes valdkonnas on Itaalias üldine olukord paranenud. Linnaasutustes (eelkõige elanikele mõeldud teenuste pakkumisel) pööratakse itaalia keele kõrval ka teistele keeltele rohkem tähelepanu, sest sisserändajad nõuavad seda järjest enam. Seda kinnitab asjaolu, et avalikku teavet ja vahendusteenuseid pakutakse ka Itaalia sisserändajate keeltes – peamiselt hiina, araabia, rumeenia, vene ja albaania keeles. Ent selleski sektoris on ülekaalus Euroopa keeled, mida kasutatakse nii turismisektoris kui ka sisserändajate omavahelises suhtluses (eelkõige prantsuse ja hispaania keel).

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud	7	10	6	2	0	3	5	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	2	2	3	4	24	21	24	21	24	20
Inglise ärikeeel	levinud	4	2	6	5	5	5	5	6	10	10
Muud keeled	levinud	2	1	3	2	2	1	2	2	2	3

Ettevõtluses on Itaalia tulemused teistest kehvemad. See kinnitab varasemate uuringute (ELAN 2006) tulemusi. Ettevõtted (eelkõige väike- ja keskmise suurusega ettevõtted, mis on üks Itaalia majanduse alustala) ei teadvusta endale, et kehv võõrkeeleoskus piirab nende võimalusi üha suurema üleilmastumise taustal rahvusvahelisele turule minna. Üllatav on ka see, et isegi inglise keelt ei peeta kuigi tähtsaks. Seda väärtustatakse ainult teatud töökohtadel. Enamiku uuritud ettevõtete tootemargituvustus ja turundus, töödokumentatsioon, sisevõrk ja kogu veebisait on ainult itaalia keeles. See vähendab rahvusvahelistele turgudele jõudmise võimalust, eriti keskmise suurusega ja suurte ettevõtete puhul. Nii väidavad uuritud ettevõtted, et nad ei kasuta eriti ei ettevõttesisesid ega -väliseid tõlkijaid. Kas selles võib peituda Itaalia ettevõtete tõrjuv suhtumine välisurgudesse ja sellest tulenevalt ka välisfirmade vastumeelsus Itaaliasse investeerida? Eri keelte kasutamine on ettevõtete tegevuskoha valikul määrava tähtsusega (Land 2000).

Peamised uuringutulemused

Kokkuvõtlikult öeldes kinnitavad „Keelterikka Euroopa” uuringu tulemused, et Itaalia ühiskond ei ole keelte küsimuses veel selgusele jõudnud ja hirm keelelise mitmekesisuse ees on valdav (Vedovelli 2010). Seetõttu on võõrkeeleoskus – nii laialt levinud kui ka vähemtuntud keelte oskus – vähene, aga nende rääkijate seisukohast on mõlemad tähtsad, sest tagavad sidemed Itaaliaga ja toetavad ettevõtete tegevust uutel turgudel.

Vähese keeleoskuse põhjus on peamiselt ükskeelsus, mis on hariduspoliitika pärast Itaalia ühendamist 1861. aastal selgesti esile kerkinud ja mida toetab ühiskonna üldine tõrjuv suhtumine teiste rahvaste keeltesse. Teiseks on see põhjustatud riigiasutuste meetmete ebaefektiivsusest, sest puuduvad piisavad vahendid, korraldus ja õpetajakoolitus ning see on viinud järjepidevate sidemete puuduseni ettevõtlussektoriga. Koolis keskendutakse itaalia keele kõrval ainult inglise keelele ja sellegi õpetamise vahendid on piiratud, mistõttu üksikute õpetajate ja koolide jõupingutused ei ole vilja kandnud. Isegi tänapäeval on paljude võõrkeeleoskus haridustee lõpuks lausa naeruväärne – keelt on õpitud, aga praktilist keeleoskust ikkagi ei ole.

Nüüdsel ajal Itaalias esindatud sisserändajate keeled võivad avada tee uuele individuaalsele mitmekeelsusele ja vähendada riigi pelgust keelelise mitmekesisuse ees. Praegu aga seda võimalust veel eiratakse.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Lõimitud aine- ja keeleõppe metoodika kasutuselevõtt gümnaasiumis ning õpetajate magistriõppe ja erialase ettevalmistuse sisseseadmine võib tuua häid tulemusi, aga seda on veel vara hinnata. Hiljuti põhikooli III astme ja gümnaasiumi uute õpetajate jaoks kehtestatud koolitusaasta (TFA, ministri määrused 249/2010 ja 31/2012) raames on kavas pakkuda tavapärase inglise, prantsuse, saksa, hispaania ja vene keele õpetajatele mõeldud kursuste kõrval ka kursusi hiina, araabia, jaapani, kreeka ja sloveeni keele õpetajatele. Sellest võib saada tähtis mitmekeelsuse edendamise ning piirkondlike või vähemuskeelte ja sisserändajate keelte tunnustamise algatus.

Üksikud koolid ja õpetajad on ette võtnud mõningaid paljulubavaid algatus- ja katseprojekte, mis näitavad õpetajate loovust (näiteks siis, kui klassi tuleb õpilane, kes itaalia keelt ei oska). Mõned piirkondlikud omavalitsused (eelkõige need, kes toetavad keelelist mitmekesisust rohkem, nt Toscana, Lombardia, Emilia Romagna ja Trentino-Alto Adige) on selliseid projekte ka dokumenteerinud ja omavahel sidunud. Paljudel juhtudel viiakse niisuguseid kavasid ellu siiski ainult ühes koolis või ühe õpetaja klassides. Need ei hõlma õpilase haridusteed tervikuna ega ei ole nende eesmärk olla korratud muudes oludes.

Kasutatud allikad

Bagna, C., Barni, M., Vedovelli, M. (2007). Italiano in contatto con lingue immigrate: nuove vie del plurilinguismo in Italia. – C. Consani, P. Desideri (a cura di), *Minoranze linguistiche. Prospettive, strumenti, territori*. Roma: Carocci, 270–290.

Barni, M. (2008). Mapping immigrant languages in Italy. – M. Barni, G. Extra (eds.), *Mapping linguistic diversity in multicultural contexts*. Berlin: Mouton de Gruyter, 217–242.

Barni, M., Machetti, S. (2005). The (lack of) professionalism in language assessment in Italy, poster abstract presented at the 2nd EALTA Conference. Voss, Norway, June 2–5, 2005.

Caritas/Migrantes, Immigrazione. Dossier statistico 20011. Roma: Idos.

De Mauro, T. (1963). *Storia linguistica dell'Italia unita*. Bari: Laterza.

De Mauro, T. (1979). *L'Italia delle Italie*. Firenze: Nuova Guaraldi.

De Mauro, T. (a cura di) (1994). *Come parlano gli italiani*, Fondazione IBM Italia. Firenze: La Nuova Italia.

De Mauro, T. (2011). Per la storia linguistica dell'Italia contemporanea, 'Italice', 88, 1, 40–58.

ISTAT (2007). La lingua italiana, i dialetti e le lingue straniere, Anno 2006. http://portal-lem.com/images/it/Italia/Lingue_e_dialetti_e_lingue_straniere_in_Italia.pdf

ISTAT (2011). La lettura dei libri in Italia, Anno 2010. www.istat.it/it/archivio/27201

Land, A. (2000). Languages speak volumes for global businesses. – P. Baker, J. Eversley (eds.), *Multilingual Capital*. London: Battlebrige Publications.

Machetti, S. (2010). Valutazione linguistica e formazione professionale. Un dibattito aperto. – M. Mezzadri (a cura di), *Le lingue dell'educazione in un mondo senza frontier*. Perugia: Guerra Edizioni, 293–302.

RTBicocca (2011). Turismo Internazionale, Anno 2010, www.rtbicocca.it/studi/category/5-turismo

Vedovelli, M. (2010). *Prima persona plurale futuro indicativo: noi saremo*. Roma: Edup.

8 KREEKA

Sara Hannam ja Evagelia Papathanasiou

Üldine keeleline olukord

Balkani poolsaare lõunaosas asuva Kreeka rahvaarv on umbes 11 320 000 (Eurostat 2011). Kreeka riigikeel on kreeka keel ja seda kõneleb suurem osa elanikest. Kasutatakse ka paljusid teisi keeli, mida räägivad enamikust Balkani riikidest, Türgist, Hiinast, Pakistanist, Sri Lankalt, Afganistanist, Filipiinidelt ja Aafrika riikidest eri aegadel saabunud sisserändajad (Hannam ja Papathanasiou 2011). Türgi keel on ka piirkondlik keel. Andmete kogumise ajal oli Kreeka majandus kokku kukkunud ja see on praegugi raskes olukorras, mis mõjutab nii haridust kui ka avalikke teenuseid kõigil tasanditel.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt ja võõrkeeli. Riigikeele õpetamist Kreekast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse kõikjal Euroopas (kõige rohkem Saksamaal, Ühendkuningriigis ja Prantsusmaal), aga ka Ameerika Ühendriikides, Austraalias ja mõnes Aafrika riigis. Kreeka ei ole Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat allkirjastanud ega ratifitseerinud, sest on üks neist mitmes ELi riigist, kes ei saa seda teha põhiseaduse piiravate sätete tõttu. Pärast Lausanne'i lepingu sõlmimist (24.07.1923), mille tulemusena toimus nn elanikkonnavahetus, ei tunnista ei Kreeka ega Türgi oma territooriumidel rahvusvähemusi. Mõlemad riigid tunnistavad ainult usuliste vähemuste olemasolu. Kreekas kehtib see eelkõige riigi kirdeosas asuva Traakia provintsi türklaste kogukonna kohta, keda kutsutakse moslemivähemuseks.

Ametlikke keelelist mitmekesisust käsitlevaid üleriigilisi või piirkondlikke andmekogumissüsteeme Kreekas ei ole.

Piirkondlike, vähemus- ja sisserändajate keelte teema on poliitiliselt tundlik (Kiliari 2009), sest see seostub sisserände ja selle ohjeldamise probleemidega. Kuigi Traakias on türgikeelseid koole, esitletakse seda vastutulekuna moslemivähemusele, aga üheski poliitikadokumentis selle kogukonna keelt sõnaselgelt ei mainita. Võõrkeelepoliitika võidakse varsti välja töötada. Kreeka haridusministeerium on korraldanud uuringu, mis käsitleb vajadust soodustada võõrriigi kodanikest ja kodumaale tagasipöördunudest tudengite pärandkeeli (www.diapolis.auth.gr 2011).

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (keeleeõpe puudub)

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleeõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	ainult emakeelena rääkijad	üldsõnaline	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	määratlemata	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	määratlemata	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleeõpetajad	aine keskne	puudub	–
P/VK	keeleeõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleeõpetajad	aine keskne	aine keskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	türgi keel
VK	inglise ja prantsuse või saksa keel

Koolieelsetes lasteasutustes riikliku võõrkeeleõppe kohustust ei ole, kuid põhikooli I ja II astmes neid õpetatakse ja väga hoolega. Riik ja samuti erasektor investeerivad sellesse palju. Tulemused ei ole praegu siiski investeeringute suurusel vastavad ei kreeka keele ega võõrkeelte valdkonnas. Traakias saab põhikooli I ja II astmes õppida ka türgi keelt, sest Kreeka ja Türgi vahelise mõlemasuunalise rände tõttu elab seal palju türklasi. Türgi keelt saab põhikooli I ja II astmes õppida rohkem kui 200 koolis. Viimastel aastatel on see arv siiski vähenenud. Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on see võimalik vaid vähem kui kümnes koolis (**Συντονιστικό Γραφείο Μειοσιτικών Σχολείων** – rahvusvähemuste koolide koordineerimise büroo 2011). Peamise võõrkeelena pakutakse inglise keelt. Leidsime, et peale inglise, prantsuse ja saksa keele (viimast kaht saab samuti õppida) tahetakse ka teisi keeli õpetada. Õpetajakoolitust antakse veidi itaalia, hispaania, mõne Balkani keele ja türgi keele õpetamiseks, aga riigikoolides õpetatakse neid keeli vähe. Sisserändajate keeli põhikooli I ja II astmes ei pakuta, aga leidsime, et paljusid neist õpetavad kogukonnad ise.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

(piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	üldine	üldine	määratlemata	–
VK	keeleõpetajad	üldine	üldine	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

VK	inglise keel kohustuslik prantsuse ja itaalia keel valikainena
----	---

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis pühendatakse võõrkeelte õppimisele märkimisväärselt palju aega, pöörates väga suurt tähelepanu keeleeksamitele, kusjuures sageli maksavad perekonnad veel lisatundide eest. Inglise keel on kohustuslik. Teisi võõrkeeli (prantsuse, saksa, itaalia ja hispaania keelt) saab vabalt valida. Lõimitud aine- ja keeleõpet (inglise keeles) katsetatakse ühes Thessaloníki riigikoolis. Peale selle kasutatakse õppekavaüleseks võõrkeeleõppeks multimeediarakendusi (nt Xenios) ja uut tehnoloogiat (Tangas 2006). Ka selles astmes sisserändajate keeli ei õpetata.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A				
	Kool B				
	Kool C	piiratud	suunised puuduvad	puudub	täielik

Kõrgharidus (kaks kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Kutseõppeasutustes kasutatakse peamiselt kreeka keelt. Neis kutsekoolides, kus õpetatakse võõrkeelt, keskendutakse peamiselt inglise keelele. Uuritud Ateena kutseõppeasutuses pakuti töö- ja sotsiaalkindlustusministeeriumi vahenditega suurt hulka kreeka keele kursusi pagulastele, sisserändajatele ja kodumaale tagasipöördunutele. 323 pagulase, sisserändaja ja tagasipöördunu jaoks korraldati kokku viisteist 300tunnist kursust. Kursused lõppesid eksamiga ja neile, kes sooritasid selle edukalt, andis Kreeka Keele Keskus kreeka keele oskuse tunnistuse. Kutseõppeasutusi puudutava teabe saamisega oli meil suuri probleeme. Neil oli parasjagu käsil üleminekuperiood ja käimas oli ka haridusministeeriumi korraldatud inspekteerimine.

Ülikoolides on keelterikkus palju suurem. See on tingitud tõenäoliselt Erasmuse-sarnastest programmidest. Tahetakse vastu tulla teistest riikidest pärit tudengitele, aga pakkuda ka kreeka üliõpilastele paljude keelte (nii Euroopa kui ka muu maailma keelte) õppimise võimalusi. Koolid katsetavad ülikoolides välja töötatud meetodeid (nt Thessaloníkis on käimas lõimitud aine- ja keeleõppe projekt, mida juhib Thessaloníki Aristotelese Ülikool).

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	vahetevahel	vahetevahel

Uutel keelekogukondadel ei ole televisioonis ega raadios eetriaega, kuigi keegi ei takista neil eetrisagedusi kasutada. Filmid on subtiitritega ja dubleerimist kasutatakse väga harva (v.a lastesaadetes). Mõne tunni jagu edastatakse ka viipekeelse tõlkega uudiseid (see nõue on sätestatud seaduses). Leidsime väga mitmekesiseid ajalehti eri keeltes. See näitab, kui suur on tegelik erinevus kasutatavate keelte ja ametlikult tunnustatud keelte vahel. Mitmekesisus oli kõige suurem pealinnas Ateenas.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töөлövõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4						Thessaloníki
3-4		Xánthi				
1-2	Xánthi			Xánthi		

Suhtlusvaldkonnad

Kaks keelterykkaimat suulise suhtluse valdkonda	Kaks keelterykkaimat suulise suhtluse valdkonda
Haridus Turism	Sisserände- ja lõimimisteenused Turism

Selle valdkonna kohta oli meil väga raske andmeid saada, sest poliitikas ja majanduses toimusid suured muutused. Avalike teenuste sektoris ei paista teiste keelte jaoks mõeldud süsteemset poliitikat olevat. Kui neid keeli kasutatakse, siis vajaduse korral, ja sellisel juhul on valdav inglise keel. Eeldatakse, et avalike teenuste kasutajad suudavad kreeka keeles rääkida, lugeda ja kirjutada.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	9	14	8	1	0	4	1	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelelane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	1	2	2	0	21	18	20	22	19	20
Inglise ärikeeled	levinud	2	4	6	0	10	12	9	12	13	22
Muud keeled	levinud	0	2	1	0	0	0	0	1	0	2

Võõrkeeltest ollakse ettevõtluses väga huvitatud ja nende oskust peetakse hädavajalikuks, mitte lihtsalt soovitatavaks. Uuringus osalenud ettevõtetes aga ei paistnud, et sisserändajate keeli oskavate töötajate töölevõtmise väärtuslikkusele kuigi palju tähelepanu pöörataks, kuigi suhtluses kasutatakse enamikku Balkani riikide keeli, sest ärisidemed naaberriikidega on tugevad. Kui neid keeli töökohal vaja ei lähe, kasutatakse võõrkeelena inglise keelt, mistõttu kõige enam väärtustatakse praktilise inglise keele oskust. Mõnes ettevõttes on olemas selged põhimõtted, mille kohaselt keeleoskuse eest tasustatakse, või on kehtestatud mitmekeelsuse toetamise kord. Seda võib esineda rohkem kui kogutud andmetest näha, aga mitmekeelsuse mõttes ei ole see märgatav.

Peamised uuringutulemused

Kreekas on võõrkeelte õppimisse juba pikka aega väga palju panustatud. Kõneldakse ka teisi keeli, mis pärinevad Balkanilt ja mujalt maailmast, aga neist ei räägita kuigi palju, sest see teema on seotud sisserändega. Enamikus uuringu valdkondades puutusime kokku vastumeelsusega meile andmeid anda. Põhjus on meie arvates osaliselt selles, et niisugused uuringud on inimestele võõrad, aga ka selles, et uuring langes majanduskriisi tipphetke, kui olukord riigis oli väga ärev. Paljude potentsiaalsete vastajate arvates ei olnud mitmekeelsus esmatähtis. On olemas selge vajadus võtta midagi ette kreeka keele ainuvalitseva seisundiga riigiametites ja avalike teenuste osutamisel ning inglise keele domineerimisega kõikjal. Seda võib takistada asjaolu, et ei ole keskeid mitmekeelsusega tegelevaid asutusi ega vabaihendusi, mistõttu see ülesanne lasub praegu teadlastel ning kogukondlikel organisatsioonidel. Sellised organisatsioonid võiksid keskenduda eri keelekogukondade suuremale osalusele ja esindatusele, aga andmete kogumise ajal ei leidnud me ühtegi sellist algatust.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Mis puudutab piirkondlikke ja vähemuskeeli põhikooli I ja II astmes, siis leidsime kaks Thessaloníki Aristotelese Ülikooli programmi, mille raames abistatakse koole, kus käivad kodumaale tagasipöördunud, sisserändajad ja romad. See oli ainus kord, kui saime eraldi andmeid romade kohta. Pärandkeelte soodustamise uuring on samuti väga paljutõotav. Haridusministeeriumi ja ülikoolide koostöös pakutakse välistudengitele, kreeka keele õpetajatele ja kreeka teadlastele ühekuulisi tänapäeva kreeka keele ja kultuuri kursusi. Kreeka tudengid saavad stipendiume ELis ja teistes riikides õppimiseks (sh bakalaureuse-, magistri-, doktori- ja võõrkeeleõppeks). Riiklik stipendiumisihtasutus (IKY) pakub tudengitele ja õppejõududele liikuvusstipendiume, et tiheneksid nende sidemed teiste haridussüsteemidega ning paraneksid teadmised teiste Euroopa riikide keeltest ja kultuuridest (Eurydice 2009/10: 222–223). See oli nii aastal 2010, aga majanduskriisi tõttu võib olla toimunud muutusi.

Kasutatud allikad

Συντονιστικό Γραφείο Μειονοτικών Σχολείων (rahvusvähemuste koolide koordineerimise büroo). <http://syntonistiko.compulaw.gr> (vaadatud 2. detsembril 2011).

Eurostat. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1> (vaadatud 2. detsembril 2011).

Hannam, S., Papatasiou, E. (2011). Current Issues and Trends in Language Education in Greece: A Brief Overview. Towards a Language Rich Europe – Multilingual essays on language policies and practices, British Council.

Kiliari, A. (2009). Language Practice in Greece: The Effects of European Policy on Multilingualism. European Journal of Language Policy 1/1, 21–28.

Tangas, P. (2006). Multimedia and Foreign Language Teaching: the Case of Greece. Grabe, D., Zimmemann, L. (eds), Multimedia Applications in Education Conference Proceedings 2006, FH JOANNEUM, Graz, Austria, 139–48. http://pek-patras.ach.sch.gr/docs/yliko0910/Multimedia_and_Foreign_Language_Teaching_the_Case_of_Greece_Tagkas.pdf (vaadatud 5. detsembril 2011).

9 LEEDU

Irena Smetonienė ja Julija Moskvina

Üldine keeleline olukord

2011. aasta 1. märtsi seisuga oli Leedus rahva ja eluruumide loenduse esialgsete andmete järgi 3 054 000 elanikku. Võrreldes 2001. aasta andmetega (3 484 000) on Leedu rahvaarv vähenenud 12% (430 200 inimese võrra). See on tingitud peamiselt (76%) väljarändest – riigist on lahkunud 328 300 inimest ja sinna saabunud vaid 64 200 inimest. Rahvaarvu vähenemisele on kaasa aidanud ka negatiivne iive (24%, s.t 101 900 inimese võrra).

Leedus on paljudest rahvustest kodanikke. 2001. aasta rahvaloendusel kogutud andmetest on näha, et Leedus elas 115 rahvusvähemuse esindajaid, aga vaid 29 rahvusel oli esindajaid sada või rohkem.

Ülekaalukas osa (2001. aastal 83,5%) Leedu elanikest on leedulased. Viimase rahvaloenduse andmetel muutub Leedu rahvastik üha ühesugusemaks.

Kõige kirjum elanikkond on Vilniuses – 2001. aastal oli seal leedulasi 57,8%, poolakaid 18,7% ja venelasi 14%. Rahvuskoosluse rikkuse poolest teine linn on Klaipėda, kus elab 71,3% leedukaid, 21,3% venelasi ning umbes 2% ukrainlasi ja valgevenelasi.

Leetu elama saabujaid on küllaltki vähe ning hiljutine majanduskriis vähendas nende arvu veelgi. Riigi statistikaameti andmetel tuli 2010. aastal välismaalt Leetu elama 5231 inimest. Sisserändajaid oli 1000 elaniku kohta 1,6 (2008. aastal 2,8). Enamik tulijaid olid Leedu Vabariigi kodanikud, kes pöördusid kodumaale tagasi.

2001. aasta rahvaloenduse andmetel oskas peale emakeele veel üht keelt 40% elanikest, veerand oskas kaht lisakeelt ja umbes 6% kolme või enam lisakeelt (oskustaset ei küsitud).

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist Leedust pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Gruusias, Lätis, Moldovas, Poolas, Ukrainas, Valgevenes ja Venemaal. Leedu ei ole Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat allkirjastanud ega ratifitseerinud. Riiklikes ametlikes dokumentides või õigusaktides aga tunnustatakse, kaitstakse ja soodustatakse kolme piirkondlikku või vähemuskeelt: poola, valgevene ja vene keelt. Neid kolme keelt ja heebrea keelt pakutakse ametlikult ka haridussüsteemis.

Leedus on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad emakeele kohta esitatud küsimuse alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Leedu hoolib erilisel oma riigikeele seisundist ja kasutamisest. 1995. aastal võeti vastu Leedu Vabariigi riigikeele seadus, mille muutmise seadus on nüüd esitatud parlamendile. Seaduse eesmärk on määrata kindlaks valdkonnad, kus riigikeelt tuleb kasutada ja kaitsta, riigivõimu ja -asutuste kohustused seoses riigikeelega, kodanike õigus kasutada eri valdkondades riigikeelt ning riiklikud tagatised riigikeele toetamiseks ja kaitsmiseks. Seadus võimaldab läbipaistvat ja ratsionaalsemat keelepoliitikat, aitab tagada leedu keele kasutamist eri eluvaldkondades ning edendab kodanikuühiskonna konsolideerumist Leedus. Uue seadusega soodustatakse kultuuri- ja keelterikkas Euroopa riikide ühenduses veelgi leedu keele kaitset ning selle ainulaadsuse, rikkuse ja elujõulisuse edendamist – on ju see leedu rahva tähtsaim ühisvara.

Leedu on võtnud endale palju rahvusvähemuste õiguste (sh nende keele ja kultuuri hoidmise õiguse) kaitsega seotud kohustusi. Leedu põhiseaduse artiklis 29 on sätestatud, et isiku õigusi ei tohi piirata tema rahvuse või keele alusel. Selles artiklis järgitakse tavapäraselt inimõiguste traditsiooni, mille kohaselt on keeleline diskrimineerimine samaväärne rassilise või soolise diskrimineerimisega. Näiteks Maastrichti lepingus (ehk Euroopa Liidu lepingus) ei mainita keelepõhist diskrimineerimist üldse. Aastatel 1989–2009 reguleeriti teiste keelte kasutamist rahvusvähemuste seadusega. Praegu kohaldatakse haridusvaldkonna mitmekeelsuse suhtes eriseadusi ja Euroopa Nõukogu vähemusrhuvuste kaitse raamkonventsiooni, mis ratifitseeriti 2000. aasta 8. märtsil. Sarnaselt veel kaheksa ELi liikmesriigiga ei ole Leedu ratifitseerinud Euroopa Nõukogu

regionaal- või vähemuskeelte hartat. ELi võimud peaksid muutma piirkondlike ja rahvusvähemuste terminimääratlusi ning koostama uue metoodika keelelise ja kultuurilise mitmekesisuse soodustamiseks Euroopas. See metoodika peaks kajastama ka uut reaalsust – seda, et mõnes liikmesriigis ei ole riigikeel enam enamuse, vaid vähemuse keel.

Leedu suhtumine mitmekeelsusesse kajastub ka rahvaloenduses. Kõikides rahvaloendustes on kodanikelt küsitud, milliseid keeli nad oskavad. 2011. aastal aga muudeti küsimustikku paremaks. Et saada andmeid kaks- ja mitmekeelsuse kohta, oli inimestel võimalus panna kirja oma emakeelena kaks või enam keelt.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	ainekeskne	ainekeskne	täielik
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	ainekeskne	üldine	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK heebrea, poola, valgevene ja vene keel

Haridusministeeriumi andmetel on Leedus umbes 700 koolieelset lasteasutust. Enamikus neist õpetatakse leedu keeles, aga mõnes ka vene, poola, heebrea, prantsuse või valgevene keeles. 1995. aastal tunnistas valitsus ametlikult ka viiepeelset kui kurtide emakeelt. Enamik lapsi hakkab võõrkeelt õppima aasta või paar enne kooliminekut, aga on ka palju koolieelseid lasteasutusi, kus vanemate soovil alustavad lapsed võõrkeelte (tavaliselt inglise keele) õppimist juba kolmeaastaselt.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine (sisserändajate keeli ei õpetata)

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	heebrea, poola, valgevene ja vene keel
VK	inglise, prantsuse või saksa keel kohustuslik

Haridusministeeriumi vastuvõetud õppekava kohaselt toimub põhikooli I ja II astmes õppetöö laste emakeeles (leedu, vene, poola, heebrea ja valgevene keeles). Vanemate või eestkostjate soovil võib mõnd ainet anda ka riigikeeles. Võõrkeel (inglise, prantsuse või saksa keel) on kohustuslik alates teisest klassist. Sisserändajate keelte kasutamise kohta koolieelsetes lasteasutustes ning põhikooli I ja II astmes ei ole mingeid sätteid ja neid keeli ei kasutata. Leedus pööratakse palju tähelepanu õpetajakoolitusele. Põhikooli I ja II astmes võivad töötada ainult selle astme õpetaja kutsega inimesed ning võõrkeelt võivad õpetada vaid selles keeles piisava pädevusega inimesed. Rahvusvähemuste õpetajatele eraldi koolitust ei anta, aga eeldatakse, et kõrgkoolis saadud meetodilised oskused sobivad kõikide keelte puhul.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Korraldus (sisserändajate keeli ei õpetata)

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine (sisserändajate keeli ei õpetata)

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	puudub	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	heebrea, poola, valgevene ja vene keel
VK	inglise, prantsuse või saksa keel kohustuslik teised keeled valikainena

Haridusseaduse artiklis 30 on sätestatud, et igale Leedu Vabariigi kodanikule ning alalise või ajutise elamisloaga välismaalasele tagatakse riigikeele õpe, et nad saaksid sujuvalt lõimuda ühiskonnaellu. Mõnes üldhariduskoolis või mitteformaalset haridust andvas koolis õpetatakse rahvusvähemuste keeltes ja püütakse hoida nende kultuuri. Õigusnormide ja vanemate soovi järgi võib kogu õppekava või mõnd ainet õpetada mõnes rahvusvähemuse keeles. Sellistes koolides on leedu keel õppeainena õppekava lahutamatu osa ja selle õpetamisele ei kulutata vähem aega kui emakeele õpetamisele. Kui emakeele jaoks on vaja lisaõpet ja spetsialist on käepärast, võimaldavad riik, omavalitsuste koolieelsed lasteasutused ja üldhariduskoolid tavaliselt rahvusvähemustel seda peamise õppekeele kõrval õppida.

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on kohustuslik üks võõrkeel. Tavaliselt jätkatakse põhikooli I ja II astmes valitud keele (inglise, saksa või prantsuse keele) õppimist, aga valida saab ka teiste võõrkeelte seast. Põhikooli ja gümnaasiumi üldhariduskavade (2011–2013) kohaselt võivad lapsed valida teiseks võõrkeeleks inglise, läti, poola, prantsuse, vene, saksa või mõne muu keele. Kool peab võimaldama teist keelt valida vähemalt kahe keele seast ja tagama valitud keele õpetamiseks vajalikud tingimused.

Sisserändajate keeltes haridust ei anta, sest selle järele puudub konkreetne nõudlus, aga teatud õiguslikud eeltingimused on olemas – haridusseaduses on sätestatud, et Leedu Vabariigi alalise või ajutise elamisloa omanike lastele antakse võimalus õppida riigikeelt, õppida riigikeeles ja võimaluse korral õppida ka oma emakeelt.

Haridusseaduse artiklis 48 on sätestatud, kellel on õigus töötada õpetajana. Need on isikud, kes on omandanud kõrgema või keskkaridusejärgse hariduse ning pedagoogikutse. Leedu pedagoogikaülikoolis õpetatakse palju erialasid. Seal valmistatakse ette leedu, vene, poola ja valgevene keele kui emakeele õpetajaid ning inglise, saksa ja prantsuse keele kui võõrkeele õpetajaid.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis**Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)**

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A				
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	täielik
	Kool C				
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool C				

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	puudub	välisüliõpilased ja sisserrändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserrändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Et kutsekoolides keskendutakse peamiselt erialaainetele, pööratakse keeltele vähem tähelepanu, aga kutsekeskkoolides tuleb võõrkeeli õpetada haridusministeeriumi kinnitatud õppekavade ja standardite järgi. Selles astmes valivad õpilased esimeseks võõrkeeleks tavaliselt vene keele (võib-olla valitud eriala tõttu).

Ülikoolidel on oma keelepoliitika. Näiteks Vilniuse Ülikooli filoloogiateaduskonnas on kõigile kohustuslik ladina keel ning peale leedu filoloogia õpetatakse seal vene, poola, inglise, saksa, prantsuse ja Skandinaavia filoloogiat. Selle teaduskonna tudengite seas on eriti populaarsed kaksikerjalad, kus leedu keele kõrval õpitakse poola, saksa, hispaania, itaalia, eesti, läti, türgi, sloveeni või tšehhi keelt. Bakalaureuseõppe esimestel aastatel õpivad kõik ülikooli tudengid mingit võõrkeelt. Üldjuhul jätkab enamik bakalaureuseõppe tudengeid koolis valitud esimese või teise võõrkeele õpinguid, aga viimasel ajal on ilmnenud suundumus hakata õppima keeli, mida koolis ei õpitud (nt portugali või poola keelt). Leedu filoloogia tudengid peavad õppima ka läti, poola ja ladina keelt. Teised ülikoolid valivad võõrkeeled vajadust mööda, eelistades enamasti inglise keelt. Samuti saab ülikoolides üha enam õppida inglise keeles (eelkõige kraadiõppes), aga see võimalus on loodud selleks, et meelitada kooli välisstudengeid. Poolakatest Leedu kodanikud saavad õppida poola keeles kõikides haridusastmetes.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	subtiitritega	alati	vahetevahel

Leedukeelsete audiovisuaalsete materjalide kõrval saavad Leedu raadiokuulajad, televaatajad ja kinokülastajad valida peamiselt vene- ja ingliskeelsete saadete ja filmide vahel. Riigitelevisioonis on muus kui leedu keeles toodetud saated tavaliselt dubleeritud, aga kinofilmid on subtiitritega, välja arvatud lastefilmid, mis on tavaliselt leedu keelde dubleeritud. Kurtidele ja vaegkuuljatele televisioon palju ei paku, sest saadetele ei ole subtiitriteid, puudub viipekeelne tõlge või kui tõlge on olemas, siis pole see kvaliteetne. Leedu trükimeedias väheneb nii raamatute, ajalehtede, ajakirjade ja teiste perioodikaväljaannete arv kui ka tiraaž.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Vilnius				
3-4	Klaipėda		Vilnius		Vilnius Kaunas	
1-2	Vilnius Kaunas	Kaunas Klaipėda	Klaipėda			Vilnius

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterykkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterykkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Turism Haridus Hädaabiteenused Tervishoid = Sotsiaalteenused = Transport = Sisserände- ja lõimimisteenused	Haridus Turism Teatrietendused Transport = Hädaabiteenused = Sotsiaalteenused = Sisserände- ja lõimimisteenused

Uuring muude keelte kui riigikeele kasutamise kohta kolme Leedu linna avalike teenuste sektoris näitas, et keeltevalik sõltub piirkondade rahvuskooslusest. Kohalikud omavalitsused võimaldavad eri rahvustest kodanikele haridust nende emakeeles. Leedu suuremates linnades saab avalikke teenuseid kenasti ka vene keeles. Viimasel ajal pööravad kohalikud omavalitsused üha rohkem tähelepanu teistest ELi riikidest ja mujalt tulnutele, kellel ei ole piisavalt teadmisi Leedu riigikeelest, pakkudes neile suulisi ja/või kirjalikke teenuseid nii inglise kui ka vene keeles. Turismisektoris on teenuseid vaid veidi rohkem. Hoolimata sellest, et võõrkeeli kasutatakse omavalitsussektoris küllaltki laialdaselt, ei ole omavalitsusasutuste tähelepanu oma töötajate keeleoskuse edendamisele küllaldane, kuigi see on suurem kui erasektoris.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	4	17	3	13	1	3	3	1

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	0	0	2	1	24	21	24	23	23	23
Inglise ärikeel	levinud	3	0	8	0	12	12	10	14	15	21
Muud keeled	levinud	0	0	1	0	3	3	3	12	12	17

Leedus uuritud ettevõtetes kasutatakse üsnagi palju keeli. Tavapäraseim ärikeel on inglise keel, aga üsna sageli kasutatakse reklaamis ja turunduses ka vene või saksa keelt. Võõrkeelte kasutus ettevõtluses vastab üldiselt riigi väliskaubanduse suundumustele. Sõltuvalt ettevõtte tegevuse eesmärkidest ja laadist kasutati uuritud hotellides, supermarketites ja pankades sise- ja välissuhtluses läti, poola, eesti, taani, prantsuse ja bulgaaria keelt. Uuringu tulemustest on näha, et vaid mõned ettevõtted tunnistavad keelestrateegiat ettevõtte arengu tähtsa osana, kuigi seda on vaja rohkem uurida. Ehkki Leedu ettevõtetes kasutatakse palju keeli, ei pööra ettevõtted piisavat tähelepanu töötajate keeleoskuse parandamisele. Sellise olukorra peamisi ja kõige tõenäolisemaid põhjusi on kaks: tööandjad peavad sageli töötaja võõrkeeleoskust piisavaks või peavad ettevõtte (eriti VKEde) omanikud keeleõppekulusi liiga suureks. Teisalt aga kasutavad ettevõtjad Leedus ja välisriikides tegutsevate võrgustike pakutavaid võimalusi töötajate keeleoskuse parandamiseks.

Peamised uuringutulemused

Leedu õigusaktides on paljumeelsus (inimeste mitmekeelsus) lubatud ja seda soodustatakse. Sellegipoolest on Euroopa Komisjoni Euroopa mitmekeelsuse strateegia elluviimine probleemne, sest puudub asutustevaheline kooskõlastamine ja koostöö ning selge tööjaotus.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

2010. aastast alates on Leedus mitmekeelsuse edendamiseks välja antud keeltesaadiku auhinda. Selle iga-aastase auhinna andmist koordineerib Euroopa keeleõppe tunnuskirja programmi kaudu Haridusvahetuse Toetusfond koostöös teiste asutustega (sh Briti Nõukogu). Aasta keeltesaadiku tiitli on saanud üks eraisik (2010), üks ettevõtte (2011) ja üks kool (2012). Keeltesaadiku auhinna andjad tahavad edendada arusaama, et keeleõppesse panustamine on kasulik nii üksikisikule kui ka ettevõttele, ja julgustada keeleõppesse investeerimiseks koostama riiklike strateegilisi kavasid.

Kasutatud allikad

Lietuvos ekonomikos perspektyvos (2009). DnB NORD bankas, 2009.

LR Visuomenės informavimo įstatymas, 1996 m. liepos 2 d., Nr. I-1418. Valstybes žinios, 2006-07-27, Nr. 82-3254.

Markevičienė, R., Tamulygienė, L. Lietuvos spaudos statistika 2010. Lietuvos Martyno Mažvydo biblioteka. Bibliografijos ir knygotyros centras. Vilnius 2011.

Pedagogų rengimo programos. www.vpu.lt/Page.aspx?pageID=2722

Teisės aktų bazė. www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3984&p_k=1

Informacinės visuomenės plėtros komitetas. www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6141&p_k=1

Lietuvos statistikos departamentas. www.stat.gov.lt

Švietimo ir mokslo ministerija. www.smm.lt

10 POOLA

Liliana Szczuka-Dorna

Üldine keeleline olukord

Poola Vabariik asub Kesk-Euroopas ning piirneb Venemaa Kaliningradi oblasti, Leedu, Valgevene, Ukraina, Slovakkia, Tšehhi, Saksamaa ja Läänemerega. 312 679 ruutkilomeetrit elab üle 38 miljoni inimese (riigi statistikaameti andmed).

Riigikeel on poola keel; see on slaavi keelte lehiidi keelterühma kuuluv keel, mida räägitakse emakeelena nii Poolas kui ka mujal. Piirkondliku keelena kasutab üks põliselanike rühm Poolas kašuubi keelt. Poolas kõneldavad vähemuskeeled on leedu, saksa, slovaki, tšehhi, ukraina, valgevene ja vene keel ning jidiš. On olemas ka vähemusrhuvuste keeled, s.t nende rahvusrühmade keeled, kellel pole Euroopas oma territooriumi; need on jidiš, roma, karaiimi, vanaarmeenia ja tatari keel. Peamised sisserändajate keeled on idajidiš, kreeka, leedu, slovaki, tšehhi ja vene keel. Peamiste võõrkeeltena räägivad poolakad inglise, vene ja saksa keelt.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt ja kõiki piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist Poolast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse rohkem kui 25s Euroopa ja muu maailma riigis. Poola on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel on tunnustatud 15 piirkondlikku või vähemuskeelt: armeenia, heebrea, karaiimi, kašuubi, leedu, lemko, roma, saksa, slovaki, tatari, tšehhi, ukraina, valgevene ja vene keel ning jidiš. Neid keeli pakutakse ametlikult ka piirkondlikus haridussüsteemis ja seda toetab harta.

Poolas on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse keele kohta esitatud küsimuse alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Aastaid on püütud alustada paljude sidusrühmadega arutelu piirkondlike või vähemuskeelte teemal. Poola allkirjastas Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta 12. mail 2003. Harta jõustus Poolas 1. juunil 2009. Poola teatas, et kohaldab harta II ja III osa armeenia, heebrea, karaiimi, kašuubi, leedu, lemko-russiini, roma, saksa, slovaki, tatari, tšehhi, ukraina, valgevene ja vene keele ning jidiši suhtes.

Ametlikku teavet keelepoliitika kohta saab riiklikust statistikainstituudist, haridusministeeriumist, teadus- ja kõrgharidusministeeriumist ning paljudelt rahvusvaheliste projektide veebisaitidelt. Ametlik väljaanne „Haridus 2009/2010. õppeaastal” sisaldab teavet hariduse kõigi tahkude, sealhulgas piirkondlike või vähemuskeelte ja võõrkeelte kohta.

8. jaanuari 1999. aasta seadusega „Haridussüsteemi reformi elluviimise kord” haridussüsteemis tehtud muudatused on parim tõendus selle kohta, et Poola haridussüsteemi on põhjalikult muudetud. Selle eesmärk on anda tänapäeva lastele, õpilastele ja täiskasvanutele vajalikud teadmised ja oskused.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (keeleõpe puudub)

Koolieelsetes lasteasutustes ei ole võõrkeelte õppimine kohustuslik. Võõrkeeled ei kuulu õppekavasse. Sellegipoolest hakkab enamik lapsi koolieelses lasteasutuses võõrkeeli õppima. Kursuste eest maksavad tavaliselt lastevanemad või toetajad, kes mõistavad üldist vajadust osata võõrkeeli. Tegemist on spetsiaalselt väikeste õppurite jaoks loodud kursustega. Kursustel „mängitakse” õpitava keelega, kasutades uut metoodikat ja õpetamisviise, mis sobivad lastele. Kõige populaarsemad võõrkeeled on inglise, saksa ja prantsuse keel. Kuigi võõrkeeleõpe on koolieelsetes lasteasutustes kiiresti arenenud, oleks vaja korraldada heade kutseoskustega õpetajate läbiviidavaid kursusi nagu põhikoolis ja gümnaasiumis. Selleks tuleks alustada avalikku arutelu kohalike omavalitsuste, ministeeriumi ja ka lastevanemate esindajatega.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	põhikooli II astme alguses	osaliselt koolitundide ajal	5–10	kooli nõuded	kooli nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
P/VK	üldõpetajad	üldine	üldine	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	kašuubi keel
VK	inglise, saksa või prantsuse keel – üks neist on kohustuslik

Koolikohustus algab Poolas seitsmendal eluaastal põhikooli I astmes ja lõpeb 16aastaselt (kuid mitte hiljem kui 18aastaselt) põhikooli III astmes. Alates 2004/2005. õppeaastast peavad Poola lapsed käima nn nullklassis kas lasteaia või põhikooli juures.

Piirkondlikud või vähemuskeeled

Lapsed saavad osaleda piirkondlike või vähemuskeelte kursustel. Poola statistikaameti andmetel osales 2010/2011. õppeaastal piirkondlike või vähemuskeelte kursustel 46 500 last. Kõige enam õpitakse saksa keelt kui Poola suurima rahvusvähemuse keelt.

Võõrkeeled

Põhikooli I ja II astmes tuleb alates esimesest klassist ehk seitsmendast eluaastast kohustuslikus korras õppida üht võõrkeelt. See olukord võib paraneda pärast 2014. aastat, kui uus haridusreform täielikult ellu viiakse. Kõige populaarsemad õpetatavad võõrkeeled on inglise, saksa ja prantsuse keel. Põhikooli I ja II astmes on olukord hea. Hiljuti välja töötatud programmidega kehtestati seitsmeaastastele lastele alates 2009/2010. õppeaastast kohustuslikud keeletunnid – üks kohustuslik võõrkeel alates esimesest klassist –, teist võõrkeelt hakatakse õpetama alates põhikooli III astmest. Õpetajad, kõrgkoolis filoloogiateaduskonna lõpetanud, on professionaalsed ja heade kutseoskustega, arendavad oma oskusi mitmesugustel kursustel, saavad stipendiume ning osalevad seminaridel ja konverentsidel.

Põhikooli I ja II astme õpilased teevad nn oskuste testi, mis hõlmab ka kirjalikku võõrkeele testi.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

(piirkondlike või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	määratlemata	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

VK	kohustuslikud kaks võõrkeelt hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keele seast
-----------	--

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis õpitakse edasi sama võõrkeelt, millega nooremas astmes alustati. Põhikooli III astme alguses hakatakse õppima ka teist võõrkeelt. Kaks võõrkeelt on kohustuslikud ning õpilased saavad valida hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keele hulgast. Mõnes koolis õpetatakse hiina keelt. On koole, mis annavad rahvusvahelist haridust (*International Baccalaureate*, CIB) ning kus õppekava sisaldab lõimitud aine- ja keeleõpet. Mõni kool pakub keelte süvaõppe programme. Õpilased teevad lõpueksamid (*Matura*), mille korraldab riiklik eksamikeskus (ja selle piirkondlikud filiaalid) koostöös haridusministeeriumi ning muude teadus- ja arendustegevuse asutuste ja kutseorganisatsioonidega. Üks eksam on võõrkeeleksam. Kašuubi keelt põhikooli III astmes ja gümnaasiumis ei õpetata. Statistikaameti andmetel valis 2010. aastal enamik õpilasi lõpueksamil (*Matura*) algtaseme testid piirkondlikes või vähemuskeeltes.

Õpetajad on omandanud kvalifikatsiooni ning kõikidel põhikooli III astmes ja gümnaasiumis töötavatel õpetajatel on kõrgharidus (magistrikraad humanitaar- või reaalteadustes). Nad saavad haridusministeeriumilt selged juhised õppekavade ja õpetamisele esitatavate nõuete kohta.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool B	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool C	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK ja VK	RK ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Kutsekoolides tuleb võõrkeelte õpetamisel ette teatud raskusi – programm ja ainekava koostatakse igas koolis eraldi. Koolidel on vabadus kehtestada ise oma lõplikud keeleoskuse nõuded, kuid seosed Euroopa keeleõppe raamdokumendiga on olemas. Kvaliteedi tagamine ja lõpphindamisega seotud toimingud ei ole populaarsed. Ühe võimaliku muudatusena võiks luua ühise platvormi kutseõppeasutuste dialoogi arendamiseks, et panna paika ühtsed võõrkeelenõuded, sh ainekava ja lõpueksam.

Kõrgkooliprogrammides on kohustuslikud võõrkeelekursused. Poola kõrgkoolid on autonoomsed ja iga õppevaldkonna programmi kinnitab teaduskonna nõukogu. Kõrgkoolide võõrkeelekursusi on väga keeruline standardida. Tudengid teevad lõpueksamid tasemel B1 või B2 (esimene aste) või tasemel B2 ja C1 (teine aste). Doktorandid saavad osaleda näiteks inglise teaduskeele, inglise erialakeele ja nn pehmete oskuste kursustel. Õpetatakse inglise, saksa, prantsuse, itaalia, hispaania, hiina, norra, arabia, jaapani ja leedu keelt. Poola keelt õpetatakse võõrkeelena välisüliõpilastele, kes tulevad Poolasse Erasmus programmi või eraviisiliste vahetuste kaudu.

Poolas on arvukalt kõrgkoole, kus õppetöö toimub inglise või prantsuse keeles. Tudengid (nii poolakad kui ka rahvusvahelised üliõpilased) omandavad akadeemilise kraadi keeles, mis ei ole nende emakeel. Standardimise ja õppetöö parema kvaliteedi nimel võivad kõrgkoolid ühineda akadeemiliste võõrkeelekeskuste ühendusega SERMO.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	subtiitritega	vahetevahel	mitte kunagi

Poola televisioon näitab palju rahvusvahelisi filme, mis on dubleeritud. Sama kehtib kinode kohta, kus enamasti näidatakse dubleeritud, ilma subtiitriteta versioone. Mõnes satelliittelevisiooni programmis lisatakse filmide originaalversioonile subtiitrid.

On mõni hea näide piirkondliku televisiooni kohta (nt Sileesia televisioon), kus näidatakse kohalikke saateid.

Ajalehed on valdavalt poolakeelsed. Mõnest raamatukauplusest ja poest saab osta rahvusvahelisi inglise-, prantsuse-, saksa- või itaaliakeelseid ajalehti. Osa Poola ajalehti avaldab veebisaidil oma artiklite ja uudiste ingliskeelseid kokkuvõtteid.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töөлövõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Gdańsk	Gdańsk Kraków Varssavi				Gdańsk
3-4	Kraków					
1-2	Varssavi		Gdańsk Kraków		Gdańsk Kraków Varssavi	Kraków

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Sisserände- ja lõimimisteenused Teatrietendused Turism Poliitarutelud ja otsuste tegemine Hädaabiteenused	Sisserände- ja lõimimisteenused Transport Turism Poliitarutelud ja otsuste tegemine Teatrietendused

Poolas on ametiasutusi, kes annavad teavet võõrkeeltes, näiteks on veebisaidid nii inglise kui ka poola keeles. Paljudes linnades antakse põhiteavet inglise keeles. Vähemuskeeled on kasutusel ning ametiasutused tagavad, et avaliku halduse asutused ja avalikke teenuseid osutavad asutused toetavad vähemuskeelte kasutamist.

Teatud asutustes sisaldub keeleoskuse nõue ametijuhendites. Keelepoliitikat, millega arendada keeleoskusi, ja võõrkeeleoskusel põhinevat hindamist käsitlevad terviklikud kavad siiski puuduvad.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	8	14	6	5	0	1	0	0

		ETTEVÖTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÖTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunähtused kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	1	2	4	0	21	17	15	22	20	20
Inglise ärikeeled	levinud	0	3	9	2	11	12	9	12	12	16
Muud keeled	levinud	0	1	1	0	2	1	0	1	1	3

Poola on riik, kus pööratakse tähelepanu võõrkeelte kasutamisele ettevõtluses.

Personaliosakonnad palkavad töötajaid, kes oskavad vähemalt kaht võõrkeelt. Ettevõtete juhid loovad võimalusi keeleoskuste arendamiseks. Töötajad saavad osaleda keelekursustel, mille eest osaliselt või täielikult maksab ettevõtte. Kuigi niisuguste kursuste ja seminaride projektipõhine rahastamine Euroopa vahenditest on Poolas hästi arenenud, näis, et meie uuringus osalenud ettevõtted ei kasuta oma töötajate teadmiste täiendamiseks seda võimalust. Põhjuse leidmiseks tuleks seda valdkonda edasi uurida.

Juhtivtöötajatel võimaldatakse võõrkeelt õppida. Andmed näitavad, et sellised võimalused tuleks luua kõigile töötajatele, sealhulgas klientidega kokku puutuvatele töötajatele, näiteks administraatoritele, teenindajatele ja bussijuhtidele.

Ettevõtted kasutavad võõrkeeli nii reklaami- ja kampaaniamaterjalides kui ka oma veebisaitidel.

Peamised inglise keele kõrval kasutatavad võõrkeeled on saksa, vene, prantsuse, ungari, hispaania, jaapani, itaalia, hiina, tšehhi, hollandi ja slovaki keel. Partnerorganisatsioonide esindajate emakeelte hulka kuuluvad ukraina, araabia, valgevene ja korea keel.

Peamised uuringutulemused

Poola haridusvaldkonnas on toimunud märkimisväärsed muutused. Mitmesugused Euroopa dokumendid on tekitanud ühisosa, tänu millele poolakad teadvustavad end senisest enam Euroopa kodanikena. Koolis võõrkeeli õppivate laste arv kasvab pidevalt, kusjuures 2010/2011. õppeaastal õpetati valdavalt inglise keelt – 89%-le kõigist põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastest. Teised tavapärasemad võõrkeeled on saksa (36,4% õpilastest), vene (4,8%) ja prantsuse keel (2,9%). Koolides õpetatavate võõrkeelte populaarsus on piirkonniti erinev. 46,8% kõigist kooliõpilastest õppis vaid üht võõrkeelt; peaaegu iga teine õpilane õppis kaht keelt. Õpetajate kvalifikatsioon on üldiselt väga hea. Peale selle, et õpetajatel on kõrgharidus, on igal kolmandal neist tähtjatu leping ning atesteeritud õpetajad (õpetajakutse kõrgeim aste) moodustavad ligi poole koolide pedagoogilisest personalist. Ülejäänud koolitöötajad (23%) olid lepingulised õpetajad. Õpilastel ja üliõpilastel on võimalik võtta osa mitmesugustest koolivälisest kursustest, tundidest ja uurimisrühmadest, mida korraldatakse klubide ja koolide juures. Paljudes Poola põhikoolides ja gümnaasiumides kasutatakse lisakeelekursuste korraldamiseks Euroopa rahalisi vahendeid.

Siiski on küsimusi, mida oleks vaja täpsemalt uurida. Need on näiteks võõrkeelte õpetamine koolieelsetes lasteasutustes, võõrkeeled kõrgkoolides, subtiitrite kasutamine televisioonis ja kinos meedia mitmekeelsuse edendamiseks ning raadiojaamad ja mõned telekanalid, mis edastavad saateid võõr- või vähemuskeeltes. Samuti tuleks rohkem tähelepanu pöörata ettevõtetes kasutatavatele keeltele ning pakkuda ettevõtlussektorile rohkem abi, juhiseid ja algatusprogramme. Keelteoskus ja kultuuriteadlikkus on üleilmsel rahvusvahelisel turul edu saavutamise alus.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Poola keeleolukord on muutumas paremuse poole. Mitmesugused rühmad, kelle jaoks keeleõpe on niihästi prioriteet kui ka kohustus, on töötanud välja palju uusi algatusprojekte. Alljärgnevalt mõni Poola keelepoliitikat mõjutava algatuse näide.

1. Konverentsid, mõttetalgud ja seminarid

Poolas on korraldatud arvukalt konverentse mitme- ja paljukeelsuse teemal. Üks oluline hiljutine sündmus oli Poola kui Euroopa Liidu Nõukogu eesistujariigi eestvedamisel 2011. aasta septembris korraldatud konverents „Multilingual Competences for Professional and Social Success in Europe”. Konverentsi eesmärk oli algatada ametlik arutelu keeleõppe üle ning selle tähtsuse üle tööalase konkurentsivõime ja karjäärivõimaluste parandamise seisukohalt.

2. 2010. aastal loodi hariduskvaliteedi instituut FIJED, mis toimib hariduse valdkonnas tegutsevate liitude, seltside ja muude organisatsioonide katusorganisatsioonina ja kontaktpunktina. FIJEDI eesmärk on edendada paljukeelsust, korraldades üritusi, konverentse ja koostöös liitude, kirjastuste ning haridus- ja kõrgharidusministeeriumiga (vt www.fijed.pl).

3. Haridussüsteemi arendamise sihtasutus FRSE on Poolas üks juhtorganisatsioone, kes tegeleb näiteks välismaal õppimise (nt elukestva õppe programm, Erasmus Mundus, Eurodesk),

konverentside, ürituste (eTwinning) ja konkursside (Euroopa keeleõppe tunnuskiri) korraldamisega. Samuti avaldab FRSE väljaandeid Języki Obce w szkole, European Language Label, Europa dla aktywnych.

4. Väljaanded

Poola ja välismaistes ajakirjades avaldatakse artikleid ja uuringuid Poola hariduse hetkeseisu kohta. 2011. aastal avaldas FRSE Waldemar Martyniuki toimetatud raamatu kõrghariduse rahvusvahelistumise teemal.

5. 2006. aastal asutati akadeemiliste võõrkeelekeskuste ühendus SERMO. Ühenduse liikmed on Poola kõrgkoolide keelekeskuste juhid ja nende asetäitjad. SERMO tegevusel on mitu eesmärki ja sihti, näiteks kõrgkoolides sooritavate keeleeksamite sisu ja lõppeesmärkide standardimine kooskõlas Euroopa keeleõppe raamdokumentidega. SERMO liikmed tulevad kokku vähemalt kaks korda aastas keelekeskuste korraldatavatel konverentsidel. SERMO tegevuse sihiks on ka koostöö haridusministeeriumi, teadus- ja kõrgharidusministeeriumi, KRASPi, muude ühenduste, Briti Nõukogu ja rahvusvaheliste organisatsioonidega (vt www.sermo.org.pl).

6. Riigikeele, piirkondlike või vähemuskeelte ja võõrkeelte õppimist ja õpetamist edendatakse paljude kohalike ja üleriigiliste algatusprojektidega. Alljärgnevalt mõni näide:

- „Study in Poland” („Õpingud Poolas”) on Poola kõrgkoolides õppivatele välisüliõpilastele suunatud programm (poola keele ja kultuuri edendamiseks);
- lõimitud aine- ja keeleõpe toimub põhikoolis, gümnaasiumis ja kõrgkoolides;
- iga aasta septembris toimub kõikjal Poolas igat liiki koolides Euroopa keelepäev.

Need ja teised algatusprojektid annavad tunnistust sellest, et Poolas on hariduse aluseks keele- ja kultuuriteadlikkus. Edasiminek nõuab aega ja kõigi asjahuviliste, sealhulgas valitsuse, haridusasutuste, kohalike ettevõtete ning ka õpilaste ja nende vanemate mõistvat suhtumist. Poola linnad peaksid muutuma sõbralikumaks paigaks, edendades sallivust ja mitmekeelsust, aga ka pakkudes poola külalislahkust nii oma riigi kodanikele kui ka mujalt tulnud külalistele.

Kasutatud allikad

Central Statistical Office, www.stat.gov.pl

Council of Europe, <http://conventions.coe.int/Treaty>

Foundation Institute for Quality In Education, www.fijed.pl

Foundation for the Development of the Education System, www.frse.org.pl

Internacionalizacja studiów Wyższych, red. Waldemar Martyniuk, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2011.

Association of Academic Foreign Languages Centres, www.sermo.org.pl

11 PORTUGAL

J. Lachlan Mackenzie

Üldine keeleline olukord

2011. aasta rahvaloenduse esialgsetel andmetel elab Portugali Vabariigis 10 561 614 inimest. Riigi tähtsaim keel on portugali keel, mis pärineb Galicia aladelt Loode-Hispaanias ja praeguse Portugali põhjaosast. Vanaportugali ehk keskaegset galeegi keelt kasutati ka siis, kui valdav oli araabia keel, ning sellest sai põhikeel nende jaoks, kes asusid elama lõuna poole. Kuningas Dinisi ajal 1297. aastal sai portugali keel õukonnakeeleks.

Praegusel ajal on portugali keel riigikeel kaheksas riigis (Portugal, Angola, Brasiilia, Roheneemesaared, Guinea-Bissau, Mosambiik, São Tomé ja Príncipe ning Ida-Timor – portugali keelsete riikide ühendusse kuuluvad riigid) ja ühes piirkonnas – Aomenis, mis on Hiina Rahvavabariigi erihalduspiirkond. Kokku on selle keele rääkijaid hinnanguliselt umbes 240 miljonit. Küllaltki suuri portugali keelseid väljarändajate kogukondi on paljudes riikides: Prantsusmaal, Luksemburgis, Andorras, Ühendkuningriigis, Šveitsis, Ameerika Ühendriikides, Kanadas, Venezuelas ja Lõuna-Aafrika Vabariigis.

Portugali elanikest 4,1% ei ole Portugali päritolu (OECD 2006). Portugali immigratsiooniteenistuse 2006. aasta andmetel on sisseandajad pärit peamiselt (tähtsusejärjestuses) Roheneemesaartelt, Brasiiliast, Angolast, Guinea-Bissaust, Ukrainast ja mitmest teisest Ida-Euroopa riigist, aga ka Indiast ja Hiinast, Ühendkuningriigist ja mujalt Euroopast. Tööjõulisi elanikke on Portugalis 5 580 700 (projekt Pordata 2010).

Portugalil on üks vähemuskeel – miranda keel, milles räägivad ja veidi ka kirjutavad riigi kirdeosas asuvas piirilinnas Miranda do Douros (umbes 2000 elaniku) ja seda ümbritsevatel aladel elavad inimesed, keda on kokku kõige rohkem 10 000 ja kellest peaaegu kõik on kakskeelsed. 1999. aastast alates tunnustatakse miranda keelt portugali keele kõrval kohalikul tasandil teise ametliku keelena. Miranda keel kuulub astuuria keeltoimikule.

Portugal tunnustab ametliku keelena ka portugali viipekeelt, väites, et riigi kohustus on kaitsta ja väärtustada seda kui kultuurilist väljendusviisi ning hariduse saamise ja võrdsete võimaluste tagamise vahendit.

Koolikäimine on kohustuslik 6.–18. eluaastani. See aeg on jagatud üheksa-aastaseks põhikooliks ning kolmeaastaseks gümnaasiumiks või kutsekooliks.

Portugali Vabariigi põhiseaduse artikli 11 lõikes 3 on sätestatud, et riigikeel on portugali keel. 29. jaanuari 1999. aasta seaduses nr 7/99 on sätestatud, et Miranda do Douro omavalitsuse ametlik keel on miranda keel. Portugali Vabariigi 1997. aastal muudetud põhiseaduse artikli 74 lõikes 2h on sätestatud, et ametliku keelena tunnustatakse ka portugali viipekeelt.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja üht piirkondlikku või vähemuskeelt (miranda keelt). Riigikeele õpetamist Portugalist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse 13s Euroopa ja muu maailma riigis. Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartat ei ole allkirjastatud ega ratifitseeritud. Riigis tunnustatakse ainsa piirkondliku või vähemuskeelena miranda keelt ja seda pakutakse ametlikult ka haridussüsteemis.

Portugalil on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad emakeele kohta esitatud küsimuse alusel ainult riigikeelt.

Portugal, mille praegused piirid pandi sisuliselt paika 1249. aastal, on demograafiliselt ja keeleliselt küllaltki stabiilne, sisuliselt ükskeelne riik. Ajaloo vältel on siiski pidevalt kokku puutunud teiste keeltega nii Euroopas (peamiselt hispaania, inglise ja prantsuse keel) kui ka mujal maailmas, sest Portugal oli koloniaalriik (Lõuna-Ameerika, Aafrika ja Aasia keeled). Selle tulemusena on portugallased teadustanud mitmekeelsuse eeliseid ning valitsused on oma poliitika ja õigusaktidega toetanud nii riigikeele kui ka võõrkeelte õpetamist ja rahastanud portugali keele õpet välismaal. Miranda keelt on piirkondliku keelena tunnustatud, aga sisseandajate keeled on õigusaktides ja rahvaloendustel üldse tähelepanuta jäetud.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (riigikeele abiõpe puudub ja võõrkeeli ega sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	aineeskne	üldine	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	miranda keel
------	--------------

Alushariduse omandamine on Portugalis vabatahtlik, aga alates 2009. aastast on riigil kohustus pakkuda kõigile vähemalt viieaastastele lastele võimalust käia koolieelses lasteasutuses. Enamikku lastest õpetatakse koolieelsetes lasteasutustes ainult portugali keeles. Umbes 1990. aastast alates on üha enam adutud, kui raske on koolieelsetes lasteasutustes neil lastel, kelle emakeel ei ole portugali keel (Litwinoff 1992). Nimelt on palju lapsi, kes räägivad Roheneemesaarte kreoolkeelt, Guinea-Bissau kreoolkeelt (*kriol*), üht São Tomé ja Príncipe kreoolkeelt, ukraina või hiina keelt (vt Mateus jt 2008). Kavandatud on meetmeid, millega parandada haridustöötajate teadlikkust sisserändajatest koolieelikute kakskeelsusest. Mirandakeelsete alade koolieelsete lasteasutuste õpetajad läbivad enne tööleasumist õpetajakoolituse.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	üldsõnaline	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	väljaspool koolitunde	puudub	standardne riiklik	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aineeskne	aineeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	aineeskne	üldine	–
VK	keeleõpetajad	aineeskne	aineeskne	puudub

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	miranda keel
VK	inglise või prantsuse keel (üks neist on kohustuslik)

Portugali keeles õpetatakse kõikides koolides, aga mõnes erakoolis võidakse kasutada ka mõnd teist keelt (nt inglise, prantsuse või saksa keelt) ning see on eraldi õppeaine põhikooli I ja II astmes. Esimeses neljas klassis võõrkeel kohustuslik õppeaine ei ole. Viimastel aastatel on haridusministeerium siiski tungivalt soovitanud hakata õppekava rikastamise eesmärgil õpetama inglise keelt alates kolmandast klassist ja eraldanud selleks ka raha. 2008. aastaks järgis seda soovitusi 99% koolidest, aga enam kui 50% koolidest õpetas inglise keelt juba alates esimesest klassist. Viiendas ja kuuendas klassis muutub võõrkeel kohustuslikuks õppeaineks ja praegune valitsus tahab kehtestada nõude, et see keel oleks inglise keel.

Põhikooli I ja II astme õpetajad, eelkõige need, kes töötavad mitmekeelsetel aladel, on nende hoolde antud laste mitmekeelsusest teadlikud ja saanud väljaõppe, kuidas sellega toime tulla. Sisserändajate keeli siiski õppeainena ei kasutata, kuigi ukraina ja hiina kogukonnad on organiseerinud koolivälised kursused oma keele õppimiseks. Mirandakeelsetel aladel on alates 1985. aastast õpetajatel lubatud pöörata selgesti tähelepanu miranda keelele ja kasutada seda õpetamisel.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aineeskne	aineeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	aineeskne	aineeskne	–	–
VK	keeleõpetajad	aineeskne	aineeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	puudub

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	miranda keel
VK (kaldkirjas keeli õpetatakse ainult gümnaasiumis)	hispaania, inglise, prantsuse, saksa, kreeka ja ladina keel (kaks neist kohustuslikud)

Põhikoolis ja gümnaasiumis (alates seitsmendast klassist) on kaks võõrkeelt kohustuslikud. Valitsus soovib, et üks neist oleks inglise keel. Enamik õpilastest õpib inglise keele kõrval prantsuse, saksa, hispaania, ladina või vanakreeka keelt (kõik kooskõlas Euroopa keeleõppe raamdokumendiga).

10.–12. klassini jätkub õpetamine portugali keeles, aga realklassides õpetatakse üht ja humanitaarklassides kaht võõrkeelt. Sisserändajate keeli Portugali koolides ei õpita ega kasutata õppekeelena, aga ei tohi unustada, et umbes pool sisserännanute tuleb riikidest, kus portugali keel on riigikeel. Miranda piirkondlikku keelt saab õppida mirandakeelsetel aladel.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A				
	Kool B				
	Kool C	piiratud	üldsõnaline	–	täielik
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool C	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Kõrgkoolides kasutatakse õpetamiseks peaaegu alati portugali keelt. Bologna protsessist tingitud hariduse rahvusvaheliseks muutmise tulemusena pakuvad mõned teaduskonnad ingliskeelseid kursusi, millele osalevad nii välis- kui ka portugali tudengid. Portugali ülikoolid on keeleoskuse väärtuslikkusest üldiselt teadlikud, õpetades portugali keelt neile, kes seda ei oska, aga tahavad pääseda nende kursustele, ning pakkudes paljude teiste keelte õppimise võimalust kõigile üliõpilastele. Piirkondlikele ja sisserändajate keeltele eritählepanu ei pöörata.

Kutseõppeasutused kannavad hoolt selle eest, et nende õpilased oskaksid korrektset portugali keelt ja suhtleksid selles hästi. Üldiselt pööratakse tähelepanu ka ühele võõrkeelele, aga rõhuasetus on siiski tööga seotud oskustel.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	alati	sageli

Telesaated ja kinofilmid on algkeeles ja portugali keelsete subtiitritega, välja arvatud mõned lastesaated ja filmid, mida dubleeritakse. Mõnes telesaates näidatakse eraldi aknas ka tõlget portugali viipekeelde. Võõrkeelseid ajalehti ja ajakirju on müügil, aga need on mõeldud peamiselt turistidele. On siiski ka mõned sissereändajatele mõeldud väljaanded, näiteks venekeelne ajaleht Slovo.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate tölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Lissabon Porto Miranda do Douro				
3-4	Miranda do Douro			Lissabon	Miranda do Douro	
1-2	Porto		Lissabon Porto Miranda do Douro	Porto	Lissabon Porto	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Haridus Õigusabiteenused Turism Transport Sissereände- ja lõimimisteenused	Sissereände- ja lõimimisteenused Poliitarutelud ja otsuste tegemine Haridus Hädaabiteenused Transport

Linnajuhid ja -asutused on oma kogukonna mitmekeelsusest mõneti teadlikud ja osutavad teatud teenuseid ka inglise ja hispaania keeles ning riik pakub tõlkide teenust 60 keeles. Linnaasutuste väljaantud kirjalikud materjalid on tavaliselt ainult portugali keeles, kuigi sissereände- ja turismiteenused on mitmekeelsed. Miranda do Douro omavalitsus kasutab mitmes valdkonnas ka kirjalikku miranda, hispaania ja portugali keelt.

Keeled ettevõtluses (20 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	5	8	3	0	0	1	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	1	0	1	0	20	18	20	20	17	19
Inglise ärikeeel	levinud	1	3	3	1	5	7	5	8	9	14
Muud keeled	levinud	1	2	1	1	1	1	0	0	3	2

Uuringus osalenud ettevõtetes valitses riigile omane üldine kalduvus eelistada portugali keelt, aga tunnistati ka inglise ärikeelega suhtluses välisklientide ja -ettevõtetega. Teisi keeli eriti märgata ei ole, välja arvatud ettevõtetes, kes keskenduvad mingile konkreetsele välisriigile. Töötajate riigikeele, inglise keele või teiste keelte oskuse edendamine ei ole tavaliselt prioriteet. Mitmekeelsus ei ole küsimustiku täitnud Portugali ettevõtete seas kuigi tähtsal kohal.

Peamised uuringutulemused

Portugal torkab silma riigina, kes teab väga hästi, et tema riigikeel on maailmas rääkjate arvult viiendal kohal, aga oma tähtsuse säilitamiseks üleilmastunud maailmas peetakse seal oluliseks ka inglise ärikeelt. Portugal soodustab miranda piirkondlikku keelt, mida räägib 0,1% riigi elanikest, ja põhiseadusega kaitstakse ka portugali viipekeelt (LGP). Õpetatakse portugali keelt, aga ka inglise keelt alates esimesest klassist ning hiljem mõnd teist võõrkeelt. Meedia on mõjutanud üldsuse suhtumist võõrkeeltesse ja võõrkeeleoskust soodsalt, aga see ei avaldu avalike teenuste ja erasektori tahtena väärtustada oma töötajate keeleoskust.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Portugali koolide keelelist mitmekesisust käsitletud projekt (2003–2007), mida rahastas Gulbenkiani sihtasutus (Fundação Gulbenkian, CGF) ning korraldas koostöös mitme kooliga Teoreetilise ja Arvutuslingvistika Instituut (ILTEC), parandas märgatavalt teadlikkust keelelistest vähemustest. Projekti tulemuseks ei olnud mitte ainult kakskeelse hariduse pakkumine mitmes koolis, vaid ka asjaomaste materjalide, haridusministeeriumile mõeldud soovitude ja mitmesuguste trükiste koostamine (vt Mateus jt 2008).

Briti Nõukogu ja Portugali haridusministeerium töötavad praegu nelja-aastase (2011–2015) katseprojektiga, mille raames hakatakse kaheksas riiklikus koolis andma esimesest klassist alates kakskeelset haridust. Umbes viis tundi nädalas õpetatakse inglise keeles. Selleks vajalikku koolitust ja toetust pakub Briti Nõukogu.

Peale selle on püütud propageerida mitmekeelsust ka rahvusvahelises ettevõtluses, näiteks on seda teinud kolme keeleruumi (prantsuse, hispaania ja portugali) surverühm 3EL (www.3el.org), kes juhib tähelepanu sellele, et osates üht neist romaani keeltest, saadakse aru ka ülejäänud kahest.

Projektidega REFLECT (2000–2002), PROTOCOL II (2002–2004) ja ECLAT (2006–2008; www.eclatproject.eu) loodi ekspordiga tegelevatele VKEdele keele- ja kultuuriauditi kava, mille abil saab asjakohaseid andmeid ettevõtlusvajaduste ja suundumuste kohta keele ja kultuuriga seotud oskuste valdkonnas ning millega edendatakse keelealase planeerimise arengut (Salomão 2011).

Kasutatud allikad

Litwinoff, Raja (1992). Projecto piloto de educação bilingue e bicultural no ensino pré-primário e primário Documentos do Encontro a Comunidade Africana em Portugal. Lisbon: Colibri, 71–73.

Mateus, Maria Helena Mira et al. (2008). Diversidade Linguística na Escola Portuguesa. Lisbon: Fundação Gulbenkian.

Salomão, Ricardo (2011). Comunicação e exportação. Lisbon: Nova Vega.

12 PRANTSUSMAA

Louis-Jean Calvet

Üldine keeleline olukord

Enne Prantsusmaa olukorra kirjeldamist tuleb rõhutada, et uuringus kasutatud küsimustik oli koostatud eeldusega, et olud Euroopa eri paigus on võrreldavad. Seetõttu on oht, et mõningad riigi iseärasused on jäänud tähelepanuta. ELi keelealaste direktiivide kohaldamise kokkuvõtte tegemine on muidugi õigustatud ja uuringu tulemused on hindamatu andmebaas asjaomaste riikide kohta. Avalikkusel oleks andmeid huvitav näha näiteks indeksina, mis põhineks OECD parema elu indeksil.

Prantsusmaa (emamaa ja ülemereterritooriumid) on riik, kus räägitakse paljusid keeli – nii põliskeeli kui ka sisserände tulemusel levinud keeli. Seoses Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartaga tellisid haridus-, teadus- ja tehnoloogiaministerium ning kultuuri- ja kommunikatsiooniministerium keeleteadlaselt Bernard Cerquigninilt aruande Prantsusmaa keelte kohta. See valmis 1999. aasta aprillis. Aruandes loetleti 75 keelt, mida riigis veel peale riigikeele räägitakse. Neid keeli räägivad Prantsusmaa kodanikud ning sellele loetelule tuleb lisada sisserändajate keeled, mida on ka palju. Sellega seoses tuleb mainida, et eetilistel põhjustel Prantsusmaal rahvusvähemuste ega vähemusrhuvuste üle arvet ei peeta.

1999. aasta rahvaloenduse andmed pakuvad siiski huvitavat teavet sisserändajate ja piirkondlike keelte edasiandmise kohta. Neist on näha, et 26% Prantsusmaa elanike vanemad ei rääkinud kodus prantsuse keelt. Vastanud mainivad 6700 keelenimetust, mis vastavad umbes 400 keelele, mis on kantud andmebaasi Ethnologue ja millele on antud ISO 639-3 kood. Sisserändajate keelte edasiandmise määr on 86% türgi keelele ja 25% poola keelele ning piirkondlikest keeltest 45% Elsassi murdel ja 10% bretooni keelele. See tähendab, et mõnd sisserändajate keelt antakse edasi rohkem kui piirkondlike keeli ja mida hilisem sisseränne, seda suurem on edasiandmise määr. Piirkondlike keelte edasiandmise määr väheneb pidevalt.

Lõpuks tuleb mainida ka seda, et prantsuse keelt, mis on enamas kui 30 riigis teise keelena ametlik keel ja millel on hulk eri vorme, õpetatakse Prantsusmaal sisserändajatele võõrkeelena.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli, piirkondlike või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Riigikeele õpetamist Prantsusmaalt pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse umbes 130s Euroopa ja muu maailma riigis. Prantsusmaa valitsus on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud, aga parlament ei ole seda ratifitseerinud. Riiklikul tasandil aga tunnustatakse, kaitstakse ja/või soodustatakse ametlikes dokumentides ja riiklikus või piirkondlikus haridussüsteemis paljusid piirkondlike või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Need keeled on baski, bretooni, katalaani, korsika keel, saksa murded Alsace'i ja Moselle'i piirkonnas (Elsassi ja Lotringi murre), lääneflaami ja frankoproovansi keel, *langues d'oïl* (põhjapoolsed keeled: Franche-Comté, vallooni, Champagne'i, pikardi, Normandia, gallo, Poitou-Saintonge'i, Lorraine'i ja Burgundia murre), oksitaani keel ehk *langue d'oc* (lõunapoolsed keeled: Gascogne'i, Languedoci, Provence'i, Auvergne'i, Limousini ja Vivarais'-alpi murre), liguuri keel (Alpes-Maritimesis Roya orus ja Korsikal Bonifacios) ning ülemereterritooriumide 41 keelt, mis on kantud ametlikku Prantsusmaa keelte loetellu, ja sisserändajate keeled, mis ei ole seotud konkreetse territooriumiga: murdeline araabia keel, läänearmeenia keel, berberi keeled, juutide keeled, hispaania keel ja roma keel. Nii piirkondlike või vähemuskeelte kui ka sisserändajate keelte kohta kasutatakse terminit *Langues de France*, mis tähendab „Prantsusmaa keeled”, mitte „keeled Prantsusmaal”. Selline terminikasutus on vähemuskeelte seisukohalt tähelepanuväärselt kaasav, mis on Euroopa riikides haruldane.

Prantsusmaal on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse keele ning keeleoskuse (kas saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlike või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Prantsusmaa põhiseaduse (muudetud 25.06.1992) artiklis 2 on sätestatud, et Prantsuse Vabariigi keel on prantsuse keel, ning artiklis 75-1 (muudetud 23.07.2008) on öeldud, et piirkondlikud keeled on rahvuslik pärand (aga neid keeli seal loetletud ei ole). Lisaks õpetatakse neid piirkondlike keeli põhikooli III astmes ja gümnaasiumis ning õpetajate leidmiseks korraldatakse regulaarselt eksamiga konkursse (CAPES). Prantsuse keele kasutamise seaduse (nn Touboni seadus, 04.08.1994) artiklis 1 on kirjas, et prantsuse keelt kasutatakse õpetamisel, töötamisel ja avalike teenuste osutamisel. Selle seaduse teistele artiklitele viidatakse allpool asjaomaste pealkirjade all.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (keeleõpe puudub)

Koolieelsete lasteasutuste, põhikooli, gümnaasiumi ja kõrgkooli kohta on prantsuse keele kasutamise seaduse artiklis 11 sätestatud:

Õpetamise, eksamite ja lõputööde keel on riiklikes ja eraõiguslikes õppeasutustes prantsuse keel. Lubatud on põhjendatud erandid piirkondliku või võõrkeele ja kultuuri õpetamisel või assistentide ja külalisõpetajate korral. Seda nõuet ei kohaldata välismaistele koolidele, eeskätt teise riigi kodanikest lastele mõeldud koolidele ja rahvusvahelistele koolidele.

Keeled põhikooli I ja II astmes

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik

	Sintrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
SRK	kõik	üldsõnaline	puudub	ainult põhikooli II astme lõpus	väljaspool koolitunde	puudub	kooli nõuded	määratlemata	osaline

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
P/VK	üldõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	üldõpetajad	aine keskne	aine keskne	puudub
SRK	üldõpetajad	puudub	üldine	–

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	baski, bretooni, katalaani, korsika ja oksitaani keel Prantsuse emamaal ning tahiti keel ja Melaneesia keeled (adjie, drehu, nengone ja paitši keel) Prantsuse ülemereterritooriumidel
VK	kohustuslik üks järgmistest keeltest: inglise, saksa, harvem ka teised keeled nagu araabia, hiina, hispaania, itaalia, portugali ja vene keel
SRK	araabia, hispaania, horvaadi, itaalia, portugali, serbia ja türgi keel

Põhikooli I ja II astmes õpetatakse prantsuse keeles. Sisserändajate lastele õpetatakse koolitundide ajal mitut sisserändajate keelt (nt araabia või türgi keelt) ja kultuuri (ELCO). Seda organiseerib nende päritoluriik. Araabia keelt õpetatakse standardkeelena, mitte erivormidena, mida tegelikult sisserändajate peredes kõneldakse.

Põhikooli I ja II astme õpilastele (99,9% 4.–6. klassi õpilastest) õpetatakse ka üht võõrkeelt, milleks on tavaliselt inglise keel. Osale neist (49 800 õpilasele) õpetatakse ka üht piirkondlikku keelt.

Samuti on erakoole ja heategevuslikke koole, kus õpetatakse piirkondlikus keeles (nt bretooni keeles Diwani koolis, oksitaani keeles Calendreta koolis, katalaani keeles Bressola koolis jne).

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
SRK	kõik	üldsõnaline	levinud	osaliselt koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	nõuded puuduvad	osaline

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	puudub
SRK	üldõpetajad	puudub	aine keskne	–	–

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	baski, bretooni, katalaani, korsika, kreool- ja oksitaani keel ning Elsassi ja Lotringi murre; Prantsuse ülemereterritooriumide Tahiti ja Melaneesia keeled (adjie, drehu, nengone ja paitši keel)
VK	kohustuslikud kaks keelt 19st: inglise, hispaania, saksa, araabia, hiina, itaalia, portugali, vene, taani, hollandi, kreeka, heebrea, jaapani, norra, poola, rootsi, türgi, vanakreeka ja ladina keel valikainena teised keeled, näiteks piirkondlikud keeled
SRK	araabia, hispaania, horvaadi, itaalia, portugali, serbia ja türgi keel

Kohustusliku võõrkeelte õppekava alusel saavad õpilased valida suurema hulga keelte vahel kui teistes Euroopa riikides. Need jagunevad poliitikast sõltuvalt kahte rühma: ELi liikmesriikide keeled ja Prantsusmaa välispoliitiliste valikutega sobivad keeled (araabia, hiina ja jaapani keel). Õpilased (või vanemad) eelistavad kõige sagedamini inglise keelt. Järgmised valikud on hispaania ja saksa keel. Vene keele populaarsus vähenes koos Berliini müüri langemisega ja araabia keele kasuks otsustavad peamiselt sisserändajad.

Eelmainitud võõrkeeltele, mida Prantsusmaa koolides õpetatakse, tuleb lisada ka 11 piirkondlikku keelt: baski, bretooni, katalaani, korsika keel, kreoolkeel, gallo murre, Melaneesia keeled, Alsace'i piirkondlikud keeled (Elsassi murre), Moselle'i piirkondlikud keeled (Lotringi murre), oksitaani ja tahiti keel).

Peale selle võivad õpilased teha gümnaasiumi lõpus eksami oma valitud piirkondlikus või võõrkeeles. 2011. aastal tehti gümnaasiumi lõpus suulist või kirjalikku eksamit 57 keeles.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A				
	Kool B				
	Kool C	piiratud	üldsõnaline	–	täielik
VK	Kool A	mitmekesine	üldsõnaline	riiklikud nõuded	osaline
	Kool B	mitmekesine	üldsõnaline	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	puudub
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	kohustuslik	kohustuslik
Kõrgkool B	ainult RK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	ainult RK	ainult RK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik

Nagu seaduses sätestatud (vt eestpoolt), toimub kõrgkoolides õppetöö prantsuse keeles. Sellegipoolest õpetatakse paljusid keeli. Näiteks Aix-Marseille' Ülikoolis õpetatakse 30 keelt ning riiklikus idamaade keelte ja kultuuride instituudis INALCO tervelt 93.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	subtiitritega	mitte kunagi	sageli

Riigiraadios ja televisioonis on kohalikke saateid piirkondlikes keeltes. Uuring ei hõlmanud võõrkeelte kasutamist igasuguses televisioonis, mistõttu tuleks mainida, et kaabel- või satelliittelevisioonipaketid sisaldavad kanaleid paljudes maailma keeltes. Trükimeedias on piirkondlikes keeltes väljaandeid vähe, aga võõrkeelseid palju. Turismi ja sissereände koosmõju tagab, et paljude keelte oskamine on Prantsusmaal endiselt oluline. Laias valikus võõrkeelset trükimeediat on kogu aasta jooksul saada Pariisis (15 keelt) ja Marseille's (13 keelt) ning turismihooajal Corte'is. Pariisis ja Marseille's oli kokku peaaegu 80 võõrkeelset väljaannet.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrategiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Marseille	Marseille			Pariis	
3-4		Pariis			Marseille	
1-2	Pariis		Marseille	Marseille		

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Turism Transport Õigusabiteenused Teatrietendused Tervishoid	Turism Transport Õigusabiteenused = Haridus = Tervishoid = Sissereände- ja lõimimisteenused = Teatrietendused

Avalike teenuste sektoris kasutatakse prantsuse keelt. Prantsuse keele kasutamise seaduses (artikkel 5) on sätestatud, et avalike teenuste pakkujad peavad oma ametikohuste täitmisel kasutama prantsuse keelt sõltumata sellest, kas neile kohaldatakse avalikku või eraõigust.

Avalikus ruumis kasutatakse piirkondlikke keeli prantsuse keele kõrval mõne linna tänavasiltidel ja mõne maantee juhatusmärkidel. Eri piirkondades on olukord väga erinev: korsika keel on Korsikal väga levinud, aga bretooni ja oksitaani keel oma piirkondades nii levinud ei ole. Olukorra tõlgendamisel tuleb arvestada sissejuhatuses nende keelte vähese edasiandmise määra kohta mainitud.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmideist ja vahenditest
Levinud	7	11	5	7	0	3	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	3	1	4	1	23	21	23	23	23	22
Inglise ärikeeel	levinud	4	2	12	3	12	11	7	11	12	12
Muud keeled	levinud	2	1	5	1	1	0	1	0	2	1

Ettevõtetes kasutatakse kõige rohkem Euroopa levinumaid keeli (inglise, hispaania, saksa, hollandi, itaalia ja portugali keelt).

Töölepingutega seoses on õigusaktides sätestatud prantsuse keele esmatähtsus, aga ühtlasi kaitstakse võõrtöötajaid. Prantsuse keele kasutamise seaduse artiklis 8 on kirjas nii:

Kui lepinguline töökoht on määratletud mõne võõrkeelse nimetusega, millel prantsuse keeles sobivat vastet ei ole, peab lepingus olema selle nimetuse prantsuskeelne selgitus. Kui töötaja on välisriigi kodanik ja leping on kirjalik, tõlgitakse leping töötaja soovil tema emakeelde. Mõlemad tekstid on õiguslikult siduvad. Kui originaalis ja tõlkes on lahknevusi, võib lähtuda üksnes töötaja emakeelsest lepingust.

Peamised uuringutulemused

Oluline on rõhutada, et sisserändajate keelte ja võõrkeelte eristamine võib reaalses elus tegelike olukordade keerukuse tõttu raske olla. Näiteks selliseid keeli nagu itaalia, hispaania või portugali keel õpetatakse põhikooli III astmes ja gümnaasiumis võõrkeeltena ning samal ajal võivad need olla sisserändajate emakeeled. Uuringust on näha, et Prantsusmaa haridusvaldkonna keelepoliitika on küll keeleliselt avatud (õppida saab paljusid keeli), aga selles kajastub ka üleilmastumise keeleline mõju – inglise keel on palju levinum kui saksa ja hispaania keel. Näiteks Corte'i puhul tuleks aga mainida, et sealne piirkondlik keel paistab mitmekeelsust ohjeldavat.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Prantsuse keele kõnelejate rahvusvaheline organisatsioon (Organisation Internationale de la Francophonie) korraldas 2012. aastal Quebecis üleilmse prantsuse keele foorumi. Prantsusmaa ametiasutused korraldasid 2011. aasta detsembris ülemereterritooriumide mitmekeelsuse konverentsi ja keelevaldkonna strateegiline nõuandekomisjon avaldas 2012. aasta jaanuaris aruande, mille pealkiri on tõlgitult „Õppida keelt tähendab õppida tundma maailma”. Prantsusmaa ülikoolid, omavalitsused ja koolituskeskused pingutavad palju, et pakkuda võimalust õppida prantsuse keelt võõrkeelena. Selle eesmärgid on ühtaegu lõimida sisserändajaid ja levitada prantsuse keelt väljaspool riiki. Strasbourgi Ülikoolis algab 2012/2013. õppeaastal projekt, milles uuritakse sugulaskeelte vastastikust arusaadavust. Viimasena võib mainida, et Marseille on 2013. aastal Euroopa kultuuripealinn ja sellega seoses on linnal hea võimalus saada mitmekeelsemaks.

13 RUMEENIA

Alexandru Cernat, Anca Nedelcu, Stefan Colibaba, Călin Rus ja Ruxandra Popovici

Üldine keeleline olukord

Rumeenia rahvaarv oli viimase, 2002. aasta rahvaloenduse aruande andmetel 21 462 186 (riiklik statistikainstituut 2010¹). Hinnanguliselt 2,8 miljonit inimest on välismaale tööle suundunud, valdavalt Itaaliasse ja Hispaaniasse (Sandu 2010). Rumeenias on ametlikult tunnustatud (või poliitiliselt esindatud) 20 rahvusvähemust ja vähemusrahvust, kes moodustavad üle 11% rahvastikust. 2002. aasta rahvaloenduse andmetel on suurimad neist ungarlased (6,6% rahvastikust) ja romad (2,5%). Ungarlased elavad peamiselt riigi kesk- ja lääneosas ning nad on poliitikas ja massiteabevahendites väga hästi esindatud. Ungari keelt kasutatakse haridus-, omavalitsus- ja õigussüsteemis laialdaselt neis piirkondades, kus ungarlasi on üle 20% kohalikest elanikest. Romad on võimupositsioonidel senini alaesindatud. Samuti on roma keel alaesindatud massiteabevahendites ja haridussüsteemis. Rumeenias on ligikaudu 11% kõrghariduseelsetest haridusasutusest vähemalt ühel õppesuunal õppekeeleks vähemuskeel. 90%-l juhtudest on see ungarlase keel².

Sisseränne kasvab pidevalt. Kolmandate riikide kodanikke oli 57 211. Kolm suuremat sisserändajate rühma on pärit Moldova Vabariigist (28%), Türgist (17%) ja Hiinast (14%)³ (Euroopa Komisjon, Euroopa Ühenduste Statistikaamet 2010, lk 194). Kolmandate riikide kodanike hulka ei ole arvatud Euroopa Liidu kodanikke. Eurostat prognoosib Rumeeniale aastateks 2008–2060 sisserännet 18,4 inimest 1000 elaniku kohta (Alexe ja Păunescu 2010, lk 22).

Uuemaid statistilisi andmeid rahvastiku suuruse ja koosseisu kohta saab 2012. aastal pärast 2011. aasta rahvaloenduse tulemuste avaldamist.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja paljusid piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist Rumeeniast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse 18s Euroopa ja muu maailma riigis. Rumeenia on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ratifitseerinud. Harta alusel on tunnustatud 20 piirkondlikku või vähemuskeelt: albaania, armeenia, bulgaaria, horvaadi, itaalia, kreeka, makedoonia, poola, roma, russiini, saksa, serbia, slovaki, tatari, tšehhi, türgi, ungarlase, ukraina ja vene keelt ning jidišit. Viitteist keelt (v.a albaania, armeenia, makedoonia ja russiini keel ning jidiš) pakutakse ametlikult ka riiklikus või piirkondlikus haridussüsteemis ja seda toetab harta.

Rumeenias on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad emakeele kohta esitatud küsimuse alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Rumeenia allkirjastas 1995. aastal Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni ja ratifitseeris 2007. aastal Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta. Kuigi ametlik keel on rumeenia keel, on üldise kaitse all kümme vähemuskeelt: albaania, armeenia, itaalia, kreeka, makedoonia, poola, roma, russiini ja tatari keel ning jidiš; erilise kaitse all on samuti kümme keelt: bulgaaria, horvaadi, saksa, serbia, slovaki, tšehhi, türgi, ukraina, ungarlase ja vene keel.

Kuigi mõnikord käsitletakse nende keeltega seonduvat massiteabevahendites, on empiirilised andmed selle teema kohta endiselt väga napid. Riiklikul tasandil võib sellealast teavet leida ainult rahvaloenduse emakeeleküsimuse abil saadud andmetest. Peale selle kaasati Rumeenia 2005. aastal uuringusse Eurobaromeeter 63.4 (eurooplased ja keeled), kus esitati küsimusi emakeele, muu keelteoskuse ja keeleoskustaseme kohta. Andmeid vähemuskeelte kasutamisest haridussüsteemis võib saada ka riiklikust statistikainstituudist ja haridusministeeriumist¹.

¹ <https://statistici.insse.ro>

² 2002. aasta rahvaloendus.

³ <http://ori.mai.gov.ro/api/media/userfiles/Proiecte--Strategii/Instruciuni, IF 1101 10012012>.

¹ <https://statistici.insse.ro>

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	ainult emakeelena rääkijad	≥ 2 aastat	puudub	> 1	ainekeskne	ainekeskne	täielik
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, saksa, serbia, slovaki, tšehhi, türgi, ukraina ja ungari keel
-------------	---

Koolieelsetes lasteasutustes ei ole võõrkeeled kohustuslikud, ent enamik lasteaedu on lisanud võõrkeele oma õppekavasse. Et lasteaias on kohustuslik käia vähemalt üks aasta, on enamik lapsi mõne võõrkeelega kokku puutunud juba enne kooli. Samuti on märkimisväärne, et seaduse järgi on kõikidel tunnustatud rahvusvähemustesse kuulvatel lastel õigus emakeelsele haridusele. Kuigi see põhimõte on väga positiivne, rakendatakse seadust eri rahvusvähemuste suhtes mõneti erinevalt.

Asjaolu, et riigis on väljaränne olnud suurem kui sisseränne, on üks peamisi põhjusi, miks sisserändajate jaoks mõeldud haridust ei pakuta. Kõige suurem sisserändajate rühm on pärit Moldova Vabariigist, ent omakeelne haridus ei ole moldovlaste puhul probleem, sest neil on rumeenlastega sama keel ja väga sarnane kultuur.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	puudub

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	bulgaaria, horvaadi, itaalia, poola, lipovanivene, roma, saksa, serbia, slovaki, türgi, ukraina ja ungari keel
VK	hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel (üks neist on kohustuslik)

Põhikooli I ja II astmes on olukord samalaadne. Üks võõrkeel on kohustuslik ja selle valib kool, kuigi mõni neist annab ka lastele ja vanematele võimaluse otsustada, millist keelt õpetatakse. Peale selle toimub õppetöö mõnes koolis kas täielikult või osaliselt vähemuskeeles, enamasti ungari keeles. Kõiki tunde peale rumeenia keele ja kirjanduse võib anda vähemuskeeles. Sisserändajate keelte kasutamist põhikooli I ja II astmes ei ole õigusaktidega reguleeritud.

Uue haridusseadusega antakse koolidele rohkem autonoomiat ning suurendatakse koolidevahelist konkurentsi. Võib eeldada, et see protsess parandab võõrkeelte õppe kvaliteeti, sest see on kooli valikul tähtis tegur. Uue seaduse põhjal hiljuti vastu võetud teisest õigusaktidega julgustatakse koole pakkuma vanemate soovil ka roma keele ja kultuuri tunde.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	> 10	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	puudub

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	bulgaaria, horvaadi, itaalia, lipovanivene, poola, roma, serbia, slovaki, türki, ukraina ja ungari keel
VK	hispaania, inglise, itaalia, portugali, prantsuse, saksa ja vene keel (kaks neist on kohustuslikud, olenevalt koolist)

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on keeleõpe samasugune nagu nooremates astmetes. Enamasti õpitakse edasi sama võõrkeelt, millega põhikooli I ja II astmes alustati. Põhikooli III astme alguses hakatakse õppima ka teist võõrkeelt. Riigis on nii selliseid koole, kus on mõne võõrkeele süvaõpe, kui ka erikallakuga koole, kus õpe toimub mõnes võõrkeeles, näiteks hispaania, inglise, itaalia, prantsuse või saksa keeles.

Vähemuskeelset haridust saab põhikooli III astmes ja gümnaasiumis omandada mõnes piirkonnas. Peamine vähemuskeel, mille kõnelejalatel on oma vajalikud õppeasutused ja personal, on ungari keel, järgnevad saksa, ukraina, serbia ja slovaki keel. Õpilased saavad riiklikke lõpueksameid sooritada oma vähemuskeeles koos kohandatud rumeenia keele testiga.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A				
	Kool B				
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	täielik
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	pakkumine puudub
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	pakkumine puudub
Kõrgkool C	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	pakkumine puudub

Kutsekoolituses on keeltevalik üldiselt tagasihoidlikum, rohkem rõhku pannakse riigikeelele ja võõrkeelele ning Clujis pakutakse ainult üksikuid ungari ja roma keele kursusi. Ent ungari ja saksa keel on peamiste vähemuskeeltena kolmanda taseme hariduses hästi esindatud neis piirkondades, kus rahvusvähemuste osakaal on märkimisväärne. Riigikeel ja võõrkeeled on hästi esindatud. Inglise ja prantsuse keel on esikohal ülikoolide võõrkeeleosakondades või isegi kraadiõppe tasemel, näiteks magistri- ja doktoriõppes, mis toimub osaliselt või täielikult nendes keeltes.

Viimasel ajal võib märgata üha suuremat panustamist võõrkeelsesesse õppesse – peamiselt inglise ja prantsuse keeles õpetatavatesse kursustesse, mõnes ülikoolis on ka ungari ja saksa keele osakonnad. Roma keelt, nagu ka teiste vähemusrahvuste ja rahvusvähemuste keeli, õpetatakse ka mitmes keelele või pedagoogikale spetsialiseerunud osakonnas, kus valmistatakse tulevasi õpetajaid ette õpetama neid keeli või nendes keeltes. Ka sellel tasemel ei õpetata sisserändajate keeli.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	Bukarestis sageli laşis mitte kunagi Clujis alati	Bukarestis sageli laşis ja Clujis mitte kunagi

Massiteabevahendid on Rumeenias tavaliselt nii riigikeeles kui ka vähemuskeeltes. Enamikule filmidele ja välismaistele telesaadetele on lisatud subtiitrid, muud saated on riigikeelsed. Riigi avalik-õiguslikud telekanalid edastavad saateid ka ungari ja saksa keeles ning samuti on olemas mõned kohalikud erisaated, mis on neis kahes vähemuskeeles. Ungari, saksa, serbia ja muudes vähemuskeeltes telekanaleid saab laialdaselt vaadata kaabelvõrgu kaudu. Üsna hiljuti hakati dubleerima multifilme ning mõne saate puhul saab vaataja omal valikul keelt muuta.

Ajalehed on valdavalt rumeeniakeelsed. Mõnest raamatukauplusest ja poest saab osta rahvusvahelisi inglis-, prantsus- või saksakeelseid ajalehti. Riigi kesk- ja lääneosas antakse välja ka saksa- ja ungarikeelseid ajalehti ja ajakirju. Võrguväljaandeid on samuti nii riigikeeles kui ka vähemuskeeltes ja peale selle mõnes sisserändajate keeles (näiteks araabia ja hiina keeles).

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Cluj	Cluj	Bukarest laşi Cluj		
3-4	Cluj				Cluj	
1-2	Bukarest laşi	Bukarest laşi	laşi		Bukarest	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Õigusabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Turism Hädaabiteenused = Transport = Sotsiaalteenused	Turism Sisserände- ja lõimimisteenused Poliitarutelud ja otsuste tegemine Hädaabiteenused Transport

Osa riigiasutusi annab mitmekeelset teavet, näiteks on nende veebisaidil info olemas nii inglise või prantsuse kui ka riigikeeles. Rumeenia kesk- ja lääneosas kasutatakse veebimaterjalides või mõne avaliku teenuse pakkumisel ka ungari keelt. Vähemuskeelte kasutamine on seotud rahvastiku koosseisuga. Neis piirkondades, kus mingi vähemuse esindajaid on vähemalt 20%, võimaldavad avaliku halduse ja avaliku teenistuse asutused suhelda vähemuskeeles, nagu on sätestatud põhiseaduses ja Rumeenia järgitavates rahvusvahelistes lepingutes.

Riigiasutuste töötajate keeleoskuse parandamisega ei tegelda ühtselt. Tundub aga, et osa asutusi arvestab kohalike oludega. Piirkondades, kus elab palju mingist rahvusvähemusest inimesi, osutavad teenuseid tavaliselt töötajad, kes oskavad asjaomast vähemuskeelt. Romadega lävimiseks palgatakse vahendajad, kes aitavad eri rahvusest inimestel omavahel suhelda.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmide ja vahenditest
Levinud	3	17	4	3	0	0	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	1	0	1	0	22	17	19	19	20	23
Inglise ärikeeel	levinud	2	3	3	0	9	15	8	9	14	18
Muud keeled	levinud	0	0	0	0	3	3	1	1	3	6

Uuritud ettevõtetes jääb keeleoskus keskmise ja vähese vahele. Kuigi mõni ettevõtte on kujundanud keelekõhvimustes välja oma strateegia ja tavad, panustatakse töötajate keeleoskusesse väga vähe. Enamasti näib, et oskused on omandatud enne tööleasumist. Riigikeele ja inglise keele kasutus on esirinnas, neile järgnevad prantsuse ja saksa keel. Ettevõtete mitmekeelsuse edendamiseks soovitatakse tegevuskavu, milles rõhutatakse keelte tähtsust ja keeleoskuse arendamisse tehtavate erainvesteeringute vajadust.

Peamised uuringutulemused

Rumeenias toetatakse tugevalt nii riigi-, vähemus- kui ka võõrkeeli, eriti haridussüsteemis. Uuritud ettevõtted paistavad võõrkeeli piisavalt kasutatavat, ent ei panusta märkimisväärselt oma töötajate keeleoskuse arendamisse.

Seaduslik toetus vähemuskeeltele on tagatud nii Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta kui ka uue haridusseadusega. Paraku ei pruugi see anda võrdseid tulemusi kõigi vähemuste puhul. Mõni vähemuskeel, näiteks ungari keel, on haridus- ja kultuurivaldkonnas esindatud, kuid mõni teine, näiteks roma keel, seda ei ole. Kuigi on tehtud investeeringuid, et kasutada vahendajaid, kes aitaksid romadel haldusasutustega asju ajada, kooli minna ja teisi avalikke teenuseid kasutada, tuleb teha veel väga palju, et roma keele kasutamiseks hariduses ja avalikus ruumis oleksid reaalsed võimalused. Kuigi sellisest vajadusest ollakse teadlikud ning roma keele ja kultuuri kohta on koostatud õigusakte (haridusministri 20. aprilli 2004. aasta teatis nr 29 323), on vaja veel praktilisemaid meetmeid.

Teine teema, millele tuleb tegelda, on sisserändajatest elanikud ja nendega seonduvad keeleküsimused, näiteks hariduse kättesaadavus. On väga tõenäoline, et pikas plaanis sisseränne kasvab, ning seepärast on vaja välja töötada ja ellu viia meetmed nende vajaduste rahuldamiseks. Olukorda saaksid omalt poolt aidata parandada ka ülikoolid, kus õpetatakse rumeenia keelt võõrkeelena. Sellest oleks palju kasu välisüliõpilastele, kes tahavad õppida Rumeenias. Avaliku sektori töötajate keeleoskuse arendamine ja suhtlusstrateegiate täiendamine, eriti selleks, et levitada teavet rohkemates keeltes, oleks nii sisserändajatele kui ka välisettevõtjatele sotsiaalselt ja majanduslikult väga tähtis.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Tänapäeva Rumeenia keelemaastik on mitmekesine. Mitmekeelsust kui ühiskondlikku vara ja väärtust tunnustatakse ja edendatakse üha enam. Allpool kirjeldatakse lühidalt mõnd sellealast paljutöötavat ettevõtmist.

Valitsuse tasandil on üks näide rahvastevaheliste suhete ameti uurimus, mille pealkiri on tõlgitult „Mitmekeelsus ja vähemuskeeled Rumeenias”¹ ja mis valmis koostöös Rumeenia Akadeemiaga. Äramärkimist väärivad ka Rumeenia immigratsiooniameti või Cluj-Napocas asuva Rumeenia rahvusvähemuste ja vähemusrahvuste uurimise instituudi programmid (näiteks projekt „Kakskeelne foorum”). Samuti on olulised Rumeenia haridusministeeriumi hiljutised poliitikadokumendid ja projektid. Näiteks rõhutatakse uues haridusseaduses, mis anti välja 2011. aasta jaanuaris, ja uues riikliku raamõppekava eelnõus, kui tähtis on arendada õpilaste oskust suhelda mitmes keeles.

Bukaresti kaubanduskeskuses toimunud üritus „Mitmekeelsus kaubanduskeskuses – hääled ja värvid”, mille korraldasid ühiselt kogukondlike programmide riiklik ühendus, Euroopa Komisjoni esindus Rumeenias ja rahvastevaheliste suhete amet, on üks näide uuenduslikest võimalustest suhelda suurema hulga inimestega mitteametlikus õhkkonnas. 2011. aasta Euroopa keelepäeva tähistamine, mille raames Rumeenia Kultuuriinstituut ja Euroopa Liidu Rahvuslike Kultuuriinstituutide Ühenduse (EUNIC) Rumeenia keskus korraldasid kultuurivahetust, täidab sama eesmärgi – edastada üldsusele kultuurilise mitmekesisuse sõnumit.

Veel üks näide riigiasutuste ja kodanikuühiskonna koostööst on projekt „Õpime rumeenia keelt”, mille viisid ellu Timișoara Lääneülikool (Universitatea de Vest), Timișoara kultuuridevaheline instituut ja Rumeenia haridusministeerium. Koos projektiga „Sisserändaja Rumeenias”², mida rahastab ka Euroopa Integratsioonifond ning mis viidi ellu koostöös Timișoara kultuuridevahelise instituudi ja naispagulaste ühendusega Rumeenias, soovitakse eelnimetatud ettevõtmisega toetada algtasemel rumeenia keele oskuse omandamist.

Mitmekeelsuse tähtsuse teadvustamise kasvu näitavad ka arvukad ülikoolide uurimisprojektid ja teaduslikud arutelud, mida on viimasel ajal korraldanud nii keele- kui ka muud teaduskonnad. Need järgivad Leonard Orbani (Euroopa Liidu mitmekeelsuse volinik aastatel 2007–2010) soovitusi, et ülikoolides tuleb asutada mitmekeelsuse õppetoolid³. Üks näide on konverents, mille korraldas Clujis asuva Babeș-Bolyai ülikooli sotsioloogia ja sotsiaaltöö osakond ning mille teema oli „Sisserändest lõimumiseni mitmekeelsuse kaudu”⁴.

Kasutatud allikad

Alexe, I., Păunescu, B. (ed.) (2011). Studia asupra fenomenului imigrație în România. Integrarea străinilor în societatea românească. București: Fundatia Soros.

European Commission, Statistical Office of the European Communities. (2010). Europe in figures – Eurostat yearbook 2010. Luxembourg: European Commission.

Sandu, D. (2010). Lumile sociale ale migrației. Iași: Polirom.

¹ www.insse.ro, www.edu.ro, www.dn.gov.ro

² www.migrant.ro

³ www.ziare.com/tv/ – 23. novembri 2009. aasta intervjuu.

⁴ www.lumebuna.ro/2011/05/29/conferinta-%E2%80%9Cde-la-imigrare-la-integrare-prin-multilingvism%E2%80%9D/

14 SAKSAMAA

Ingrid Gogolin, Joana Duarte ja Patrick Grommes

Üldine keeleline olukord

Saksamaa on föderaalne ja väga detsentraliseeritud riik, eriti sellistes valdkondades nagu haridus, kultuur ja sotsiaalhoolekanne. Et haridus kuulub iga liidumaa oma vastutusalasse, ei ole võimalik esitada üldistatud teavet kogu Saksamaa kohta. Seetõttu keskendub aruanne üksnes kolmele liidumaale. Kuna ka liidumaade lõikes ei ole paljude projekti „Keelterikas Euroopa” küsimuste puhul võimalik teha usaldusväärset üldistust, esitame oma aruande arvandmeteta.

Alljärgnevatel punktides esitame näiteid eri valdkondadest, mida projektis käsitletakse. Neid näiteid toetavad vastused projekti küsimustikule. Uuringuvaldkondade 1–4 (ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid, koolieelsed lasteasutused, põhikooli I ja II aste ning põhikooli III aste ja gümnaasium) puhul saatsime küsimustiku Hamburgi, Nordrhein-Westfaleni, Saksimaa ja Baieri liidumaa asjaomaste ministriumide spetsialistidele. Uuringuvaldkonna 5 (keeled kutse- ja kõrgkoolis) puhul võtsime ühendust kolme kutse- ja kõrgkooliga Berliinis, Flensburgis ja Münchenis. Uuringuvaldkondade 6 (audiovisuaalne ja trükimeedia), 7 (avalikud teenused ja avalik ruum) ja 8 (ettevõtetus) puhul võtsime samuti ühendust Berliini, Flensburgi ja Müncheni kontaktisikutega. Linnad ja liidumaad valiti välja projekti „Keelterikas Euroopa” juhtrühma soovitusel.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keelelise mitmekesisuse kohta üleriigilisi andmeid ei koguta. Rändega seoses kogub riiklik statistikabüroo (www.destatis.de/DE/) andmeid välisriikide kodanike kohta. Alates 2008. aastast kogutakse korrapärase leibkonnauuringu Mikrozensus raames lisaandmeid sünnikoha kohta. Veidi aega tagasi hakati mõnel liidumaal (nt Hamburgis ja Nordrhein-Westfaleenis) kooli astumisel koguma andmeid küsimuse „Millist keelt teie kodus valdavalt räägitakse?” kohta.

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

Koolieelsetes lasteasutustes on algatatud mitu eriprogrammi ja neist paljude puhul on seatud eesmärgiks sisseandajatest vähemuste laste võimalikult varajane lõimimine. Ühe niisuguse programmi pealkiri on „Sag mal was” ja see töötati välja Baden-Württembergi liidumaal (vt www.sagmalwas-bw.de/) (Baden-Württemberg-Stiftung 2011).

Samuti tehakse palju tööd selle nimel, et parandada koolieelsetes lasteasutustes töötavate õpetajate pädevust, sest praegu pole enamik neist omandanud akadeemilist kraadi või läbinud sellega võrreldavat kvaliteetset koolitust. Nende algatuste üks keskseid elemente on küsimus, kuidas asjakohaselt käsitleda keelelist ja

kultuurilist mitmekesisust alushariduses (vt nt www.weiterbildungsinitiative.de ja www.dj.de/sprachfoerderung).

Saksamaa 16 liidumaast 14-l on saksa keele oskuse „tuvastatud puudujääkidega” lastel õigus enne koolimineku saada abiõpet. Enamikus asjaomastes testides ei arvestata kaks- või mitmekeelsust keeleoskuse arengut mõjutava tegurina; samuti ei võeta arvesse muid keeli peale saksa keele. Mõni test hõlmab siiski mitmekeelsust ja võimaldab kakskeelset testimist mitmes sisseandajate keeles. Üks näide on viie-kuueaastastele mõeldud test HAVAS 5 „Katze und Vogel”, mis töötati välja saksa keele ja umbes kümne sisseandajate keele jaoks (Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2012; Reich, Roth ja Neumann 2007).

Mõnes Saksimaa ja Brandenburgi liidumaa lasteaias antakse alusharidust sorbi keeles ning Schleswig-Holsteini liidumaal on lasteaeu, kus alusharidust antakse taani keeles. Ainult Saksimaa, Brandenburgi liidumaa (sorbi keel) ja Schleswig-Holsteini liidumaa on oma põhiseaduses sätestanud piirkondlike vähemuste kaitse. Teistel liidumaadel ei ole piirkondlike vähemuskeeli ametlikult tunnustatud.¹ Peale saksa keele antakse õpet veel paljudes võõrkeeltes (peamiselt inglise ja prantsuse keeles) ja mõningatel juhtudel sisseandajate keeltes.

Keeled põhikooli I ja II astmes

Enamikus Saksimaa põhikoolides on õppekeeleks saksa keel, kuigi seda pole ühegi ametliku õigusaktiga kindlaks määratud. Mõnel liidumaal leidub üksikuid põhikooli, mis tegutsevad nn kakskeelse mudeli alusel. Enamikus neist koolidest (mõni neist nimetab end rahvusvaheliseks kooliks) toimub õpe inglise keeles või mõnes muus mainekas n-ö klassikalises võõrkeeles, näiteks prantsuse keeles (vt nt Staatliche Europaschulen Berlin). Mõnel liidumaal on loodud kakskeelsed mudelid põliselanikest õpilasvähemuste jaoks (näiteks taani keel Schleswig-Holsteini liidumaal ja sorbi keel Saksimaal; vt ülevaadet: Gantefort ja Roth 2011). Samuti on mõnel liidumaal loodud kakskeelsed koolid, kus õpet antakse sisseandajate vähemuskeeltes. Üks näide on Hamburgi liidumaa. Seal on kokku kuus kooli, kus on üks kakskeelne haru või klass ja kus kasutatakse ka hispaania, itaalia, portugali või türgi keelt (Duarte 2011).

Esimene võõrkeel on tavaliselt inglise keel. Vastavalt piirkondlikele õigusaktidele võidakse pakkuda ka teiste keelte õpet. Näiteks piirialadel asuvates koolides õpetatakse esimese võõrkeelena prantsuse või hollandi keelt. Mõnel liidumaal hakatakse esimest võõrkeelt õpetama esimeses klassis, enamasti alustavad aga lapsed võõrkeele õppimist kolmandas klassis, s.t üheksa-aastaselt. Pakutavad keeled on kohustuslikud kõigile, ka sisseandajate lastele.

Ka sisseandajate vähemuskeelte õpetamise küsimuses avaneb väga kirju pilt. 1970ndatel loodi endise Saksimaa Liitvabariigi liidumaadel nn emakeeleõppe süsteemid, mis

¹ See märkus puudutab kogu haridussüsteemi.

hõlmasid tollaste võõrtöötajate emakeeli, s.t nende päritoluriikide keeli, millega olid sõlmitud tööjõu rände lepingud. Peamised sellised keeled olid itaalia, hispaania, portugali, kreeka keel, Jugoslaavia keeled, türgi ja harvadel juhtudel Maroko araabia keel. Need süsteemid loodi Euroopa Ühenduse soovitude alusel.

Alates 1990ndate lõpust ja eriti pärast Saksamaa taasühinemist on need mudelid mitmesugustel põhjustel järkjärgult kadunud. Praegu puuduvad usaldusväärsed andmed ametlikus koolisüsteemis või väljaspool seda õpetatavate sisserändajate keelte arvu ja valiku ning selliseid keeli õppivate inimeste arvu kohta. Esitatud andmete põhjal võib eeldada, et huvi nende keelte õppimise vastu on märkimisväärne ja ilmselt see kasvab (Fürstenau, Gogolin ja Yağmur 2003). Suurem osa keeleõppest põhineb eraalgatusel ega ole seotud ametliku koolisüsteemiga.

Põhimõtteliselt on õpetajad pädevad õpetama nii saksa keelt kui ka võõrkeeli, sest Saksamaa õpetajakoolituses kehtib kahe aine õppimise nõue ja õpetajad määratakse ametisse kvalifikatsiooni järgi. Sisserändajate keelte õpetamiseks Saksamaa kõrgkoolides mingeid erikutseoskusi peaaegu ei anta. Vähesel määral koolitatakse vene ja türgi keele kui võõrkeelte õpetajaid, näiteks Hamburgi ja Essen-Duisburgi ülikoolis (Nordrhein-Westfalen) ning Tübingenis (Baden-Württemberg). Riigikeele ja võõrkeelte oskuse tasemed peavad vastama riiklikele nõuetele.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Saksamaal on loodud üsna laiaulatuslik süsteem võõrkeelte õpetamiseks põhikooli III astmes ja gümnaasiumis. Enamik õpilasi õpib vähemalt üht võõrkeelt – inglise keelt. Saksa keel on kohustuslik nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis ja kõikides selle astme koolides ning see on ka üks kooli lõpueksamitest. Peale selle tuleb põhikooli III astmes ja gümnaasiumis alati õppida üht võõrkeelt (erandiks on koolid erivajadustega õpilastele). Teine võõrkeel on kohustuslik vaid riikliku lõpueksami (*Abitur*) sooritamiseks, kuid sageli õpetatakse teist võõrkeelt juba põhikoolis alates kuuendast klassist. Keelte valik erineb piirkonniti ja kooliti. Tänapäeval on kõige populaarsemad võõrkeeled prantsuse ja hispaania keel. Samas õpitakse aina sagedamini ka näiteks hiina ja jaapani keelt, eriti linnakoolides. Kui koolid soovivad järgida mingeid kindlaid suundi või programme, on neil õppekavas sisalduvate võõrkeelte valiku üle otsustamisel enam-vähem vabad käed. Enamikus ülikoolides on paljudes õppeliikides (näiteks doktoriõppes) ladina keel endiselt kohustuslik. Seetõttu õpetatakse ladina keelt (ja harvemini ka klassikalist kreeka keelt) paljudes koolides, mille lõpetamisel sooritatakse riigieksam (*Abitur*). Üldiselt õpetatakse Saksamaa riigikoolisüsteemis ligikaudu 15 võõrkeelt.

Enamikul liidumaadel on olemas ainekavad saksa keele õpetamiseks teise keelena (vt ülevaadet: www.bildungserver.de/Lehrplaene-Richtlinien-3271.html). Üldiselt on need ainekavad keskendunud õpilastele, kes on äsja koolisüsteemi tulnud. Eesmärk on toetada üleminekut nn vastuvõtuklassidest tavaklassidesse. Nagu nooremas astmeski, pakutakse mõningate sisserändajate keelte õpet (Saksimaal näiteks õpetatakse 12 pärandkeelt), kuid peamiselt väljaspool tavakooli

või parimal juhul kooli juures. Enamikul liidumaadel on kehtestatud pärandkeelte õppimisel saavutatud tulemuste tunnustamise kord, näiteks võidakse nende keelte õppimisel saadud hinded kanda ametlikule koolitunnistusele, olenemata sellest, kas keelt õpetati tavakoolisüsteemis või väljaspool seda.

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on viimasel ajal hakanud rohkem levima kakskeelsed programmid, kus teine keel on inglise keel. Need programmid on liigiti erinevad. Mõne puhul on tegemist keelekümblusega ja õppekeeleks on vaid inglise keel, teistes kasutatakse nii saksa kui ka inglise keelt ning sellist õpet võib nimetada lõimitud aine- ja keeleõppeks (LAK-õppeks). Enamasti õpitakse nende programmide järgi gümnaasiumiastmes. Üldiselt on võõrkeeleõpe Saksamaa haridussüsteemis hästi arenenud ja see hõlmab paljusid keeli. Inglise keele õpetamine ja õppimine on peaaegu vältimatu nõue ning inglise keelt õpetatakse kõigile õpilastele.

Baierimaal kasutatakse meie kontaktisikute andmetel õppekeelena ainult saksa keelt. Võõrkeeled on kohustuslikud nii põhikooli III astmes kui ka gümnaasiumis. Tegelik keelte valik on koolide ja koolitüüpide lõikes erinev. Tavaliselt saab võõrkeelena õppida ladina, vene, prantsuse, itaalia ja hispaania keelt. Baierimaal ei kõnelda piirkondlikke või vähemuskeeli. Ühtki sisserändajate keelt õppekeelena ei kasutata. Saksa keele ja võõrkeelte õpetajad on saanud kvalifikatsiooni kõrgkoolist ning nad peavad vastama kindlatele pädevusnõuetele.

Nordrhein-Westfaleni liidumaal ei kõnelda piirkondlikke või vähemuskeeli. Õppekeelena kasutatakse saksa keelt, võõrkeeli ja sisserändajate keeli ning iga variandi puhul on õppetöö aluseks üksikasjalik õppekava. Saksa keele ja võõrkeelte õpetajad on kvalifitseeritud ning nende pädevustaset on kirjeldatud vastavates nõuetes.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust)

Küsimustikule vastanud koolides pöörati põhitähelepanu saksa keele ja võõrkeelte (inglise, prantsuse ja hispaania keele) oskusele, sisserändajate keeli ei õpetatud. Flensburgi kutsekoolis ilmes huvitav asjaolu – seal loeti taani keelt võõrkeeleks, mitte tunnustatud vähemuskeeleks.

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

Projekti küsimustik edastati kolmele kõrgkoolile: Müncheni Ludwig Maximiliani Ülikoolile, Flensburgi Ülikoolile ja Berliini Vabale Ülikoolile (Freie Universität Berlin). Kõigis kolmes antakse haridust saksa keeles ja osaliselt võõrkeeltes. Küsimustikus puudus küsimus õppekeele kohta, kuid see on väga tõenäoliselt inglise keel. Kõikide ülikoolide veebisaidid ja teave vastuvõtutingimuste kohta on saksa keeles ja võõrkeeltes. Flensburgi Ülikool märgib piirkondlike ja vähemuskeelte kasutamist; kõige tõenäolisemalt peetakse silmas taani keelt kui sealseid piirkondlikku vähemuskeelt. Vaadeldud kõrgkoolides õpetatakse araabia, baski, hiina, inglise, prantsuse, itaalia, hollandi, pärsia, poola, portugali, vene, hispaania, türgi ja taani keelt.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Kuni 1990ndate lõpuaastateni edastasid paljud avalik-õiguslikud ja eraradio- ja telejaamad saateid piirkondlikes murretes, vähemusse kuuluvate põliselanike keeltes või sisserändajate keeltes. Sageli nimetati neid mitmekultuurilisteks saadeteks (või isegi jaamadeks). Sellised saated on avalik-õiguslikust raadiost ja televisioonist peaaegu täiesti kadunud.

Üks arvestatav mitmekeelne jaam on Prantsuse-Saksamaa koostööl põhinev ARTE, kes edastab enamikku oma saadetest koos alternatiivse – prantsus- või saksakeelse – audiotekstiga. Laialdaselt pakutavate mitmekeelsete valikuvõimaluste hulka kuuluvad ka (saksakeelsed) subtiitrid kuulmispuudega vaatajatele ja audiokommentaariid nägemispuudega vaatajatele. Viipekeel on väike osatähtsus, viipekeelse tõlke lisamist ei nõuta üheski õigusaktis. Eratelevisiooni- ja -raadioturg on suuresti ükskeelne. Samas võimaldavad kaabel- ja satelliittelevisioon ja -raadio vaadata ning kuulata arvukalt välismaiste jaamade saateid. Paljud neist jaamadest asuvad Ühendkuningriigis ja Prantsusmaal, kuid märkimisväärsel hulgal saateid edastatakse ka sisserändajate keeltes näiteks Venemaalt ja Türgist.

Saksamaa televisiooni ja laiemat filmiturgu iseloomustab ka võõrkeelsete filmide dubleerimine. Peaaegu kõik võõrkeelsed filmid ja teleseriaalid on dubleeritud. Vaid erandjuhtudel on võimalik kuulata alternatiivse audiotekstina algekeelt. Ka enamik tavakinosid näitab vaid võõrkeelsete filmide dubleeritud versioone. Algekeeles subtiitritega versioone näidatakse enam-vähem ainult väärtfilmide kinodes (*art-house cinema*). See on tingitud suure dubleerimistööstuse väljakujunemisest õitsva filmitööstuse kõrval.

Berliinis leitud ajalehtede ja neis pakutavate keelte arv ületab tublisti Flensburgis pakutavat. See ei ole üllatav, arvestades nende kahe linna suuruse erinevust ja Berliini rahvusvahelisust. Berliini valikus domineerivad taas Euroopa keeled, kuid esindatud on ka hiina ja jaapani keel, araabia keel ja teised Aafrikas kõneldavad keeled.

Nagu eeldada võis, ei ole vähemusse kuuluvate põliselanike keeltele Saksa meediaturul suurt osatähtsust, välja arvatud piirkondades, kus need keeled on tunnustatud.

Sisserändajate keeltes meediakanalid on laialt levinud. Kõikides piirkondades võib leida Saksamaa peamiste poliitiliste ja majanduspartnerite keeltes meediakanaleid. Uus nähtus ajaleheturul on nn trükkimine tellimustööna. See tehnoloogia võimaldab trükiseid avaldada mis tahes keeles, kas või ühele inimesele.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Saksamaa ametlik keel on saksa keel, kuigi seadustesse ei ole riigikeelt kirjutatud. Igasugune õiguslikult siduv teavitust peab olema saksakeelne, vastasel juhul eeldatakse, et teavitamist ei ole toimunud. Õigusvaidlustes on kostjatel õigus kasutada tõlki, kes valdab nende kodust keelt.

Tegelikkuses on aga vähemalt Saksamaa suuremates linnades ilmselgelt võetud pragmaatilisem hoiak – püütakse edastada saksa keele kõrval ka muude keelte kõnelejatele võimalikult palju teavet, eelkõige sotsiaalhoolekande ja sotsiaalse kaasatuse, turvalisuse, sisserände ja turismi vallas. Küsimustikule antud vastustest ei selgu, mil määral tuleneb see hoiak mingist ühtsest strateegiast.

Kõigi kolme linna – Berliini, Flensburgi ja Müncheni – vastajad väidavad, et vähemalt vahetevahel rakendatakse mitmekeelsuse edendamise strateegiat. Taani keelel on ametliku vähemuskeele eristaatus Schleswig-Holsteini liidumaal. Inglise keelt kasutatakse, nagu ka mujal Saksamaal, ja mitte ainult ärieesmärkidel. Müncheni vastaja tõi väga üksikasjalikke näiteid mitmekeelsuse toetamise kohta.

Järgmistes lõikudes esitame Berliini ja Müncheni vastuseid. Flensburgi kohta ei ole meil piisavalt teavet, et eeltoodust enamat öelda.

Uuringuvaldkonnas 7A küsiti teavet linnaasutuste ametlike keelestrateegiate kohta. Berliini kontaktisik märkis, et nendele küsimustele on raske linna, aga Berliini puhul ühtlasi ka liidumaa tasandil vastata.² Jällegi ilmneb deentraliseeritus kui halduse ja poliitika üks üldtunnuseid – piirkonna tasandi omavalitsustel on õigus kehtestada oma tegevuspõhimõtted. Peamised teemad, mis vastajate arvates eeldavad mitmekeelset teavitamist, on turvalisus, kuritegevuse ja õnnetuste ennetamine ning üldteave. Näiteks levitatakse piirkondades, kus elab palju sisserändajaid, araabia- ja türgikeelseid voldikuid kodu turvalisuse tagamise kohta.

Ka linnavalitsuse veebisaidi mõned osad ja muu teave on kättesaadav inglise, prantsuse, itaalia, hiina, poola, vene, türgi, serbia, horvaadi ja hispaania keeles. Enamikul muudel juhtudel kasutatakse teenistujate ja teiste riigiametnike mitme keele oskust siis, kui vajadus tekib. See tingib olukorra, kus mõnel juhul on võimalik kasutada väga paljusid keeli, mõnel juhul aga vaid saksa ja inglise keelt, sõltuvalt sellest, kes parasjagu töö on. Õigustoimingutes ja kriminaalmenetluses kasutatakse kvalifitseeritud koosseisuväliseid tõlkijaid või tõlke. Näib, et vaid politseis nõutakse saksa keele kõrval ka muude keelte oskust, mis annab tööle kandideerimisel lisapunkte. See kehtib levinumate keelte nagu araabia, inglise, hiina, prantsuse, itaalia, horvaadi, serbia, poola, vene, hispaania, türgi ja vietnami keele kohta.

Müncheni linnavõimud kirjeldavad mitmekesisemat pilti. Tõenäoliselt tuleneb see siiski pigem konkreetse vastaja suhtlusstrateegiast. Näiteks teatati Müncheni kohta, et sotsiaalhoolekandeamet pakub tõlgiteenuseid albaania, amhara, araabia, aserbaidžani, bosnia, bulgaaria, dari, filipiini, heebrea, hiina, hindi, hispaania, horvaadi, inglise, itaalia, kongo, kreeka, kurdi, lao, makedoonia, pandžabi, poola, portugali, prantsuse, puštu, rumeenia, serbia, sloveeni, somaali, suahiili, tadžiki, tai, tamili, tšehhi, türgi, uiguuri, ukraina, urdu, vene ja vietnami keeles. Ka haridus- ja spordiamet pakub nõuandeid haridusteamadel paljudes neis keeltes. Müncheni linna veebisaidilt leiab teavet inglise, prantsuse, itaalia, araabia, hiina, vene, jaapani, hispaania ja portugali keeles. Linnavalitsusega suheldes on võimalik kasutada tõlketeenuseid inglise, prantsuse, türgi, bosnia, horvaadi ja serbia keeles. Koosseisuvälise tõlkijate ja tõlkide abi saab kasutada veel 40 keele puhul. Müncheni linn tunnustab mitmekeelsust ka nii, et võimaldab tööle kandideerijatel

² Kolmel Saksamaa linnal – Berliinil, Bremenil ja Hamburgil – on poliitiliselt ka liidumaa staatus.

kompenseerida saksa keele oskuse puudujääke võõrkeelte oskusega. Lisaks võidakse osaliselt hüvitada linnaasutuste töötajate keelekursuste maksumus, kui asjaomase keele oskus on nende töös kasulik. Nagu Berliinis, ei peeta ka Müncheni linnaasutustes töötajate keeleoskuse üle arvestust.

Uuringuvaldkonnas 7B küsitakse linna suulise suhtluse keelte kohta. Sel teemal antud vastused olid napid. Põhjuseks võib olla küsimuste sõnastus või asjaolu, et teatud teenuseid, näiteks transpordi- ja turismiinfoteenuseid, osutavad eraettevõtted. Mõningast üksikasjalikku teavet anti Berliinis osutatavate hädaabiteenuste kohta, mille puhul olenevalt sellest, kes on tööol, võidakse suhelda türgi, vene, poola, hispaania, itaalia, hollandi, portugali, prantsuse ja inglise keeles. Seejuures on töötajate keeleoskuse tase erinev ega sõltu nende emakeelest. Sisserände- ja lõimimisteenused on sageli kättesaadavad inglise keeles ning mõningatel juhtudel ka prantsuse, türgi, vene ja hispaania keeles. Araabia, vietnami, rumeenia ja bulgaaria keele puhul kasutatakse koosseisuväliseid tõlkijate ja tõlkide abi. Teatrid pakuvad teavet peamiselt saksa ja inglise keeles, välja arvatud vene teater ja üks avangardteater, ufa-Fabrik, kes pakub teavet inglise, hispaania ja prantsuse keeles. Müncheni kohta meil sama üksikasjalik teave puudub.

Paljudes Saksamaa linnades on loodud kas välisriigi kodanike nõukoda (*Ausländerbeirat*) või muud sarnased organid, mis tegelevad sisserändajate huvidega ja toetavad nende lõimumist.

Uuringuvaldkonnas 7C küsiti kirjaliku suhtluse keelte kohta. Saadud vastused ei anna eelmise kahe uuringuvaldkonnaga võrreldes mingit lisateavet. Üldmulje on, et kaks suurt linna tunnustavad keelelist mitmekesisust, kuid nende sellekohane tegevus võiks olla ühtsem.

Keeled ettevõtluses³

Avalik arutelu Saksamaa ettevõtetes kasutatavate keelte üle keskendub kahele küsimusele. Esimene on seotud saksa keele oskusega – muu hulgas kurdavad tööandjate organisatsioonid, et koolilõpetajad ei oska praktika alustamiseks piisavalt saksa keelt. Kuigi mõnikord puudub see kaebus vaid sisserändajatest koolilõpetajaid, on see tavaliselt siiski üldisem ja viitab kooli nõrgemate tulemustega lõpetanud noortele. Teine küsimus on seotud asjaoluga, et mitme olulise uuringu kohaselt ei pea tööandjad enam inglise ja saksa keele oskust piisavaks, vaid nõuavad oma töötajatelt ka teiste keelte valdamist (Meyer ja Apfelbaum 2010).

Nende 15 ettevõtte põhjal, kellega me rääkisime, võib ilmselt julgesti järeldada, et mitmekeelsuse strateegiatel on ettevõtetes tähtsust siis, kui teiste keelte oskus on rahvusvahelises ettevõttes vajalik sisesuhtluseks või kui võõrkeeleoskus on vajalik tellijate, klientide ja äripartneritega suhtlemiseks. Paljudel juhtudel ei nimetata neid strateegiaid siiski mitte mitmekeelsuse strateegiateks, vaid need on osa üldisemast mitmekesisusega tegelemise kontseptsioonist.

Mis puudutab konkreetseid keelekasutustavasid, siis peaaegu kõik ettevõtted (15 ettevõttest 13) kasutavad sisedokumentides saksa keelt. Inglise ärikeelt kasutab kaks ettevõtet laialdaselt, viis

ettevõtet vahetevahel ja ülejäänud üldse mitte. Muid keeli kasutab vaid kolm ettevõtet ja need keeled on taani (pank), sloveeni, vene, poola, itaalia, ungari, tšehhi ja bulgaaria (ehitusettevõtte; arvatavasti on need keeled seotud ettevõtte tegevuspiirkonnaga ja töötajate päritoluriikidega) ning inglise ja prantsuse keel (hotell). Küsimused ettevõttesiseses tarkvara, turundustegevuse ja veebisaitide keele kohta annavad väga sarnase pildi: ainult üks pank eristub teistest ettevõtetest, sest kasutab kogu tegevuses saksa ja taani keelt. Peale selle korraldas üks ehitusettevõtte turunduskampaania taani keeles, kuid see kampaania on lõpetatud. Üks hotell vastas, et annab oma veebisaidil teavet „inglise, prantsuse, belgia, hispaania, itaalia, hollandi, austria, portugali, Šveitsi ja brasiilia keeles”. Ainult kaks ettevõtet kasutab ettevõtteväliseid tõlkijaid või tõlke sageli ja neli kasutab neid vahetevahel. Vaid üks ettevõtte (pank) peab korrapäraselt arvestust oma töötajate saksa ja inglise keele oskuse üle.

Need üsna ebausaldusväärsed vastused ei võimalda üldistusi teha. Niisuguseid vastuseid võiks tõlgendada märgina vähesest huvist keeleküsimustega tegelemise vastu. See tuleb päevakorrale alles siis, kui äri vajadused nõuavad suhtlemist ka teistes keeltes peale saksa keele. Arvatavasti ei saakski ettevõtlussektoris midagi muud oodata. Meyer (2009) ütleb, et Saksa ettevõtted panustavad oma töötajate keelelisse mitmekesisusse, kui see on põhjendatud ühelt poolt mitmekesisuse juhtimise vajadustega ja teiselt poolt ettevõtte tegevusalaste vajadustega.

Peamised uuringutulemused

Saksamaal valitseb keelelise mitmekesisuse suhtes kahetine hoiak. Ühelt poolt kannavad paljud avalikud üritused ja kampaaniad saksakeelsuse sõnumit. Üks sedalaadi strateegia näide on Deutschlandstiftungil hiljutine kampaania (mida toetab sisserändajate ja pagulaste lõimimise riiklik volinik, minister Maria Böhmer). Kampaania sõnum on, et saksa keele kõnelemine on lõimimise tähtsaim (kui mitte ainus) tegur (www.ich-spreche-deutsch.de/de/). Teisalt leiame – vähemalt retoorika tasandil – selgeid avaldusi, milles toetatakse ja tunnustatakse mitmekeelsust. Üks näide on kampaania „Mitmekeelsus – piirideta keeled”, mille on algatanud Goethe Instituut (vt www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/deindex.htm). Ka kõige kõrgemal poliitilisel tasandil väljendatakse sageli toetust mitmekeelsusele. Selle kohta võib näite leida riiklikust lõimumiskavast – poliitilisest raamistikust, mis töötati välja föderaalvalitsuse nimel (Bundesregierung 2007). Haridust käsitlevast osast leiame kinnituse, et liidumaade kultuuriministrid panustavad strateegiatesse, mille eesmärk on arendada kõigi õpilaste saksa keele oskust. Lisaks saksa keele õppe toetamisele kinnitavad ministrid: „Liidumaad mõistavad mitmekeelsuse tähtsust ja vajalikkust kõigi õpilaste jaoks. See hõlmab sisserändajate laste pärandkeeli või peredes räägitavaid keeli. Tuleb kindlaks teha sobivad meetmed, mis toetavad mitmekeelsust kui üldist õppetöös rakendatavat hariduspõhimõtet.” (Bundesregierung 2007, lk 25f, koostajate tõlge). Projekti „Keelterikas Euroopa” raames soovitud näited mitmekeelsuspoliitika ja -tavade kohta maalivad olukorrast väga vahelduva ja kõike muud kui selgepiirilise pildi. Oleme veendunud, et see ei ole Saksamaa omapära, vaid kajastab hästi Euroopa riikide üldist olukorda.

³Saime küsimustikule vähe vastuseid, sest paljud ettevõtted ei soovinud oma tegevuspõhimõtteid avalikustada.

Paljutootavad algatus- ja katseprojektid

Kuigi Saksamaal puudub mitmekeelsust käsitlev üldstrateegia, on mitmekeelsuse ametlik tunnustamine viimastel aastatel kasvanud. Esile võiks tuua hulganisti paljutootavaid algatusprojekte, kuid detsentraliseeritud süsteemis nagu Saksamaa ei saaks neid selle projekti meetoditega tõenäoliselt kindlaks teha. Algatusprojektid ulatuvad kakskeelsetest haridusmudelitest õppetöö ulatusliku uuendamiseni, mille eesmärk on mitmekeelsus kui keeleõppe üldpõhimõte (vt projekte „Durchgängige Sprachbildung“ („Pidev keeleõpe“), www.foermig.uni-hamburg.de). Mitme projekti raames edendatakse keelelist mitmekesisust kui alushariduse üht üldpõhimõtet (Tracy, Weber ja Münch 2006). Selliseid ettevõtmisi võib leida nii erasektoris kui ka riiklikes koolieelsetes lasteasutustes. Kasutatavad mudelid hõlmavad nn klassikalisi võõrkeeli – inglise ja prantsuse keelt –, kuid on ka mudeleid, mis toetavad sisserändajate keeli. Lastevanemate ning asjast huvitatud õpetajate ja spetsialistide jaoks on olemas teabeportaalid (vt näiteks www.fmks-online.de, mis käsitleb võõrkeeli, või piirkondlikke portaalid, näiteks „Bilingual erziehen“ („Kakskeelne haridus“), www.bilingual-erziehen.de, kus käsitletakse kõiki mudeleid, olenemata keelekategoriasest). Nagu ka viimatinimetatud näites, kasutatakse termineid „kakskeelne“ ja „mitmekeelne“ eravõtmistes, avalikus sektoris, poliitikas ja teadustöös sageli sünonüümidena.

Veel üks näide on ettevõtete arvukad mitmekesisuse juhtimise strateegiad. Sellised strateegiad on tavaliselt pigem suurtel kui väikestel ja keskmise suurusega ettevõtetel, kuid ka viimased arendavad viise oma personali või klientuuri mitmekesisusega tegelemiseks. Näiteks suurematel autotootjatel on keeletugirühmad, kes abistavad sisserändajatest töötajaid. Pärandkeele oskuse toetamine on üks osa sellest tegevusest.

Kokkuvõtteks võib öelda, et õigusaktide ja eeskirjade tasandil me ulatuslikke mitmekeelsust edendavaid algatusprojekte ei leia, küll aga leiame neid palju piirkondlikul ja kohalikul tasandil. Teisisõnu, mida lähemalt me tegelikke tavasid vaatame, seda rohkem mitmekeelsust leiame.

Kasutatud allikad

Autorengruppe Bildungsberichterstattung (Ed.) (2012). Bildung in Deutschland 2012. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel. Im Auftrag der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland und des Bundesministeriums für Bildung und Forschung. Bielefeld: W. Bertelsmann.

Baden-Württemberg-Stiftung (Ed.) (2011). Sag' mal was – Sprachförderung für Vorschulkinder. Zur Evaluation des Programms der Baden-Württemberg-Stiftung. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.

Bundesregierung (2007). Der Nationale Integrationsplan. Neue Wege, neue Chancen. Berlin. www.bmj.bund.de/files/-/2321/181007_Nationaler%20Integrationsplan.pdf

Duarte, J. (2011): Bilingual language proficiency. A comparative study. Münster u.a.: Waxmann.

Fürstenau, S., Gogolin, I., Yağmur, K. (Eds.). (2003). Mehrsprachigkeit in Hamburg. Ergebnisse einer Sprachenerhebung an den Grundschulen in Hamburg. Münster u.a.: Waxmann.

Gantefort, Christoph, Roth, Hans-Joachim (2011). Sorbisch-Deutsche Schulen in Sachsen. Ergebnisse zur Sprachentwicklung in der Sekundarstufe I. Hamburg and Köln: University of Cologne. <http://search.sachsen.com/web/>

Meyer, B. (2009). Nutzung der Mehrsprachigkeit von Menschen mit Migrationshintergrund. Berufsfelder mit besonderem Potenzial. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

Meyer, B., Apfelbaum, B. (Eds.) (2010). Multilingualism at Work. From policies to practices in public, medical and business settings (Vol. 9). Amsterdam: John Benjamins.

Reich, H. H., Roth, H.-J., Neumann, U. (Eds.) (2007). Sprachdiagnostik im Lernprozess. Verfahren zur Analyse von Sprachständen im Kontext von Zweisprachigkeit. Münster: Waxmann.

Tracy, R., Weber, A., Münch, A. (2006). Frühe Mehrsprachigkeit. Mythen – Risiken – Chancen. Stuttgart: Baden-Württemberg-Stiftung.

15 ŠVEITS

Raphael Berthele, Bernhard Lindt-Bangerter ja Susanne Obermayer

Üldine keeleline olukord

Šveits on parlamentaarne konföderatsioon, mis koosneb 26 kantonist. 2010. aastal oli Šveitsi elanike arv 7,9 miljonit. Liidu moodustanud kantonid, millel on oma põhiseadus, on suurel määral autonoomsed. Hariduskorraldus on tervenisti kantonite pädevuses. Seetõttu on kantonite koolisüsteemid sageli väga erinevad. Praegu püütakse süsteeme ühtlustada (nagu on sätestatud nii 2006. aastal vastu võetud põhiseaduse artiklis kui ka allpool nimetatud kohustusliku hariduse ühtlustamise lepingus).

Šveitsis on suhteliselt homogeensetes piirkondades räägitud tavapäraselt nelja keelt: saksa, prantsuse, itaalia ja retoromaani keelt. Kolm esimest on olnud riigikeeled alates konföderatsiooni asutamisest 1848. aastal, retoromaani keel sai riigikeeleks 1938. aastal. 2010. aastal jõustunud keeleseadusega reguleeritakse keelte kasutamist ja edendamist ning toetatakse retoromaani keele staatust ametliku keelena. Suurema osa šveitslaste emakeele – alemanni murrete – staatust ei ole veel määratletud. Kuigi UNESCO on arvanud Šveitsi saksa keele murded maailma ohustatud keelte hulka, kipuvad haridusasutused nende kasutamist piirama. Ticino kantonis räägitavaid itaalia keele murdeid tõrjub üha enam välja itaalia kirjakeel ning Lääne-Šveitsis kõneldud frankoproovansi keele eri vormid on välja suremas.

Iga kanton otsustab ise oma ametliku keele üle. 17 kantonit 26st on määratlenud ametliku keelena saksa keele, neli kantonit prantsuse ja üks itaalia keele. Kolm kantonit on ametlikult kakskeelsed (prantsuse ja saksa keel) ning üks kanton kolmkeelne (saksa, retoromaani ja itaalia keel). Peale selle on mitu ametlikult kakskeelset omavalitsusüksust saksa- ja prantsuskeelse ala piiril. Kolmkeelne Graubündeni kanton on ainulaadse keelelise olukorra näide. Retoromaani vähemuskeel on sajandite jooksul oma tähtsust kaotanud, saksa keel *lingua franca*'na ohustab üha enam Šveitsi neljanda keele rikkust ja elujõudu. Retoromaanikeelse piirkonna kaitseks on Graubünden võtnud vastu kantoni uue keeleseaduse, mis sisaldab uudseid sätteid. Nüüdsest loetakse omavalitsusüksus ükskeelseks, kui 40% elanikest räägib retoromaani keelt, ja mitmekeelseks, kui see protsent on 20. Peale selle on retoromaanikeelsetes piirkondades kohalik murre lasteaias ja esimestel kooliaastatel ainus, mida kasutatakse.

2000. aasta rahvaloenduse andmetel räägib 63,7% elanikest põhikeelena saksa, 20,4% prantsuse, 6,5% itaalia, 0,5% retoromaani ja 9% muud keelt, millel pole ametlikku staatust. Ligikaudu 30% rahvastikust on sisserändajad, mis tähendab, et nad ise või nende vanemad on Šveitsi saabunud mujalt. Neist umbes kolmandik on naturaliseeritud Šveitsi kodanikud. Kõige

enam esindatud keeled on (rääkijate arvu järjekorras) saksa, prantsuse, itaalia, bosnia/horvaadi/serbia, albaania, portugali, hispaania, inglise, türgi ja tamili keel (allikas: 2000. aasta rahvaloendus). Keskvalitsuse praegune poliitika on keskendunud võõrkeelsete sisserändajate keelelisele lõimimisele (see hõlmab ka piirkondlike keelte kursusi).

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse kõiki nelja riigikeelt (itaalia, prantsuse, retoromaani ja saksa keelt), võõrkeeli ja sisserändajate keeli. Riigikeelte õpetamist Šveitsist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse rohkem kui 20s Euroopa ja muu maailma riigis. Šveitsi valitsus on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja parlament selle ratifitseerinud. Harta alusel tunnustatakse järgmisi keeli: itaalia ja retoromaani keel föderaalset tasandil, prantsuse keel Berni kantonis, saksa keel Bosco Gurinis ja Ederswileris ning Fribourgi ja Valais' kantonis ning jidiš, jeniši ja valsi keel. Itaalia ja retoromaani keelt pakutakse ametlikult ka riiklikus või piirkondlikus haridussüsteemis ning seda toetab harta.

Šveitsis on alates 2010. aastast olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud igal aastal uuendatavate registriandmetega (STATPOP). Need andmekogumissüsteemid hõlmavad erinevate küsimuste (1. Milline on teie põhikeel ehk millises keeles te mõtlete ja mida te oskate kõige paremini? 2. Millis(t)es keel(t)es te tavaliselt räägite kodus oma perega? 3. Millist/milliseid keelt/keeli te tavaliselt räägite tööl/koolis?) alusel riigikeeli, piirkondlike või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Kuni 2000. aastani korraldati Šveitsis rahvaloendusi nii, et koguti andmeid kõikide elanike kohta. Alates 2010. aastast piirduakse ainult pistelise andmekogumisega. See ei võimalda teha järeldusi üksikute omavalitsusüksuste tasandil ja nii on retoromaani keele elujõulisust eriti keeruline hinnata.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

Zürich (piirkondlikke või vähemuskeeli ja võõrkeeli ei õpetata)

Genf (piirkondlikke või vähemuskeeli, võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

Ticino (puudub igasugune keeleõpe)

		Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
SRK	Zürich	ainult emakeelena rääkijad	1 aasta	puudub	< 0,5	üldine	aine keskne	osaline
RK abiõpe	Zürich	ainult sisserändajate lapsed	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	aine keskne	puudub	täielik
	Genf	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	aine keskne	aine keskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

SRK	Zürichis albaania, araabia, bosnia, hiina, hispaania (Ladina-Ameerika), horvaadi, itaalia, korea, kreeka, portugali (k.a Brasiilia portugali), prantsuse, sloveeni, soome, türgi, ungari ja vene keel Genfis albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali ja türgi keel
------------	--

Keeleoskuse arendamisel koolieelsetes lasteasutustes keskenduvad ametiasutused selgelt piirkonna ametlikule keelele. Praeguse hariduspoliitika kohaselt käivad lapsed lasteaia kaks aastat ja tavaliselt toimub keeleline lõimumine keelekümluse teel. Neis lasteaedades, kus võõrkeelt rääkivate laste osakaal on väga suur, pakutakse väikestes rühmades keeletunde ja kasutatakse spetsiaalseid keeleõppemoduleid.

Lähiaastatel on lõimumist edendavatest erimeetmetest oodata järjest suuremat tuge varajasele (koolieelsele) sekkumisele, mille eesmärk on aidata sisserändajate lastel kohalikku keelt õppida.

Keeled põhikooli I ja II astmes

Korraldus

		Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	Zürich	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisseandajad	kooli nõuded
	Genf	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik
	Ticino	üldsõnaline	enne tavaõpet	ainult sisseandajad	puudub

		Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
Teised RKd	Zürich	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
	Genf	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
	Ticino	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	kooli nõuded	täielik
VK	Zürich	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Genf	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik
	Ticino	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik
SRK	Zürich	ainult emakeelena rääkijad	üldsõnaline	mõnes kohas	1. klassis	osaliselt koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	määratlemata	osaline
	Genf	Keeleõpe puudub								
	Ticino	Keeleõpe puudub								

Õpetamine

		Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	Zürich	üldõpetajad	ainekeskne	puudub	–
	Genf	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
	Ticino	üldõpetajad	üldine	puudub	–
Teised RKd	Zürich	üldõpetajad	üldine	puudub	–
	Genf	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
	Ticino	üldõpetajad	üldine	puudub	–
VK	Zürich	üldõpetajad	ainekeskne	puudub	sisaldub koolituses
	Genf	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	sisaldub koolituses
	Ticino	üldõpetajad	üldine	puudub	sisaldub koolituses
SRK	Zürich	üldõpetajad	üldine	ainekeskne	–
	Genf	keeleõpe puudub			
	Ticino	keeleõpe puudub			

Keeled põhikooli I ja II astmes

Teised RKd	saksa, prantsuse ja itaalia keel
VK	Zürichis inglise ja prantsuse keel kohustuslikud Genfis inglise ja saksa keel kohustuslikud Ticinos prantsuse keel kohustuslik
SRK	Zürichis albaania, araabia, bosnia, bulgaaria, hiina, hispaania, horvaadi, itaalia, korea, kreeka, kurdi, portugali, prantsuse, rootsi, serbia, sloveeni, soome, türgi, ungari ja vene keel Genfis albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali ja türgi keel

Šveitsis on kohustuslik kooliskäimise aeg üheksa aastat. Pärast seitsmendat klassi saab enamikus kantonites akadeemilise võimekuse järgi edasi õppida kahel või kolmel eri tasemel. Tavaliselt lähevad õpilased pärast kaheksandat või üheksandat klassi gümnaasiumisse.

Teise riigikeele õpetamine on kohustusliku hariduse tavapärane osa. Ent viimastel aastatel on keeleõppes toimunud suuri muutusi: enamik kantonitest on ühinenud lepinguga (HarmoS), mille eesmärk on ühtlustada nii õpetatavate ainetel järjestust kui ka hariduseesmärke. Konkreetne muutus keeleõppes on see, et teise ametliku keele kõrval, mida õpivad kõik, peab õppima inglise keelt. Peale selle tuleb esimese võõrkeele õpet alustada hiljemalt kolmandas klassis ja teise võõrkeele õpet hiljemalt viiendas klassis. Edaspidi saab saksa keelest esimene võõrkeel Šveitsi prantsuskeelses osas ja Graubündeni piirkonnas, kus piirkondlikeks keelteks on retoromaani või itaalia keel, ning prantsuse keelest saab esimene võõrkeel itaaliakeelses Ticino kantonis ja mitmes Lääne-Šveitsi saksakeelses kantonis. Graubündeni saksakeelsetes piirkondades saab esimeseks võõrkeeleks itaalia keel ning enamikus Šveitsi kesk- ja idaosa saksakeelsetes kantonites hakatakse esimese võõrkeelena õpetama inglise keelt. Asjaolu, et mõnes Šveitsi saksa keelt rääkivas osas eelistatakse riigikeele staatuses olevale prantsuse keelele inglise keelt, on tekitanud väga palju kriitikat.

HarmoSi lepingus on püstitatud eesmärk, et õpilased omandavad kohustusliku kooliaja jooksul mõlemas võõrkeeles võrdsed oskused. Praegu koostatakse haridusstandardeid kõikide õpetatavate keelte jaoks.

Vastutus sisserändajate laste emakeele soodustamise ja õpetamise eest lasub üldiselt asjaomastel kogukondadel ning aeg-ajalt kaasatakse ka erasektori organisatsioone. Kantonite haridusministrite konvent soovib kantonitel toetada pärandkeele ja kultuuri kursusi. Enamikus kantonites võimaldatakse kursuste korraldamiseks kasutada kooli vahendeid (klassiruumi jm) ja mõnes saksakeelses kantonis tunnustatakse ametlikult kursusi, milles peetakse kinni etteantud raamõppekavast. Neis kantonites teevad tavaõpetajad ja pärandkeele õpetajad mitmekülgset koostööd ja rakendavad lõimitud õpet.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Korraldus

		Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	Zürich	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded
	Genf	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik
	Ticino	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	puudub	kooli nõuded

		Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
Teised RKd	Zürich	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
	Genf	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
	Ticino	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	kooli nõuded	täielik
VK	Zürich	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Genf	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Ticino	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik
SRK	Zürich	ainult emakeelena rääkijad	üldsõnaline	mõnes kohas	osaliselt koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	osaline
	Genf	ainult emakeelena rääkijad	üldsõnaline	levinud	väljaspool koolitunde	puudub	kooli nõuded	nõuded puuduvad	osaline
	Ticino						Keeleõpe puudub		

Õpetamine

		Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	Zürich	keeleõpetajad	ainekeskne	puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
	Genf	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
	Ticino	keeleõpetajad	ainekeskne	puudub	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	–
Teised RKd	Zürich	keeleõpetajad	ainekeskne	puudub	–	–
	Genf	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–	–
	Ticino	keeleõpetajad	ainekeskne	puudub	–	–
VK	Zürich	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	mitteametlik rahaline toetus
	Genf	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus
	Ticino	keeleõpetajad	ainekeskne	puudub	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus
SRK	Zürich	üldõpetajad	üldine	ainekeskne	–	–
	Genf	keeleõpetajad	üldine	üldine	–	–
	Ticino	Keeleõpe puudub				

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

Teised RKd	saksa, prantsuse ja itaalia keel
VK	hispaania, inglise, kreeka ja/või ladina keel (üks-kaks neist kohustuslik(ud))
SRK	Zürichis albaania, bosnia, hiina, hispaania, horvaadi, itaalia, korea, kreeka, kurdi, portugali, prantsuse, rootsi, serbia, sloveeni, soome, türgi, ungari ja vene keel Genfis albaania, araabia, hispaania, itaalia, portugali ja türgi keel

Riigi- ja võõrkeelte õpetamisele ning paljukeelsuse edendamisele pööravad põhikooli III astme ja gümnaasiumihariduse eest vastutavad kantonite ja keskvalitsuse asutused endiselt väga palju tähelepanu. Üldiselt on kaks võõrkeelt (üks teine riigikeel ja inglise keel) kõigile õpilastele kuni gümnaasiumi lõpetamiseni kohustuslikud. Eeldatakse, et gümnaasiumi lõpuks on õpilased omandanud keeleoskuse Euroopa Nõukogu väljatöötatud Euroopa keeleõppe raamdokumendile vastaval tasemel B2.

Paljud gümnaasiumid kasutavad kakskeelset õppekava. Levinuim keelekombinatsioon on piirkonna ametlik keel ja inglise keel, eriti Šveitsi saksakeelses osas. Sisserändajate lastele on ka õppekavaväliseid emakeelekursusi. Neid korraldavad asjaomast keelt kõnelevad kogukonnad, kuid kohalikud haridusametid pakuvad sageli oma toetust.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
Teised RKd	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	täielik
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK, teised RKd ja VK	RK, teised RKd ja VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK, teised RKd ja VK	RK, teised RKd ja VK	kõik	puudub	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK, teised RKd ja VK	RK, teised RKd ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik

Šveitsis sooritab ülikooli astumiseks vajalikud eksamid suhteliselt väike hulk õpilasi. Selle põhjus peitub heatasemelise kutsehariduse väärtustamises. Kutsehariduse õppekavades on ette nähtud, et õpilased töötavad mõnes ettevõttes ja käivad ühel või kahel päeval nädalas nn kutsekoolis. Piirkonna ametliku keele või võõrkeelte oskuse suurendamisele pööratakse neis tähelepanu väga erineval määral. Näiteks ettevõtluse õppekavades on keeltele tähtis koht (kohustuslikud on mõni teine ametlik keel ja inglise keel), kuid füüsilist tööd nõudvatel erialadel õpetatakse keeli vaid pinnapealselt, kui üldse. Seetõttu ei ole võimalik teha üldistusi võõrkeelte õpetamise kohta kutseõppeasutustes.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	subtiitritega	alati	sageli

Eri keelepiirkondade raadio- ja teleprogramme kantakse üle igal pool Šveitsis. Võrreldava tasemega saateid edastatakse neljas keelepiirkonnas samadel tingimustel. Märkimisväärne osa litsentsitasudena saadud tulust jagatakse vähemuskeelsete piirkondade kohalike jaamade vahel, et toetada ja edendada keelelist ja kultuurilist mitmekesisust.

Enamik majapidamistes on ka kaabel- või internetitelevision ja seega saab vaadata arvukaid kodu- ja välismaised saateid väga paljudes keeltes. Tuleb siiski märkida, et suurem osa televaatajaid ja raadiokuulajaid eelistab emakeelseid saateid.

Kuigi trükiväljaandeid riigi- ja paljudes võõrkeeltes on kõikjal Šveitsis, loevad neid valdavalt asjaomast keelt kõnelevad inimesed.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tölkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe oimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Zürich	Zurich			
3-4	Genf Lugano	Lugano	Lugano			
1-2	Zürich		Genf	Zürich Genf	Zürich	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Haridus Tervishoid Sotsiaalteenused Õigusabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused	Haridus Õigusabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Turism Transport

Keskvalitsusasutustes on iga riigikeelt oskavate töötajate arv proportsioonis selliste inimeste arvuga kogu riigis. Ent hierarhia eri tasanditel on erinevusi ja rahvusvähemused on juhtivatel ametikohtadel osaliselt alaesindatud. Peale selle oli täheldada vajakajäämisi keskvalitsusasutuste töötajate mitmekeelsuse arendamisel. Sisserändajate keeled on samuti keskvalitsusasutustes selgesti alaesindatud.

Tavapärased on olnud sõjavägi oluline koht, kus vähemuskeelte (eelkõige väikeste keelte) kõnelejad saavad oma keelt kasutada. Hiljuti aga vähendati oluliselt Šveitsi sõjaväe isikkoosseisu ja see tõi kaasa mitmekeelsete üksuste arvu kasvu (seni oli sõjavägi korraldatud ajalooliste territooriumide järgi ja seetõttu olid üksused valdavalt ükskeelsed). Sõjaväe sidusa keelepoliitika puudumisel tekitab see muutatus rahvusvähemustes hirmu saksastamise ees, sest segaüksustes kaldutakse suhtlema enamuse keeles, milleks on saksa keel.

Keeled ettevõtluses (23 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud	8	23	4	5	0	3	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	4	0	5	2	30	28	29	29	32	28
Inglise ärikeeel	levinud	3	1	6	2	11	7	4	7	13	10
Muud keeled	levinud	3	0	3	1	7	3	7	5	11	13

Põhipõhjused, miks ettevõtted keeleoskust väärtustavad, on seotud konkreetsete filiaalide ja klientidega ning inimese kohaga ametiredelil. Kuigi käesolev uuring kinnitab seda väidet väga vähe, toetavad saadud andmed suuremate uuringute järeldusi, et teistel riigikeeltel on ettevõtluses endiselt tähtis koht. Sellised uuringud on ka näidanud, et ei saa rääkida üldisest inglise keele eelistamisest piirkondlikule keelele, vaid pigem leiab see aset teatud valdkondades ja kohtades. Paljud väiksemad ettevõtted on ükskeelsed kõikjal riigis.

Peamised uuringutulemused

Kohustuslikus koolihariduses on inglise keel, mis on majanduselus väga oluline, hakanud võistlema nende ametlike keeltega, mida piirkonnas ei räägita. Selline olukord nõrgendab väiksema kõnelejaskonnaga ametlike keelte, eriti itaalia keele seisundit. Õigupoolest ei ole retoromaani ja itaalia keel väljaspool oma piirkonda koolis või avalikus elus kuigi palju kasutuses.

Edusammud sisserändajate emakeele kaasamisel ja väärtustamisel ei ole rahuldavad ei koolis ega ühiskonnas tervikuna.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Schweizer Institut für Kinder- und Jugendmedien arendab perekondade kirjaoskust. Nende projekt „Schenk mir eine Geschichte“ (mida võiks tõlkida kui „Räägi mulle mõni lugu“) on suunatud just sisserändajate peredele ja julgustab neid alal hoidma oma keelt (www.sikjm.ch/d/?/d/lesefoerderung/projekte/family_literacy.html).

Tähtis kontaktpunkt, mis vahendab kooliõpilastele, praktikantidele ja üliõpilastele mõeldud keeleõppele suunatud vahetusprogramme nii Šveitsis kui ka välismaal, on Ch Foundation. Ettevõtmist rahastavad peamiselt riik ja kantonid (www.chstiftung.ch/).

Basel-Stadti kanton on algatanud koolide üldise keelekontseptsiooni koostamise, millega tunnustatakse eri keelte (põhikeele saksa keele, õpetatavate võõrkeelte ja sisserändajate laste emakeele) tähtsust (<http://sdu.edubs.ch/faecher/fremdsprachen/herkunftssprachen>).

Ühendus Forum du bilinguisme kakskeelses Bieli/Bienne'i linnas toetab mitmekeelsust edendavaid projekte. Näiteks annab see organisatsioon kakskeelsetele ettevõtetele välja tunnustusmärke (www.bilinguisme.ch/).

Mitu akadeemilist asutust tegeleb mitmekeelsuse rakendusuringutega. Nende seas on näiteks uurimiskeskus Osservatorio linguistico della Svizzera italiana ja Graubündeni pedagoogikaülikooli juures asuv Fachstelle für Mehrsprachigkeit. Mõlemad asutused jälgivad olukorda itaalia ja retoromaani keelt kasutavate Šveitsi alade keelepoliitikas ning teevad ettepanekuid selle muutmiseks. Riigi rahastatav mitmekeelsuse uurimiskeskus Fribourgis/Freiburgis koordineerib akadeemiliste asutuste teadusuuringuid institutsioonilise ja individuaalse mitmekeelsuse kohta (www4.ti.ch/index.php?id=38747, www.phgr.ch/Mehrsprachigkeit.404.0.html?&L=0, www.institute-multilingualism.ch/en).

Kasutatud allikad

Swiss law on languages. www.admin.ch/ch/d/ff/2007/6951.pdf

Law on Languages. www.gr-lex.gr.ch/frontend/versions/238

Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education (EDK), Teaching languages (in German and French). www.edk.ch/dyn/11911.php (vaadatud 2012. aasta jaanuaris).

Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education (EDK), Teaching in immigrant languages (in German, French and Italian). www.edk.ch/dyn/19191.php (vaadatud 2012. aasta jaanuaris).

Lüdi, G., Werlen, I. (2005). Sprachenlandschaft in der Schweiz. Neuchâtel. Saadaval Šveitsi Föderaalsetes Statistikaametis.

16 TAANI

Sabine Kirchmeier-Andersen

Üldine keeleline olukord

Umbes 5 500 000 elanikuga Taani riigikeel on taani keel. 90% riigi elanikest on taanlased, kelle emakeel on taani keel. Ülejäänud 10%st tunnustatakse ametlikult ainult üht – saksa keelt. Sakslasi on Lõuna-Jüütimaal umbes 20 000.

Peale Taanis elavate taanlaste on taani keel emakeel või kultuurikeel umbes 50 000-le Saksa taanlasele, kes elavad Schleswigist lõunas.

Fääri saartel ja Gröönimaal on autonoomiaseadusega antud ametliku keele staatus fääri keelele ja Gröönimaa keeltele, aga taani keel on koolis kohustuslik õppeaine. Islandil on taani keelt koolis õpetatud juba 19. sajandi algusest alates ja suhtluseks teiste Põhjamaadega kasutatakse seal taani keelt endiselt.

Taani on ratifitseerinud Põhjamaade keelekonventsiooni (1987), mille kohaselt on Põhjamaade kodanikel õigus kasutada kõigis Põhjamaades riigiasutustega suhtlemiseks oma emakeelt. Samuti on Taani ratifitseerinud Põhjamaade keeledeklaratsiooni (2006), mis on Põhjamaade Nõukogu ühispoliitikat käsitlev dokument. Selles on kirjas, et toetada ja kaitsta tuleb nii riigiki kui ka vähemuskeeli, ülikoolides tuleb kasutada paralleelkeele strateegiat, mis tähendab inglise ja riigikeele kõrvuti kasutamist, ning Põhjamaade kodanikel peab olema võimalus õppida oma emakeelt ja omandada üks rahvusvahelise tähtsusega keel ja veel üks võõrkeel.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Riigikeele õpetamist Taanist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse umbes 20s Euroopa ja muu maailma riigis. Taani on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel tunnustatakse piirkondliku või vähemuskeelena saksa keelt. Eskimo-aleuudi keeled (Gröönimaal) ja fääri keel on kaitstud omavalitsusalaste seadustega. Taani haridussüsteemis pakutakse ametlikult saksa keelt ja seda toetab ka harta.

Ametlikke üleriigilisi või piirkondlikke andmekogumissüsteeme keelelise mitmekesisuse kohta Taanis ei ole.

Taani põhiseaduses ei ole sätteid taani ega teiste keelte kasutamise kohta, samuti pole ühtegi eraldi seadust, mis reguleeriks keelekasutust üldiselt. Keelesätteid on siiski teiste valdkondade õigusaktides, näiteks nendes, millega propageeritakse taani keelt vähemustest õppurite teise keelena, ning ka seaduses, mille kohaselt peavad kõik koolid ja avalikud asutused järgima Taani Keelenõukogu kehtestatud taani õigekirja. Kuigi viipekeeli ametlikult tunnustatud ei ole ja nende kohta ei ole koostatud ka poliitikadokumente, on siiski välja antud ametlikud soovitusel viipekeelte õpetamiseks.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	1 aasta	5–10	0,5–1	üldine	üldine	täielik
SRK	ainult emakeelena rääkijad	1 aasta	5–10	0,5–1	üldine	üldine	täielik
RK abiõpe	kõik	1 aasta	puudub	0,5–1	üldine	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	saksa keel
SRK	albaania, araabia, bosnia, islandi, pandžabi, somaali, tamili, türgi ja urdu keel

Üle 85% Taani lastest käib kas era- või riiklikus lastepäevahoius. Taani kohalikel omavalitsustel on kohustus kontrollida kõigi kolmeaastaste koduste laste keelist arengut ja pakkuda vajaduse korral keeleõpet kuni 15 tundi nädalas. Selle eesmärk on tagada lapsele kooliminekuks vajalik taani keele oskus. Regulaarselt lastepäevahoius käivaid lapsi pole tarvis kontrollida, aga ka nemad saavad vajaduse korral kohustuslikku lisaõpet.

Keeled põhikooli I ja II astmes (piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	5–10	standardne riiklik	riiklikud/kooli nõuded	täielik
SRK	ainult emakeelena rääkijad	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	väljaspool koolitunde	> 10	kooli nõuded	määratlemata	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	üldine	üldine	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	mitteametlik rahaline toetus
SRK	keeleõpetajad	üldine	üldine	–

Keeled põhikooli I ja II astmes

VK	inglise ja prantsuse või saksa keel kohustuslik; hispaania, prantsuse, saksa ja sisserändajate keeled valikainena
SRK	albaania, araabia, bosnia, islandi, somaali, tamili, türgi, urdu ja pandžabi keel

Taani lapsed lähevad kooli tavaliselt viie- või kuueaastaselt ja lõpetavad põhikooli 15–16aastaselt. 2002. aastani õpetati neis kooliastmetes õppekavaväliselt riigi raha eest ka sisserändajate keeli. EList, Euroopa Majanduspiirkonnast (EMP), Gröönimaalt ja Fääri saartelt pärit laste puhul on see ka praegu nii. Kõikidele teistele lastele peavad aga kohalikud sisserändajate kogukonnad 2002. aastast alates ise oma keelt õpetama. Seetõttu õpetatakse sisserändajate keeli ainult suurtes asulates, kus sisserändajaid on palju, näiteks Kopenhaagenis.

Teadus- ja kõrgharidusministeeriumi töörühm soovib oma hiljutises aruandes „Sprog er nøglen til verden” („Keel on maailma võti”) (2011), et inglise keelt tuleks õpetama hakata esimesest klassist alates ja kolmandat keelt (saksa või prantsuse keelt) 11–12aastaselt. Lisaks soovitakse aruandes valikainetena pakkuda paljusid keeli (nt araabia, hiina ja portugali keelt).

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	puudub	puudub	puudub

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	osaliselt koolitundide ajal	> 10	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
SRK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	väljaspool koolitunde	5–10	kooli nõuded	kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	riiklikud või kooli nõuded	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus
SRK	keeleõpetajad	ainekeskne	üldine	–	–

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

VK (kaldkirjas keeli õpetatakse ainult gümnaasiumis)	inglise keel kohustuslik; hiina, hispaania, itaalia, jaapani, ladina, prantsuse, saksa, vanakreeka ja vene keel valikainena
SRK	araabia ja türgi keel

Gümnaasiumis tuleb Taanis osata hästi riigikeelt. Keeleoskust hinnatakse gümnaasiumi sisseastumiskatsetel.

Taani ja inglise keel on ainsad kohustuslikud keeled; vanakreeka, arabia, hiina, hispaania, itaalia, jaapani, ladina, prantsuse, saksa, türgi ja vene keel on aga pärast 2005. aasta reformi valikkeeled. Selle reformi tulemusena vähenes mitut võõrkeelt õppivate õpilaste arv tunduvalt. Kolme võõrkeele õppijate arv kukkus 41%-lt 3%-le ja hilisematele kohandustele vaatamata ei ole olukord eriti muutunud.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A				
	Kool B	määratlemata	suunised puuduvad	puudub	täielik
	Kool C				

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK ja VK	kõik	puudub	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK ja VK	RK ja VK	kõik	puudub	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	piiratud	puudub	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik

Pärast Euroopa kõrgharidusruumi loomist (Bologna protsess) järgitakse Taani ülikoolides anglosaksi haridussüsteemi (bakalaureus ja magister). Nende muudatuste tulemusena ja ka seetõttu, et välisstudengite ligimeelitamiseks keskendutakse rohkem rahvusvahelisusele, on Taani ülikoolides üle 25% õppekavadest inglise keeles. Ka akadeemilistes erialakoolides (90–150 Euroopa ainepunkti) ja kutsebakalaureuse koolides (180–240 Euroopa ainepunkti) on küllaltki palju ingliskeelseid õppekavasid.

Pärast 2005. aastat on teistes võõrkeeltes õppekava valinud õpilaste arv pidevalt vähenenud, mistõttu hulk neid õppekavasid on kaotatud. Hispaania, saksa ja prantsuse keelt õpetatakse veel paljudes kohtades, aga itaalia ja vene keele õppijaid enam peaaegu ei olegi. Jaapani ja hiina keele õppijate arv on veidi suurenenud. Mõnes ülikoolis saab õppida türgi ja arabia keelt.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	alati	Kopenhaagenis sageli Århusis ja Åbenrås mitte kunagi

Taanis on kuus riiklikku telekanalit, millest kolme (DR1, DR2 ja TV2) rahastatakse üldlitsentsitasust. Peale nende töötab iga päev mitu kohalikku telekanalit. 2002. aasta detsembris vastu võetud seaduse kohaselt peab riigiraadio ja televisiooni saadete tagama avalikkusele teabe ja oluliste ühiskondlike arutelude kättesaadavuse. Samuti peavad need juhinduma taani keelest ja kultuurist. Tähtsaid meediakajastusi saab sageli vaadata ka viipekeeles; samuti on riigis eraldi viipekeelne kanal.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	Kopenhaagen	Kopenhaagen Åbenrå			Kopenhaagen	
3-4						
1-2	Åbenrå		Åbenrå	Åbenrå	Åbenrå	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Hädaabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Turism Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused	Sisserände- ja lõimimisteenused Õigusabiteenused Turism Tervishoid Sotsiaalteenused

Põhjamaade keelekonventsiooni kohaselt on Põhjamaade keelte rääkijatel õigus pöörduda kõigi Põhjamaade riigiasutuste poole oma emakeeles.

Keeled ettevõtluses (12 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	4	7	1	5	0	0	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelelane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	1	0	3	0	11	11	10	12	12	11
Inglise ärikeeel	levinud	0	0	2	0	3	6	4	3	5	6
Muud keeled	levinud	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2

Taanis tähendab ettevõtlus peamiselt väikesi ja keskmise suurusega ettevõtteid – 92% ettevõtetest on töötajaid alla kümne ja vähem kui 2% üle viiekümne. 68% töökohtadest on erasektoris.

Taani ettevõtjate konföderatsiooni Dansk Industri 2007. aasta uuringu kohaselt kasutab üle 25% suurettevõtetest firmasisesest keelena inglise keelt. Teiste keelte ja tõlketeenuste kasutamine väheneb. Dansk Industri on väga mures keeleõppijate arvu vähenemise pärast ja on pakkunud lahendusena välja liitpädevuse ehk tehniliste oskuste ja keeleoskuse kombineerimise.

Peamised uuringutulemused

Viimased 150 aastat on Taani olnud peamiselt ükskeelne riik, kus räägitakse põhiliselt taani keelt ning osatakse küllaltki hästi ka saksa ja prantsuse keelt, pärast 1945. aastat ka inglise keelt. Peale selle on taanlastel lihtne tegutseda ka mujal Skandinaavias, sest taani, norra ja rootsi keele kõnelejad saavad üksteisest üsna hästi aru.

Viimase kümne aasta jooksul on inglise keel saksa ja prantsuse keele arvelt palju rohkem võimust võtnud. Sellele on tublisti kaasa aidanud ka Taani valitsuse taani ja inglise keele paralleelkasutuse strateegia. Võõrkeelte, sh teiste Skandinaavia keelte oskus väheneb ning sisserändajate keelte, nt arabia ja türgi keele oskust ei ole kasulikuna propageeritud. Seetõttu väheneb huvi teiste võõrkeelte vastu peale inglise keele nii ülikoolides, ettevõtetes kui ka üldhariduskoolides. Hiljutised soovitused hakata inglise keelt õpetama juba kooli alguses kiirendavad seda ilmingut tõenäoliselt veelgi. Kui Taani tahab järgida ELi ja Euroopa Nõukogu keelepoliitikat, võib selline suundumus saada takistuseks.

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Lõimitud aine- ja keeleõpe (LAK-õpe)

Fredericia linna Købmagergade koolis on katsetatud rahvusvaheliseks muutmist ning lõimitud aine- ja keeleõpet 2001. aastast alates. 2005. aastal avati rahvusvaheline õppesuund, mille kohaselt õpetatakse põhikooli III astmes loodus- ja täppisteadusi, nt bioloogiat ja matemaatikat inglise keeles, kusjuures õpetajate emakeel on inglise keel.

Rahvusvaheliseks muutmise ja paralleelkeelekasutuse keskus (Center for Internationalisering og Parallelsprogighed, CIP)

Rahvusvaheliseks muutmise ja paralleelkeelekasutuse keskus asutati Kopenhaageni Ülikooli juures 2008. aastal, et ülikoolis paralleelkeelekasutuse poliitikat paremini ellu viia.

Põhjamaade keelte kooskõlastuskoda (Nordisk Sprogkoordination, NOSK)

Põhjamaade keelte kooskõlastuskoda asutati 2009. aastal Põhjamaade Ministrite Nõukogu soosingul, et parandada Skandinaavia keelte, s.t taani, rootsi ja norra keele kõnelejate omavahelist arusaamist.

Tegn på sprog (viipekeel)

„Tegn på sprog” on kuueaastane uurimis- ja arendusprojekt, mille haridus- ja integratsiooniministeerium koostöös ülikoolide, kolledžite ja koolidega algatas 2008. aastal. Selle eesmärk on uurida, kuidas lapsed, kelle jaoks taani keel on teine keel, tulevad toime taani kirjakeelega, ja kujundada välja uued õpetamisstrateegiad.

Kasutatud allikad

Sprog til Tiden. Taani valitsuse keelepoliitika tööühma aruanne (2008).

Sprog er noglen til verden. Teadus-, uuendus- ja kõrgharidusministeeriumi tööühma aruanne (2011).

Nordic Convention of Languages (1987).

www.efnil.org

17 UKRAINA

Ljubov Naidonova

Üldine keeleline olukord

1. oktoobri 2011. aasta seisuga oli Ukraina rahvaarv riikliku statistikateenistuse andmetel 45,7 miljonit. 2001. aasta rahvaloenduse põhjal elas Ukrainas rohkem kui 130 rahvuse esindajaid ja ukrainlased moodustasid 77,8% rahvastikust. Suurim rahvusvähemus olid venelased, keda oli 8,3 miljonit (17,3% riigi rahvaarvust). Kõiki teisi suuremaid etnolingvistilisi vähemusi oli kokku hinnanguliselt alla 2,4 miljoni (4,9% riigi rahvaarvust) ja ühegi sellise vähemuse esindajate arv ei ületanud 300 000.¹

1989. aasta keeleshaduse ja 1996. aasta põhiseaduse kohaselt on riigikeel ukraina keel. Kõige levinumad on ukraina ja vene keel. Ukraina lääneosas on ülekaalus ukraina keele rääkijad ja idaosas kõneldakse peamiselt vene keelt. Riigi keskosa suurlinnades on valdav vene keel, väikelinnades ja küldes aga ukraina keel. Suurima elanike arvuga linnad asuvad Ida-Ukrainas, mistõttu tehti erand ja valiti kolme linna hulka ka Lviv kui ukrainakeelse lääneosa suurim linn.

Ukraina keelemaastikku mõjutab asjaolu, et vene keelt, mis ei ole riigikeel, kasutab suurem osa elanikest, sealhulgas teistes rahvusvähemustes kuuluvad inimesed. 2001. aastal pidas 67,5% ukraina elanikest oma emakeeleks ukraina keelt ja 29,6% vene keelt. Viimased sotsioloogilised andmed² näitavad, et ukraina keeles suhtlemine väheneb ja vene keeles suhtlemine suureneb.

Ukraina ja vene keele suhe põhjustab tuliseid avalikke arutelusid. Ukraina keele laialdasem kasutamine toob paratamatult kaasa nende valdkondade vähenemise, kus kasutatakse vene keelt. Varem soositi pikka aega vene keelt ja püüti ukraina keelt kasutusest välja tõrjuda. Ametlikult toetatakse eesmärki, et ukraina keel tõuseks uuesti au sisse, ent vene keele tegelik seisund ühiskonnas on endiselt kindel. Sobiva tasakaalu leidmine ukraina ja vene keele vahel on Ukraina praeguses ühiskonnas ja poliitikas väga oluline ülesanne.

Sisseränne Ukrainasse on üsna suur – igal aastal saabub riiki üle 30 000 inimese.¹ Ukrainas elavaid sisserändajaid loetakse keele mõttes vähemusteks. Enamasti õpivad sisserändajad ära kas ukraina keele (harvemini) või vene keele (sagedamini) või kasutavad inglise keelt.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja paljusid piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist Ukrainast pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse 15s Euroopa ja muu maailma riigis. Ukraina on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel on tunnustatud 13 piirkondlikku või vähemuskeelt: bulgaaria, gagauusi, kreeka, krimmitari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keelt ning jidišit. Kõiki neid keeli pakutakse ametlikult ka riiklikus või piirkondlikus haridussüsteemis ja seda toetab harta.

Ukrainas on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud rahvaloendusandmete ja perioodiliselt uuendatavate uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad emakeele kohta esitatud küsimuse alusel riigikeelt ja piirkondlikke või vähemuskeeli.

Ukraina allkirjastas Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta 1996. aastal ja see jõustus riigis 1. jaanuaril 2003. Peamine ametiasutus, kes vastutab vähemuste küsimuste eest, on riiklik rahvuste ja religioonide komitee. Valitsuselt saadud teabe kohaselt jälgitakse keeleküsimust Ukrainas ametlikul tasandil. Ukraina esitas oma esimese korralise aruande harta rakendamise kohta Euroopa Nõukogule 2007. aasta augustis. Eksperdikomitee kiitis aruande järeldused heaks 27. novembril 2008 ja asjaomased soovitusel 2010. aasta juulis.³ Keeleküsimusi uurivad järjepidevalt teadusasutused. Sotsiaal- ja sotsiolingvistikauuringute tulemused avaldatakse nii trükitud kui ka elektroonilistes massiteabehandlites ning need on kõigile kättesaadavad.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	õpet ei ole	≥ 2 aastat	> 10	> 1	aine keskne	aine keskne	täielik
VK	õpet ei ole	≥ 2 aastat	> 10	< 0,5	aine keskne	üldine	osaline
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	üldine	üldine	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	krimmitari, moldova, poola, rumeenia, saksa, ungari ja vene keel
VK	hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)

Ukraina haridussüsteemis on ligi 15 000 koolieelset lasteasutust ja 21 000 kooli, kus 84,6% lastest õpib ukraina ja 14,8% vene keeles. Neis piirkondades, kus on palju teistest rahvustest elanikke, õpetatakse umbes 6500 last ungar, moldova, rumeenia, krimmitari ja muudes keeltes. Valgevene, gagauusi ja kreeka keeles alusharidust ei anta. Võimud peaksid nende keelte kõnelejadega rohkem suhtlema, et hinnata paremini vajadust õpetada rahvusvähemuste lapsi emakeeles ning tagada õpetajate koolitus ja õppematerjalid.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	puudub	puudub	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	põhikooli II astme alguses	osaliselt koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	üldine	üldine	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	bulgaaria, gagauusi, heebrea, kreeka, krimmitatari, moldova, poola, rumeenia, saksa, slovaki, ungari, valgevene ja vene keel
VK	kohustuslik hispaania, inglise, prantsuse ja saksa keel (sõltuvalt koolist on kohustuslik(ud) üks või kaks neist); valikainena armeenia, korea, tšehhi, türgi ja vietnami keel (väljaspool koolitunde)

Varem õpetati võõrkeeli alates viiendast klassist, kuid alates 2002. aastast on võõrkeeleõpe alanud teises klassis. Alates 2012. aastast on üks võõrkeel kohustuslik juba esimeses klassis. Põhikooli I ja II astme võõrkeeleõpetajate arv kasvas aastatel 1996–2006 ligi kuus korda.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	puudub	kõik	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	vene, ungari, rumeenia, moldova, krimmitari, poola, saksa, slovaki, valgevene, bulgaaria, gagauusi ja kreeka keel ning jidiš
VK	inglise, saksa, prantsuse ja hispaania keel (sõltuvalt koolist on üks või kaks neist kohustuslik(ud)) korea, türgi, armeenia, tšehhi ja vietnami keel (valikainena väljaspool koolitunde)

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis õpib kokku 3,1 miljonit õpilast. Õppida on võimalik 16 võõrkeelt, millest valitakse üks või kaks kohustuslikku. Üle 90% koolidest valib inglise keele. Inglise keele õpetajate arv on viimasel ajal (1996–2008) kasvanud rohkem kui kolmandiku võrra.

Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis õppimise keele otsustavad lastevanemad ja enamasti on neil võimalik valida. Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on vähemuskeelte kasutamine õppekeelena teiste kooliastmetega võrreldes paremini korraldatud. Arengukavade alusel luuakse tingimused ka põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilaste õpetamiseks karaiimi, krõmtšaki ja roma keeles.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool B	piiratud	üldsõnaline	riiklikud nõuded	täielik
	Kool C	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	puudub	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK ja VK	RK, VK ja P/VK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	ainult RK	RK ja VK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik

Kutseharidust saab Ukrainas omandada 919 riiklikus koolis, kus õppetöö toimub valdavalt ukraina keeles. 39 kooli pakuvad õpilastele venekeelset õpet (123 koolis õpetatakse osa aineid vene keeles) ja on vaid üks kutseõppeasutus, kus õpetatakse ungari keeles. Kõrgkoolides õpetatakse võõrkeeli ja vähemuskeeli üldiselt eraldi õppeainetena.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

	Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
Kiiev	vahetevahel dubleeritud	dubleeritud	mitte kunagi	vahetevahel
Harkiv	subtiitritega	dubleeritud	sageli	vahetevahel
Lviv	vahetevahel dubleeritud	vahetevahel dubleeritud	vahetevahel	vahetevahel

Justiitsministeeriumi avalike suhete teenistuse andmetel oli 2007. aastal kõikide üleriigiliste trükiväljaannete seas registreeritud 4390 ainult ukrainakeelset perioodikaväljaannet, 2495 venekeelset ja 35 ingliskeelset. Mitmekeelseid väljaandeid oli registreeritud 4389: suurem osa vene ja muudes keeltes, 13 krimmitatari ja muudes keeltes, kaheksa bulgaaria ja muudes keeltes, kümme poola ja muudes keeltes, viis rumeenia ja muudes keeltes, 324 inglise ja muudes keeltes, 28 saksa ja muudes keeltes, kaheksa prantsuse ja muudes keeltes, kaks hiina ja muudes keeltes ning neli valgevene ja muudes keeltes. Kolmes uuringusse valitud linnas ei ole vähemuskeelsete väljaannete arv suur (v.a venekeelsed väljaanded).

Keelelist olukorda massiteabevahendites iseloomustavad kaks erilist tunnust. Esimene on seotud ukraina ja vene keele kasutamise suhtega, kus ülekaalus on vene keel, eriti kui arvestada ajalehtede ja ajakirjade tiraaže, vaadatavaimal ajal kavas olevate telesaadete keelt ja raadiojaamade muusikavalikut. Teine iseloomulik joon on muude vähemusrühmade keeleliste vajaduste ilmselgelt halb rahuldamine. Nii saab tele- ja raadiosaateid muudes vähemuskeeltes peale vene keele vaadata-kuulata ainult viies oblastis 26st. Nõukogude ajast pärit arvamus, et teisi keeli rääkivatele inimestele peaks piisama venekeelsest meediaruumist, on endiselt laialt levinud.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4						
3–4		Kiiev Harkiv Lviv		Harkiv		Kiiev
1–2			Harkiv Lviv	Lviv	Kiiev Harkiv Lviv	Harkiv

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Sisserände- ja lõimimisteenused Transport Turism Tervishoid Teatrietendused	Turism Sisserände- ja lõimimisteenused Tervishoid Transport = Haridus = Hädaabiteenused = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused = Teatrietendused

Õigusvaldkonnas kasutatakse peamiselt riigikeelt. Vähemuskeeltest kasutatakse vene keelt, eriti Ida-Ukrainas. Andmeid teistesse keeltesse tõlkimise kohta juhul, kui inimene ei räägi ukraina või vene keelt, on vähe. Kohalike omavalitsuste ametlikud dokumendid avaldatakse ukraina ja vene keeles, ametlikku suulist suhtlust teistes keeltes võimaldatakse rahvusvähemuste piirkondade külanõukogudes. Rahvusvähemuste esindajatele (v.a venelased) on oma emakeele kasutamine riigiasutustega suhtlemisel täielikult tagatud neis piirkondades, kus selline rahvusrühm moodustab enamuse või olulise osa elanikkonnast ja on esindatud omavalitsuses. Muudel juhtudel täidetakse selliseid keelenõudeid harva, kui üldse.

2012. aastal Ukrainas toimunud jalgpalli maailmameistrivõistlused soodustasid inglise keele ilmumist avalikku ruumi ja avalike teenuste osutamisse ning teenuste pakkumist muukeelsetele turistidele.

Keeled ettevõtluses (24 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAID							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töövõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud	8	13	6	6	0	2	0	0

		ETTEVÖTTESISESED KEELESTRATEEGIAID						ETTEVÖTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAID			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	1	0	1	0	23	22	23	22	23	20
Inglise ärikeeled	levinud	2	0	6	1	9	15	11	5	11	12
Muud keeled	levinud	0	1	0	1	10	12	6	7	11	15

Keelelise mitmekesisuse kohta ettevõtluses on andmeid kõige napimalt. Ettevõtete töökorralduslikes dokumentides ei ole sätteid, mis välistaksid piirkondlike keelte või vähemuskeelte kasutamise või piiraksid seda, vähemalt mitte suhtluses üht ja sama keelt kõnelevate inimeste vahel.

Peamised uuringutulemused

Ukrainas praegu valitsev suhe eri keelte vahel on ühelt poolt üleüldise venestamisprotsessi jätk, teiselt poolt aga väljendab see ukrainlaste rahvusliku ja poliitilise enesemääramise soovi. Seetõttu on ukraina ja vene keele kasutamise teema, mis on tekitanud teravaid ühiskondlikke ja poliitilisi vaidlusi, keele arendamise seisukohalt endiselt tähtis. Lahkarvamused selle üle, et ukraina keel on vaja maksma panna ja vene keele kasutamise võimalus peab alles jääma, tuleb strateegiliselt lahendada ja õiguslikult reguleerida.⁴ See puudutab eriti niisuguseid valdkondi nagu massiteabevahendid, haridus ja ühiskondlik elu. Et areneda saaksid ka teised vähemuskeeled peale vene keele, on vaja riigi toetust ning rahvusrühmade suuremat teadlikku tahet oma emakeelt alles hoida ja arendada, seega peaksid nad nõudma, et neil võimaldataks igati kasutada oma Ukraina õigusaktides sätestatud õigusi. Sisserändajate keeled on praegu Ukrainas kõige vähem kaitstud. Riigiasutused ja ühiskondlikud organisatsioonid peaksid pöörama neile suuremat tähelepanu ning aitama kaasa sellele, et need saavutaksid ühiskondliku tunnustuse.

Olulised algatusprojektid, mille eesmärk on edendada rahvusvahelisi suhteid ja Ukraina rahvusvähemuste kultuuri, hõlmavad muu hulgas kultuuri- ja haridussündmusi, mida korraldatakse sooviga tekitada sallivust ning austust eri rahvuste kultuuri, ajaloo, kommete ja tavade vastu, riiklikku rahalist toetust vähemuskeelsetele ajalehtedele ja abi kultuurikeskustele ning turismimarsruute rahvusvähemuste piirkondades, et avardada teadlikkust rahvus-, kultuuri- ja keeleidentiteedist ja nende mitmekesisusest.

Kasutatud allikad

1. Ukraina riikliku statistikateenistuse statistikakogumikud. www.ukrstat.gov.ua/
2. Besters-Dilger, J. (ed.) (2008). Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations. 2nd Edition. Publishing House Kyiv-Mohyla Academy, 363. – INTAS Project „Language Policy in Ukraine: Anthropological, Linguistic and Further Perspectives” (2006–2008).
3. Application of the Charter in Ukraine. First Stage of Monitoring: A Report by the Committee of Experts about the Charter Application by Ukraine. Recommendation by Committee of Ministers of Council of Europe as to the Application of the Charter by Ukraine. ECRML 2010 (6). Strasbourg, July 7, 2010.
4. Vasiutynskyi, V. O., Kalachnikova, K. Personal and Interpersonal Backgrounds for Increasing Status Value of Communication in Ukrainian among Students.

18 UNGARI

Csilla Bartha

Üldine keeleline olukord

Ungaris elab 9 960 000 inimest.¹ Riigis on 13 ametlikult tunnustatud vähemust,² kes moodustasid 2001. aasta rahvaloenduse andmetel peaaegu 3%, aga viimase aja hinnangute kohaselt moodustavad umbes 8–10% rahva koguarvust³. Suurim vähemusrühm on romad, keda on riigi rahvastikust hinnanguliselt 6–10% ja vähemustest 60%. Romad on kõrgetel ametikohtadel alaesindatud ja nende sotsiaal-majanduslik olukord on teiste vähemuste omast halvem.

Sisseränne suureneb ja Ungaris on praegu 206 909 kolmandate riikide kodaniku – umbes 2% kogu rahvaarvust. Teiste Euroopa riikidega võrreldes on see küllaltki väike hulk. Suurimatesse sisserändajarühmadesse kuuluvate inimeste arv ja osakaal sisserändajate koguarvust on järgmine: rumeenlased 76 878 ja 37%, sakslased 20 232 ja 9%, serblased 16 301 ja 9%, ukrainlased 16 537 ja 9%, hiinlased 11 829 ja 6% ning slovakiid 3%.⁴

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse riigikeelt, võõrkeeli ja piirkondlikke või vähemuskeeli. Riigikeele õpetamist Ungarist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Austrias. Ungari on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel on tunnustatud kaheksat piirkondlikku või vähemuskeelt: horvaadi, saksa, roma, rumeenia, serbia, slovaki, sloveeni ja bojaši keelt. Neid kaheksat keelt pakutakse ametlikult ka riiklikus või piirkondlikus haridussüsteemis ja seda toetab harta. Harta alusel tunnustatud piirkondlike või vähemuskeelte kõrval soodustatakse riiklikes ametlikes dokumentides selliseid piirkondlikke või vähemuskeeli nagu armeenia, bulgaaria, kreeka, poola, russiini ja ukraina keel.

Ungaris on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad üleriigilised andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse keele, emakeele ning keeleoskuse (kas saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt ja piirkondlikke või vähemuskeeli.

1. jaanuaril 2012. aastal muutus Ungaris keelelise mitmekesisuse ja mitmekeelsuse õigusraamistik. Meie analüüsimise keelelist olukorda veel nende õigusaktide põhjal, mis kehtisid projekti „Keelterikas Euroopa“ küsimustiku täitmise ajal.

Ungari (endises) põhiseaduses ei ole sõnaselgeid sätteid ametliku riigikeele kohta. Artiklis 68 on kirjas, et Ungari Vabariik tagab rahvusvähemuste ja vähemusrahvuste kaitse, nende kollektiivse osaluse riigiasjades, nende kultuuri edendamise, emakeele kasutamise, omakeelse hariduse ja omakeelsete nimede kasutamise.¹

¹ <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21111.pdf>

² Ja seaduslikult tunnustatud keeleline vähemus – kurdid inimesed.

³ Edit H. Kontra - Csilla Bartha (2010). Foreign language education in Hungary: Concerns and controversies. In: Sociolinguistica 24/2010. pp. 61–84, p. 74.

⁴ <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/stattukor/nemzvand/nemzvand09.pdf>

¹ Ungari uues, 2011. aasta põhiseaduses on kirjas, et Ungari riigikeel on ungari keel. Selles on sätestatud kohustus kaitsta ungari keelt ja ungari viipekeelt kui Ungari kultuuri osi. Artiklis XXIX on sätestatud:

„Iga Ungaris elavat rahvust tuleb pidada riiki moodustava terviku osaks. Kõigil Ungari kodanikel olenemata rahvusest on õigus hoida alles oma identiteet. Rahvusvähemustel ja vähemusrahvustel on õigus kasutada oma keelt, omakeelseid inimeste ja rahvusenimesid, edendada oma kultuuri ja omakeelset haridust.“

Uues põhiseaduses on selgesti kirjas, et keelatud on diskrimineerimine nii rahvuse kui ka keele alusel.

1993. aasta seaduses nr LXXVII rahvusvähemuste ja vähemusrahvuste õiguste kohta² on tunnistatud 13 vähemuskeelt: armeenia, bulgaaria, horvaadi, kreeka keelt, mustlas- ehk roma keeli (romani ja bojaši), poola, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki, sloveeni ja ukraina keelt. Peale selle seaduse on praegusel ajal vähemus- ja võõrkeelte õpetamise aluseks 1993. aasta riikliku hariduse seadus, valitsuse 1995. aasta dekreet riikliku põhiõppekava kohta, valitsuse 1997. aasta dekreet lõpuksamite (*Matura*) kohta ja 2005. aasta kõrgharidusseadus.

Ungari on ratifitseerinud Euroopa Nõukogu kaks kõige tähtsat dokumenti, Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta (1992/1995/1998) ja vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni (1995/1998), ning see hõlmab niinimetatud traditsioonilisi vähemuste keeli: horvaadi, rumeenia, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keelt. 2008. aasta seadusega nr XLIII hakati kohaldama artikli 2 lõiget 2 ka roma keelte (romani ja bojaši keele) suhtes.

² Ungaris eristatakse rahvusvähemusi ja vähemusrahvusi selle alusel, kas rahvusel on maailmas oma riik või ei. Romadel oma riiki ei ole, seetõttu on nemad vähemusrahvus. 2012. aasta 1. jaanuaril kehtima hakanud 2011. aasta seaduses nr CLXXIX rahvuste õiguste kohta on terminite „rahvusvähemus” ja „vähemusrahvus” asemel kasutusele võetud termin „rahvus”.

RK = riigikeel(ed)

VK = võõrkeeled

P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled

SRK = sisserändajate keeled

2009. aasta seadust nr CXXV ungari viipekeele ja selle kasutamise kohta peetakse Euroopa kõige ajakohasemaks viipekeelseaduseks, kus kurdid on määratletud keelise vähemusena. Selle kohaselt on alates 1. septembrist 2017 ungari viipekeelne ja ungarikeelne (s.t kakskeelne) haridus kohustuslik kõikidele kurtide koolis käivatele kurtidele lastele, aga lõimiskoolides on see valikaine, mida tuleb õpetada isegi siis, kui selle on valinud ainult ühe lapse vanem.

Rände kohta on kolm tähtsat õigusakti 2007. aasta seadus nr I vaba liikumise ja elamise õigusega isikute riiki lubamise ja riigis elamise kohta, 2007. aasta seadus nr II kolmandate riikide kodanike riiki lubamise ja riigis elamise kohta ning 2007. aasta seadus nr LXXX varjupaiga kohta.

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

(riigikeele abiõpe puudub ja võõrkeeli ega sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	5–10	> 1	ainekeskne	üldine	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	bulgaaria, horvaadi, kreeka, romani/bojaši, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel
------	---

Alusharidust on võimalik saada vähemuste koolides ja spetsiaalsetes kakskeelsetes õppeasutustes. Kohalikud omavalitsused peavad võimaldama alusharidust piirkondlikes või vähemuskeeltes neis asulates, kus seda soovivad vähemalt kaheksa lapse vanemad. Vähemuste haridusprogrammi järgitakse 927 lasteaia (21% kõikidest lasteaedadest). Vähemuste lasteaedades käib üle 40 000 lapse (12,5% kõikidest alusharidust saavatest lastest), üle 21 000 lapse saab mustlastele mõeldud alusharidust, aga ainult 2,4% (umbes 500 last) saab seda romani või bojaši keeles.¹ Paljudel juhtudel õpetatakse vähemustele mõeldud programmide nime all hoopis võõrkeeli (eelkõige saksa keelt) lastele, kes ei kuulu mingisse vähemusse. Seda tuleb ette kõikides haridusastmetes ja selle põhjus on soov saada lisaraha.

Kui eralasteaedades (mis on tavaliselt tasulised) on võõrkeelne alusharidus muutumas üha populaarsemaks, siis riigilasteaedades ei ole see levinud. Alusharidust sisserändajate keeltes ei pakuta.

¹ Teised lapsed saavad nn mustlaskultuuriharidust, kus õppekeelena kasutatakse ainult ungari keelt. Nemzeti és Etnikai Jogok Országgyűlési Biztosa, Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi óvodai nevelés helyzetéről. Budapest, 2011, 23–42. www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/205104474.pdf

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sintrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	osaliselt koolitundide ajal	5–10	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud/kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	bulgaaria, horvaadi, kreeka, poola, romani/bojaši, rumeenia, russiini, saksa, serbia, slovaki ja sloveeni keel
VK	kohustuslik üks neist: inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel; valikainena ladina keel

Piirkondlikus või vähemuskeeles haridusprogrammi järgitakse 608 koolis (26,5% kõikidest koolidest (põhikooli I ja II aste)). Piirkondlikus või vähemuskeeles saab õpet üle 100 000 lapse (14% kõikidest põhikooli I ja II astme lastest). Armeenlastele, ukrainlastele ja poolakatele ei pakuta riiklikus haridussüsteemis vähemuskeelset haridust ning 92% roma lastest ei saa õpet romani või bojaši keeles.¹ Rohkem kui pool õpilastest saab saksakeelsele vähemusele mõeldud haridust, sest vanemad peavad saksa kirjakeelt rahvusvaheliselt väga väärtuslikuks. Neljandast klassist alates on ühe võõrkeele õppimine kohustuslik. Sisserändajate keeltes põhikooli I ja II astmes tavaliselt haridust ei anta, välja arvatud ühes Budapesti hiina-ungarikeelses koolis.

¹Nemzeti és Etnikai Jogok Országgyűlési Biztosa. Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről, Budapest, 2011, 33–42. www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/217986220.pdf

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	ainult sisserändajad	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	romani ja bojaši keel
VK	kohustuslik hispaania, inglise, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel; valikainena hiina ja ladina keel

Üldiselt saavad õpilased valida, millist võõrkeelt õppida. Põhikooli III astmes on selles valikus inglise, prantsuse, saksa, hispaania, itaalia ja vene keel. Gümnaasiumis on võimalik valida ka teisi keeli (nt bojaši, hiina ja romani keel). Kahjuks on Ungari endiselt küllaltki kõrgel kohal nende riikide reas, kus on palju ainult ühe võõrkeele õppijaid (57,2%; ELi keskmine on 33,4%).¹

¹ Eurostat (2009): European day of languages. Eurostat News Release, Stat 09/137.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/09/137&type=HTML>

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	täielik
	Kool B	määratlemata	üldsõnaline	–	täielik
	Kool C	mitmekesine	üldsõnaline	–	osaline
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
	Kool B	määratlemata	üldsõnaline	puudub	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK, VK ja P/VK	RK ja VK	piiratud	puudub	ainult välisüliõpilased	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK ja VK	RK ja VK	piiratud	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik

Riigikeele ja piirkondlike või vähemuskeelte õpetamine ei ole tähtsal kohal ei kutse- ega kõrgkoolides. Igas uuritud ülikoolis pakutakse kursusi, milles kasutatakse õppekeelena võõrkeelt (peamiselt inglise, saksa või prantsuse keelt). Mõnes ülikoolis (tasulises) õpetataksegi ainult võõrkeeles, et saada ka välisüliõpilasi.

Vähemuskeelte õpetajaid koolitatakse kuues kõrgharidusasutuses. Armeenia ja russiini keele jaoks õpetajakoolitust ei ole. Kuues kõrgkoolis saab õppida algkooli (põhikooli I astme) horvaadi, saksa, romani, bojaši, serbia, slovaki ja rumeenia keele õpetajaks. Seitsmes kõrgkoolis saab õppida lasteaia horvaadi, saksa, romani, bojaši, serbia, slovaki, sloveeni ja rumeenia keele õpetajaks. Et vähemuste õpetajate õpetajakoolituse valib üha väiksem hulk tudengeid, on vähemustele mõeldud riikliku haridussüsteemi (v.a selle saksakeelse osa) toimimispidevus juba ohus.¹

¹Nemzeti és Etnikai Jogok Országgyűlési Biztosa, Jelentés a nemzetiségi felsőoktatás helyzetéről, Budapest, 2011, 4–7.
www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/223936615.pdf

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
dubleeritud	dubleeritud	Budapestis sageli Pécsis ja Debrecenis mitte kunagi	vahetevahel

Ungari meedias on valdav ungari keel. Riigiraadios ja -televisioonis on mõned saated ka piirkondlikes või vähemuskeeltes ja mõni raadiojaam (nt MR4, Radio C) töötab ainult piirkondlikus või vähemuskeeles. Muus keeles peale ungari keele toodetud telesaated dubleeritakse tavaliselt ungari keelde. Olulisemad meediakajastused on varustatud ka viipekeelse tõlkega. Ungari viipekeele seaduse kohaselt peab riigi ringhääling tagama kõikide avalikes huvides edastatavate teadaannete ja uudistesaadete, filmide ja muude saadete varustatuse ungarikeelsete subtiitrite või viipekeelse tõlkega alates 2010. aastast teatud arvu tundide jooksul ja alates 2015. aastast kogu aeg.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töövõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Debrecen		Debrecen		Debrecen
3-4	Budapest Pécs	Budapest Pécs				
1-2	Debrecen		Budapest Debrecen	Pécs	Budapest Pécs Debrecen	

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Haridus Sotsiaalteenused Hädaabiteenused Õigusabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused	Sotsiaalteenused Õigusabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Turism Hädaabiteenused

Kolmes uuritud Ungari linnas oli avalik haldus mõõdukalt mitmekeelne. Enamikus linnades pakutakse teenuseid suuliselt ja/või kirjalikult võrkeeltes ja vahel ka piirkondlikes või vähemuskeeltes, aga keelestrateegiaid asutustes ei ole. Kasutatakse tõlke, kuigi alaliselt neid palgal ei hoita. Ungari keele kõrval kasutatakse kõige rohkem inglise keelt ja vähem ka saksa keelt. Vähemuste kogukondades võivad avalikud teenused olla ka nende keeltes.

Keeled ettevõtluses (21 ettevõtet)

ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD								
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud	3	5	11	6	0	3	1	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
RK	levinud	2	0	2	1	18	17	17	16	16	18
Inglise ärikeeel	levinud	2	0	3	3	12	11	9	6	14	13
Muud keeled	levinud	1	0	1	0	1	1	1	1	1	5

Uuritud ettevõtetes ei peetud keeli kuigi tähtsaks. Kolmandikul neist on mingi keelepoliitika olemas, aga töötajate keeleoskusesse eriti ei investeerita. Enamasti omandatakse keeleoskus enne tööleasumist. Umbes pooled ettevõtted pakuvad töötajatele mingil määral inglise ärikeelet koolitust, aga ettevõtteid, kus arendatakse ungari keelt emakeelena mitterääkivate töötajate ungari keele oskust, on vaid mõni. Kasutatakse peamiselt riigikeelt ja inglise keelt, vähem ka prantsuse ja saksa keelt.

Peamised uuringutulemused

Ungarit teatakse ükskeelse riigina, aga tegelikkus on hoopis teine. Küsimusele, kas inimeste ja ühiskonna mitmekeelsust Ungaris hinnatakse, on raske vastata, sest haridusvorme ja kooliliike on palju. Isegi üht ja sama liiki koolis võib hariduse tulemusliikkus olla väga erinev. Vähemustele mõeldud haridusprogramme on kolm põhiliiki – emakeelne, kakskeelne ja keeleõpe – ning kaks lisaliiki – abiõpe mustlastele ja täiendav õpe vähemustele.

On olemas riigikoolid, mis on spetsialiseerunud võõrkeelte lisaõppele ja kakskeelsele õppele. Neis koolides on muude keelte kui ungari keele õppe kvaliteet tavaliselt väga hea; tavakoolides see nii hea ei ole.

Enamikku Ungari romasid ja kurte iseloomustavad mitu ühesugust tunnusoont. Neid on kaua väärtustatud just samal määral, nagu on tunnustatud nende keelt (roma või viipekeelt), ning nad on sotsiaalselt kas rohkem või vähem eraldatud. Sellega seondub vähene hõivatus, halb sotsiaalne olukord, kasinad võimalused tööturul ja suur vaesus. Kõik need on tihedalt seotud madala haridustasemega ning sellega, et väga paljud roma ja kurdid lapsed jätvavad kooli pooleli.

Sisserändajate keelte puudumine hariduses, ettevõtluses ja avalikus halduses on tingitud peamiselt sellest, et sisserändajate arv on küllaltki väike. Enamik sisserändajaid on naaberriikidest tulnud ungarlased, kelle emakeel on ungari keel. Ka välistudengite arv riiklikus haridussüsteemis on väike.¹

Kuigi vähemuskeelte ja võõrkeelte õpetamist toetav õigusraamistik on korralik, jätab mitmekeelsuse reaalne rakendamine soovida.² 2006. aasta Eurobaromeetri eriuuringu 243 kohaselt suudab ainult 42% elanikest rääkida mõnd võõrkeelt, samal ajal kui Euroopa keskmine on 56%.³

Paljutöötavad algatus- ja katseprojektid

Ungari viipekeele ning romani ja bojaši keele õppimise võimaluste valdkonnas on Ungaris hulganisti paljutöötavaid algatusprojekte ja uuendusi. Nende seas on uue viipekeelseaduse rakendamine, kaks uut programmi Eötvös Lorándi Ülikoolis (bakalaureuseõppekava ungari viipekeele õppimiseks ja õppekava inglise keele õpetamiseks kurtidele võõrkeelena), kool Kedves Ház (tõlkes „kena maja“) Nyírtelekis, programm „Pedellus“ Ózdis, Dr Ámbédkari kooli projekt Sajókazas ning Gandhi sihtasutus ja gümnaasium Pécsis.¹ Võõrkeeleõppe valdkonnas tuleb mainida maailmakeeleprojekti, mis toimus aastatel 2003–2007 ja koosnes mitmest alaprogrammist.²

Kuigi vähemused on keeleliselt assimileerunud, on tunda positiivset suhtumist mitmekeelsusesse, sest nooremad põlvkonnad tahavad väga õppida võõrkeeli. Ka vene keele turuväärtus kasvab, mis on kindel märk sellest, et Ungari on jagu saanud ideoloogilisest eelarvamusest varasemate võõrkeeleõppetavade suhtes.

¹ Illés Katalin – Medgyesi Anna (2009). Migráns gyermekek oktatása. Menedék - Migránsokat Segítő egyesület. Az Európai Unió Európai Integráció Alapjának támogatásával megvalósuló program kiadványa. www.menedek.hu/files/20090831_konyv_belso.pdf

² Edit H. Kontra, Csilla Bartha (2010). Foreign language education in Hungary: Concerns and controversies. *Sociolinguistica* 24/2010. 61–84, p 68.

³ European Commission (2006). Europeans and their languages 2005. ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf

¹ Bartha Csilla - Hámosi Ágnes (2011). Cigány közösségek, nyelvi sokszínűség és az oktatás nyelvi kihívásai - magyarországi helyzetkép. *Európai Tükör*, XI. évfolyam, 3. szám, 107–131. www.kormany.hu/download/7/1b/20000/europai_tukor_2011_03.pdf

² Fischer Márta – Öveges Enikő (2008). A Világ-Nyelv pályázati csomag háttere és megvalósítása (2003–2006). Áttekintő tanulmány. www.okm.gov.hu/letolt/vilagnyelv/vny_fischer_oveges_090115.pdf

19 ÜHENDKUNINGRIIK

19.1 Inglismaa

Teresa Tinsley ja Philip Harding-Esch

Üldine keeleline olukord

Inglismaal elab 51,8 miljonit inimest, kellest 16% on rahvusvähemuste esindajad või segarahvusest.¹ See maa on keeleliselt soodsas olukorras. Mitte ainult sellepärast, et riigikeel on inglise keel, mis on maailmas levinuim, vaid ka sellepärast, et keeleline mitmekesisus on sel maal väga suur – viimase Londonis korraldatud uuringus leiti tervelt 233 selgelt eristatavat keelt.² Leiti, et iga kuues põhikooli I ja II astme õpilane (16,8%) ning iga kaheksas põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilane (12,3%) kasutab peale inglise keele veel üht keelt – selliseid õpilasi on Inglismaal peaaegu miljon.³

Inglismaal on vaid üks tunnustatud piirkondlik vähemuskeel – korni keel, mida kasutab teatud määral mõnisada inimest (2008).⁴

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Inglismaa keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse inglise keelt, võõrkeeli, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Inglise keele õpetamist Ühendkuningriigist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Belgias, Belize'is, Bruneis, Falklandi saartel, Gibraltaril, Hollandis, Itaalias, Kanadas, Küprosel ja Saksamaal. Ühendkuningriik on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel on Inglismaa piirkondliku või vähemuskeelena tunnustatud korni keelt, mida pakutakse ametlikult ka piirkondlikus haridussüsteemis.

Ühendkuningriigis on olemas ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate rahvaloendusandmete, uuringuandmete ja munitsipaalregistriandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse ja põhikeele ning keeleoskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Peale piirkondlike või vähemuskeeli käsitlevate õigusaktide ei olegi Inglismaal ega Ühendkuningriigis tervikuna kuigi palju muid keelealaseid õigusakte. Inglise keelt, võõrkeeli, piirkondlike või vähemuskeeli ja viipekeelt käsitletakse mitmesugustes keelepoliitika dokumentides ja suunistes. Paljusid neist on Inglismaal pärast 2010. aasta valimisi muudetud.

¹Office for National Statistics, resident population estimates by ethnic group, 2009.

²Language Capital: mapping the languages of London's schoolchildren, Eversley et al., CILT, 2011.

³Haridusministeeriumi 2011. aasta andmed õpilaste kohta.

⁴Report on the Cornish Language Survey. Cornish Language Partnership, 2008.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	< 0,5	üldine	üldine	osaline
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	korni keel Cornwallis
VK	vahetevahel hispaania, itaalia, prantsuse ja saksa keel

Kõik vähese inglise keele oskusega lapsed saavad alates neljandast eluaastast abiõpet sobiva koolituse läbinud õpetajatelt. Vahel õpetatakse koolieelsetes lasteasutustes ka võõrkeeli, aga selleks õpetajad eriväljaõpet saanud ei ole. Korni keelt õpetatakse mitteametlikult vaid mõnes koolieelses lasteasutuses, aga nende arv kasvab.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	1. klassis	väljaspool koolitunde	5–10	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	osaline
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	põhikooli II astme alguses	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või kooli nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
P/VK	üldõpetajad	puudub	ainekeskne	–
VK	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	korni keel
VK	valikainena; õpetada võib ükskõik millist elavat keelt, tegelikult aga õpetatakse peamiselt prantsuse, hispaania ja saksa keelt ning veidi ka hiina, itaalia ja urdu keelt
SRK	näiteks urdu, hiina ja türgi keel

Pärast laialdast avalikku arutelu esitati 2000. aastal Nuffieldi keeleuuringu aruandes¹ soovitus võtta mitu meedet, muu hulgas hakata juba varakult õpetama teist keelt. Sellest sai leiboristide valitsuse 2002. aastal algatatud Inglismaa keelestrateegia üks põhipunkte. Pärast ulatuslikku õppekava arendamise ning koolide ja õpetajakoolituse toetamise programmi rakendamist oli 2010. aastal võimalik õppida võõrkeelt 92% I ja II astme põhiharidust andvatest koolidest. Kuigi kõige sagedamini oli selleks keeleks prantsuse keel, soovitati suunistes väga arendada keeleoskust terviklikult, seostades selgesti kirjaoskust inglise keeles ja teistes lastele tuntud keeltes. Võõrkeeli õpetavad tavaliselt klassiõpetajad, kes on saanud õpetajakoolitust ja täienduskoolitust keelte õpetamiseks. Sageli toetavad neid vanemates kooliastmetes töötavad kolleegid. Enamikus koolides algab keeleõpe esimeses klassis, kui lapsed on seitsmeaastased, ja tavaliselt on seda 30–40 minutit nädalas.²

Kuigi pärast praeguse valitsuse võimuletulekut loobuti sellest keelestrateegiast, on mittekohustuslikud suunised (Key Stage 2 Framework for Languages [3.–6. klassi keeleraamistik]) endiselt olemas ja enamik koole neid ka järgib. Praegu on käimas konsulteerimine riikliku õppekava teemal ja nõuandekomitee on soovitanud, et alates 2014. aastast peaks võõrkeeleõpe algama vähemalt üheksa-aastaselt. 2012. aasta juunis teatas valitsus, et kavatseb muuta võõrkeele õppimise kohustuslikuks alates seitsmendast eluaastast.

Mitmekesine keeleõppe vabasektor pakub lastele võimalusi õppida oma kogukonna keeli. Selliseid lisaõppevõimalusi pakutakse kõigile lastele koolieelikutest gümnaasistideni. 2005. aastal korraldatud uuringu³ andmetel õpetatakse lastele pärast kooli ja laupäeviti vähemalt 61 keelt. Aastatel 2008–2010 korraldati uuenduslik riiklik programm „Our Languages” („Meie keeled”), et seda õppetööd edendada ja täiustada ning tavaõppega kooskõlla viia. Selle kava kohaselt võib põhikooli I ja II astmes õpetada igasuguseid keeli. Nii õpetataksegi ka kaugemaid keeli; tavaliselt küll kohtades, kus on suured rahvusvähemuste kogukonnad, ja/või lihtsalt keelte ja kultuuride tutvustamise programmide raames.

Rahvusvähemuste õppeedukuse parandamise stipendiumiga (*Ethnic Minority Achievement Grant*) toetatakse uustulnukate ja kakskeelsete õpilaste riigikeele abiõpet. Selline abiõpe toimub nii väljaspool koolitunde kui ka nende ajal ning oskusi kontrollitakse korrapäraselt. 2011. aastal ühitati see stipendium üldise rahastamisega ja selle edaspidise kasutamise viis ei ole veel päris kindel.

Cornwalli maakonnas õpetatakse ligikaudu 30% I ja II astme põhiharidust andvatest koolidest korni keelt; tavaliselt õppekavavälise ainenäena 3.–6. klassi õpilastele. Olemas on piiratud rahalised vahendid õpetajate toetamiseks ja terviklik korni keele ainekava, milles hindamine on kooskõlas Euroopa keeleõppe raamdokumentidega.

¹Languages: the next generation. The final report and recommendations of The Nuffield Languages Inquiry. London, 2000.

²Language Learning at Key Stage 2: A longitudinal study, DCSF Research Report RR198, Department for Children, Schools and Families, 2010.

³Community Language Learning in England, Wales and Scotland, CLT, 2005.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik
SRK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	osaliselt koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	nõuded puuduvad	osaline

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus
SRK	kvalifikatsioonita	puudub	ainekeskne	–	–

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

VK	kohustuslik on üks keel kuni 14. eluaastani; õpetada võib mis tahes keelt, aga soovitatav oleks, kui selleks oleks olemas sobiv akrediteering; õpetatakse peamiselt prantsuse, saksa ja hispaania keelt, aga ka itaalia, urdu, araabia, poola, hiina, vene, portugali, türgi ja jaapani keelt
SRK	araabia, hiina, urdu, poola, portugali, türgi, bengali ja pandžabi keel

Võõrkeelte olukord põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on Inglismaal olnud aastaid probleemne. 2004. aastani oli keeleõpe kohustuslik kuni 16aastastele lastele. Siis alandati seda iga 14ni. Pärast seda on riikliku keeleeksami tegijate arv järsult langenud: 2001. aastal tegi 11. klassi lõpus (GCSE) keeleeksamit 78% õpilastest, 2011. aastal oli see näitaja vaid 43%. Kõige rohkem on vähenenud prantsuse ja saksa keele eksami tegijate arv, aga hispaania ja paljud teised vähem õpetatavad keeled on muutunud populaarsemaks. 16–18aastaste seas on keeleõppurite arv muutunud vähem. See suhteline edu on tingitud peamiselt asjaolust, et erakoolides, kus õpib umbes 7% Inglismaa õpilastest, on keeleõpe alles ja sealt tuleb üle 40% 12. klassi minejatest. See näitab, mis on Inglismaa keeleõppe tuleviku jaoks põhiprobleem – sotsiaalne ebavõrdsus.

Praegune valitsus julgustab koole keeli tähtsustama. Selleks on kasutusele võetud nn inglise küpsustunnistus (*English Baccalaureate*), mille saamiseks tuleb saavutada vähemalt hinne C viies põhiaines, millest üks on võõrkeel. Valitsuse riikliku õppekava nõuandekogu on soovitanud, et võõrkeeleõpe tuleks uuesti teha kohustuslikuks kõigile kuni 16aastastele õpilastele.

Keeli õpetatakse õppeainena. On ka katseprojekte ning üksikuid lõimitud aine- ja keeleõppe kavasad, milles kasutatakse aineõppeks mõnd võõrkeelt.¹ Selge õppekava on olemas ja oskusi kontrollitakse riiklike normide alusel. Nende riikliku õppekava tulemusnõuete kirjeldused põhinevad dokumendil „Languages Ladder” („Keeleredel”) (laste-, kooli- ja pereministerium – DCSF 2007), mis on kooskõlas Euroopa keeleõppe raamdokumendiga.

Riiklikud eksamid on olemas 28 keele jaoks ning paljud III astme põhiharidust ja gümnaasiumiharidust andvad koolid julgustavad selliseid eksameid tegema õpilasi, kellel on nende keelte oskus olemas (saadud tavaliselt väljaspool koolitunde). Inglismaa keelestrateegia raames ellu viidud projektis „Asset Languages” („Väärtuslikud keeled”) töötati eksamid esmakordselt välja ka korni, tamili ja joruba keele jaoks.

Cornwallis õpetatakse põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilastele mõnes kohas korni keelt (tavaliselt õppekavavälise ainenähtena) ning selliste koolide arv kasvab. Koolidele selleks ainekava pakkuda aga ei ole. Linnades, näiteks Londonis õpetatakse mõnes kohas ka kōmri ja iiri keelt.

Inglise keele õpetamiseks teise keelena kasutatakse üldjuhul tavapäraselt inglise keele ainekava.²

Enne põhikooli III astmesse minekut kontrollitakse inglise keele oskust. Oskusi kontrollitakse korrapäraselt eakohaste standardmeetoditega. Põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on keele abiõppe jaoks kasutatud ka rahvusvähemuste õppeedukuse parandamise stipendiumi (vt „Keeled põhikooli I ja II astmes”).

¹ Towards an integrated curriculum - CLIL national statement and guidelines, 2009.

² Allikas: www.naldic.org.uk/eal-teaching-and-learning/faqs

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline
	Kool B	määratlemata	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline
SRK	Kool A				
	Kool B				
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	ainult RK	ainult RK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	vabatahtlik	vabatahtlik
Kõrgkool B	ainult RK	ainult RK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	kohustuslik	vabatahtlik
Kõrgkool C	ainult RK	ainult RK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserändajad	kohustuslik	vabatahtlik

Kuigi projektis „Keelterikas Euroopa” vaadeldud kolmes kutseõppeasutuses toimub keeleõpe, õpetatakse Inglismaal kutseõppeainete kõrval keeli väga vähe. Ühe 2006. aasta uuringu andmetel õppis kutseõppuritest mingit keelt vähem kui 1%. Suurem osa neist õppis hispaania keelt turismikorralduse või ettevõtluskursuste raames. 2011. aastal korraldatud järeluuringus selgus, et keeleõpe on veelgi vähenenud ja kutseõppes püütakse väga harva keeli tööeluga ühendada.¹

Inglise ülikoolides pakutakse palju keeli põhianena või lisamoodulitena. Vanades ülikoolides on olnud alati palju traditsioonilisi keele ja kirjanduse erialasid. Viimastel aastakümnetel on aga keeleõpe vähenenud. Alates 2005. aastast on Inglismaa kõrghariduses kirjeldatud keeli strateegiliselt oluliste, aga haavatavate õppeainetena. See tähendab, et keeleõppeks võib saada riigieelarvest lisaraha, mis aitaks hoida keeleoskust riigis vähenemast. Nelja kõige rohkem kõneldavat kogukondlikku keelt (s.t sisserändajate keelt) – urdu, kantoni, pandžabi ja bengali keelt – ei saa õppida ülikoolis põhianena ning mureküsimusena on esile toodud ka takistusi kogukondlike keelte õpetamise ja tõlkimise erialasel ettevalmistusel.² Samuti on selle valdkonna probleemid keeleõppe koondumine vanematesse ülikoolidesse, keeleüliõpilaste mitmekesisuse puudumine ja nappus kursustest, kus keeled on ühendatud teaduse ja tehnoloogiaga.

¹Vocationally related language learning In further education, CLT, 2006.

²Community Languages in Higher Education, McPake and Sachdev, Routes into Languages, 2008.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias (kaks linna)

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	vahetevahel	sageli

Peavoolu audiovisuaalses meedias (raadios ja tavatelevisioonis) ei kasutata inglise keele kõrval kuigi palju teisi keeli, ehkki on mõningaid suhteliselt populaarseid subtiitritega krimisarju. Uuemas meedias (kaabel-, satelliit- ja veebitelevisioon ning veebiraadiod) aga on vähemuskeelsed kanalid laialdaselt kuulatavad ja vaadatavad. Inglismaa linnades on ka palju kogukondlikke raadioprogramme. Ajalehti on inglise keele kõrval väga paljudes teistes keeltes, eriti suurtes linnades. Võõrkeelseid filme näidatakse Ühendkuningriigis nii kinos kui ka televisioonis alati algkeeles ja subtiitritega. Viipekeelset tõlget pakutakse sageli oluliste meediasündmuste puhul kõikides linnades ja telejaamadel on seaduslik kohustus arvestada vaegkuuljatega.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrategiad (kaks linna)

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töөлövõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4	London Sheffield	London Sheffield	London	London Sheffield		London
3-4						
1-2						

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
<ul style="list-style-type: none"> = Poliitarutelud ja otsuste tegemine = Haridus = Hädaabiteenused = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused = Sisserände- ja lõimimisteenused 	<ul style="list-style-type: none"> = Poliitarutelud ja otsuste tegemine = Haridus = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused = Sisserände- ja lõimimisteenused = Turism

Vaadeldud linnades kasutatakse politseis, tervishoius, kohtutes ja kohaliku omavalitsuse asutustes laialdaselt tõlketeenuseid ning nii kirjalik kui ka veebis olev teave on mitmes keeles. Kasutatavate keelte valiku aluseks on teenindatavate kogukondade keeled.

Keeled ettevõtluses (21 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELI programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELI programmidest ja vahenditest
Levinud	8	8	9	7	0	4	0	0

		ETTEVÕTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÕTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
Inglise keel	levinud	3	2	10	0	21	21	21	21	19	21
Muud keeled	levinud	4	3	8	0	8	7	8	9	12	12

Ühendkuningriigi tööandjad ei pea oskuste vajadust hinnates keeleoskust väga tähtsaks.¹ Põhjus võib olla ühelt poolt selles, et ükskeelne tööandja ei saa aru keelte väärtuslikkusest ettevõtte jaoks, ning teiselt poolt selles, et tööandja, kes neid väärtustab, saab valida paljude välismaal sündinud mitmekeelsete inimeste hulgast. Tööstuse organisatsioonid (nt Suurbritannia Tööstuse Konföderatsioon CBI) rõhutavad aga sageli keeleoskuse tähtsust üleilmases majanduses konkurentsivõime hoidmisel ning hiljutisest uuringust selgus, et ainult veerandil Suurbritannia ettevõtetest ei olnud muu kui inglise keele oskust üldse vaja.² Hiljutisest väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete ekspordiuuringust selgus, et nende arvates on välismaal äri ajamise peamiseks takistuseks just sealse keele ja kultuuri mittetundmine.³

¹ Leitch Review of Skills, Prosperity for all in the global economy: world class skills, 2006.

² Building for Growth: business priorities for education and skills, CBI Education and Skills Survey, 2011.

³ The eXport factor, British SME's approach to doing business overseas, Barclays and Kingston University, Small Business Research Centre, 2011.

Peamised uuringutulemused

Võõrkeeleoskuse puudumine Inglismaal on viimastel aastatel pälvinud palju tähelepanu, eelkõige pärast Nuffieldi keeleuuringut aastal 2000. Poliitilisel tasandil ja avalikus arutelus peetakse keeli oluliseks, aga reaalses elus ja keeleõppes on olnud palju puudujääke. See on kahtlemata tingitud asjaolust, et inglise keel muutub *lingua franca*'na aina populaarsemaks ning endiselt valitseb arusaam, et inglise keelest piisab või et teised keeled on küll tähtsad, aga mitte hädavajalikud.¹ Sellest hoolimata on saavutatud märkimisväärset edu ja rakendatud uuenduslikke ideid teiste keelte õpetamisel varajases eas, kogukondlike keelte toetamisel ja noorte seas keeleoskuse propageerimisel. Osaliselt seetõttu on keeled endiselt poliitikute huviorbiidis ja kõik ei ole veel kadunud.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Inglismaa on eriti aktiivselt esitlenud tõendeid keelte vajalikkuse kohta ja kujundanud ühtset suhtumist keeleõppesse.

Inglismaa keelestrateegia (2002–2011) pani aluse mitmele tähtsale algatusele, eelkõige 7–11aastaste keeleõppe raamistiku (The Key Stage 2 framework for languages) ja uue, Euroopa keeleõppe raamdokumendil põhineva hindamisraamistiku (The Language Ladder / Asset Languages) loomisele. Samuti tugevdas see tava- ja vabakoolide sidemeid (näiteks projekt „Our Languages” ehk „Meie keeled”).

Projekt „Routes into Languages” („Teed keelteneni”), mida juhib Southamptoni Ülikool, on mõeldud põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpilastele ning sellega tahetakse panna neid keeleõpet tähtsustama. Selleks toimuvad üritused koolides ja kõrgkoolides ning kohtumised üliõpilastest keelesaadikutega. Projekti raames on ülikoolid ja koolid üheskoos välja arendanud mõne väga eduka koostöömudeli.

Riikliku keeltekeskuse CILT 2011. aasta aruandest tööturu teadmiste kohta keeltest ja kultuuridevahelistest oskustest kõrghariduses (Labour Market Intelligence on Languages and Intercultural Skills in Higher Education) selgus, et nii avalikus kui ka erasektoris oli peale tööoskuse vaja ka paljude keelte oskust.

2011. aastal algatati uus keeleõpet toetav kampaania „Speak to the Future” („Räägi tulevikuga”). Selle tulemusena on tekkinud lai toetajaskond viiele põhiküsimusele, mida on vaja keeleoskuse tähtsustamiseks ning poliitika ja hoiakute muutmiseks.

¹Languages in Europe – Towards 2020: Analysis and proposals from the LETPP consultation and review. King et al., London, 2011.

19 ÜHENDKUNINGRIIK

19.2 Wales

Hywel Jones

Üldine keeleline olukord

Walesis elab kolm miljonit inimest. 2001. aasta rahvaloenduse andmetel oskas 20,8% (582 000) neist kõmri keelt.

Inglismaa vallutas Walesi 1282. aastal. 1563. aasta liidulepinguga (*Act of Union*) keelati kõmri keelt kõnelevatel inimestel riigiametis töötada. Kuni 19. sajandi lõpuni rääkis kõmri keelt veel enamik Walesi elanikke. Et tööstusrevolutsiooni tõttu tuli Walesi palju sisserändajaid, peamiselt Inglismaalt ja Iirimaaalt, ning koolikohustuse kehtima hakates eirati kõmri keelt peaaegu täielikult, siis kõmri keele rääkijate arv ja osakaal vähenes ning väiksemaks jäi ka ala, kus see keel oli levinud. 2001. aastal elas meie uuringus osalenud kolmes linnas 75 000 kõmri keele rääkijat, kes moodustasid 12% nende linnade elanikkonnast.

20. sajandi alguses oli Cardiff maailma suurim söekspordisadam. Nii tekkis Cardiffi linnas (aga ka Newportis ja Swansea) mujalt maailmast tulnud meremeeste kogukondi. Hilisemal ajal on sisserändajaid tulnud Lõuna-Aasiast ja pärast ELi laienemist ka Ida-Euroopast. 2001. aasta andmetel oli 25% elanikest sündinud väljaspool Walesi (Inglismaal 20%).

Walesi parlament tuli kokku 1999. aastal. Selle seadusandlikud volitused piirdusid algul ainult teiseste õigusaktidega mõnes valdkonnas (sh haridus). Pärast 2006. aastal vastu võetud Walesi valitsuse seadust ja 2011. aasta märtsis korraldatud rahvahääletust on parlamendil paljudes sisepoliitilistes küsimustes ka esmaste õigusaktide väljaandmise volitused.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse inglise ja kõmri keelt ning võõrkeeli. Kõmri keele õpetamist Walesist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal ei (kaas)rahastata. Ühendkuningriik on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Kõmri keelt pakutakse ametlikult Walesi haridussüsteemis ja seda toetab ka harta.

On olemas kogu Ühendkuningriiki hõlmavad ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate omavalitsusregistri-, rahvaloendus- ja uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse ja põhikeele ning keeleoskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

Lähiajaloo esimene õigusakt, milles käsitleti kõmri keele staatust, oli 1942. aasta Walesi kohtute seadus, milles lubati seda keelt teatud määral kohtus kasutada. 1967. aasta kõmri keele seadusega anti õigus kõmri keelt kohtus rohkem kasutada ja lubati seda teha ka avalikus halduses. 1993. aasta kõmri keele seadusega kehtestati inglise ja kõmri keele võrdse kohtlemise põhimõtte Walesi avalikus sektoris ja kohtusüsteemis. Selle seadusega loodi kõmri keele amet, mis peab edendama ja soodustama kõmri keele kasutamist, kooskõlastama avalike asutuste kõmri keele kavade rakendamist ja teostama selle üle järelevalvet. Kõmri keele kavad pidid sisaldama meetmeid, mida avaliku sektori asutused kavandavad seaduses sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamiseks.

2011. aasta kõmri keele meetmedokumentis on sätestatud, et kõmri keel on Walesis ametlik keel. Selles on ette nähtud ka kõmri keele voliniku ametikoha loomine ja kõmri keele ameti kaotamine (vt algatusprojektide osa).

Briti viipekeelt tunnustatakse eraldi keelena, aga õigusaktides selle kohta otseselt midagi sätestatud ei ole. Samuti ei käsitleta neis (v.a haridusalased õigusaktid) võõrkeeli ega sisserändajate keeli. Kui õigusaktides, mis ei puuduta haridust, mainitakse peale kõmri keele teisi keeli, siis tehakse seda peamiselt seoses tõlkimisega.

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	puudub	> 1	ainekeskne	ainekeskne	täielik
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	kõmri keel
-------------	------------

Alusharidust ei paku kõikjal mitte riik, vaid peamiselt vabasektor. 1971. aastal asutati organisatsioon, mis nüüdseks kannab nime Mudiad Meithrin ja mille eesmärk on pakkuda kõmrikeeelsete lasteasutuste teenust. Organisatsioonil on üle 550 lasteaiarühma, kus käib umbes 17% Walesi kaheaastastest. Rohkem kui kahel kolmandikul neis rühmades käivatest lastest ei ole kõmri keel peamine kodune keel. Seega puutuvad nad lasteaias selle keelega kokku esmakordselt.

Keeled põhikooli I ja II astmes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	enne tavaõpet	kõik	kooli nõuded

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	üldsõnaline	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	üldõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	kõmri keel
------	------------

Üle 20% põhikooli I ja II astme õpilastest saab haridust kõmri keeles. Juba mitu aastat on see protsent järk-järgult suurenenud. Kõmrikeelset haridust saab kõikjal Walesis. Kõik teised õpilased õpivad kõmri keelt teise keelena. Kogukondlikes (nii eelistatakse Ühendkuningriigis nimetada sisserändajate keeli) või võõrkeeltes haridust ei pakuta. Mõnes koolis siiski õpetatakse võõrkeeli ja mõnes (küll vähem) sisserändajate keeli. Samuti pakutakse rahvusvähemustesse kuuluvatele õpilastele inglise keele abiõpet.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	määratlemata	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	määratlemata	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	määratlemata	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	puudub	sisaldub koolituses

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	kõmri keel
VK	hispaania, prantsuse ja saksa keel (üks neist on kohustuslik)

Ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis õpetatakse üha rohkem kõmri keeles. 2010/2011. õppeaastal õpetati kõmri keelt esimese keelena 16,7%-le õpilastest (kellest peaaegu kõik käisid kõmrikeeles koolis). Kõik teised õpilased õpivad kõmri keelt teise keelena, aga mitte kuigi tulemuslikult. Kõigile õpilastele õpetatakse põhikooli III astmes ka vähemalt üht võõrkeelt. 15aastaselt tänapäeva võõrkeele riigieksamit tegevate noorte protsent on juba mitu aastat vähenenud – kui 1997. aastal oli see 50%, siis 2010. aastal ainult 28%. Kogukondlikke keeli õpetatakse ainult käputäies koolis ja mitte pidevalt, vaid sõltuvalt sisserändajate laste arvust. Nagu põhikooli I ja II astmeski, pakutakse ka põhikooli III astmes ja gümnaasiumis rahvusvahemustesse kuuluvatele õpilastele inglise keele abiõpet.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
SRK	Kool A				
	Kool B				
	Kool C	piiratud	üldsõnaline	–	täielik

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	kohustuslik	vabatahtlik
Kõrgkool B	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	kohustuslik	vabatahtlik
Kõrgkool C	RK, VK ja P/VK	RK, VK ja P/VK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	pakkumine puudub	vabatahtlik

Kolm meie uuringus osalenud linna on need, kus elab suurem osa sisserändajate kogukondadest. Sellele vaatamata on nende kogukondade keelte õppe nõudlus ja ka pakkumine väikesed. Seal ei kasutata õppekeelena ka nii palju kõmri keelt. Kõrgkoolides kasutatakse kõmri keelt vähe ja sellised ülikoolid – Bangoris, Aberystwythis ja Carmarthenis (University of Wales Trinity St David) – jäid uuringust välja.

2009/2010. õppeaastal Walesi kõrgkoolidesse astunudest olid 5% Euroopa Liidu alalised elanikud ja 13% väljastpoolt ELi tulnud. Neile üliõpilastele pakutakse päris palju inglise keele abiõpet.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	alati	vahetevahel

Kõmri keele kasutamine audiovisuaalses meedias piirdub ainsa kõmrikeelse telekanaliga S4C (asutatud 1982) ja suuresti ühe kõmrikeelse riikliku raadiojaamaga BBC Radio Cymru (asutatud 1977).

Teisi keeli peavoolu audiovisuaalses meedias niisama hästi kui ei kasutata, välja arvatud mõni subtiitritega film televisioonis.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Cardiff Swansea Newport				
3-4						
1-2	Cardiff Swansea		Cardiff Swansea Newport	Cardiff Swansea Newport	Cardiff Swansea Newport	Cardiff Swansea Newport

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterykkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterykkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
Sotsiaalteenused Õigusabiteenused Sisserände- ja lõimimisteenused Turism Tervishoid	Sotsiaalteenused Turism = Haridus = Tervishoid = Õigusabiteenused = Transport = Teatrietendused

1993. aasta kõmri keele seaduses nõutud kõmri keele kavad tagavad nii riigi- kui ka omavalitsusasutustes mitmesuguste teenuste pakkumise kõmri keeles ja kõmri keele laialdase kasutamise näiteks tänavasiltidel ja blankettidel. Et uuringus keskenduti kolmele linnale, kus kõmri keele kõnelejate protsent on Põhja- ja Lääne-Walesiga võrreldes väike, on seal kõmrikeelsete teenuste saamise võimalus samuti väiksem kui aladel, kus on rohkem kõmri keele rääkijaid. Kuna aga neis linnades on rohkem sisserändajaid, on tõlketeenuse kasutamine seal tõenäoliselt sagedasem kui mujal Walesis.

Keeled ettevõtluses (20 ettevõtet)

	ÜLDISED KEELESTRATEEGIAD							
	Keelestrateegia olemasolu	Keeleoskuse tähtsustamine töölevõtmisel	Rahvusvahelise liikuvuse pakkumine	Ettevõtteväliste tõlkide ja tõlkijate kasutamine	Andmed töötajate keeleoskuse kohta	Võrgustike kasutamine keeleõppeks	ELi programmide või vahendite kasutamine	Teadlikkus ELi programmidest ja vahenditest
Levinud	1	2	2	3	1	0	0	0

		ETTEVÖTTESISESED KEELESTRATEEGIAD						ETTEVÖTTEVÄLISED KEELESTRATEEGIAD			
		Keelealane partnerlus haridussektoriga	Premeerimine või edutamine keeleoskuse alusel	Keeleõppe pakkumine	Euroopa keeleõppe raamdokumendi kasutamine	Töödokumentides ja/või sisevõrgus kasutatavad keeled	Tarkvara- ja veebiprogrammide keeled	(Aasta)aruannetes kasutatavad keeled	Turunduses kasutatavad keeled	Tootemargi tutvustamisel ja identiteedi kujundamisel kasutatavad keeled	Veebisaidil kasutatavad keeled
Inglise keel	levinud	0	1	1	0	20	20	20	20	20	20
Kõmri keel	levinud	0	0	0	0	1	0	0	2	3	2
Muud keeled	levinud	0	0	0	0	0	0	0	1	1	3

Linnades tegutsevates ettevõtetes peale inglise keele eriti muid keeli ei räägita, aga sümbolikas ja reklaamis kasutatakse natuke ka kõmri keelt.

Peamised uuringutulemused

Püüdlused tagada kõmri ja inglise keele võrdne kohtlemine Walesis jätkuvad. Koolides on üsna edukad oldud, aga mujal jätvavad tulemused soovida. Võõrkeeltele ja sisserändajate keeltele pööratakse küllaltki vähe tähelepanu isegi koolides.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

2011. aastal asutati riiklik kõmri keele kolledž (Coleg Cymraeg Cenedlaethol). See ei asu ühes kindlas kohas ega paku kraadiõpet. Kolledž tegutseb koostöös kõigi Walesi ülikoolidega ja nende kaudu, et pakkuda tudengitele rohkem kõmrikeelse õppe võimalusi.

2011. aasta kõmri keele meetmedokumendi kohaselt loodi 2012. aasta aprillis kõmri keele voliniku ametikoht. Voliniku ülesanne on edendada ja soodustada kõmri keele kasutamist, töötada selle nimel, et kõmri keelt ei koheldaks inglise keelest halvemini (sh uurida kõmri keele kasutamisevabaduse piiranguid), ja korraldada asjaomaseid uurimisi. Volinik järgib põhimõtet, et kui Walesi elanik tahab elus hakkama saada kõmri keelega, peab tal see ka võimalik olema. Walesi valitsus peab võtma vastu strateegia kõmri keele kasutamise edendamiseks ja soodustamiseks. Selles saab kehtestada ka normid, mida avaliku sektori asutused peavad järgima. Need normid peaksid asendama praegust kõmri keele kavade süsteemi. Normide kohaldamise üle teostab järelevalvet volinik.

Walesi valitsus avaldas uue kõmri keele strateegia 1. märtsil 2012.

Kasutatud allikad

Welsh medium education strategy: information. Information document No: 083/2010, Cardiff, Welsh Government (2010). <http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/100420welshmediustrategyen.pdf>

Making languages count: Modern foreign languages in secondary schools and Learning Pathways 14-19 Information document No: 088/2010, Cardiff, Welsh Government (2010). <http://wales.gov.uk/topics/educationandskills/publications/guidance/makinglanguagescount/?lang=en>

Welsh Language Act 1993. www.legislation.gov.uk/ukpga/1993/38/pdfs/ukpga_19930038_en.pdf

Welsh Language (Wales) Measure 2011. www.legislation.gov.uk/mwa/2011/1/pdfs/mwa_20110001_en.pdf

A living language: a language for living, Cardiff, Welsh Government (2012). <http://wales.gov.uk/docs/dcells/publications/122902wls201217en.pdf>

19 ÜHENDKUNINGRIIK

19.3 Šotimaa

Teresa Tinsley ja Philip Harding-Esch

Üldine keeleline olukord

Šotimaal elab 5,22 miljonit inimest, kellest 92 000 ehk veidi alla 2% oskavad mõningal määral gaeli keelt.¹ Pärast 2002. aastat on sisseränne Šotimaale suurenenud²: 2001. aasta rahvaloenduse andmetel oli 2% neid vähemuste esindajaid, kelle nahavärvus ei ole valge (kusjuures nad olid peamiselt Pakistani päritolu), aga 2009. aasta riiklikust õpilaste uuringust³ selgus, et 4,3% õpilaste kodune keel ei olnud inglise keel. Kokku oli räägitavaid keeli 138. Poola keel oli neist levinuim – 0,8% õpilastest – ning sellele järgnesid pandžabi, urdu, araabia, kantoni, prantsuse ja gaeli keel. 626 õpilast (pisut vähem kui üks tuhandest) rääkisid kodus peamiselt gaeli keeles. Gaelikeelset haridust sai või gaeli keelt õppis gaeli keeles 2011. aastal aga palju rohkem lapsi – 4064 (iga 180. õpilane).⁴

Šotimaal rakendatakse juba teist aastat uut õppekava – tiptaseme saavutamise õppekava, milles käsitletakse õppimist terviklikult, mitte eraldi ainete kaupa. On olnud kuuldud muret, et see võib raskendada keelte olukorda, sest nii põhikoolides kui ka gümnaasiumides peetakse esmatähtsaks arvutamise- ja kirjaoskust ning tervist ja heaolu. Seetõttu oli Šoti Koolide Inspeksioon sunnitud esitama jõulise avalduse keelte tähtsuse kohta õppekavas.⁵

Sisserändajate keeli Šotimaa koolides tavaliselt ei õpetata, rõhku pannakse hoopis inglise keele õpetamisele sisserändajate lastele.

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Šotimaa keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse inglise keelt, võõrkeeli, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli. Inglise keele õpetamist Ühendkuningriigist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Belgias, Belize'is, Bruneis, Falklandi saartel, Gibraltaril, Hollandis, Itaalias, Kanadas, Küprosel ja Saksamaal. Ühendkuningriik on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel tunnustatakse selliseid Šotimaa piirkondlikke või vähemuskeeli nagu šoti ja gaeli keel. Gaeli keelt pakutakse ametlikult ka piirkondlikus haridussüsteemis ja seda toetab harta.

On olemas kogu Ühendkuningriiki hõlmavad ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodilisel uuendatavate omavalitsusregistri-, rahvaloendus- ja uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad koduse ja põhikeele ning inglise, šoti ja gaeli keele oskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisserändajate keeli.

2005. aasta gaeli keele seaduses nõuti riikliku gaeli keele kava väljatöötamist ning Šoti valitsus teeb kõik, et selle keele olukord, omandamine ja kasutamine paraneks. Hiljuti avaldati 2012.–2017. aasta riikliku gaeli keele kava eelnõu¹, mis hõlmab ka gaeli keele ainekava väljatöötamist. Gaeli keelele antud küllaltki soodne staatus on tõstatanud küsimusi šoti keele staatuse kohta. Ka šoti keelt ja Ulsteri šoti keelt on tunnustatud Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta kohaselt. Ministrite tööühma aruandes šoti keele kohta (november 2010)² nõuti, et Šoti valitsus võtaks välja šoti keele poliitika ja et Šotimaad esitletaks välismaailmale kolmkeelsena.

Inglise keele kui teise keele ja uustulnukate abiõppe poliitikat ja tavadid muudeti 2009. aastal.³ Sellele järgnenud aruandes soovitati mõne kohaliku omavalitsuse häid tavasid, mida tuleks jagada laiemalt. Need hõlmasid muu hulgas uustulnukate lahket vastuvõtmist, esialgse ja pideva hindamise meetodeid, lubamist äsja saabunud lastel ja noortel kasutada õppekeelena oma emakeelt ning personali sihtotstarbelist koolitamist, et tulla paremini toime äsja riiki tulnud laste ja noorte vajadustega.

¹ Scotland's Census 2001: Gaelic Report 2005, General Register Office for Scotland.

² Scotland's Population 2010, The Registrar General's Annual Review of Demographic Trends, August, 2011.

³ Pupils in Scotland 2009, Scottish Government Publications.

⁴ Scottish Government, Pupil Census, Supplementary Data 2011.

⁵ TESS 4/6/2010.

¹ www.scottish.parliament.uk/parliamentarybusiness/CurrentCommittees/45383.aspx

² Report of the Ministerial Working Group on the Scots Language, November, 2010.

³ Count Us In report, 2009, www.ltscotland.org.uk/Images/cuimnnus_tcm4-618947.pdf

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	õpet ei ole	1 aasta	puudub	> 1	ainekeskne	puudub	täielik
VK	õpet ei ole	< 1 aasta	puudub	< 0,5	puudub	puudub	osaline
RK abiõpe	kõik	1 aasta	puudub	< 0,5	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	gaeli keel
VK	hispaania, hiina, itaalia, prantsuse ja saksa keel (sageli ainult erasektoris)

Võõrkeelt õpetatakse vaid vähestes koolieelsetes lasteasutustes, aga nende arv kasvab pidevalt. Peamiselt tehakse seda erasektoris, ent mõni kohalik omavalitsuski pakub võõrkeeleõpet juba alates kolmandast eluaastast. Kõik lapsed, kes ei oska kuigi hästi inglise keelt, saavad vajaduse korral abiõpet. Õpetajate hulgas on nii neid, kes on saanud väljaõpet inglise keele teise keelena õpetamiseks, kui ka neid, kes seda saanud ei ole. Gaeli keelt õpetatakse vaid mõnes koolieelses lasteasutuses (ligikaudu 2000 lapsele). Sisserändajate keeli õpetatakse väga harva.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärase kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärase kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	kooli nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	ainult põhikooli II astme lõpus	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
VK	üldõpetajad	üldine	ainekeskne	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	gaeli keel
VK	hispaania, prantsuse või saksa keel valikainena

Šotimaal hakati põhikooli I ja II astmes õpetama võõrkeeli 1992. aastal ja 2005. aastaks oli võõrkeeleõpe peaaegu kõikides Šotimaa selle astme põhikoolides. Kõige populaarsem on endiselt prantsuse keel, millele järgnevad hispaania, saksa, itaalia ja gaeli keel. Kõikidel noortel on põhikooli II astmest alates õigus (aga mitte kohustus) õppida vähemalt üht võõrkeelt. Tiptaseme saavutamise õppekavas on selged võõrkeele õpetamise suunised. Põhikooli II astme lõpuks peab selle kohaselt oskustase olema A1 (nagu on määratletud Euroopa Nõukogu Euroopa keeleõppe raamdokumendis). Enamasti piirduakse võõrkeele õpetamisega vaid 10–12 aastastele ja sellele pühendatakse vähe aega. Viimasel ajal on tuntud muret õpetajakoolituse ja kohaliku omavalitsuse poolse rahastamise pärast (sest rahastamist on vähendatud).¹

Alates 1986. aastast, mil kogu Šotimaal komplekteeriti põhikooli I ja II astmes gaelikeelseid klasse, on gaeli keelt õpetatud täiesti teistmoodi ja seda täiendab paljudes kohtades gaelikeelne alusharidus. Haridusinspektsiooni (HMIE) viimases aruandes² oli kirjas, et põhikooli I ja II astmes õpib gaeli keeles 2312 last, kellest enamikule ei ole see emakeel. Ka teise keelena õpetatakse gaeli keelt päris mitmes koolis.

Kõik tavakooli uustulnukad saavad inglise keele abiõpet nii enne kooli kui ka kooli ajal ning nende oskusi hindab ja jälgib pidevalt inglise keele kui teise keele õpetamise spetsialist. Sisserändajate keeli õpetatakse väga harva.

¹ Pupils risk being lost in translation, Edinburgh Evening News, 16 April 2010.

² HMIE, Gaelic Education: Building on the successes, addressing the barriers, 21 June 2011.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	terviklik ja üksikasjalik	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	koolitundide ajal	5–10	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	puudub	koolitundide ajal	puudub	kooli nõuded	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või kooli nõuded	–
P/VK	keeleõpetajad	üldine	ainekeskne	–	–
VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	sisaldub koolituses

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	gaeli keel
VK	tavaliselt hispaania, prantsuse ja saksa keel, aga ka itaalia ja hiina keel (üks neist on kohustuslik/valikaine)
SRK	hiina, urdu ja vene keel

Nüüdiskeeled kuuluvad lahutamatu tipptaseme saavutamise õppekavva ja kõikidel lastel on õigus omandada üldhariduse raames (11–15aastaselt) ka ühe võõrkeele oskus. See õigus tähendab võimalust saavutada vähemalt Euroopa keeleõppe raamdokumendi tase A2 ning enamiku õpilaste puhul toimub see 11–15aastaselt, mitte 14–18aastaselt. Šoti valitsus tahab rakendada poliitikat, mis tagaks, et iga laps õpib peale emakeele selgeks veel kaks keelt.

Praegune võõrkeeleõppe olukord põhikooli III astmes ja gümnaasiumis tekitab aga muret. 2001. aastal õppisid peaaegu kõik õpilased keelt 15. eluaastani, aga aastaks 2010 oli see näitaja langenud 67%ni.¹ Prantsuse keele valib võõrkeeleeksami tegijatest umbes 70%, sellele järgneb saksa keel (u 16%) ja hispaania keel (u 10%). Hispaania keele eksami tegijaid on vaatamata üldisele langusele pidevalt juurde tulnud.² Vanemate laste hulgas on olukord stabiilsem.³

2011. aastal ütles üle poole Šoti omavalitsustest, et neil on vähemalt üks põhikooli III astme ja gümnaasiumi haridust andev kool, kus keeled ei ole kohustuslikud, sest koolid tõlgendavad kohustust tagada laste keeleõppeõigus nii, et see saab täidetud põhikooli II astmes.⁴ Surve vähendada avaliku sektori kulutusi on mõjutanud võõrkeele abiõpetajate töölevõtmist – 2005. aastal oli neid 285, aga 2011. aastal ainult 59. See on esile kutsunud välisriikide peakonsulite avalikud pahameeleavaldused, samuti tuntakse muret Šoti ettevõtete tulevase konkurentsivõime pärast.⁵

Gaelikeelse õppe järjepidevus põhikooli III astmes ja gümnaasiumis on tõsine probleem, sest see on tagatud ainult 36 koolis ja sedagi peamiselt põhikooli III astme kahel esimesel aastal.

Šoti keelt eraldi aina ei õpetata, aga paljud lapsed räägivad seda koolis. Koolidel soovitatakse seda ära kasutada ja pakkuda võimalust õppida eri aineid šoti keeles.

Inglise keele kui esimese ja teise keele õpetamiseks on olemas selge ainekava. Uustulnukad saavad abiõpet, aga see sõltub palju kohast. Piirkondades, kus on palju sisserändajaid, õpetatakse vahel ka sisserändajate keeli, aga kõige rohkem pannakse rõhku ikkagi inglise keelele, et soodustada lõimumist.

¹Modern Languages Excellence Report, Scottish CILT, 2011.

²Modern Languages Excellence Report, Scottish CILT, 2011.

³Modern Languages Excellence Report, Scottish CILT, 2011.

⁴TESSi uuring: 'Poor language skills put Scots at disadvantage', TESS, 25 March 2011.

⁵Backlash from diplomats over language cuts, Scotland on Sunday, 4 December 2011.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ja piirkondlikke või vähemuskeeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	täielik
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline

Kõrgharidus (kolm kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võõrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	ainult RK	ainult RK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	kohustuslik	vabatahtlik
Kõrgkool B	ainult RK	ainult RK	piiratud	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	kohustuslik	vabatahtlik
Kõrgkool C	ainult RK	ainult RK	kõik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	välisüliõpilased ja sisserändajad	kohustuslik	vabatahtlik

Šoti ülikoolide eelarve on väga piiratud ning see on põhjustanud hirmu mõne ülikooli keeleõppetoolide tuleviku pärast ja üldse vähem õpetatavate keelte elujõulisuse pärast. Šoti parlamendile on esitatud petitsioon, et tagada sihttoetus strateegiliselt oluliste ja haavatavate keelte jaoks, nagu see on Inglismaal.

Šoti Kutsekojast pärit uusimad andmed näitavad, et nüüdiskeelte õpetamine Šotimaa kutseõppeasutustes on kokkukukkumise äärel.¹ Analüüsi tulemusena selgus, et tööandjate ja oskusevajaduste planeerijate arvamus, et inglise keelest täiesti piisab, on avaldanud kahjulikku mõju keeleõppele nii kutse- kui ka kõrgkoolides.

¹ La Grande Illusion: Why Scottish further education has failed to grasp the potential of modern languages, Hannah Doughty, University of Strathclyde, Scottish Languages Review, Issue 23, Spring 2011.

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	sageli	sageli

Raadiosaated on peamiselt inglise keeles, aga BBC Radio nan Gàidhealis kuuleb iga päev ka gaeli keelt. Telesaated on peamiselt inglise ja gaeli keeles, kuid on ka saateid Senegali keeltes, briti viipekeeles ning hindi ja taani keeles. Alates 2008. aastast näeb BBC gaelikeelset kanalit BBC Alba digi- ja satelliittelevisioonis ja veebi kaudu ning selle iganädalane vaatajaskond on üle 500 000 inimese. Võõrkeelseid filme näidatakse Šotimaal nii kinos kui ka televisioonis alati algkeeles ja subtiitritega. Võõrkeelseid ja piirkondlikes või vähemuskeeltes raadio- ja telesaateid saab vaadata nii tavaantenniga, veebis kui ka satelliittelevisioonist. Kõikides uuritud linnades pakutakse oluliste meediasündmuste puhul sageli viipekeelset tõlget. Ajalehti on inglise keele kõrval väga paljudes teistes keeltes, eriti suurtes linnades.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Glasgow Edinburgh Aberdeen			Edinburgh	
3-4						
1-2			Glasgow Edinburgh Aberdeen	Glasgow	Glasgow	Glasgow Edinburgh

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
= Haridus = Hädaabiteenused = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused = Sisserände- ja lõimimisteenused	Hädaabiteenused Transport Sisserände- ja lõimimisteenused = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused

Vaadeldud linnades kasutatakse politseis, tervishoius, kohtutes ja kohaliku omavalitsuse asutustes laialdaselt tõlketeenuseid ning püütakse pakkuda nii kirjalikku kui ka veebis olevat teavet mitmes keeles. Kirjalikult saab suhelda üldjuhul inglise ja gaeli keeles, aga ka paljudes teistes keeltes. Kasutatavate keelte valiku aluseks on teenindatavate kogukondade keeled. Nii Edinburgh kui ka Glasgow kavatsevad suurendada oma töötajate gaeli keele oskust, nagu nõutakse riiklikus gaeli keele kavas ja 2005. aasta gaeli keele seaduses.

Keeled ettevõtluses

Šotimaa oskuste vajaduste uuringutes tavaliselt keeleoskuse puudust probleemina esile ei tooda.¹ Selliste uuringute hilisemal analüüsil on siiski leitud, et Šoti tööandjad kalduvad keeleoskuse vajadusest mööda minema, mitte sellega otseselt midagi ette võtma. Näiteks eksporditakse ainult ingliskeelsetesse maadesse või neisse riikidesse, kus on inglise keele valdajaid palju.² Kõige sagedamini nimetatud eksporditakistusel – välismaalt on raske leida usaldusväärset partnerit – on kindlasti osaliselt keeleline taust.

¹Leitch Review of Skills, Prosperity for all in the global economy: world class skills, 2006, and Futureskills Scotland (2007), Skills in Scotland 2006, Scottish Enterprise, Glasgow.

²Modern Languages Excellence Report, Scottish CILT, 2011.

Peamised uuringutulemused

Projekti „Keelterikas Euroopa” uuringutulemustest on näha, et gaeli keelel on suur poliitiline toetus ning olemas on gaeli keele kava ja lastevanemate pidev nõudlus gaelikeelse hariduse järele. Selle staatus on teiste Šotimaal kasutatavate keeltega võrreldes väga erinev. Kogukondlike keelte (s.t sisserändajate keelte) uuringus, mis avaldati 2006. aastal¹, leiti, et koolilastele pakutakse kooliväliselt 21 sellise keele õppimise võimalust, aga ülejäänud keeli, sealhulgas šoti keelt, ei õpetata. Kõige rohkem õpetati urdu keelt. Selleks oli olemas tervelt 42 õppimisvõimalust ning seda õpetati ka mõnes tavakoolis eri vanuses lastele (sh nüüdiskeelena). Kuigi praegusel ajal on võõrkeeleõpe tõusmas poliitilisse päevakorda, on endiselt vaja selgesti esile tuua selle sotsiaalset, kultuurilist, intellektuaalset ja majanduslikku kasu Šotimaa jaoks ning investeerida kvaliteetsesse õpetajakoolitusse.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Šoti valitsus seadis hiljuti endale eesmärgiks, et iga laps õpiks Šotimaal peale emakeele selgeks veel kaks keelt (nagu Euroopa Liit Barcelonas kokku leppis). Plaan on see saavutada kahe parlamendikoosseisuga ja selleks on moodustatud tööühm, mis esitab 2012. aastal ministritele asjaomased soovitusel.¹

Nüüdiskeelte tipptaseme tööühm, mida juhib Šotimaa Riiklik Keelekeskus (SCILT), on avaldanud aruande, kus on selgesti kirjas, kuidas sobitub nüüdisaegsete võõrkeelte õppimine tipptaseme saavutamise õppekavva ning mida on vaja selleks, et kindlustada nüüdiskeelte õpetamine Šotimaal, seda propageerida ja täiustada.² On väga hea, et Euroopa keeleõppe raamdokumendi alusel on kehtestatud nõue tagada kõigile õpilastele põhikooli II astme lõpuks ühe võõrkeele oskus tasemel A1 ja põhikooli III astme lõpuks tasemel A2.

Šoti keelevaldkonna küpsustunnistus on veel üks huvitav ja paljulubav algatusprojekt, mille eesmärk on kaotada lõhe kooli ja ülikooli vahel ning anda õppimiseks, eluks ja tööks vajalikke oskusi.

¹ Provision for community language learning in Scotland, Scottish CLIL/University Stirling, 2006.

¹ Record of debate in Scottish Parliament, 8 December 2011, Scottish Parliament website.

² Modern Languages Excellence Report, SCILT, March 2011.

19 ÜHENDKUNINGRIIK

19.4 Põhja-lirimaa

Teresa Tinsley ja Philip Harding-Esch

Üldine keeleline olukord

Põhja-lirimaa elab 1,8 miljonit inimest. Kuigi põhikeel on inglise keel, oli 2001. aasta rahvaloenduse andmetest näha, et 10% elanikkonnast oskab mõnel määral iiri keelt.¹ Pärast seda, kui 1990ndate lõpus poliitiline olukord stabiliseerus, on riiki tulnud palju sisseandajaid. 2001. aasta rahvaloenduse andmetel räägitakse teistest keeltest kõige rohkem hiina, araabia ja portugali keelt, kuigi viimasel ajal, pärast kaheksa Ida-Euroopa riigi ühinemist Euroopa Liiduga, on märkimisväärne ka poola ja veidi vähem leedu keele osakaal. Põhikooli I ja II astme õpilastest 3% emakeel ei ole inglise keel; keeleliselt kõige mitmekesisemas linnas Dungannonis on see näitaja tervelt 11%.²

Ametlikud keelealased dokumendid ja andmebaasid

Põhja-lirimaa keeleõigusaktides ja/või keelepoliitika dokumentides käsitletakse inglise keelt, võõrkeeli ja piirkondlikke või vähemuskeeli. Inglise keele õpetamist Ühendkuningriigist pärit lastele ja/või täiskasvanutele välismaal (kaas)rahastatakse Belgias, Belize'is, Bruneis, Falklandi saartel, Gibraltaril, Hollandis, Itaalias, Kanadas, Küprosel ja Saksamaal. Ühendkuningriik on Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta allkirjastanud ja ratifitseerinud. Harta alusel tunnustatakse Põhja-lirimaa selliseid piirkondlikke või vähemuskeeli nagu iiri ja Ulsteri šoti keel. Iiri keelt pakutakse ametlikult ka piirkondlikus haridussüsteemis ja seda toetab harta.

On olemas kogu Ühendkuningriiki hõlmavad ametlikud keelelist mitmekesisust käsitlevad andmekogumissüsteemid, mis on seotud perioodiliselt uuendatavate omavalitsusregistri-, rahvaloendus- ja uuringuandmetega. Need andmekogumissüsteemid hõlmavad põhikeele ja keeleoskuse (kas ja mil määral saadakse aru, osatakse rääkida, lugeda ja kirjutada) kohta esitatud küsimuste alusel riigikeelt, piirkondlikke või vähemuskeeli ja sisseandajate keeli.

1998. aasta suure reede (ehk Belfasti) kokkuleppes sätestati põhimõte suhtuda keelelisse mitmekesisusse lugupidavalt ja sallivalt. Seal mainiti sõnaselgelt, et iiri keel, Ulsteri šoti keel ja mitmesuguste rahvusvähemuste keeled on kõik osa provintsi kultuurilisest rikkusest.¹ 2. detsembril 1999. aastal loodud Põhja ja Lõuna Keeleorgan, mis koosneb kahest eraldi asutusest – Foras na Gaeilge (iiri keele amet) ja Tha Boord o Ulstèr-Scotch (Ulsteri šoti keele amet) –, edendab iiri ja Ulsteri šoti keelt ning rakendab vastavat keelepoliitikat, mille on heaks kiitnud Põhja-lirimaa ja Iiri Vabariigi Põhja ja Lõuna Ministrite Nõukogu (NSMC) ministrid. 2000. aasta augustis asutas Põhja-lirimaa haridusministeerium iirikeelse hariduse nõukogu (Comhairle na Gaelscolaíochta), et soodustada iirikeelse hariduse strateegilist arendamist ning anda suuniseid ja nõu iirikeelset õpet pakkuvatele koolidele.

Seadusjärgsed nõuded võõrkeelte õpetamise kohta on olemas ainult põhikooli III astme (11–14aastaste) jaoks.² 2006. aastal tellis haridusministeerium Põhja-lirimaa kõikehõlmava keelestrateegia, kus on arvestatud kõike keeltega seotut: keelte õpetamist põhikoolis, gümnaasiumis, kutse- ja kõrgkoolides, inglise keelt teise keelena, ärikeeli, Põhja-lirimaa keeli, sisseandajate emakeeli, viipekeelt ja eriotstarbelisi keeli, aga see on veel valmimata.³ Inglise keele abiõpet muudeti aastatel 2005–2009 poliitilise algatusprogrammi „Iga kool on hea kool. Uustulnukatest õpilaste toetamine” raames täielikult ja uus süsteem hakkas kehtima 1. aprillil 2009. aastal. Ühendkuningriigi valitsus tunnustab Põhja-lirimaa Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta kohaselt iiri keelt ja Ulsteri šoti keelt.

¹ Northern Ireland Statistics and Research Agency (NISRA) (2002), Northern Ireland Census 2001: Key Statistics Report, Belfast: HMSO.

² Registrar General Northern Ireland Annual Report 2010, Northern Ireland Statistics and Research Agency, 2011. Pupil data from School Census, October 2010.

¹ Agreement reached in the Multi-Party Negotiations ('The Good Friday Agreement') (1998). Government of the United Kingdom and the Government of Ireland.

² www.nicurriculum.org.uk/key_stage_3/areas_oflearning/modernlanguages/

³ www.arts.ulster.ac.uk/niils/index.php

RK = riigikeel(ed)
VK = võõrkeeled
P/VK = piirkondlikud või vähemuskeeled
SRK = sisserändajate keeled

Keeled koolieelsetes lasteasutustes (võõrkeeli ja sisserändajate keeli ei õpetata)

	Sihtrühmad	Kestus	Rühma vähim suurus	Õppepäevade arv nädalas	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	≥ 2 aastat	> 10	> 1	ainekeskne	ainekeskne	täielik
RK abiõpe	kõik	≥ 2 aastat	puudub	0,5–1	ainekeskne	ainekeskne	täielik

Keeled koolieelsetes lasteasutustes

P/VK	iiri keel
-------------	-----------

Lapsed, kes ei oska kuigi hästi inglise keelt, saavad sageli abiõpet ning seda andvad õpetajad saavad asjaomast õpetajakoolitust ja täiendusõpet. Koolieelsetes lasteasutustes võõrkeeli tavaliselt ei õpetata, aga on olemas 44 iirikeelset koolieelset lasteasutust¹ ja vähemalt üks prantsuse-inglise kakskeelne eralasteaed.²

¹ www.deni.gov.uk/index/85-schools/10-types_of_school-nischools_pg/schools_-_types_of_school-_irish-medium_schools_pg/schools_-_types_of_school_lists_of_irishmedium_schools_pg.htm

² Report of the Review of Irish medium education, Department for Education for Northern Ireland, undated.

Keeled põhikooli I ja II astmes (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsohiline	enne tavaõpet	kõik	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Keeleõppe algus	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	levinud	1. klassis	koolitundide ajal	> 10	kooli nõuded	määratlemata	täielik
VK	kõik	terviklik ja üksikasjalik	mõnes kohas	1. klassis	osaliselt koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	määratlemata	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Liikuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
P/VK	keeleõpetajad	ainekeskne	ainekeskne	–
VK	üldõpetajad	puudub	ainekeskne	puudub

Keeled põhikooli I ja II astmes

P/VK	iiri keel
VK	hispaania ja prantsuse keel valikainena

Pärast seda, kui lastevanemad asutasid 1971. aastal esimese iirikeelse (era)kooli, on iirikeelne haridus muutunud Põhja-Iirimaa üha populaarsemaks. 1,67% kõikidest põhikooli I ja II astme õpilastest käib praegu iirikeelses koolis või ingliskeelsete koolide iirikeelsetes klassides ning see näitaja suureneb iga aastaga. Valitsus toetab oma poliitikaga iirikeelset õpet.

Vaatamata headele tulemustele, mis saadi aastatel 2005–2007 läbi viidud katseprojektides, kus osales 21 kooli ning õpetati peamiselt prantsuse ja veidi ka hispaania keelt, ei leidnud nüüdiskeeled kohta Põhja-Iirimaa põhikooli I ja II astme õppekavas, kui seda 2007. aastal muudeti. Kuigi asjaomast nõuet õppekavas ei ole, leiti 2007. aastal korraldatud uuringus, et vastanud koolidest 57% võimaldas ka võõrkeele õppimist, ehkki enam kui pooltel juhtudel toimus see õppekavaväliselt. Uue õppekavaga julgustatakse õpetama nüüdiskeeli eri ainetes ning avaldatud on suunised, kuidas sellist õpet välja töötada ja lõimida. Suunised hõlmavad veebimaterjale prantsuse, saksa, iiri ja hispaania keele jaoks. Põhja-Iirimaa haridusministeerium rahastas alates 2008. aastast põhikooli I ja II astme keelte programmi, mille raames käisid 6–8aastaste õpilaste klassiõpetajaid abistamas hispaania ja iiri keele rändõpetajad (2009. aastast alates ka poola keele õpetajad). Programmi kritiseeriti prantsuse keele väljajätmise pärast, sest see on põhikooli III astmes ja gümnaasiumis kõige sagedamini õpetatav keel. 2009. aastaks oli sel viisil hispaania keelt õpetatud 247 koolis ja iiri keelt 76 koolis.¹

Uustulnukad saavad intensiivset inglise keele abiõpet enne kooli ja kooli ajal ning viimastel aastatel on tehtud ühiseid jõupingutusi inglise keele kui teise keele õpetamiseks, sest Põhja-Iirimaa tuleb üha rohkem sisserändajaid. Sisserändajate keeli ei õpetata, välja arvatud mõnel juhul poola keel.

¹Primary languages in Northern Ireland: too little, too late? Purdy et al., Language Learning Journal vol. 38, 2, 2010.

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis (sisserändajate keeli ei õpetata)

Korraldus

	Õppekava	Abi uustulnukatele	Keeleoskuse hindamine kooli astudes	Keeleoskuse korrapärane kontroll
RK abiõpe	üldsõnaline	enne tavaõpet	puudub	standardne riiklik

	Sihtrühmad	Õppekava	LAK-õpe	Toimumisaeg	Rühma vähim suurus	Keeleoskuse korrapärane kontroll	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	kõik	üldsõnaline	mõnes kohas	koolitundide ajal	> 10	standardne riiklik	riiklikud või piirkondlikud nõuded	täielik
VK	kõik	üldsõnaline	puudub	koolitundide ajal	puudub	standardne riiklik	määratlemata	täielik

Õpetamine

	Õpetajate kvalifikatsioon	Õpetajakoolitus	Õpetajate täiendusõpe	Nõutav keeleoskustase	Liiuvus
RK abiõpe	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	määratlemata	–
P/VK	keeleõpetajad	aine keskne	aine keskne	–	–
VK	üldõpetajad	aine keskne	aine keskne	riiklikud või piirkondlikud nõuded	mitteametlik rahaline toetus

Keeled põhikooli III astmes ja gümnaasiumis

P/VK	iiri keel
VK	hispaania, prantsuse või saksa keel (üks neist kohustuslik)

Nüüdisaegsete võõrkeelte õpetamisel Põhja-Iirimaa põhikoolide III astmes ja gümnaasiumides on olukord väga kiiresti halvenenud pärast seda, kui 2007. aasta õppekavareformi raames muudeti keeleõpe 14. eluaastast vabatahtlikuks. Selle tulemusena vähenes kolme aasta jooksul prantsuse keele kui esimese võõrkeele eksami (GCSE) tegijate arv 16aastaste seas 19%. Hispaania keel on praegu teine kõige laialdasemalt õpetatav nüüdiskeel ja selle eksami tegijate arv on jäänud samaks. Saksa keele eksami tegijate hulk aga on samuti vähenenud. Põhikooli III astmes on paljudes koolides kohustuslik õppida kaht võõrkeelt.

Kuni Põhja-Iirimaa õppekava kehtestamiseni 1989. aastal oli iiri keel prantsuse keele järel teisel kohal, vaatamata sellele, et seda õpetati ainult katoliku koolides, ning GCSE eksami tegijate seas püsis see positsioon 2002. aastani. Põhja-Iirimaa õppekavas¹ jäeti see keel kohustuslike keelte seast välja, aga 2006. aastal muudeti siiski taas kohustuslikuks. Iirikeelset GCSE eksamit on saanud teha alates 1993. aastast, aga seda teeb suhteliselt vähe 16aastasi, kelle õppekeel on olnud iiri keel. Iirikeelne õpe on põhikooli III astmes ja gümnaasiumis keerulisem kui põhikooli I ja II astmes, sest ei ole piisavalt õpetajaid, kes suudaksid õpetada aineid iiri keeles. Selle vanuserühma õpilastest õpib iiri keeles alla 0,5%.

16–18aastaste seas on keeleõppurite arv muutunud vähem, aga protsentuaalselt siiski kahanenud. Eelkõige langeb prantsuse keele õppijate arv, saksa keele õppijate arv kahaneb vähem, aga neid on niigi napilt, hispaania keele õppijaid tuleb endiselt juurde ja iiri keele õppijate hulk on jäänud enam-vähem samaks.

Uustulnukad saavad inglise keele abiõpet nii enne kooli kui ka kooli ajal. Enne põhikooli III astmesse minekut inglise keele oskust ei kontrollita, aga oskusi kontrollitakse korrapäraselt eakohaste standardmeetoditega. Nagu põhikooli I ja II astmeski, on põhikooli III astmes ja gümnaasiumis tehtud viimastel aastatel ühiseid jõupingutusi inglise keele kui teise keele õpetamiseks, sest Põhja-Iirimaa tuleb üha rohkem sisserändajaid. Sisserändajate keeli ei õpetata.

¹McKendry, E. (2007). Minority-language Education in a Situation of Conflict: Irish in English-medium Schools in Northern Ireland. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. Vol. 10, No. 4, 2007, 394–409.

Keeled kutse- ja kõrgkoolis

Kutseharidus ja -koolitus (kolm kutseõppeasutust) (sisserändajate keeli ei õpetata)

		Keeleõppeprogrammide valik	Õppekava	Nõutav lõpptase	Riiklik rahastamine
P/VK	Kool A	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	–	osaline
	Kool C	piiratud	terviklik ja üksikasjalik	–	puudub
VK	Kool A	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhjal	osaline
	Kool B	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline
	Kool C	mitmekesine	terviklik ja üksikasjalik	riiklikud nõuded	osaline

Kõrgharidus (kaks kõrgkooli)

	Õppekeel(ed)	Veebisaidi keeled	Riigikeele abiõppe sihtrühmad	Nõutav võrkeeleoskuse lõpptase	Mittekodanikest tudengite ligimeelitamine	Keeleõppurite liikuvus	Teiste õppurite liikuvus
Kõrgkool A	ainult RK	ainult RK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	ainult välisüliõpilased	kohustuslik	vabatahtlik
Kõrgkool B	ainult RK	ainult RK	kõik	riiklikud või kooli nõuded	välisüliõpilased ja sisserrändajad	kohustuslik	vabatahtlik

Nagu kogu Ühendkuningriigis, õpetatakse kutsekoolides keeli väga vähe. Põhja-Iirimaa kahes ülikoolis – Belfasti Kuninglikus Ülikoolis (Queen’s University Belfast) ja Ulsteri Ülikoolis – saab õppida keeli koos teiste erialadega ning koolis õpetatavaid võrkeeli on võimalik õppida ka kraadiõppes. Belfasti Kuninglikus Ülikoolis suleti siiski 2009. aastal saksa keele õppetool. See näitab kõrghariduses keeltele avaldatavat survet, mida on praegu tunda kogu Ühendkuningriigis. Põhja-Iirimaa ei suuda välja õpetada piisavalt keeleteadlasi, keda tulevikus ettevõtetes kõige rohkem vaja läheb (nt Aasia keelte ja paljude Euroopa keelte oskajaid).

Keeled audiovisuaalses ja trükimeedias (ainult ühes linnas – Belfastis)

Telesaated, mis ei ole riigikeeles	Kinofilmid, mis ei ole riigikeeles	Piirkondlikes või vähemuskeeltes saated väljaspool oma piirkonda	Viipekeel televisioonis
subtiitritega	subtiitritega	sageli	sageli

Raadiosaated on peamiselt inglise keeles, mitu tundi nädalas on ka iirikeelseid saateid ja mõned minutid on kuulda ka kantonni keelt. Telesaated on samuti peamiselt inglise keeles, aga samuti on saateid iiri, gaeli, prantsuse ja Ulsteri šoti keeles. Praegusel digiajastul on maapealse televisiooni mõiste kadumas, sest paljusid võrkeelseid telekanaleid ja raadiojaamu saab vabalt vaadata ja kuulata digibokside, veebi ja satelliitide vahendusel. Viipekeelset tõlget pakutakse oluliste meediasündmuste puhul sageli. Võrkeelset trükimeediat ei ole alati paberikandjal saada, küll aga on see laialdaselt kättesaadav digitaalselt.

Keeled avalike teenuste sektoris ja avalikus ruumis

Belfasti linnaasutuste ametlikud keelestrateegiad

Keelte arv	Veebisait	Tõlkide kasutamine	Keeleoskused ametijuhendites	Keeleoskajate töölevõtmine	Keeleõppe võimaldamine töötajatele	Töötajate keeleoskuse dokumenteerimine
> 4		Belfast			Belfast	
3–4						
1–2				Belfast		

Suhtlusvaldkonnad

Viis keelterikkaimat suulise suhtluse valdkonda	Viis keelterikkaimat kirjaliku suhtluse valdkonda
= Poliitarutelud ja otsuste tegemine = Hädaabiteenused = Tervishoid = Sotsiaalteenused = Õigusabiteenused = Sisserände- ja lõimimisteenused = Turism	Hädaabiteenused Tervishoid Sotsiaalteenused Sisserände- ja lõimimisteenused = Transport = Turism

Suure reede kokkulepe ja viimase aja sisseränne näivad olevat parandanud üldsuse teadlikkust keelekõnnumustest ning tõlkevajadusest avalike teenuste sektoris. Uuringu „Keelterikas Euroopa” andmetel jagavad paljud Belfasti avalik-õiguslikud asutused teavet nii iiri kui ka vähemal määral Ulsteri šoti keeles, aga samuti näiteks poola, leedu, portugali, slovaki, kantoni ja araabia keeles. Kasutatavate keelte valiku aluseks on teenindatavate kogukondade keeled.

Keeled ettevõtluses

Kuigi projektis „Keelterikas Euroopa” seda ei mõõdetud, ei ole Põhja-liri tööandjad, nagu ka ülejäänud Ühendkuningriigi tööandjad, kuigi keeleteadlikud. Parem keeleoskus aga soodustaks Põhja-lirimaa majandust, alates ekspordi suurendamisest ning lõpetades turismi ja välismaist päritolu investeringute edendamise.

Peamised uuringutulemused

Viimase kümne aasta jooksul on Põhja-lirimaa toimunud suured muutused. Kahekümneenda sajandi lõpus iseloomustasid seda piirkonda konfliktid ja väljaränne, kuid praegu on olukord rahulik. Rohkem on sidemeid muu maailmaga ning turism, odavlenud ja sisseränne kasvavad. Kuigi see piirkond on Ühendkuningriigi ülejäänud kolme osaga võrreldes arvatavasti keeleliselt endiselt kõige vähem arenenud, on ajaloosündmused muutnud ala keele ja kultuuri küsimustes tundlikuks. Seni vastu võetud meetmed on olnud kaasavad. Siiski on meie uuringust näha, et Põhja-lirimaa on võõrkeeleõpe nõrk. Seetõttu tuleb seda rohkem tähtsustada kõikidel haridussüsteemi tasanditel.

Paljutõotavad algatus- ja katseprojektid

Kavandatud Põhja-lirimaa keelestrateegia, millele on viie aasta kestel eelnenud poliitarutelud, peaks sisaldama vajaduste hindamist ja tegevuskava kõigi keelte jaoks haridus-, ettevõtlus- ja avaliku elu valdkonnas ning pakkuma sihipärase arendamise võimalusi.

Keelealane õpetajakoolitus on Põhja-lirimaa edenenud paljulubavalt. Näiteks Stranmillise Ülikooli kolledžis hakati pakkuma vabatahtlikku põhikooli I ja II astme keelte moodulit, millest nüüdseks on saanud kasvatusteaduste bakalaureuseõppe (*Bachelor of Education*) osa.¹ Kuna nõudlus aineõpetajate järele on iirikeelses põhikooli III astmes ja gümnaasiumis suurenenud, on Püha Maarja Ülikooli (St. Mary's University) kolledž, Belfasti Kuninglik Ülikool ja Ulsteri Ülikool oma jõud ühendanud, et pakkuda üheaastast kasvatusteaduste magistri kursust üliõpilastele, kes tahavad minna õpetama iirikeelses kooli. Neis ülikoolides on kasvatusteaduste magistrantuuri lisatud õppekohti neile, kes tahavad saada põhikooli III astme ja gümnaasiumi õpetajaks iirikeelsetes koolides. Kursuse lõpus antakse neile üliõpilastele Püha Maarja Ülikooli kolledžist peale kasvatusteaduste magistri kraadi ka kakskeelse õpetaja tunnustus.

¹Report of the Review of Irish medium education, Department for Education for Northern Ireland, undated.

Projekti "Keelterikas Euroopa" viib läbi enam kui 30 partnerist moodustatud konsortsium

Toetajad

www.language-rich.eu

Kirjastaja

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

ISBN 978-1-107-62641-6

9 781107 626416 >

© British Council 2012 Kaubamärk ja kujundus/C001

Briti Nõukogu on registreeritud kui heategev asutus: 209131 (Inglismaal ja Walesis), SC037733 Šotimaal